

Jiří Pokorný

Pracovat a nebát se!

Kapitoly z dějin odborů v českých zemích

Pracovat a nebát se!

**Kapitoly z dějin odborů
v českých zemích**

Jiří Pokorný

© ČMKOS
Jiří Pokorný
Praha 2015

ISBN 978-80-86846-60-6

**Publikace byla realizována v rámci „Projektu na podporu sociálního dialogu“
č. j.: 2015/34405-5, který je financován z prostředků státního rozpočtu ČR prostřednictvím MPSV ČR**

Předmluva

Již od poloviny 19. století, tedy více než 150 let, jsou odbory trvalou a nepominutelnou součástí moderního světa a prakticky stejnou dobu provázejí i vývoj českého národa. Přitom povědomí o této organizaci vytvářejí (odhlédneme-li od současných konkrétních zkušeností) jen vzpomínky na tu podobu, kterou jim vtiskl totalitní režim. Domnívám se proto, že každý odborář (a nejen odborář!) má právo si na ně udělat vlastní názor – a v tomto ohledu se nelze obejít bez pokusu ukázat jejich minulost bez příkras i bez záměrného snižování, s respektem k faktům. Historii možná můžeme dlouho ignorovat, ale nemůžeme se jí zbavit – vždyť je součástí naší identity, nás samých.

Předkládaná práce si tedy klade za cíl nastínit, jak odbory vznikly, jaké naděje s nimi byly spojovány, jak potom rostly a mohutněly, jak procházely válkami, totalitními systémy, dobami konjunktur i krizí našeho nedávného 20. století a jak konečně hledaly své místo v současné společnosti. Pro námezdně pracující představovaly odbory šanci jak dosáhnout vyšších mezd či zkrácení pracovní doby a vůbec jak

se domoci důstojných pracovních podmínek, podporovaly nezaměstnané, přinášely vzdělání a kulturu, protestovaly proti válce a bezpráví. Jako početná organizace, postavená na principu solidarity, se daly i zneužít – ani tyto momenty nechceme zamlčovat. Je však třeba si vždy uvědomovat, že odbory jsou především takové, jaké si je přejí mít jejich členové a jak si je udělají. Záleží hlavně na nich, vlastně na nás, na tom, jací jsme byli, jací byli naši předkové.

Dějiny odborů jsou neobyčejně rozsáhlé, různorodé a stále nedostatečně zpracované; v plné šíři a složitosti jsme je nemohli pro tyto účely zpracovat. Pokusili jsme se je prezentovat v podobě větších kapitol, které poskytují základní přehled, a stručnějších vsuvek, osvětlujících nějaký důležitý úsek, nějakou významnou podrobnost. Svěbytné místo v této prezentaci zaujímá obrazový materiál, který zde neslouží jen jako pouhá ilustrace, nýbrž jako plnoprávná součást výkladu. Prvotní je jeho dokumentární účel. Proto je v některých případech technická kvalita reprodukcí nižší.

Tato kniha by nevznikla bez bohatých fondů Všeodborového archivu ČMKOS a těch, kteří se o ně starali. Věnuji ji všem, kdo v tomto archivu pracovali, pracují a budou pracovat.

Kapitola 1

Od počátku odborů do první světové války (1870 – 1914)

Britské a německé vzory

Odbory vznikly jako součást moderní průmyslové společnosti, je proto přirozené, že se s nimi setkáváme nejdříve v Anglii, v první zemi, v níž se prosadila zvláštní kombinace technologických a sociálních inovací, kterou obvykle nazýváme průmyslovou revolucí.

Rostoucí zavádění strojové výroby, umožněné mj. i využíváním páry jako nového zdroje energie, vedlo ke stále časějšímu využívání námezdní práce a postupné koncentraci výroby do větších dílen a továren. S tím souvisí formování nových sociálních skupin, podnikatelů a dělníků – a konců i odborů. Protože zákony z let 1799 a 1800 zakazovaly sdružování dělnictva a stávky, musely tyto spolky (sahající někdy až hluboko do 18. století) působit ilegálně. Nezdravé, nesnesitelné pracovní podmínky v továrnách, v nichž byly zaměstnávány i děti, a nízké mzdy však vedly navzdory represím k zakládání dělnických spolků, které organizovaly stávky. Po zrušení, resp. podstatném omezení zákonů zakazujících dělnické organizace v letech 1824-25 se začaly vyvíjet legální odborové organizace. Tyto trade unions sdružovaly kvalifikované dělnictvo, působily především na lokální úrovni. Pokusy vytvořit větší nadregionální organizace, jako třeba ve 30. letech 19. století svaz přadláků, či dokonce celonárodní všeodborový svaz, byly úspěšné jen krátkodobě. Odborové organizace se v druhé polovině 40. let zapojily do tzv. chartistického hnutí, požadujícího výrazné rozšíření dosa-

vadních politických svobod (zejména všeobecné hlasovací právo). Ačkoli toto hnutí své požadavky neprosadilo, podařilo se mu přispět k postupnému zlepšení poměrů v továrnách.

Velký pochod Londýnem, který měl upozornit na požadavky dokařů za stávky v r. 1889

Rozpad chartistického hnutí neovlivnil sílu odborů, kterým se dařilo vyjednávat pro své členy stále výhodnější pracovní podmínky. (Během druhé poloviny 19. století stouply mzdy kvalifikovaných dělníků až o 60 %.) V 80. letech se v nových odborových svazech začali organizovat i dosud zanedbávaní nekvalifikovaní dělníci a ženy. Přes výkyvy ekonomické situace se odborově organizovaní dělníci mohli podílet na celkové prosperitě nejbohatší země světa a zajistit si slušné místo ve společenské hierarchii. Britské odborové svazy, z nichž většinu od roku 1868 zastřešoval Trade union Congress (TUC), se zaměřovaly jen na získávání hospodářských výhod, do politické sféry zasahovat nechtěly. Na přelomu století se však tento názor změnil a odborové svazy vytvořily Výbor dělnického zastoupení (Labour Representation Committee), jehož kandidáti se zavazovali, že budou v parlamentu hájit zájmy odborů. Tento výbor se roku 1906 přetvořil v labouristickou stranu (Labour Party).

V Německu – stejně jako v celé střední Evropě – se odborové hnutí vyvíjelo v jiné podobě. Ačkoli i zde mohly odbory navazovat na různé podpůrné a jiné tovaryšské spolky, vznikly zde mnohem později, až v polovině 19. století. Na rozdíl od v podstatě velmi apolitických, neideologických anglických trade unionů byly úzce spojeny se sociálně demokratickou stranou. To předně znamenalo, že se již od počátku mohly konstituovat v mnohem centralizovanější podobě. Ještě důležitější je však skutečnost, že odbory sdílely

základní sociálně demokratická světónázorová východiska, mimo jiné také představu mezinárodní solidarity. Reagovaly přirozeně na bezprostřední situaci, usilovaly o zkrácení pracovní doby, zvýšení mezd atd., svou činnost ale zároveň také považovaly za součást boje o zásadní přetvoření společnosti ve smyslu socialistických ideálů. I v Německu se v odborech organizovalo zpočátku především vyučené dělnictvo; rozvoj odborů byl ovšem poměrně rychlý, v 60. a 70. vzniklo několik desítek centrálních nebo alespoň nadregionálních svazů. Ty sdružovaly opět především vyučené dělnictvo.

Slibný vývoj se však zastavil v roce 1878, kdy říšský kancléř Bismarck zahájil velké tažení proti socialistům, které obviňoval ze snah o destabilizaci společnosti, terorismus apod. Na základě zákona proti socialistům byly centrální odborové svazy rozpuštěny, jejich noviny zakázány, vůdci uvězněni nebo vykázáni ze země. V duchu politiky „cukroví a biče“ se Bismarck nesoustředil jen na zastrašování a pronásledování dělnictva, nýbrž se ho pokusil získat i ve své době novátorským sociálním zákonodárstvím – zákony o nemocenském, úrazovém a invalidním pojištění z 80. let 19. století. Těmito zákony, jejichž význam se ukázal až v delší časové perspektivě, se ale dělnictvo neuspokojilo a svých odborářských cílů se nevzdalo. K jejich dosažení muselo ovšem používat často ilegálních metod. Odborové organizace se kryly za různými legálními institucemi (např. pomocnými pokladnami, vzdělávacími spolky) a v utajení nabíraly členy a organizovaly

stávky, např. úspěšné vystoupení 12 000 berlínských zedníků roku 1885. Největší stávka tohoto období, jíž se v roce 1889 účastnilo 100 000 horníků, byla poražena, na masu dosud neorganizovaných horníků zapůsobila však takovým způsobem, že ještě téhož roku vznikl silný svaz horníků a hutníků. To byl jen jeden z důkazů, že odborové hnutí se nedá zastavit. Museli to uznat i poslanci říšského sněmu, kteří roku 1890 odmítli prodloužit platnost zákona proti socialistům.

Z boje proti tomuto zákonu vyšla sociálně demokratická strana velmi posílená, v krátké době se stala skutečně masovou a rovněž velmi vlivnou stranou, s níž se muselo počítat. Neméně to platí o odborech, které s ní spojovaly nejen společné cíle, ale i společné zážitky z let perzekuce. V následujících letech se odbory staly jednou z nejpočetnějších německých organizací. Bylo to způsobeno i tím, že německé odborové svazy začaly do svých řad přijímat i nevyučené dělníky, kteří pak byli zahrnováni do kolektivního vyjednávání. (Proto se také v Německu nevytvořily žádné zásadní, nepřekonatelné rozdíly mezi jednotlivými kategoriemi dělnictva.)

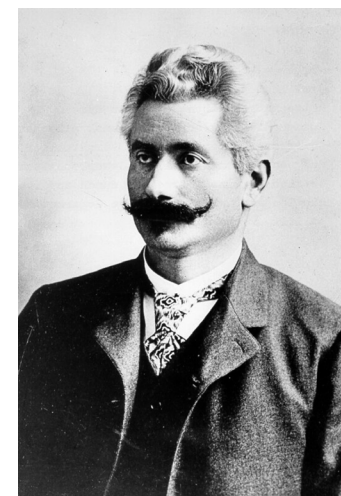
Stávkové boje a kolektivní vyjednávání přesahovaly často rámec jednoho závodu nebo města; tato skutečnost nutila odbory k dalšímu sjednocování. Na kongresu v Halberstadtu v březnu 1892 byla založena Generální odborová komise Německa (Generalkommission der Gewerkschaften Deutschlands) jako trvalé ústřední vedení německých od-

borů. Odborové svazy si nicméně zachovaly finanční i právní samostatnost. Předsedou Generální odborové komise se stal soustružník Carl Legien.

Odborům přibývali stále členové, např. mezi lety 1889 až 1906 se zvýšil jejich počet z 500 000 na 1 344 000 členů. Stejně rostla i autorita německých sociálně demokratických odborů, které se stávaly vzorem všem odborovým organizacím v celé Evropě. Není proto divu, že v Berlíně začala působit i odborová internacionála – Mezinárodní

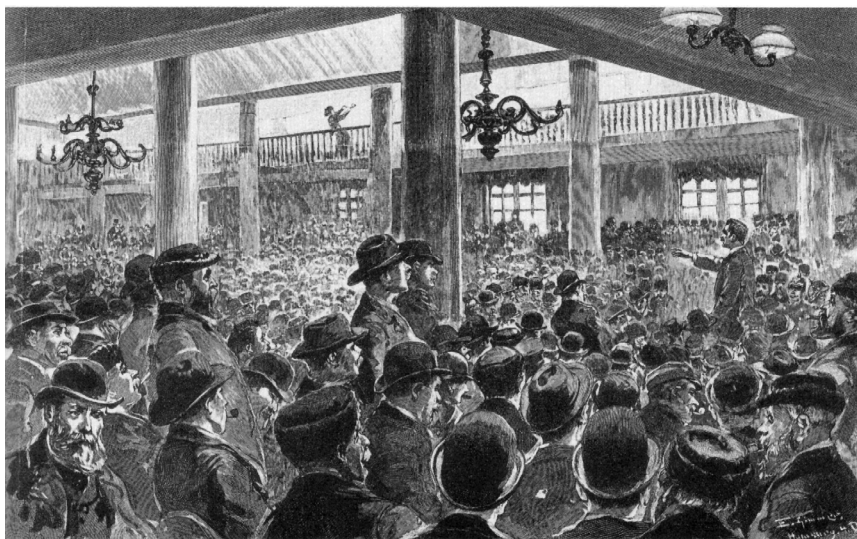
odborový svaz, v jehož čele stanul opět Carl Legien. Vedle sociálně demokratických odborů (jimž se také často říkalo svobodné) působily v Německu i značně menší liberálně orientované odbory (podle jejich zakladatelů nejčastěji nazývané Hirsch-Dunckerovy odborové spolky), které odmítaly stávky a sázely na dohody se zaměstnavateli, a křesťanské odbory, které se zpočátku také distancovaly od sociálně demokratických odborových organizací, ale nakonec udržovaly zásady odborářské solidarity.

Na druhé straně začaly i svobodné odbory poněkud revidovat původní představy. Jejich vedoucí představitelé pře-

Carl Legien

stali uvažovat o tom jak stavět novou společnost na troskách staré a chtěli raději řešit problémy existující společnosti reformami, jednáním s podnikateli a zákony.

Shromáždění přístavních dělníků v Hamburku 4. prosince 1896

Před vznikem odborů v českých zemích

Jako všude v Evropě mohly odborové organizace i v českých zemích navazovat na tradice podpůrných či vzdělávacích spolků a různá vystoupení, usilující o zvýšení mezd. Podpůrné spolky existovaly mezi tiskaři kartounů v sever-

ních Čechách již na počátku 19. století, dělníci pražských kartounek se ve stejné době organizovali v tzv. Starém pražském bratrstvu. Spolkové stanovy tohoto bratrstva z roku 1846 potvrzovaly vybírání členských příspěvků od tiskařů každý týden, s výjimkou dočasně nezaměstnaných členů, jimž byly nezaplacené příspěvky vedeny jako dluh, který bylo nutné uhradit po návratu do práce. Přísně bylo postihováno úmyslné zneužívání podpor. Členství v podpůrném spolku bylo pro každého nastupujícího tiskaře v podstatě povinné, protože jinak by se nový zaměstnanec nemohl zařadit do pracovního kolektivu a mezi ostatními dělníky by nevydržel. Obdobné spolky s podpůrnými pokladnami a podporou vandrovníků se kolem poloviny 19. století vyskytovaly mezi dělníky z porcelánek nebo rukavičkáři. Nejvýznamnější instituce, poskytující určité sociální zajištění, představovaly především hornické bratrské pokladny.

K rolnickým nepokojům a bouřím patřily celkem běžně robotní stávky. K pokusům vynutit si vyšší mzdu společnými akcemi včetně zastavení práce docházelo v manufakturách již během 18. století. V první polovině 19. století stávkovali zejména zaměstnanci kartounek v Praze a tkalci na Varnsdorfsku či v Brně. Roku 1844 došlo v Praze k tehdy největšímu vystoupení námezdních pracujících, kdy se vzbouřili tiskaři kartounu i dělníci zaměstnaní na stavbě železnice. Takové akce vyvolalo zoufalství; postrádaly plán i větší přípravu a také špatně končily. V revolučním roce 1848 se

nezaměstnaní tiskaři kartounu obraceli s žádostmi o pomoc k Národnímu výboru, zároveň ale proběhlo poměrně velmi úspěšné mzdové hnutí pražských typografů. Pokusy zakládat různé dělnické spolky, většinou podpůrného charakteru, pokračovaly i v 50. letech, kdy se naplňovala základní podmínka vzniku odborového hnutí – vytváření širší průmyslové základny. Spolková aktivita se však mohla rozvinout až v konstituční době, kterou v Rakousku datujeme od počátku 60. let 19. století (konkrétně od vydání Říjnového diplomu 20. října 1860 či vydání Únorové ústavy 26. února 1861).

Čekání na polévku

Typografové v roce 1848

Uvolnění politických poměrů, zejména zrušení cenzury, umožnilo v revolučním roce 1848 zakládání nových časopisů a novin i snazší vydávání různých knih, brožur či letáků. Tiskárny byly zavaleny objednávkami, jejich majitelé – principiálové však nijak nespíchali s úpravou mezd. Proto typografové z Prahy, kde se nacházela většina českých tiskáren, svolali na nedělní odpoledne 23. dubna 1848 schůzi, na níž se dohodli, že budou požadovat zvýšení úkolové mzdy a jednotnou úpravu cen za ostatní běžné práce. Dále se domáhali omezení přijímaných učňů a odmítali zavádění výkonnějších strojů – rychlolisů, které jim braly práci. (Podobné požadavky vznesli také jejich kolegové ve Vídni a Lipsku.) Na schůzi si ještě zvolili výbor, složený ze zástupců všech pražských tiskáren a obou národů. Tento výbor, který se zavázali všichni svorně podporovat, měl vést vyjednávání.

Principálové zpočátku nereagovali. Po urgenci a hrozbě stávkou prohlásili, že v zásadě nic nemají proti zvýšení mezd, ale další požadavky považovali za nepřipustné zasahování do svých vlastnických práv. Typografové se proto rozhodli, že si je vynutí stávkou. Dne 23. května nenastoupili

do práce a místo toho se i s učedníky shromáždili za Prahou na pankrácké pláni. K rozeznání jejich shromáždění uvedly úřady do pohotovosti 600 vojáků. Tiskaři se ale včas rozešli. Ani druhý den nenastoupili do práce – Praha a vlastně celá země se musela obejít bez novin – a o svém sporu s principály informovali plakáty, které vylepovali na pražských nárožích. Ještě týž den se podařilo vyjednat kompromis. Principálové souhlasili se zvýšením platů a zavázali se, že se nebudou mstít stávkujícím, zvláště organizátorům stávky. O dalších požadavcích se mělo jednat. Principálové ovšem neměli nikdy v úmyslu je splnit, a když se v roce 1849 po podstatném okleštění výsledků revoluce opět omezily vydavatelské možnosti a tiskárny přicházely o práci, byly postupně anulovány i výsledky mzdového ujednání. Později byla propuštěna i většina těch, kteří stáli v čele stávky.

Pokusy o založení prvních moderních dělnických spolků

Před prosazením občanských svobod bylo velmi složité založit jakýkoli spolek, tím spíše dělnický. Vždyť i na první pohled nevinné pokladny, určené k podpoře nemocných

a nezaměstnaných, mohly shromažďovat prostředky, které se daly použít i pro potřeby stávkujících. Proto stát dělnické asociace přísně sledoval a raději ani nepovoloval. Postupný přechod k ústavnímu režimu vytvořil poněkud lepší podmínky pro zakládání spolků. Stará úprava spolkového práva z roku 1852, kdy každý spolek musel být výslovně povolen, přetrvávala i nadále, ale státní úřady se v praxi začaly chovat benevolentněji a spolkům, zakládaným příslušníky měšťanských vrstev, se nečinily žádné zvláštní překážky.

Dělníci zatím neměli mnoho šancí jak těchto změn využít. Přesto se o to už někteří pokusili. K nejvyspělejším kategoriím dělnictva patřili strojírenští dělníci; k práci, která zdaleka neměla rutinní charakter, potřebovali jisté technické vzdělání, velkou manuální zručnost a představivost. Měli už sice podpůrné spolky, tato sdružení však většinou působila pod dohledem zaměstnavatelů a nemohla se rozvíjet tak, jak to odpovídalo zájmům členů, neposkytovala možnosti kulturně vzdělávacího i politického rozvoje. Jako přirozené místo setkávání, zábav, ale i vážných rozprav sloužily hostince. Strojírenští dělníci, kteří se scházeli U modré hvězdy v Karlíně, se rozhodli, že si založí podpůrný spolek pro všechny dělníky, v němž by při změně zaměstnavatele nepropadaly vklady (jak bylo dosud obvyklé). Pro tento záměr získali i dělníky ze zámečnických dílen, kterým vadilo, že jejich pokladnu kontrolují mistři. Společně pak začali projednávat stanovy.

Proti myšlence „zaraziti samostatný spolek veškerých

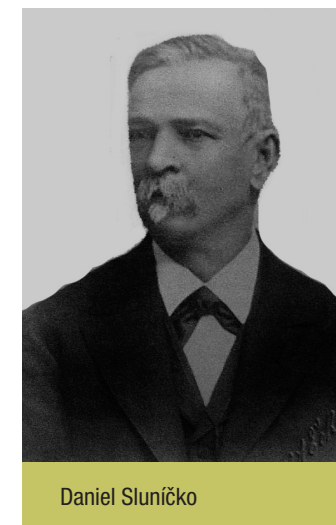
dělníků strojnických“ se však postavili zaměstnavatelé a obchodní a živnostenská komora. Navíc policejní ředitelství vyslovilo názor, že spojení všech dělníků jednoho výrobního odvětví k vzájemné podpoře a omezení vlivu zaměstnavatelů na dělnické pokladny by bylo velice nebezpečné – značné jmění takového spolku by mu poskytovalo velkou nezávislost. O založení podpůrného spolku se proto měly postarat okresní úřady v Karlíně a na Smíchově, pražský magistrát a obchodní a živnostenská komora. Nakonec roku 1864 vznikla Ústřední pokladna k podpoře dělníků strojnických, v níž dominoval vliv továrníků, členství dělníků bylo povinné, ale při přechodu z jedné strojírny do druhé se nárok neztrácel. Nepodařilo se ani zřídit Řemeslnickou besedu, která by sloužila povznesení morálky a vůbec postavení řemeslnického stavu, a úřady znemožnily vznik řady dalších podobných projektů (např. Besedu živnostensko-řemeslnických tovaryšů, Záložnu řemeslníků pražských).

Typografové – první odboráři

Opětné uvolnění politického života na počátku 60. let 19. století společně s rostoucím oživením ekonomiky vyvolalo konjunkturu tiskařského podnikání; za těchto okolností mohli typografové opět pomýšlet na to, aby se pokusili zlepšit své postavení. Začala o to usilovat skupina typografů, jejíž duší byl Daniel Sluníčko a která se scházela u jejího dalšího

člena Františka Loha. Na těchto schůzkách sepsali pamětní spis, který velice uctivě žádal pražské grémium majitelů tiskáren o zvýšení sazeb za práci a zřízení pokladny, která by typografům poskytovala podpory v nemoci. Grémium však oba body zamítlo. Dobře vědělo, že ani mnohem početnější a lépe organizované vídeňské tiskařské dělnictvo se vyšších mezd nedomohlo. Co se týče zřízení pokladny, připomněli principálové, že v některých pražských tiskárnách takové pokladny již existují a majitelé je nechťejí rušit. Doporučili proto tiskařům, aby se připojili k nějaké existující pokladně nebo aby si ji založilo společně několik menších závodů.

Typografové se rozhodli jinak, totiž že si takovou pokladnu zřídí sami ve formě spolku. Podporu v nemoci velice nutně potřebovali. Jejich povolání, ač se to nezdá, bylo velmi nebezpečné, protože prakticky neustále pracovali s olovem. Jen polovina tiskařů se dožila vyššího věku než 40 let, v případě sazečů šlo dokonce jen o dvě třetiny! A tak Daniel Sluníčko se svými přáteli koncipoval stanovy nového, ryze podpůrného spolku Typografia, který se stal prvním oficiálním sdružením českého knihtiskařského dělnictva.

Typografia vyvíjela v pražských závodech čilý ruch, budila smysl pro solidaritu mezi pražskými typografy a dávala příklad venkovským. Kolem spolku se shromáždilo mnoho uvědomělých a nadšených členů. Ještě v roce 1862 začal Josef Mikuláš, faktor tiskárny Ignáce Leopolda Kobra, vydávat vlastním nákladem odborný časopis *Veslavín*. První číslo

Typografie byla založena jen jako místní pražský spolek, přesto se od začátku počítalo, že v budoucnu k ní budou přistupovat i venkovští členové, dokonce že se její působnost rozšíří na všechny země Koruny české. K tomu nedaly úřady souhlas, ale místní činitelé v Brně a Opavě se také nechtěli podřizovat Praze. Roku 1863 proto vznikl Podpůrný spolek knihtiskařů v Brně a o rok později stejný spolek v Opavě.

Pouze podpůrná činnost však typografům záhy přestala stačit, cítili, že je třeba se vzdělávat, soustavně vychovávat členy a vybudovat organizaci schopnou hájit jejich zájmy.

Takový spolek, mj. inspirovaný příkladem vídeňských kolegů, byl zřízen roku 1865 pod názvem Typografická beseda. Hlavní zásluhu na jeho založení měl Josef Mikuláš, který se také stal jeho prvním předsedou. V prohlášení nového spolku se pravilo: „Úkolem působení této naší besedy zajisté vedle vzdělávání způsobem zábavným tedy příjemným i pečování o zlepšení našich hmotných poměrů, jakož i o to, by neřesti, jakých bohužel v mnohém závodu na újmu naší nalézáme, odstraněny byly. My se chceme nechat poučit, my se chceme zdokonalit, avšak my chceme i stav náš hmotný co možná zlepšit.“

Josef Mikuláš

Legitimace Typografické besedy

Typografická beseda se hlásila jak vidět i k úkolům odborového rázu. Zpočátku však lákala především její vzdělávací činnost, besedy a přednášky. Již v prvním cyklu vystoupil Jan Neruda s přednáškou Některé momenty z historie typografie. Spolek si vybudoval rozsáhlou knihovnu, obsahující i velmi vzácné české a německé knihy – ty byly roku 1945 většinou věnovány Univerzitní knihovně. Některé knihy patřící původně Typografické besedě dnes vlastní Studijní knihovna odborů.

Ctěný kolego!

Známosté Vám zajisté, že přičiněním více o blaho naše pečlivých kolegů založila se jednota, pode jménem **Typografická Beseda**, kterážto býti má ohniskem snah našich k pokroku, vzdělanosti, vzájemnosti a vůbec k ušlechtní a povznešení stavu našeho. Podnikli jsme dílo vzácné v dobách těžkých s obětmi nevšedními a jen v naději, že kolegové, uznávající důležitost a prospěšnost jeho, s námi v horlivosti za jedno půjdou; i nemýlili jsme se také, čítající již v řadách našich vážný počet statečných bojovníků za pokrok. Chovajíce však vřelé přání, by Typografická Beseda objímala jako pečlivá máti všechny své dítky páskou svornosti a vzájemné lásky a postrádající v kruhu našem mnohého ještě, kterýž by vydatnou svou silou k prospěchu jejímu působiti mohl, oddáváme se té bezpečné naději, že i Vás, milý kolego, brzy ve středu našem spatříme, že stanete se horlivým členem Typografické Besedy a utvrdíte tak přispěním svým chrám naší svornosti a vzájemnosti.

Nepochybující o Vaší vlastenecké horlivosti a obětavosti očekáváme v bratrské kolegiálnosti, že oznámíte v brzkou příznivou vůli svou

Výboru Typografické Besedy.

Leták Typografické besedy

Ke dni 16. května 1868.

Zavzniž Praze ku oslavě
Jásot po všem slávkém světu,
Po Čechách a po Moravě
„Viňte věnce z polních květů.“

Ty dne krásný přezádonci,
Ty dne dávné naší touhy,
Z tisíce rtův pozdrav vroucí,
Pozdrav tobě hlučný, dlouhý!

Z kamene, jenž tuto právě
V hloubi základův se snáší,
Mocný dům nechť zroste k slávě
A ku štěstí vlasti naší.

Nechť pod střechou jeho kvete
Štěp za štěpem bez ustání,
Národní to ku osvětě,
Národnímu ku vzdělání!

Vy však, již jste zavítali
Sem dnes k národnímu svátku,
Vemte tento lístek malý
Z něho domů na památku!

Však nad stavbou požehnanou
I zde opodál postůjte,
I na stroj ten tichý stranou
Neúhledný pamatujte.

Stroj, s nímž někdy ducha snahy
Pojí v přátelství se blízkém,
Neb vzdělání štípek drahý
Zrůstá lisem tím a tiskem!

Stroj, k němuž i národ Čechů
Čest a vděčnost zbožnou chová,
Z mdloby smrtedlných vzdechů
Jímť jsme zбудili se znova.

A takž u krásnější stojíc
Budoucnosti půdorysu,
Vzdejmež ruku v ruce pojíc
Slávu tiskařskému lisu!

Typografická Beseda.

Jedna z básní tištěných k oslavě položení základního kamene k Národnímu divadlu

Typografická beseda se záhy zařadila k nejpokročilejším dělnickým spolkům a získala si uznání i v rámci celého národa, který na konci 60. let 19. století sváděl zápas s vídeňskou vládou, zda má být stát organizován na federativním či centralistickém základu. V tomto boji byly velmi ceněny mohutné demonstrace, mobilizující masy na podporu národních požadavků. Největší akci v tomto směru představovala slavnost položení základního kamene k Národnímu divadlu v květnu 1868. Zúčastnili se jí také typografové, kteří tvořili nepominutelnou součást velkého průvodu, kráčejícího od Invalidovny až k vltavskému nábřeží. Za spolkovým praporem se znakem Typografické besedy a nápisem Budiž světlo! táhlo čtvero koní velký vůz ozdobený červenobílými drapériemi. Na něm tiskli typografové básně, které jejich kolegové, jdoucí podél vozu, rozdávali přihlížejícím.

Ve stejné době sílilo i volání po úpravě cen práce a zavedení desetihodinové pracovní doby. Přitom měli typografové ceník sazeb z roku 1864, který jim přes všechny nesrovnalosti poskytoval oporu, jakou jiní dělníci ještě dlouho postrádali. Růst životních nákladů však nutil typografy usilovat i o revizi tohoto ceníku. Aby jednání s grémiem majitelů tiskáren mohlo být vedeno důrazně, byla k němu zvolena samostatná komise, formálně nijak nespojená s Typografickou besedou. Předpokládalo se totiž, že případné vyhrocení konfliktu by mohlo dát záminku ke zrušení spolku. Tento krok také oslovil neorganizované tiskařské dělníky, takže komise, v jejímž

čele stanul osvědčený předák Jan Bavorský, si mohla být jista úplnou podporou tiskárenského personálu. Komise předložila požadavky grémiu, jeho odpověď však typografy neuspokojila. Aby podpořila svou pozici, svolala komise na 8. srpna 1868 schůzi veškerého tiskařského dělnictva. Bavorský oznámil výsledek jednání, shromážděné dělnictvo ho však nepřijalo a naopak odhlasovalo prohlášení, které vyjadřovalo odhodlání neustoupit od spravedlivých požadavků a užít, bude-li třeba, i různých prostředků k jejich prosazení.

Další den tiskaři nenastoupili do práce. Zaměstnavatelé si stěžovali na policejním ředitelství, které nařídilo zatčení vůdců stávky. Skutečně také Bavorský byl zatčen a vyslýchán, po něm pak se u výsledků vystřídalo asi 130 dalších typografů. Dne 3. září 1869 stanul Bavorský se svými nejbližšími spolupracovníky před soudem, kde se měli zpovídat z obvinění podle § 481 zakazujícího úmluvy dělníků k zastavení práce. Soud nepřihlédl k Bavorského obhajobě a vyměřil mu čtyři týdny vězení se dvěma posty, deset jeho kolegů pak dostalo pět až osm dnů. „Soud českých typografů“ (tak se nazývala brožura, kterou typografové obratem vydali a která pranýřovala postup soudu) zapůsobil výrazně na veřejné mínění a mohl sloužit jako jeden z podnětů k revizi současného zákonodárství.

Jan Neruda o časopisu Veleslavín:

„Typografové dovední jsou v tiskárnách českých již dosti hojně, potřebí jim zajisté, mají-li zdárně pokračovat, nějakého duchovního střediště, v němž by osvědčenou již zkušeností svou vzájemně se obohacovali a pobádati se mohli k pokroku dalšímu, a tu myslíme, že vydávání zvláštního listu pro typografy, na jakýs Mikuláš Boleslavský svým Veleslavínem připadl, nazvati sluší myšlénkou rozhodně šťastnou.“

Konzumní spolky a jejich protivníci

V druhé polovině 60. let se v českém prostředí rozšířily svépomocné a spotřební spolky. Dělníci se v nich měli naučit spořit, dokonce podnikat; vlastními silami se tak měli vypracovat na úroveň měšťanstva. Tyto spolky záhy soustředily velký počet členů i úctyhodné finanční prostředky. Největší z nich – pražský Oul – měl 3000 členů a disponoval kapitálem 60 000 zlatých. V roce 1871 bylo takových spolků, byť menších, v Čechách 279 a na Moravě 46. Při jejich organizaci pomáhal dělnictvu mladý právník František Ladislav Chleborad. Snažil se dělnictvo podřídit potřebám celonárodního hnutí pod vedením osvědčených měšťanských politiků (staročeků), jimž měli dělníci přenechat starosti o politiku. Svépomocné hnutí nemělo dlouhé trvání, v důsledku špatného

hospodaření i vnitřních svárů nepřežila většina spolků hospodářskou krizi v roce 1873 o mnoho déle. Hnutí nesporně přispělo k uvědomění dělnictva, ale pro celkovou emancipaci dělnictva měli větší význam Chleboradovi kritici, kteří našli oporu v několika ryze dělnických spolcích – např. Karlínské, Smíchovské nebo Malostranské besedě a kteří se snažili prosadit, aby se dělnické organizace nevzdávaly podílu na politickém životě.

Hlavním oponentem Chleborada byl typograf Jan Bavorský, který se pokusil vytvořit protiváhu Oulu ve spolku Pomáhejme sobě! Zatímco Oul nechtěl mít nic společného se spory dělníků se zaměstnavateli, kladl si tento spolek za hlavní úkol podporovat právě dělníky propuštěné nespravedlivě ze zaměstnání. Taková orientace našla velkou odezvu, ale mladočeský předák Eduard Grégr, který řečnil na první schůzi, přeměnil původní myšlenku v nacionální smyslu – spolek se měl podle něj zastávat dělníků propuštěných z národnostních důvodů.

Ve sporech s Chleboradem se nejprve uplatnily názory, podle nichž je dělnictvo sice součástí velkého národního kolektivu, s nímž sdílí vize emancipace a všenárodní solidarity (takové pojetí bylo usnadněno tím, že mezi podnikateli se nacházelo jen málo Čechů), ale nemůže se stát jen pasivním nástrojem v rukou národních předáků, kteří si ho všimnou, jen když potřebují stafáž k inscenování nějaké národní slavnosti, když potřebují dav volající sláva. Proto dělníci

jako Bavorský hledali oporu u těch měšťanských politiků, kteří je jistě také chtěli využít pro vlastní zájmy, ale kteří je také brali vážně, kteří k nim neshlíželi jako k sloužícím, ale byli ochotni je akceptovat jako spojence v akcích za uplatnění širokých vrstev v politickém životě monarchie i v rámci českého národa. Porozumění nacházeli tedy zejména u příslušníků demokratičtější smýšlející mladočeské skupiny, u bratří Grégrových, Karla Sladkovského, novináře Baráka a dalších. Vyvrcholením této spolupráce bylo několikaměsíční působení Josefa Baráka v Dělnických listech (v roce 1872) a intenzivní snahy uspořádat v roce 1868 několik táborů lidu, na nichž by se rokovalo o postavení dělnictva a jeho zlepšení – tyto mítinky však buď nebyly povoleny, nebo byly násilně rozeznány policií a vojskem. Na přípravě táborů se podílela další významná dělnická organizace – Karlínská dělnická beseda. Mezi jejími členy se však postupně vytvářela představa, že se dělnictvo má zcela zbavit vlivu měšťanských patronů a starat se o své zájmy samo.

Takové názory nacházely odezvu i v dalších později založených dělnických spolcích, ve Smíchovské a Malostranské besedě. Na jejich šíření měla velký podíl skupina dělníků z pražských strojíren. Jak postupovat a co dělat se pokusil objasnit strojník František Hamann, který v brožuře O příčině nynějšího úpadku stavu dělnického konstatoval, že továrníkům se v poslední době vede stále lépe – dělníkům však rozhodně nikoli. Vysvětloval si to tím, že dělníci jsou

v továrnách rozdělení, navzájem na sebe sočí, závidí si, pomlouvají se u mistrů, které naopak podplácejí, aby získali lepší práci. Hlavní prostředek dělníků v boji za zlepšení jejich postavení může být proto jen svorný postup: „I továrníci, obchodníci a průmyslníci dorozumívají se společně, pakli něčeho dosáhnouti chtějí a jest prokázáno, že jediné touto cestou něco zlepšiti se může.“ Hamann proto doporučoval zakládání dělnických spolků, které budou řídit jen sami dělníci. V těchto spolcích by se radili o společném postupu, mzdových a jiných požadavcích.

Josef Barák

Hnutí dělníků z pražských strojiren

Náznačky společného postupu se objevovaly postupně. V polovině října 1869 podalo osm dělníků z pražských strojiren žádost o povolení schůze, v níž by se jednalo o upravení poměrů ve strojárnách. Po určitém váhání se tato schůze uskutečnila 1. listopadu 1869 v hostinci U města Lipska. Na ní vybídl Hamann strojírenské dělníky, aby se starali o upravení svých poměrů jako ostatní, aby zvolili své zástupce, kteří sestaví požadavky a přednesou je obchodní a živnostenské komoře i zaměstnavatelům. Vzápětí pak na schůzi vznikl třicetišestičlenný výbor, v jehož čele stál Jan Kovanda.

Výbor se scházel pravidelně každou neděli a pečlivě připravoval požadavky. Na jeho schůzích zazněly názory, že pokud budou požadavky odmítnuty, vstoupí dělníci do stávky. O náladě, jaká panovala na těchto schůzkách, vypovídá i řeč, kterou si Kovanda připravoval na všeobecnou schůzi, ale kterou mu policie nedovolila přednést. I v ní se stejně jako v Hamannově brožuře ozývá přesvědčení, že dělnictvo je ponecháno samo sobě, že se ho nikdo nezastane, že nemůže spoléhat na nikoho než na sebe.

Na 20. února 1870 svolal výbor všeobecnou schůzi strojírenského dělnictva. Účast na ní byla větší než minule, asi 400 osob. V porovnání s celkovým počtem 5000 všech pražských strojírenských dělníků to ale stále nebylo mnoho. Její účastníci schválili rezoluci pro obchodní a živnostenskou komoru a zaměstnavatele. V ní se pozastavili nad růstem blahobytu továrníků a zhoršováním postavení dělnictva a vyslovili přání, aby se hmotné poměry dělnictva dostaly do souladu s jejich prací a rozvojem oboru a umožnily jim podílet se na pokladech duševního rozvoje. Konkrétně žádali desetihodinovou pracovní dobu, minimální mzdu 1,20 zl. a úměrné zvýšení všech ostatních mezd, radikální omezení přesčasů apod. Dělníci, kteří již pro stáří či nemoc nemohli pracovat v továrně, měli získávat místa pomocných dělníků. Konečně se postavili proti tomu, aby továrník vydával nevyučeným dělníkům vysvědčení bez souhlasu řemeslníků zaměstnaných v továrně.

Požadavky, které Kovanda a jeho přátelé sepsali, odrážejí celkem jasně, jak pojímali své postavení. S existencí tovární výroby se evidentně již smířili, v továrně si však chtěli udržet privilegované postavení i vůči továrníkům, jejichž personální politiku chtěli ovlivňovat. Tak by si zlepšili nejen svou ekonomickou situaci, ale i upevnili kolektiv kvalifikovaných dělníků, což by opět mělo příznivý vliv na další organizování dělnictva. Na druhé straně věřili asi příliš naivně, že tyto požadavky budou splněny, protože jsou oprávněné. Proto je prosazovali velmi radikálně. V každém případě si uvědomovali, že potřebují další podporu. Těch, kteří by za nimi stáli za všech okolností, však nebylo tolik, aby to představovalo nějakou vážnou hrozbu. Jejich postavení nicméně posílila skutečnost, že na jaře 1870 byl Kovanda zvolen předsedou Karlínské dělnické besedy. Společně s Bavorským připravovali na 27. března 1870 významnou všeobecnou schůzi pražského dělnictva v Konviktu. Její účastníci nakonec schválili rezoluci, požadující zakládání odborových spolků jednotlivých výrobních oborů. Jednotlivé organizace měly být napojeny na plánované centrální vedení.

Obchodní a živnostenská komora odmítla zprostředkování a odkázala výbor strojírenských dělníků na přímé jednání s továrníky, ale ti s nimi také odmítali jednat. (Někteří nabídli dílčí výhody, např. Ringhoffer slíbil, že vytvoří podpůrný fond pro vdovy a zmrzačené dělníky, vedení továrny v Bubnech zase hrozilo, že bude najímat dělníky v cizině

a skutečně přivezlo asi 60 dělníků z Německa.) Tušili, že protahovat jednání, resp. vůbec neodpovídat bude lepší než rovnou zamítnout, protože takový krok by mohl dělníky vyprovokovat ke stávce. Za současného stavu se jí stejně nebáli, věděli totiž, že kratší stávka by jim neuškodila a že delší by dělníci nevydrželi. Pražská policie nesmýšlela tak optimisticky a pečlivě sbírala konfidentské zprávy. Ale i z nich vyplývalo, že dělnictvo v pražských strojírnách by si sice přálo dostávat víc peněz, ale obává se riskovat dosavadní poměrně slušné mzdy ve stávce, která by patrně kvůli nedostatečné organizovanosti pro ně nedopadla dobře. A tak ke stávce nedošlo a výbor ustavený na schůzi 1. listopadu policie rozpustila jako nezákonný.

Za dva roky se situace jako by opakovala. Dělníci ve strojírnách srovnávali, kolik dala léta konjunktury jim a kolik továrníkům, a výsledek jejich úvah je přirozeně příliš nepotěšil. Proto se na počátku roku 1872 obnovil dělnický výbor, který tentokrát přijal název Ústřední výbor. Jeho duší se stal mladý, velice schopný dvacetiletý dělník Jan Aubrecht.

**Policejní zpráva o Janu Aubrechtovi:
„Strojírenský dělník Jan Aubrecht patří nesporně k nejinteligentnějším lidem svého oboru, ale jednostranným politickým zaměřením, s kterým ruku v ruce jde česká národnost, jest jedním z nejnebezpečnějších agitátorů v českých dílnách**

a továrnách, hlavně ve strojírenství. Těší se mezi svými soudruhy dobré pověsti, kterou není možno podceňovat a protože umí dobře uvážit všechny okolnosti, snaží se pohybovat na legální půdě, a tudíž se podrobuje bezpodmínečně všem úředním nařízením a své soudruhy varuje před každým výstřelkem. (...) Jeho snaha směřuje k tomu, vytvořit a upevnit v Čechách zejména v Praze, nezávislé, plnoprávné dělnictvo jako zákonnou třídu doplňující stav společnosti. Dále se snaží pod záminkou vzdělávání dělnictva dosáhnouti a rozšířiti také všechny materiální výhody, kterých si žádá pro dělnictvo nová doba jako nezbytných koncesí.“

Ústřední výbor vypracoval rezoluci, kterou na shromáždění 18. února 1872 schválili zástupci dělnictva téměř ze všech strojíren Prahy, Smíchova a Karlína. Obsahovala dva hlavní body – zkrácení pracovní doby na 10 hodin (tento požadavek zdůvodňovali potřebou získat čas na další vzdělávání) a zvýšení mezd (kterým se měly vyrovnat vysoké ceny potravin a bytů). Továrníci přijímali rezoluci většinou klidně, chválili dělníky, že si počínají mírně, nechtěli se ale vyjádřit, dokud se nesejde schůze všech továrníků. Postupovali vlastně stejně jako před dvěma lety, opět zdržovali, věděli, že jakmile pomine nával objednávek,

ztratí dělníci možnost použít svou největší zbraň. Dělničtí aktivisté si pochopitelně uvědomovali, že je tlačí čas, a proto připravili na 7. července 1872 schůzi všeho strojírenského dělnictva, na niž přišli i delegáti mimopražských továren. Na schůzi byl po dlouhém jednání přijat Aubrechtův návrh předat továrníkům ještě jednou své požadavky – v případě neústupnosti měla zastavovat práci jedna továrna po druhé, ostatní je měly podporovat. Dále účastníci schůze rozhodli založit Ústřední jednotu dělníků továren strojnických ve formě nepolitického vzdělávacího spolku, který je měl chránit před útiskem. O pět dní později, 12. července 1872, rozeslal Ústřední výbor všem majitelům strojíren opis rezoluce a vyzval je, aby odpověděli do osmi dnů, jinak že budou muset navrhnout jiné způsoby jak urovnat poměry. Hrozba stávkou zapůsobila. Dva majitelé strojíren se vydali do Liberce, aby tam získali dělníky, ale ti, protože již byli informováni, se nedali zlákat. A tak továrníkům, na něž působilo i policejní ředitelství, obávající se nepokojů, nezbylo než alespoň v něčem souhlasit. Rozhodli se odpovědět tak, že 20. července oznámí svým dělníkům (Ústřední výbor budou ignorovat), že od 27. července zavedou desetihodinovou pracovní dobu. O zvýšení mezd (kromě příplatků za přesčasy) se nemluvílo. Ústřední výbor ohlásil radostnou novinu, uspořádal 15. září oslavu svého vítězství, ale pak podlehl naléhání policie a rozpustil se. Schůzi, kterou Ústřední výbor svolal na 25. srpna za účelem

založení odborové organizace, policie zakázala, „poněvadž ruch dělnický vůbec nabývá rázu veřejnou bezpečnost a veřejné blaho ohrožující a nejnovější ruch mezi dělníky strojnických továren v Praze a v okolí zvláště osvědčil směr, by docíleno bylo upravení dělnických poměrů cestou ne přísně zákonnou – zastrahováním zaměstnavatelů“. Za těchto okolností odešel Aubrecht do Vídně. Na konci 70. let 19. století se vystěhoval do Ruska.

Další spolky

Se snahami o vytvoření organizací odborového typu se setkáváme také na Brněnsku, kam zasahoval velký vliv vídeňského dělnického hnutí, posilovaný časopisy jako Arbeiterzeitung, později Volkswille a Noppeisen. V roce 1869 proběhla přibližně ve dvaceti brněnských textilních závodech stávka několika tisíc dělníků, jejichž mzdové požadavky byly částečně splněny. Ve stejné době se punčochářům v Aši podařilo založit pobočku Všeobecného německého dělnického spolku (der Allgemeine deutsche Arbeiterverein). Na vytvoření Dělnického vzdělávacího spolku (Arbeiterbildungsverein) v Liberci 1863 se podíleli příslušníci měšťanské elity, kteří si chtěli zajistit dostatečný vliv na jeho činnost. To se ostatně projevilo přejmenováním na Průmyslový vzdělávací spolek (der Industrielle Bildungsverein). Když se dělníkům, vedeným Josefem Kroschem, nepodařilo spolek ovládnout,

založili 1869 Všeobecný dělnický spolek (der Allgemeine Arbeiterverein). Největší úspěch ale slavili liberečtí dělníci se Všeobecnou nemocenskou a úrazovou pokladnou, kterou s povolením úřadů založili v červnu 1870. Obecně se uznávalo, že pokladna si vedla příkladně, účty byly ve vzorném pořádku. Dělníci měli k této pokladně, kterou vedli jejich kolegové, důvěru a vstupovali do ní ve velkém počtu. Není divu, když během několika málo let měla 6700 členů.

V severních Čechách se vyvíjelo mnoho dalších podpůrných spolků, pomáhajících svým členům v nemoci či nezaměstnanosti a přispívajících na náklady spojené s pohřbem. Jiné se zase zaměřovaly na vzdělávání svých členů. Určitou zvláštnost některých severočeských spolků (Chabařovice 1871, Ústí nad Labem 1873) představovala „daňová klause“, tj. ustanovení, že se členem spolku nemohl stát nikdo, kdo platil více než pět zlatých přímých daní. Tím se dělníci chtěli bránit před poručníkováním své činnosti ze strany vyšších vrstev. Severočeské dělnické spolky byly pozoruhodné i tím, že se v nich sdružovali Češi i Němci, kteří pak při jednání používali obou jazyků. K myšlence spolupráce mezi dělníky obou národností se přihlásil velký tábor lidu na Ještědu, jehož se 7. srpna 1870 účastnilo kolem 30 000 osob.

V rámci dělnického hnutí zaujímal zvláštní postavení horníci. Šlo totiž o velkou masu dělnictva, zaměstnaného v poměrně velkých provozech. Jejich mimořádná bojovnost vyplývala jednak z toho, že jejich životy byly neustále

v ohrožení, jednak z toho, že věděli, jaký význam má jejich práce pro celé hospodářství. Na uhlí, základním zdroji energie 19. a značné části i 20. století, byly závislé další výrobní podniky, doprava a v zimním období i domácnosti velkých měst. Tradiční oblastí dolování uhlí bylo Kladensko. Dalším ohromným hornickým střediskem bylo Ostravsko, které se na konci 19. století stalo nejvýznamnějším střediskem těžkého průmyslu v českých zemích. Stále větší význam si získával i severočeský hnědouhelný revír.

První a nejdůležitější centrum představoval v severních Čechách Odborný spolek horníků (Fachverein der Bergarbeiter), založený roku 1875 v Duchcově. Ve svých stanovách vyhlášoval tento spolek, že mu nejde o politiku, ale že usiluje o zvýšení vzdělanosti v nejrozličnějších formách a o podporu členů v nezaměstnanosti nebo prostřednictvím potravních skladů. Tím se také skutečně zabýval; nicméně podezření, že se místo toho zaměřuje na podporu stávkujících a vyvolávání nepokojů, bylo do jisté míry také oprávněné, protože tento spolek platil jako bezprostřední předchůdce hornických odborů. Spolek se zasazoval o reformu bratrských pokladen, zkrácení pracovní doby a spolu s ostatními spolky se zapojil do organizování velké hornické stávky horníků v roce 1882.

Koaliční zákon

Po porážce v rakousko-pruské válce (1866) a po rakousko-uherském vyrovnání (1867) došlo v rakouské části habsburského soustátí k závažným politickým reformám, které dovršily přechod ke konstitučnímu parlamentnímu systému. Součástí těchto změn bylo i vydání nového spolkového zákona 15. listopadu 1867.

Podle tohoto zákona nebylo již třeba čekat na schválení spolku, nýbrž stačilo předložit stanovy, a pokud spolek úřady neshledaly nebezpečným zákonu, právu či státu a nezakázaly ho do čtyř týdnů, mohl začít fungovat. Toho mohly využívat i dělnické spolky, stále však narážely na jeden zásadní problém. Podle existující legislativy bylo organizování stávek ilegální a organizátoři měli být potrestáni přísným vězením v délce osmi dnů až tří měsíců. Sama účast na stávce, pokud vybuchla spontánně, resp. se nepodařilo vypátrat, kdo ji připravil, trestná nebyla, avšak shromáždění, které se usneslo na zastavení práce, aniž k němu pak skutečně došlo, překročilo zákon. Ke stávkám samozřejmě docházelo – jako např. k již uvedené stávce dělníků v brněnských textilkách v červnu 1869; tehdy dosáhli stávkujících svého cíle, a sice zvýšení mezd, ale organizátoři byli uvězněni.

Za těchto okolností se svoboda vytvářet koalice stala základním požadavkem všeho dělnictva. Ten se jevil přijatelným i téměř všem liberálům. Příprava zákona, který by zrušil

příslušné paragrafy Všeobecného trestního zákoníku, však trvala dlouho. Dělnictvo však začalo ztrácet trpělivost a 13. prosince 1869 uspořádalo před vídeňským parlamentem mohutnou manifestaci, po níž zástupci dvoustetisícového davu předali ministerskému předsedovi a současně ministru vnitra hraběti Eduardu Taaffovi petici, která mimo jiné obsahovala také požadavek koaliční svobody.

Hned následujícího dne přednesl ministr spravedlnosti Eduard Herbst vládní návrh příslušného zákona. Parlament ho projednával velmi rychle. Významný brněnský továrník Alfred Skene prohlašoval, že se parlament ukvapuje a vzpurnost dělnictva jen posílí, ale se svým názorem zůstal osamocen. Ostatní řečníci však zákon podporovali, neboť v něm spatřovali potvrzení zásad svobodného obchodu i disponování majetkem: dělník, vlastnící pracovní sílu, může hledat podle svých představ a potřeb, kde podle něj bude nejvhodnější prodat tento svůj majetek. Dne 7. dubna 1870 získal zákon sankci panovníka a mohl být vyhlášen. Přes všechny možné překážky, které se mohly klást do cesty jeho praktickému uplatnění, znamenal pro dělnické a odborové hnutí velký přelom. Jak bylo zřejmé již z předchozího textu, mohl vlastně každý spolek, vzdělávací nebo podpůrný, působit někdy také jako odborový, to znamená domáhat se určitým způsobem lepších pracovních podmínek pro své členy. V takovém případě by ale postupoval v rozporu s právním řádem a mohl být snadno rozpuštěn. Nyní se však mohly odboro-

vé organizace budovat jako legální, a tak se 7. duben 1870 někdy dokonce považuje za den zrodu odborového hnutí v habsburské monarchii.

**Vídeňský liberální deník Presse 12. srpna 1869
o koaliční svobodě:**

„Reklamujeme právo koaliční svobody nikoli jako neklamný a zvláště působivý prostředek všeobecného zvýšení mezd, nýbrž jako samozřejmé právo, které je odůvodněno nárokem každého jednotlivce na neomezené zhodnocení jeho pracovní síly. Ano, neváháme spatřovat v lokálních zastaveních práce, které se samostatně vyvinou, takřka přirozený prostředek k regulaci mzdy. Kdyby zaměstnavatelé i zaměstnanci měli potřebné národohospodářské vzdělání a dostatečný přehled o hospodářské situaci trhu, tak by ke konfliktům nikdy nedocházelo; obě strany by viděly v harmonii svou největší výhodu. Pokud ale tyto základní podmínky ... chybějí, potud bude pouhá možnost způsobovat masové stávky působit uklidňujícím dojmem a proti sobě stojící strany budou přístupné názoru té druhé. Zákaz koalic se přežil...“

Nástup socialismu

Pod vlivem socialistických myšlenek marxistického rážení, které začaly do Rakouska pronikat ze zahraničí, se úvahy o nezbytnosti budovat vlastní dělnické organizace vyvinuly v přesvědčení, že rozpor mezi dělníky a podnikateli je nesmiřitelný a dá se překonat jen odstraněním hospodářské, politické i kulturní nadvlády měšťanstva. Toto stanovisko prosazoval zejména Josef Boleslav Pecka, slevač, básník (publikoval např. v almanachu Ruch) a později redaktor, hlavní průkopník socialistických myšlenek v českém prostředí.

Tento názorový vývoj ještě posílil krutý zákrok proti několika tisícům stávkujících českých a německých dělníků v severočeském Svárově 31. března 1870, kde vojenská jednotka, pověřená udržením pořádku, začala bezdůvodně pálit do davu demonstrantů. V ostravské oblasti skončila podobně tragicky stávka horníků ostravského dolu Hlubina, kteří se v březnu 1872 bránili snížení mezd. Když se k nim přidali horníci z dalších šachet, nestačili četníci stávku potlačit a přivolané vojsko po-

užilo zbraně. Ještě silněji působily zprávy o pařížské Komuně, která se v obleženém hlavním městě pokusila uskutečnit socialistickou představu o budoucím státu. „Nový dělnický svět vyvinuje se a prodírá na povrch již odžilé společnosti, aby ji nahradil a místo její zaujal, což jistě stane se...“, vzkazovali svým přátelům do Prahy čeští emigranti z New Yorku, kteří hráli velkou roli při zprostředkování socialistických podnětů.

Zdálo se, že změna je blízko; svým způsobem to mohla signalizovat i velká krize, která začala velkým krachem na vídeňské burze v květnu 1873. Tato krize nepochybně znamenala určité otřesení existujícího společenského a eko-

nomického pořádku a stala se podnětem k poměrně závažným reformám, které v 80. letech 19. století poněkud omezily dosavadní liberální doktrínu. Zásadní změny, v něž socialisté doufali, však přirozeně nepřinesla. Dělnictva se krize dotkla, a to nezaměstnaností, zvyšováním intenzity práce a odbouráváním těch ústupků, jichž dosáhli za konjunktury. Krize také ztížila možnost obrany, přesto i tehdy docházelo ke stávkovým bojům,

z nichž největší bylo vystoupení brněnských textiláků v roce 1875. Tuto stávku podporovaly dělnické spolky z celého Rakouska i Německa.

Rozpory, perzekuce a opětné sloučení

Dělnické hnutí, v němž stále více sílil duch socialismu, rozdělily na počátku 80. let 19. století ostré spory mezi umírněnými a radikály. Umírnění chtěli postupovat za všech okolností legálně a hlavní cíle spatřovali v hospodářské oblasti. Radikálové snili o blízké revoluci a dostali se až pod vliv anarchistů, kteří pro svůj boj neodmítali ani individuální násilné činy. Několik nesmyslných atentátů či nálezu výbušnin poskytlo vládě důvody pro přísná opatření. Mnoho spolků úřady rozpustily nebo jim různým způsobem překážely v činnosti, jejich aktivisté byli pronásledováni a vězněni. Podobně jako v Německu doplňoval státní aparát ostrou perzekuci socialistického hnutí i prvky sociálního zákonodárství. Zákonem z roku 1883 byla zřízena živnostenská inspekce, která měla provádět kontrolu zdravotních a bezpečnostních poměrů dělnictva při práci. Roku 1885 byl přijat zákon, který stanovoval v továrnách normální jedenáctihodinovou pracovní dobu, omezoval práci žen a mládeže a zakazoval práci dětí v továrnách. V roce 1887 bylo uzákoněno úrazové pojištění dělnictva ve velkopřůmyslu a v dalším roce i nemocenské pojištění.

Žádná opatření přirozeně nemohla nic změnit na tom, že průmyslová výroba pronikala do dalších oblastí, v nichž se opět koncentrovalo stále početně rostoucí dělnictvo. Ke starým průmyslovým centrům v Praze, Liberci či Brně se připojily zejména severočeský hnědouhelný revír, ostravsko-karvinská kamenouhelná pánev, dále vzrostl význam Plzně a Kladna včetně jejich okolí a také textilních oblastí na východě a západě Čech (mezi Náchodem a Českou Třebovou – mezi Kdyní a Strakonícemi). Síla dělnického hnutí stále rostla. Znásobilo ji ještě překonání vnitřních rozporů sociální demokracie, která se nově zformovala na sjezdu v dolnorakouském městě Hainfeldu na přelomu roku 1887 a 1888. (Česká organizace se zkonsolidovala na brněnském sjezdu o rok dříve.)

V přípravě hainfeldského sjezdu i v pozdější orientaci sociální demokracie se projevil vliv vídeňského lékaře Victora Adlera. Podle něj se strana neměla zaměřovat na blízkou revoluci. Její úkol spočíval v přípravě podmínek pro převzetí moci proletariátem ve vzdálené budoucnosti – v postupné integraci dělnictva a zvyšování

Victor Adler

jeho kulturní úrovně, která by dovolila převzít zodpovědnost za budoucí vývoj společnosti. Sociální demokracie začala dávat najevo, že nebude usilovat o vítězství svých ideálů v krvavém střetnutí, vybojovaném na barikádách, nýbrž v postupném transformačním procesu, v soutěži dvou kultur, v úsilí získat pro své ideály většinu obyvatelstva. V tomto smyslu se mohly výrazně uplatnit právě odbory. Kolik je před nimi práce, se dalo tušit z mohutného stávkového hnutí na přelomu 80. a 90. let, odrážejícího celkovou aktivizaci socialistických sil v domácím i mezinárodním měřítku. O tom svědčil rovněž velkolepý průběh oslavy 1. máje 1890.

První máj 1890 na Stěleckém ostrově v Praze

Rozmach odborového hnutí v 90. letech 19. století

Hainfeldský sjezd zahájil novou etapu odborové práce. Sjezd doporučil, aby členové strany zakládali odborové spolky, a zdůraznil jejich význam pro výchovu uvědomělého dělnictva i zlepšování jeho hmotného postavení. Doporučil, aby odborové organizace pokrývaly celou zemi nebo dokonce i říši. Odborové organizace měly zaručit podporu v nezaměstnanosti i ve stávkách, zprostředkovávat zaměstnání i právní ochranu členů. Za členy měli být přijímáni i nekvalifikovaní dělníci a ženy. Odbory měly vypracovávat statistiky mzdových poměrů a poměrů na pracovním trhu. Doporučovalo se, aby stávky byly zahajovány jen se souhlasem odborové ústředny; měly se zakládat odborové listy a jejich odběr měl být povinný.

Po hainfeldském sjezdu vzniklo v českých zemích mnoho odborových organizací, možná ještě důležitější bylo zakládání speciálních odborových časopisů (např. roku 1890 Obuvník, Pekař, Rajblík a hoblík, Časopis stavebního dělnictva, Osnova, Naše snaha, Truhlářské listy, Odborný list krejčí; 1891 Rakouský kovodělník, Nazdar, Odborný časopis dělnictva mlynářského, Odborný list dělnictva textilního, Záštitatd.). Časopisy pomáhaly při organizaci, zajišťovaly spojení, do značné míry přímo nahrazovaly chybějící centrálu; zároveň překonávaly předsudky dosud neorganizovaného dělnictva a získávaly ho pro společný postup. Oživení od-

borové činnosti se projevilo také v pořádání mnoha sjezdů celých odvětví. Jen roku 1890 se v Brně konaly tři sjezdy – první rakouský sjezd textilníků, první rakouský sjezd sklářů a zaměstnanců v továrnách na porcelán a rakouský sjezd kovodělníků. V roce 1891 se měl v Brně sejít sjezd všech dělnických spolků, ale úřady toto shromáždění nepovolily. V následujícím roce se nicméně začaly vytvářet celoříšské odborové svazy (unie), i když většina odborových organizací zůstávala na místní či nanejvýš zemské úrovni. (Vedle 10 celoříšských odborových svazů roku 1892 existovalo 240 zemských či lokálních spolků.) V téže době (říjen 1892) vytvořili zástupci jednotlivých odborových organizací přípravný výbor, který měl za úkol svolat všeodborový sjezd. Ten se sešel o Vánocích 1893. Na něm se delegáti 69 vídeňských a 125 mimovídeňských odborových spolků dohodli na založení Rakouské odborové komise (Reichskommission der Gewerkschaften Österreichs) jako nejvyššího orgánu rakouských odborů a na dalších organizačních a agitačních opatřeních.

Spory mezi Vídní a Prahou

Na všech těchto setkáních a vůbec na budování odborových organizací se podíleli i čeští dělníci. Jejich spolupráce s Němci probíhala na místní úrovni velmi dobře. V severních Čechách i na severní Moravě existovaly odborové spolky složené z příslušníků obou národů, kteří se bez obtíží do-

rozumívali. Na vyšší úrovni však docházelo k problémům a spolupráce českých odborových spolků s často vyspělejšími rakouskými odborovými organizacemi přinášela předně nedorozumění v otázkách organizačních a kompetenčních – snaha vídeňského vedení o co největší centralizaci vzbuzovala odpor českých odborových předáků, kteří lpěli na svých zemských spolcích. V letech 1894 až 1895 došlo např. ke střetnutí mezi českými a rakouskými kovodělníky o výši příspěvků a o časopis Kovodělník. Rozhodnutí celorakouského svazu přeložit jeho vydávání z Prahy do Vídně vyvolalo velký odpor českých kovodělníků, kteří začali vydávat Časopis kovodělníků. Na konferenci ve Slaném v srpnu 1895 se zástupci českých i rakouských kovodělníků dohodli – Kovodělník zůstal v kompetenci českého zemského spolku, redaktor Josef Roušar se ho zavázal vést v intencích celorakouského svazu a Češi navíc přistoupili na zvýšení příspěvku. Spory tohoto typu, více méně institucionální, se tedy dařilo ještě slušně řešit.

Horší to bylo se spory národnostní povahy. Čeští odboráři měli pocit, že se ztrácejí ve statistikách, které vídeňská odborová komise sestavovala bez ohledu na národnost, a vídeňské centrále vyčítali ze zcela praktických důvodů, že nedokáže vyhovět jejich agitačním potřebám vydáním kvalitních česky psaných materiálů. Čeští odboráři (tedy hlavně odboráři z Čech, čeští odboráři z Moravy smýšleli jinak) proto začali uvažovat jak tuto situaci řešit. Přáli si závažné

změny v organizaci a agitační praxi, nebránili se však ani úvahám o určitém osamostatnění českého odborového hnutí. Po ojedinělém pokusu zřídit roku 1894 vlastní centrálu začali spojovat nemalé naděje se vznikem Dělnické akademie, v níž neviděli jen vzdělávací a výchovné zařízení, jež jim v podobě jakési vysoké dělnické školy navrhoval T. G. Masaryk, ale celkové středisko všech dělnických spolků, přejímající i úkoly jakési odborové ústředny. Dělnická akademie se však nakonec přece jenom profilovala jako osvětová instituce.

Čeští odboráři pak vystoupili se svými požadavky na II. všeodborovém sjezdu v prosinci 1896. Šlo jim hlavně o zaměstnání českého sekretáře v celorakouské komisi, který by zpracovával statistiky pro potřeby českých odborových organizací, jimž by pak byl i jinak nápomocen. Podobný zřetel k funkcionářům německých národů měl být brán i na úrovni odborových svazů, zemí

Profesor T. G. Masaryk na dělnickém táboru v Plzni v květnu 1893

a okresů. Vedle toho si pražské odborové organizace přály, aby byla ve srovnání s celorakouskou ústřednou zřízena zemská odborová komise. Většina delegátů tyto návrhy odmítla a čeští odboráři se pak rozhodli již nadále se sjezdu neúčastnit. Pouze Josef Roušar, zástupce českých kovodělníků, prohlásil, že konečné rozhodnutí o tom, co se bude dít, ponechají českým odborovým spolkům.

Vznik OSČ

Zřízení samostatné odborové centrály však bylo na spadnutí tím spíše, když se za ni postavil nejsilnější odborový subjekt v Čechách – spolek českých kovodělníků. K němu se záhy přidaly i další odborové organizace krejčích, obuvníků, dřevodělníků apod. Sjezd českých odborových organizací se konal 31. ledna 1897 v Karlíně v hostinci U dvou hroznů v Pa-lackého ulici; jeho delegáti schválili

ustanovení Odborového sdružení československého (OSČ). Vznik samostatné české centrály znamenal na jedné straně nepochybně oslabení rakouských odborů, ale na druhé straně šlo o nezvratný proces spojený s celkovou emancipací českého národa. Důležité nyní bylo, zda se obě centrály dokážou dohodnout, spolupracovat... Celkově se dá snad říci, že přes velké spory, které se řešily i na mezinárodní úrovni, se v rozhodujících chvílích chovaly solidárně.

Účel Odborového sdružení československého byl vymezen následovně:

„Odborové sdružení jest sprostředkovatelem, který mezi jednotlivými odborovými a vzdělávacími organisacemi přátelské styky udržuje, prostřednictvím jehož silnější odbory slabší mravně i hmotně podporují, odborové sdružení pracuje a napomáhá k zakládání odborových organisací tam, kde tyto dosaváde nestávají a působí k tomu, aby všechno organisované dělnictvo v boji hospodářském společně postupovalo a vzájemně se podporovalo. V boji mzdovém pak odborové sdružení vyšetřuje poměry, sprostředkuje, kde to možná jest, smírné rozhodnutí, a tam kde toho docíliti se nedá, podporuje stávku tiskem, agitací a hlavně peněžitou podporou, aby stávka vítězně pro dělnictvo skončila. Dále sbírá a uveřejňuje Odborové sdružení přehledy o činnosti, síle a vzkvétání našich odborových a vzdělávacích spolků a přehledy o velikosti a výsledku stávek, aby každý uvědomělý a organisovaný

soudruh přehled učiniti si mohl o výsledku této hospodářské činnosti naší a tudíž i o činnosti své vlastní.“

Josef Roušar

Josef Roušar se narodil 8. září 1868 v Březnici. Pracoval jako strojní zámečnick. Na počátku 90. let se začal angažovat v českém sociálně demokratickém hnutí ve Vídni a stal se členem výkonného výboru Československé sociálnědemokratické strany, posléze členem užšího vedení strany. Od poloviny 90. let řídil časopis Kovodělník a působil ve vedení Svazu kovodělníků. Podílel se na bojích o autonomii českého odborového hnutí, v roce 1897 se podílel na vzniku Odborového sdružení československého. Od roku 1900 působil jako tajemník OSČ, které vedl k úzké spolupráci s rakouskou Komisí. Roušar na sebe upozornil jako schopný novinář, odborář a organizátor, který patřil k nejvlivnějším představitelům sociálnědemokratické strany i odborů. Zemřel 9. července 1906 v Praze.

Odborový spor

V tzv. odborovém sporu šlo jednak o zastoupení české, resp. československé centrály na mezinárodním odborovém fóru, jednak o formu zapojení českých odborářů do rakouských odborů. Odborové organizace vznikaly ve střední Evropě v úzké souvislosti s politickými organizacemi; navzájem se doplňovaly a podporovaly. Bylo by proto přirozené, aby se české odbory přimkly k československé sociální demokracii, která se na sjezdu v Českých Budějovicích roku 1893 organizačně osamostatnila. Zpočátku se však české odborové spolky cítily spíše součástí celorakouského odborového hnutí, v jehož rámci se měly postupně vytvářet říšské unie (odborové svazy). Nicméně nedostatečný ohled na národnostní specifiku dělal problémy i v odborech.

Rozličná nedorozumění vedla až k založení samostatné české centrály – Odborového sdružení československého v lednu 1897. Vztahy mezi oběma centrály byly zpočátku napjaté, postupně se však uklidňovaly. Nutila je k tomu obtížná situace a nezbytnost společně organizovat stávkové boje (zejména velkou hornickou stávku v roce 1900). Ke smíření přispíval i postup Josefa Roušara, který v roce 1900 nahradil Josefa Schallera, prvního sekretáře OSČ. V roce 1902 na mezinárodní konferenci odborových sekretářů ve Stuttgartu, kde se řešila otázka vzájemné mezinárodní pomoci ve stávkách, bylo usneseno, že tuto činnost budou

vykonávat zemské odborové ústředny. Této konference se účastnili Anton Hueber za vídeňskou a Josef Roušar za pražskou komisi a domluvili se, že tato mezinárodní pomoc bude v kompetenci rakouské komise, v jiných otázkách zůstanou ale obě centrály autonomní. Tato dohoda se stala součástí protokolu a v řadách českých odborářů byla považována za potvrzení samostatného postavení OSČ. Rakouská komise usilovala o centralizaci odborového hnutí jak v případě odborových svazů, tak v případě mezinárodního zastoupení. Stanovisko, že mezinárodně může reprezentovat každý stát jen jedna ústředna, se prosadilo na příští mezinárodní konferenci v Dublinu v červenci 1903. Zde již nebylo OSČ zastoupeno, objevilo se jen ve statistických materiálech. OSČ tuto změnu nekomentovalo. Naopak v důsledku sblížení mezi vídeňskou a pražskou centrálou začal Roušar velice vážně připravovat dohodu o začlenění OSČ do rakouské komise, v jejímž rámci by si OSČ uchovalo svébytné, ale podřízené postavení.

Toto stanovisko ale nemělo oporu v širším funkcionářském kádru. O dohodě pochyboval i Josef Steiner, jeden z hlavních českých sociálnědemokratických předáků a v letech 1904-10 Roušarův nástupce ve funkci tajemníka OSČ. Jako redaktor vídeňských Dělnických listů poznal, že němečtí sociální demokraté z Vídně se – až na výjimky – nedívali se sympatiemi na české snahy o osamostatnění politické organizace a rovněž aktivity za práva českých menšin ve Vídni

nepodporovali podle jeho názoru dostatečně. Předpokládal také, že pokusy o centralizaci odborového hnutí jsou motivovány i tím, že jde o velké peníze, totiž o milionové roční náklady odborových listů.

Centralizační snahy odmítaly jednotlivé odborové spolky, nejprve tak roku 1904 učinil českoněmecký spolek obchodních zřízenců. Důvodem bylo, že představenstvo vídeňského svazu se nezavázalo, že bude českým členům poskytovat tiskopisy a časopis v české řeči. Čeští odboráři vůbec nekladli velkou váhu na mechanickou centralizaci, zdůrazňovali význam dělnické solidarity, uvědomělosti a účinné agitace (prováděné mateřským jazykem). Na druhé straně nelze pochybovat ani o oprávněnosti centralizace odborových organizací do silných svazů. (Když se v roce 1919 budovalo jednotné sociálně demokratické odborové hnutí v rámci Československé republiky, přiznal tehdejší hlavní představitel OSČ Rudolf Tayerle, že principy, které čeští odboráři hájili za Rakouska, nejsou udržitelné.)

Na další konferenci odborových sekretářů v Amsterdamu v červnu 1905 nebyl zástupce OSČ pozván; přesto tam odjel český sociální demokrat Antonín Němec, aby postavení pražské komise obhájil. Delegáti konference však jeho argumentaci nepřijali. Vztahy mezi oběma odborovými centrály se opět přiostrily. Společná porada v Brně v říjnu 1905 nepřinesla řešení; v atmosféře vzájemných útoků a někdy i neopodstatněných urážek se v prosinci 1905 konal

ve Vídni všeodborový sjezd, který svolala říšská komise vídeňská. OSČ se zúčastnilo jako pozorovatel. Ani zde se nic definitivně nerozhodlo. OSČ nebylo uznáno ani zakázáno. Čekalo se do značné míry opět na stanovisko mezinárodních orgánů.

Otázka odborového sporu úzce souvisela také s otázkou tzv. neutrality odborů. Neutralita znamenala, že odbory jsou vlastně nezávislým proudem dělnického hnutí, který se soustřeďuje jen na hospodářský boj a nestará se o boj politický. Rakouští odboráři (podobně jako němečtí) měli pro tuto teorii značné pochopení a naopak svým českým kolegům vytýkali, že jednájí z nacionalistických a mimoodborových důvodů. Čeští odboroví předáci se naopak opírali o svou stranu a zdůrazňovali, že odbory, ať chtějí nebo nechťejí, musí vstupovat do politiky: „Dělnictvo musí se účastnit i politiky, nehodlá-li fatalisticky vyčkávati plnění slibů měšťáckých politiků.“ Na svém stuttgartském kongresu v roce 1907 přijala II. internacionála rezoluci o vztahu mezi stranou a odbory, v níž zdůraznila úzkou souvislost mezi hospodářským a politickým bojem, a vyzývala je, aby nepropadaly cechařskému egoismu a dbaly jednoty svých řad. Obě strany sporu se pak na tuto rezoluci dovolávaly, jedna zdůrazňovala jednotu odborového hnutí, druhá sepětí s politickou stranou. V každém případě se české odborové hnutí vyvíjelo autonomně, ale vlastně jen v Čechách, zatímco moravské organizace zůstaly věrné Vídni. Stoupenci jednotných celorakouských odborů

české národnosti založili samostatnou Českou sociálnědemokratickou stranu dělnickou. Jejím hlavním představitelem byl horník Petr Cingr.

Vztahy mezi českými a německorakouskými odboráři byly napjaté; na druhé straně však spolu stále jednali. Alespoň do budoucnosti zůstávala naděje, že spory se vyřeší.

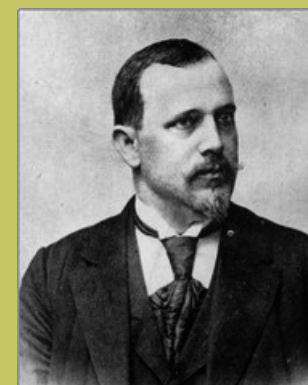

Petr Cingr

Josef Steiner

Josef Steiner se narodil 14. listopadu 1862 v Olšanech, kde jeho otec pracoval jako kočí na velkostatku. Již v mládí se snažil vydělávat; jen šťastnou náhodou našel práci ve zlíčovské Inwaldově továrně, v níž se vyučil brusičem skla. Mistr, který si ho velice oblíbil, ho potom na počátku 80. let vzal s sebou do severních Čech, do Hrobů. Zde se Steiner naučil německy a poprvé se dostal do styku s myšlenkami socialismu a zapojil se do ilegálních dělnických aktivit, např. hlídkoval při tajných schůzích, aby nebyly překvapeny četníky apod. V severních Čechách získal také první podněty k pozdějším úvahám o problému menšin

a národnostní otázce. V polovině 80. let se vrátil do Prahy, resp. na Smíchov a začal navštěvovat dělnické schůze. Na některých vystoupil jako strhující řečník, obeznámený se sociálně demokratickými představami, přitom však neprozradil svou totožnost a po schůzi vždy prchl. Není jasné, proč to dělal, snad šlo o jakési romantické gesto, pozůstatek jeho dobrodružnější minulosti. Když byla jeho identita prozrazena, vrhl se s plným úsilím do politické práce.

Začal působit v Politickém klubu českého dělnictva, z něhož se na počátku 90. let podařilo vybudovat první středisko českého dělnictva, zasahující svým vlivem až do pohraničí osídleného Němci. Na počátku roku 1890 se stal předsedou tohoto spolku a společně s Františkem Schallerem a Karlem Dědicem stanul v čele příprav na prvomájovou slavnost. Politický klub začal ještě v květnu vydávat za Steinerovy redakce časopis Osmihodinná doba pracovní. Od ledna 1891 redigoval i ústřední orgán českého sociálně demokratické

ho dělnictva – časopis Sociální demokrat. Navíc přijal i vedení dalšího časopisu Hesla. Usnesením sjezdu české sociální demokracie v prosinci 1891 byla redakce Hesla přenesena do Plzně a Steinerovi připadlo kromě řízení tohoto časopisu, který v roce 1892 nahradil časopis Posel lidu, organizovat dělnické hnutí v tomto regionu. Významnou měrou přispěl k tomu, že se z něho stala nejmohutnější bašta sociální demokracie v celých Čechách. Roku 1894 se vrátil do Prahy, kde převzal opět redakci Sociálního demokrata i nového orgánu Práva lidu. Steiner se vedle toho staral o agitaci a výrazně se zasloužil o založení Dělnické akademie, kulturního střediska českého sociálně demokratického dělnictva. Steiner se účastnil sjezdů české/československé i celorakouské sociálnědemokratické strany (plzeňská organizace ho vyslala na mezinárodní kongres v Curychu); uměl se tedy prosadit i mimo úzký rámec vlastní strany. Uplatnil se i ve vídeňské říšské radě, kam mohl proniknout díky uzákonění všeobecného, byť ještě nerovného volebního práva roku 1896. Časté pobyty na zasedání ve Vídni mu poskytly příležitost seznamovat vedení celorakouské a československé sociální demokracie i poznat život tamějších sociálních

demokratů české národnosti a vůbec české menšiny. Po skončení mandátu přijal nabídku působit v redakci vídeňských Dělnických listů, druhého deníku, který měla československá sociální demokracie k dispozici.

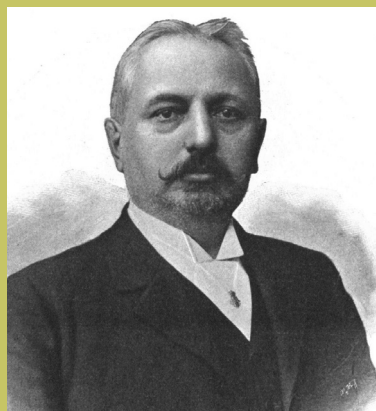
Ale ani ve Vídni nezůstal Steiner natrvalo a roku 1905 nastoupil po Roušarově, který těžce onemocněl (a záhy potom zemřel), do čela Odborového sdružení československého jako jeho sekretář, a to přesto, že se odborovou prací do té doby příliš nezabýval. Jeho úkol spočíval v něčem jiném. OSČ tehdy usilovalo o to, aby uhájilo své samostatné postavení vedle rakouské odborové komise a mohlo se v rozhodování o agitačních, organizačních a kulturních otázkách opírat o mateřskou Československou sociálnědemokratickou stranu, a dále aby bylo důstojně zastoupeno na mezinárodní odborové scéně. K řešení těchto problémů se Steiner výborně hodil, všechny „vídeňské odpůrce“ dobře znal a měl také velmi dobré vztahy s dalšími představiteli rakouské sociální demokracie, např. s Victorem Adlerem. Steiner se tedy vedení OSČ ujal a jeho samostatné postavení obhájil. Samostatné zastoupení OSČ v rámci evropského odborového hnutí však ztratilo a poměr k vídeňské odborové komisi se velice zakalil.

Cenu za boj o samostatnost českého odborového hnutí zaplatil Steiner těžkou újmou na zdraví. Jeho stav se na počátku listopadu 1910 natolik zhoršil, že musel být dán do ústavního léčení. Zemřel 27. prosince 1912 v padesáti letech.

Anton Hueber

Anton Hueber se narodil 26. září 1861 v Domažlicích. Pocházel z velmi chudých poměrů, již jako školák musel pracovat na stavbách. Ve Vídni se vyučil soustružníkem a zapojil se do sociálně demokratického hnutí. Angažoval se zejména v odborech. Usiloval o sjednocení jednotlivých malých odborových spolků. Roku 1895 byl zvolen vedoucím sekretářem Rakouské odborové komise. V této funkci se často dostával do velkých sporů s českými odboráři, jejichž snahy o autonomii českých odborů vyústily v založení OSČ.

Za první světové války se Hueber zasazoval o udr-

žení odborových práv i kontaktů s francouzskými i italskými odboráři.

Po válce se zapojil do budování Rakouské republiky jako poslanec parlamentu i v letech 1930-32 jako člen Spolkové rady. Roku 1928 se rozhodujícím způsobem podílel na vytvoření Svazu svobodných rakouských odborů (Bund der Freien Gewerkschaften Österreichs). Jako předseda této silné a velmi vlivné organizace prosazoval uzavírání kolektivních smluv, výstavbu sociálního zákonodárství a v neposlední řadě se účastnil velkých sociálních bojů. Zemřel 9. července 1935 ve Vídni.

Organizace českých odborů a základní rysy jejich činnosti

OSČ aby splnilo stanovené cíle, začalo budovat svou organizační strukturu, zatím přirozeně jednoduchou, koncentrovanou kolem osoby sekretáře.

Podle průmyslových odvětví se vytvářela struktura rozdělená na tyto skupiny:

- Dělníci stavební
- Průmysl oděvní
- Horníci

Průmysl lučební (chemický)
 Průmysl železný a kovodělný
 Dělníci vodní a plynární
 Průmysl sklářský, porcelánový a hrnčířský
 Odbory grafické a průmysl papírenský
 Obchodnictví
 Dřevodělníci
 Průmysl knoflíkářský a příbuzné obory
 Skupina hospodářská
 Odbor potravní
 Výroba koží
 Průmysl textilní
 Železnice, doprava a vozba
 Ženský ruční a strojní průmysl
 Cíhláři

Také se počítalo se všeodborovými strukturami „místních svazů“, složených z různých odborových a dělnických spolků i jejich místních skupin apod., které by se měly starat o společné záležitosti dělnictva, o vzdělávání, o agitaci ve prospěch odborů, zprostředkování práce apod. Neméně důležitý byl i vznik stejnojmenného časopisu (Odborové sdružení československé), který provázal české sociálně demokratické odboráře až do roku 1939.

Základ hnutí tvořily jednotlivé dělnické spolky, které se v minulosti často konstituovaly jako vzdělávací. O jejich významu pro emancipaci dělnictva nebylo pochyb, ale přesto

tato forma už nedostačovala a postupně se přeměňovaly na ryze odborové spolky, považující za svou hlavní úlohu obhajobu sociálních zájmů svých členů, které měly připravovat na mzdové boje apod. To ovšem neznamenalo, že by nějak rezignovaly na svou vzdělávací funkci. I nadále pořádaly přednášky, výlety, zábavy, plesy a především zřizovaly a udržovaly poměrně rozsáhlé knihovny.

Legitimace vzdělávacího spolku

Vzdělávací spolek v Trmicích

Zemské organizace si vytvořili nejprve dělníci z nejvyšších odvětví – kovodělníci, typografové, dřevodělníci, obuvníci. U horníků, jejichž spolky mohly působit jen v oblastech těžby uhlí, se vytvoření jednotného svazu poněkud protáhlo, ač šlo o poměrně velice početné a zkušené odbory. Postupně ale v letech 1897-1905 došlo k vytvoření centrálních průmyslových odborových svazů – např. Unie dře-

vodělníků, Unie textilních dělníků, Říšského spolku stavebního dělnictva, Svazu lučebníků, Svazu obuvníků, Svazu pekařů, Svazu strojníků a topičů a další.

Otázkám organizace byla věnována neustálá pozornost. Vedení OSČ i jednotlivých svazů a spolků dobře věděla, že jedině pevné organizace, prodchnuté jednotným duchem a bohatými fondy, mohou něco prosadit, mohou se postavit síle, kterou reprezentovali zaměstnavatelé, kteří se v této době již také začínali spojovat. Čím byly dělnické organizace finančně silnější, tím spíše mohly nabízet potřebné podpory, a tak jim také přibývalo členů. Pro rozvoj odborových spolků to bylo důležitější než působení sebelepších agitátorů a řečníků. Odborové organizace potřebovaly rozsáhlé fondy také proto, aby mohly vyplácet podpory v nezaměstnanosti (mj. proto, aby nezaměstnaní nekazili stávkové boje) a cestovné – i v tomto případě šlo o to umožnit

SVAZ ČESKOSLOVANSKÝCH OBUVNÍKŮ V RAKOUSKU
(SIDLEM V PRAZE).

Číslo 4245

Členská knížka.

Jméno Jos. Junek

Narozen dne 2. listopadu rok 1884

Misto Dol. Jurský Země Čechy

Jest členem odborové organizace od 21. dubna 1902

Přistoupil ku svazu dne 27/8 1906 v Karl. V. obuvní

Platí třídu první

(Třída budiž uvedena slovy).

Změna třídy.

Den přestupu		
Udání třídy		

Za ústřední výbor: Johanis Václav

Za místní správu: Junek

KARLOVY VARY

obuvníků v Rakousku

Okres: Jemnick, Praha-I.

Legitimace Svazu obuvníků

těm, kteří si to přáli, odjet z místa stávky. Zápisy odborových spolků ukazují, jak byli jejich členové mobilní, jak se stále přesouvali za prací z jedné průmyslové oblasti do druhé, a to nejen v českých zemích, nýbrž i po celé monarchii a dalších zemích středoevropského regionu.

Kovodělníci! Neuchazejte se o práci v těchto místech a závodech, abyste nepoškozovali své druhy!

instalatéři: Praha II. (Waldek-Wagner);
klempíři: Sarajevo v Bosně.
kováři: Klosterneuburg; Praha-VIII.
kovodělníci vůbec: Vídeň (Kolb XVI.), Vídeňské Nové Město, Judenburg, Rohrbach, Rjeka, Saská Kamenice, Teplice (Ferber), Warnsdorf; Vídeň XX.
médikové: Frankfurt n. M., Ludwigsburg, Gdansk, Plzeň, Brno.
slevači: Warnsdorf, Hořovice Budapešť.
zámečníci: Král. Vinohrady (Brož), Praha I. (Samec), Jablonec n. N. (Bergmann, Wanka).

(Upozorňujeme, že uvádíme zde pouze ta místa, z nichž nám jsou pravidelně zasílány zprávy, nejpozději 14denně.)

Varování v časopisu Kovodělník

Dělníci, Soudruzi!

Stávka slévačů, kovářů a jich pomocníků, firmy Otto Müllera v Harzdorfu trvá již pátý týden, aniž by podnikatel k projednání přistoupil.

Jeho naděje, totiž že zaměstná nové síly pracovní se mu dosud nezdařila, což by se mohlo i na dále stát, když soudruzi každý příchod sem zamítnou.

Avšak též i peněžitých prostředků jest nutná zapotřeba, poněvadž zde máme více otců četných rodin k podporování a dosud ještě žádný stávkokaz z našeho středu nevystoupil.

Tedy dělníci na všech místech! Vítězství naše jest i Vaším vítězstvím, proto pomozte v každém ohledu at v tomto boji vítězové zůstaneme; neb co Vy nám teď prokážete činite též sami pro sebe.

Podpory přijímá a kvituje redakce „Freigeist“, Ladegasse 23, a redakce „Textilarbeiter“, Färbergasse 17, Liberec.

Rozličné dotazy zasílány buďtež na Karla Březinu Harzdorf 85 u Liberce.

Nákladem Karla Březiny.

Arbeiter, Genossen!

Der Streit der **Gießer, Schmiede** und deren **Hilfsarbeiter** der Maschinenfabrik Otto Müller in Harzdorf währt nun schon die **fünfte Woche**, ohne daß sich der Unternehmer zu einer Unterhandlung herbeigelassen hätte.

Sein Hoffen durch Einstellung anderer Kräfte ist ihm bisher täglich mißlungen, was auch noch weiter der Fall sein dürfte, wenn die Genossen allerorts jeden Zug strenge fern halten.

Aber auch Geldunterstützung ist dringend notwendig, da wir mehrere Familienväter zu unterstützen und wir bis jetzt noch keine Streikbrecher aus unserer Mitte zu verzeichnen haben.

Also Arbeiter allerorts! **Unser Sieg ist auch Euer Sieg**, darum helft in jeder Beziehung, daß wir in diesem Kampfe Sieger bleiben.

Denn was Ihr uns thut, das thut Ihr Euch selbst. Unterstützungen nehmen entgegen die Redaktionen „Freigeist“, Ladegasse Nr. 23 und „Textilarbeiter“, Färbergasse Nr. 17 in Reichenberg.

Eventuelle Anfragen sind zu richten an Karl Březina, Harzdorf Nr. 85 bei Reichenberg, Böhmen.

Verlag von Karl Březina

Red.: Dr. Březina u. K. Březina u. Harzdorf, Böhmen u. W.

Letáky informující o stávce a žádající podporu pro stávkující

Organisovanému dělnictvu a konsumentům pekařských výrobků v Žižkově!

V sobotu dne 28. listopadu vypukl mzdový spor v dílně p. **Frant. Boučka, pekaře v Žižkově, Husova tř.;** příčinou téhož byly neupravené poměry dělnictva v téže dílně. Vzdor tomu, že p. Bouček zaměstnává vedle 5 dělníků 7 učňů, tedy levných pracovních sil, nechce za žádnou cenu spravedlivým požadavkům dělnictva vyhověti, ba místo každého jednání podal na dělnictvo trestní oznámení. Poměry dělnictva pekařského jsou až s dostatek známy jako jedny z nejhorších, a předkládá-li dělnictvo své požadavky, dožaduje se jich jen dle práva a lidskosti, však místo vyhovění bylo hrubě odkopnuto. Za tím účelem svolává organizace dělnictva pekařského v Praze ve srozumění se zástupci organisovaného dělnictva v Žižkově

na čtvrtek dne 3. prosince 1903

o půl 8. hodině večerní

veřejnou schůzi lidu

do restaurace

„Bezovka“ v Žižkově.

Program:

Mzdový spor dělnictva pekařského v dílně p. Boučka a stanovisko organisovaného dělnictva vůči tomuto.

Organisace dělnictva pekařského dovolává se součinnosti veškerého dělnictva v tomto mzdovém sporu a žádá za všemožnou podporu téhož.

Vzhledem k veliké důležitosti tohoto sporu vyzývá se veškeré dělnictvo žižkovské, aby se schůzi této účastnilo!

Svolavatelé.

V boji za své požadavky se dělníci obraceli na veřejné mínění

Na finanční síle a organizovanosti závisely i možnosti vést stávky. Ne všechny ale byly přínosné; pokud je vyvolali neorganizovaní a nedostatečně finančně zajištění dělníci, představovaly pro odboráře skutečnou zlou můru. Ti, kteří se do pořádání stávek pustili bez patřičné přípravy, volali ihned po zahájení o pomoc a většinou se našlo dost solidárních dělníků, kteří jim potom zasílali nemalé částky – ty však většinou nestačily a stávkový boj dopadl špatně. A prohraná stávka poškodila odbory na dlouho, podlomila jejich finanční sílu i důvěryhodnost. Ostatně za určitých okolností mohla stávka přijít vhod i zaměstnavatelům. O těchto problémech se často psalo a diskutovalo. Jednou z prvních starostí OSČ bylo jak vytvořit stávkový fond, jak sepsat stávkový řád a dát všem na vědomí, že nárok na podporu z prostředků ústředny mají jen ty stávky, které budou vyhlášeny s jejím vědomím. I když se před I. světovou válkou stávkovalo v porovnání s pozdější dobou poměrně často, ani tehdy se k jejich organizování nemohlo přistupovat bez rozmyslu. Odbory nemohly zanedbávat další formy působení – propagování ochranného zákonodárství, pojištění, intervence u úřadů, získávání veřejného mínění.

Odbory se nesporně snažily zajistit svým členům co nejlepší podmínky, kdo by však vstoupil do odborové organizace jen s vidinou okamžitého polepšení, mohl být lehko zklamán. Jedna prohraná stávka mohla jeho situaci výrazně zhoršit. Pokud však v odborech viděl nástroj k dosažení

sociální rovnosti a spravedlnosti, pokud oceňoval mravní ideu odborů, vydržel v organizaci, i když se jí nedařilo. Velmi aktivní odboráři museli také počítat s různými nepříjemnostmi, šikanami apod., byť jistě s menšími než jejich zhruba o generaci starší předchůdci. Postavit se zaměstnavateli, téměř denně se měřit s jeho bezprostředními podřízenými, nebát se úřadů – to jistě nemohli lidé ustrašení, málo energičtí a neschopní. V těchto ohledech jim jistě poskytovala oporu jejich socialistická orientace. Socialismus dodával odborovému hnutí perspektivu, umožňoval interpretovat každý krok jako součást velkého pochodu.

Možnost ocitnout se téměř dennodenně v boji, v němž odboráři riskovali svou existenci, opravňovala nazývat odbory bojovými organizacemi. Také však mohly být považovány za kulturní instituce – a to nikoli jen kvůli kulturním aktivitám, které pro své členy vyvíjely (knihovny, přednášky, divadelní představení apod.), nýbrž pro své působení v oblasti vztahů mezi zaměstnanci a zaměstnavateli. Vždyť přece pracovaly pro faktické zrovnoprávnění širokých mas, které byly za současného stavu vyloučeny z podílu na vzdělanosti a kultuře.

Výsledky OSČ

Působení OSČ i svazů a spolků v něm sdružených bylo přes velké počáteční obtíže skutečně velmi úspěšné. Na prv-

ní pohled zaujme strmý růst počtu členů (bez ohledu na to, že české sociálně demokratické odbory musely čelit velké konkurenci v podobě rakouských sociálně demokratických i českých a německých nacionálně orientovaných a křesťansko-sociálních odborů). Impozantní jsou i přehledy stávek, konaných pod patronací OSČ. Jen v letech 1901-05 se uskutečnilo 101 stávek obranných (tj. usilujících o udržení statu quo), z nichž 52 skončilo úspěšně a 49 neúspěšně, a 295 stávek výbojných (tj. zaměřených na zvýšení mzdy, zkrácení pracovní doby apod.), z nichž bylo vítězně zakončeno 219 a jen 76 skončilo porážkou stávkujících. OSČ se také podílelo na největší stávce před I. světovou válkou, tj. stávce horníků v roce 1900. O poměrně úspěšném vývoji této stávky rozhodla mj. dobrá spolupráce s rakouskou odborovou komisí a anarchistickými odbory.

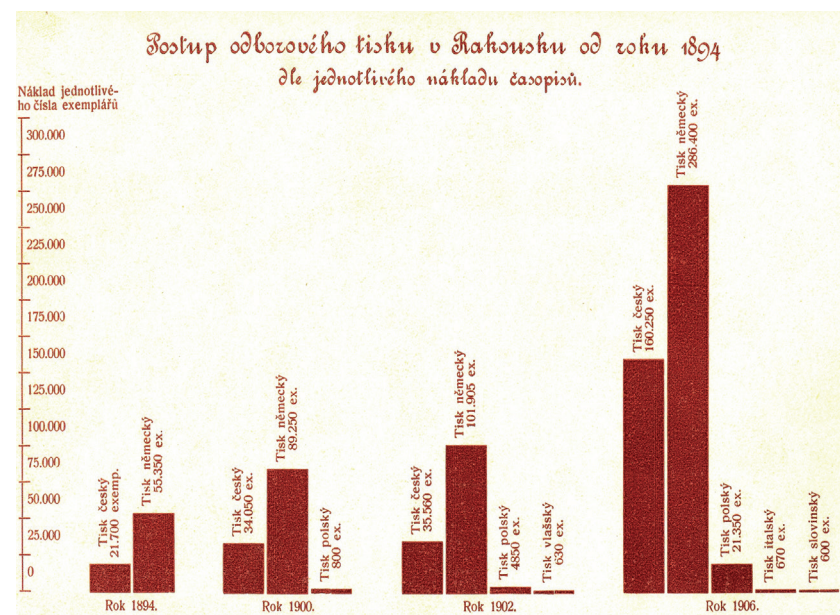
Hornická stávka v roce 1900

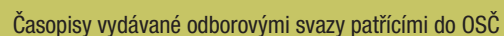
Stávka horníků v roce 1900 patřila k největším střeoevropským sociálním konfliktům před první světovou válkou. Začala 2. ledna, kdy práci zastavili horníci ve Štýrsku. Krátce nato se k nim přidali horníci na Ostravsku. Do konce ledna se do stávky zapojily i další revíry. Celkově stávkovalo v Rakousku 90 000 horníků, z toho 70 000 v českých zemích. Stávkových akcí se zúčastnili horníci české i německé národnosti, jejich boj

podpořili i příslušníci intelligence. Stávka sledovala dva hlavní cíle: zkrácení pracovní doby na 8 hodin a zvýšení mezd. Tak rozsáhlá akce vzbudila odezvu i v dalších zemích, v Uhrách, Německu, Anglii či Švýcarsku. Němečtí horníci se solidárně pokusili zamezit zvýšený dovoz uhlí do Rakouska. Stávka měla nemalé hospodářské následky, způsobila omezení výroby i železniční přepravy. Proti stávkujícím byli nasazeni vojáci i četníci. Jako velmi účinný nástroj nátlaku ze strany zaměstnavatelů se ukázalo vypovídání ze závodních bytů. Stávka skončila v březnu víceméně nerozhodně – stávkující si vymohli 5-10% zvýšení mezd i zkrácení pracovní doby na 9 hodin.

T. G. M. na schůzi stávkujících horníků v hostinci u Jágrů v Kladně dne 29. ledna 1900: „Požadavky vaše jsou spravedlivé. Osmihodinná práce je požadavkem lidskosti. Jde o to, aby uhlokop mohl se vzdělávat, aby zachovávat mohl zdraví sobě a své rodině. A požadavku tomuto, již pro prospěch vlastní, když ne ze soucitu, musí porozumět vrstvy měšťanské, a zejména by jim měli porozumět – kdyby vůbec něco chápali – ti, kdož hlásají lásku k bližnímu a křesťanskou snášenlivost.“

Velký důraz kladly české sociálně demokratické odbory na agitaci, k níž sloužily především odborové listy. Impozantní růst jejich nákladu v prvním desetiletí existence OSČ zobrazuje graf, který je dostatečně výmluvný. V žádném případě však nemůže vyjádřit, na jak vysoké úrovni tehdy odborový tisk byl, jak všestranně informoval nejen o odborových problémech, ale i o záležitostech politického, hospodářského a kulturního života. Redaktory odborových časopisů přitom byli lidé bez většího formálního zdělání, o to však zřejmě nadanější a pro svou práci zapálenější.

Příjem a vydání obranných fondů (počítaly se zvlášť)		
Vydání		
- z trestu propuštěným	11528	5,8
- na stávky vlastní	111338	55,9
- na výluky vlastní	39187	19,7
- na stávky a výluky v Rakousku a cizině	2651	1,3
- jiná vydání	34610	17,4
Celkem	199314	100

O činnosti OSČ si můžeme udělat nejlepší představu na základě přehledu jeho vydání. Na správní účely a mzdu zaměstnancům vydala v letech 1900-02 centrála 21 978 korun, na časopis 3756 korun, na tiskopisy a brožury 2513 korun, na agitaci 5966 korun, na cestovní podpory 7709 korun, na inventář 1827 korun, na stávky 104 556 korun, celkem tedy 148 305 korun. Dvě třetiny všech příjmů šly na podporu stávkujících – není divu, vždyť do tohoto období spadala již uvedená velká stávka horníků. Ale v následujícím roce 1904 se vyplatilo na stávky 47 446 korun z celkového vydání 60 324 korun, tedy zhruba 78 %, takže nešlo v žádném případě o výjimku. Stávky tvořily v této době skutečně hlavní agendu. Více než 8 % dávalo OSČ na agitační a vzdě-

Dělnická známka.

Mezi zaměstnavateli je mnoho lidí, kteří ještě ani dnes organizaci dělnictva nechťjí uznati, ačť mnozí z nich s výrobky svými jsou na kupující dělnictvo odkázáni. Ukolem dělnictva je, aby všude za uznání své organizace a dodržování úmluv o mzdě, pracovní době a dalších podmínkách přišlo. Dělnictvo, hlavně ženy dělnické, mají v rukou svých dosud nepoznanou a nevyužívanou moc, která by měla být účinná službou všeobecné věci dělnické.

Odborové Sdružení československé ve shodě s odbornými organizacemi vydalo „Dělnickou známku“, která může být postoupena jenom těm majitelům závodů a dílen, kteří s organizací dělnickou ujednali a dodržují pracovní a mzdové smlouvy. Dělnickou známku opatřené výrobky a zboží doporučují se proto co výrobky dělnictva organizovaného a co zboží ze závodů, jichž vlastníci dávají přednost klidnému vyřizování sporů před stávkami.

Kdyby dělnické organizace, dělnické rodiny a všichni lidé co živel kupující uznali právo a nárok dělníků, žádali by u obuvníků, krejčí, řezníků, výrobců prádla, piva, cukru a všech jiných předmětů spotřebních, aby výrobce, jehož zboží kupují, toto opatřil dělnickou známkou a napomáhal by tím za mzdou pracujícím dělnictvu v existenciálním zápase.

Soudruzi a soudružky! Pokuste se využítí své hospodářské síly co kupující. Žádejte výrobky a zboží známku opatřené. Nuktejte výrobce, aby si právo používatí známky vyžádali a tím je také budete povzbuzovat i nadí, aby uznali organizaci a s dělnictvem, v jich podnikách zaměstnaným, mzdové a pracovní smlouvy uzavřeli!

Dělnická známka, doporučenka Odborového Sdružení, byla dosud propůjčena:

Dělnické knětišťárny v Praze II., Myslkova ul. 15.	Ant. Holobová, obuvník v Praze VII., Šuherského ul. 724.
Knětišťárny Jarosl. Šnajdra na Kladně.	Josefa Gubrietová, obuvníka v Praze . . .
Knětišťárny Otak. Janáčka v Praze I., Liliová ul. 121.	Přímá ul. 659.
Knětišťárny Jana Staňky v Naselích.	Frant. Homolová, obuvníka v Praze II., Sokolská ul. 44.
Knětišťárny Č. Omý v Strakoněch.	Ant. Pátrová, obuvníka na Směchově, Kostelní nám. 801.
Knětišťárny „Dělnických Lisů“ ve Vidni.	Františka Macháčová, obuvníka na Směchově, Švarcenberskova ul. 12.
Dělnickému knětišťáři v Praze, Myslkova ul. 2. 15.	Josefa Kobrová, obuvníka v Jablonci nad Jizerou.
Dělnické pekárny na černé pečivo a močené výrobky v Praze VII., ve Vltavské ul.	Otto Dítěti, krejčímu v Praze II., Na Zbořenci 680.
Dělnické pekárny v Košicích.	Jana Hlaková, holčí v Praze II., Žitná ul. 1438.
Dělnické pekárny v Křečehlavěch a Berouně.	Rud. Pačovištem, holčí v Pardubicích, Na náměstí.
Prvnímu dělnickému družstvu v Klatovech.	Karlu Kühnelovi, holčí v Praze VII. 625.
Výrobnímu družstvu dělnické pekárny ve Staném.	Pivovaru V. Nejře v Praze VII., Vltavská ulice.
Václavu Zápalovi, pekaři v Rakovníku.	
Výrobnímu společenstvu dělníků kloboučnických v Praze VII., Bělského H. 709.	

Dělnická knětišťárna v Praze. — Nákladem Odborového sdružení dělníků organizovaného.

Dělnická známka

Braňte se proti neoprávněnému zdražení piva!

Občané, dělníci!

Zemskou dávkou z piva bylo na vás uvaleno nové břemeno. Zemský sněm odhlasoval, že na každý hektolitr piva má být uvalena daň K 1.70. Toto zatížení občanstva páni hostinští a sládci více jak zdvojnásobili usnesením, že pivo zdrazí o 4 haléře na litru. Usnesení toto se sice již provádí, ale narazilo na odpor organizovaného dělnictva, jež proti této lichvé zahálce nejostřejší boj a volá všekteré občanstvo, aby s ním společně bránilo se útoku podnikavců na jeho kapsy!

Odpor proti zdražení piva jest nejen nutný, ale i oprávněný. Jik samotná nová daň z piva je sociální nespravedlností, má být vyměněná z kapes těch nejchudších, kdežto bohatí kapitalisté, kteří platí mohou a kteří by mohli zvýšené potřeby zemské ležce sami krýt, zůstávají netknuti. Zemský sněm, kde rozhodují velkostatkáři a lidé zámožní a kde chudí lidé nemají žádného zastoupení, hájí zde zájmy majetných a nám chudým nebylo nic jiného, než abychom se hájili sami. Musíme se hájiti nejen proti tomu, aby bos naši součinností unesení dávka piva byla na lid svalena, ale i proti tomu, aby byla ještě zvýšována bohatými sládky a hostinskými.

Bohaté pivovary, jichž většina je v rukou velkostatků a akcionářů, mohou docela dobře daň, kterou jejich zástupci na sněmu unesli, platit sami! Sám nejmohutnější český šlechtic kníže Schwarzenberg vlastní 20 pivovarů s výrobou 550 842 hektolitrů, Lobkovic 11 pivovarů s výrobou 195 780 hl, Thun-Hohenstein 7 pivovarů s výrobou 143 656 hl atd.

Jak obrovský zisk pivovarů plyne, vidno nejippe z následujícího čísel: Městský pivovar v Plzni vyplatil na 1 podíl 10.000 K čistého zisku. První plzeňský akciový pivovar měl za rok čistého zisku 1.072.207 korun a vyplácel dividendu 50%/o. Akc. pivovar na Směchově 1.021.290 korun a vyplácel dividendu 40%/o atd. Jak vidíte, mohou pivovary docela dobře bradit pivní dávku ze svého. Ale i hostinští mohou svoje dávku tu hradiiti, nežli konsumenty, a když i nejsou s to tak učiniti, pak neměli se hojiti na odběratelích, nýbrž na dodavatelích, bohatých pivovarech. Ale místo tohoto jedině správného stanoviska postavili se tito na stranu pivovarů a proti svým konsumentům. Ale nejen že chtějí na svých odběratelích se hojiti, oni žádají nestydatým způsobem ještě daleko více než sami mají platiiti.

V Čechách spotřebovalo se ročně 9 490 000 hektolitrů piva; z toho obnášeli budo zemská dávka z piva 16 133 000 korun, šenkýřské zdrazení piva bude však činití do roka 37 360 000 korun, zdátane tedy v kapsách hostinských 21 237 000 korun, které budou přirozeně z kapes občanstva vybrkovány.

Občané, dělníci! Jste ochotni si nechat toto drancování líbit? Chcete klidně přilhižet k tomu, jak se vám každý lok piva zdrazuje? Zajisté, že nikoli! Nože, nechcete-li to, tak se braňte! Nepijte za žádných okolností pivo zdražené! Zachraňte-li se die toho, musí za krátký čas jak sládci tak hostinští povolit, a my nejen že odrazíme drzý útok na naše kapsy, nýbrž zaženeme pádním i chutí, aby stále nová a nová břemena na chudý lid uvalovali.

Rid se každý tímto pokyn, nepij zdražené pivo a vítězství nás jistě nemine!

Kdož neoubládá s neslýchanou kontribucí sládků a hostinských uvalenou na lid, přijď

v neděli 15. března t. r. o pól 3. hod. odpol. na protestní tábor lidu na ostrov Velké Benátky.

Zde bude lid veřejně protestovati, aby se odražovali sládci a hostinští samovolně zvýšené bezjak již nesnesitelné břemeno svéjako a zdrazně bude účinně usnesen, jak se náležá bránit proti tímto odřihostům. Přijďte tudíž všichni, kdož přejete dělnému lidu, přijďte všichni lidé dobré vůle

Svčavatelé.

Dělnická knětišťárna. — Nákladem známky.

lávací účely (brožury, časopis, agitace).

V době krátce před I. světovou válkou představovalo OSČ již skutečně mohutnou, imponující organizaci.

Neobvyklé způsoby činnosti

Co odbory dělaly v době před I. světovou válkou, není asi nakonec obtížné si představit, více méně šlo o klasickou odborovou práci jako kdykoli jindy potom. Samozřejmě s mnohem většího nasazení a s minimem placeného aparátu. Přesto se v této době uskutečnilo několik pozoruhodných akcí, na něž je třeba zvlášť upozornit.

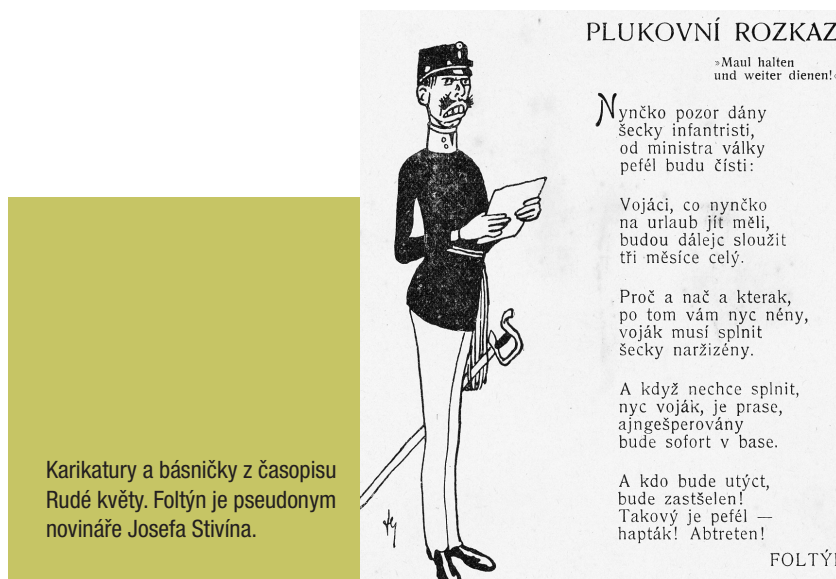
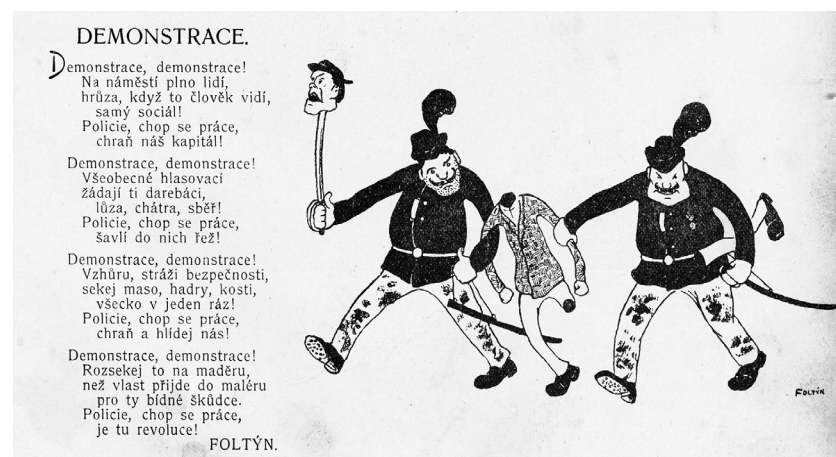
V první řadě stojí za naši pozornost jedna novinka, kte-

Leták proti zdražení piva

rou české odbory převzaly z USA, totiž label čili dělnická známka. Touto známkou se měly označovat továrny, jejichž majitelé se chovali k dělnictvu korektně, dodržovali kolektivní smlouvy, a tak si zasloužili, aby je za to odměnili odboráři a vůbec dělníci také jako konzumenti tím, že budou jejich výrobkům dávat přednost před jinými.

OSČ se také zapojilo do boje proti zdražování piva. Z tzv. pivní dávky (tj. přírážky k ceně) se mělo financovat zvýšení učitelských platů. Hostinští samozřejmě využili příležitosti a ještě něco si přihodili. Proti tomu se svorně postavili čeští sociální demokraté i odboráři. Se zvýšením mezd učitelů souhlasili, ale zastávali názor, že by tím neměli být postiženi konzumenti. Proto dali natisknout 30 000 plakátů vyzývajících k bojkotu zdraženého piva.

Konečně třetí zajímavou akci představuje pasivní rezistence železničářů jako nová, velice účinná zbraň určitých skupin zaměstnanců. Odbory se totiž roku 1905 zapojily do všeobecného tažení za prosazení všeobecného a rovného hlasovacího práva. Nejenergičtěji ho prosazovala sociální demokracie. Otevřeně se proti tomu požadavku odvážilo vystoupit jen málo politiků, přesto bez masových nátlakových akcí nebylo možné tento požadavek prosadit. Tak 24. září 1905 demonstrovalo v Praze 50 000 osob. K vyvrcholení demonstrací došlo 4.-5. listopadu, kdy byl policií zabit sklenářský učeň Jan Hubač a těžce zraněn právník Václav Hroch. Dne 28. listopadu se v celé rakouské části monarchie usku-

Karikatury a básničky z časopisu Rudé květy. Foltýn je pseudonym novináře Josefa Stivína.

tečnila generální stávka, jíž se ve Vídni účastnilo 300 000 a v Praze 100 000 osob.

Požadavek podporovali i železničáři, sdružení do Všeodborového spolku pro právní ochranu, Zemské jednoty zřízenců drah či do Spolku strojvůdců v Čechách. Pro své protesty zvolily železničářské organizace svéráznou formu – „práci podle instrukcí“, kdy se dodržovaly naprosto všechny předepsané (ovšem zcela zastaralé) služební postupy. „Deset minut před příjezdem vlaku byly veškeré práce ve stanici zastaveny, jak v dopravním řádě se nařizuje. Když vlak do stanice přijel, nechal si přednosta stanice od strojvůdce veškeré průkazní listy odevzdati a pak řídil skládání zboží. Vše – jak předpisy nařizují – muselo být jasným a zřetelným písmem do knih zaneseno. Před odjezdem vlaku prohlédl přednosta veškeré spojky vozů a nechal i ty nejmenší vady ihned opravit. Dále přesvědčil se, zdaž zařízení vytápěcí dobře funguje atd. Vlak, který měl míti ve stanici minutové zdržení, zůstal takto i čtvrt hodiny i déle ve stanici státí... Při vydávání jízdních lístků zkoumal úředník pravost peněz cestujícími mu dodaných. Při vstupu do čekárny měřili a vážili zřízenci ruční vaky a zavazadla, odpovídají-li předepsané délce a váze.“ Výsledkem byl chaos, který narušil výrobu, obchod i zásobování.

Pro úspěch akce mělo význam, že výrazně nezasáhla osobní dopravu, a veřejnost ji proto podporovala. Aktivitu železničních zřízenců povzbudila i ta skutečnost, že kromě pod-

pory boje za rovné hlasovací právo byl vytyčen i požadavek zvýšení platů o 20 %. Vláda se zpočátku domnívala, že akci železničářů zastaví, např. připravovala mobilizaci železničářů a tím i jejich podřízení vojenským soudům. Ale k tomu nedošlo. Železničáři vyhráli.

Další odborové organizace

Československá obec dělnická

Jak již bylo řečeno, v českých zemích a vlastně v celé střední Evropě vznikalo odborové hnutí v úzké souvislosti s vývojem sociální demokracie. Její zásadu mezinárodní solidarity a představu přetvoření společnosti na základě zespolečenštění výroby však nepřijala značná část českého dělnictva, která se několikrát pokusila o založení národní dělnické strany. Skutečný nástup těchto sil však umožnilo až jasné odmítnutí dosavadního národního programu českými sociálními demokraty v roce 1897 (tzv. protistátoprávní prohlášení). Tehdy se za pomoci českých měšťanských politiků zformovala strana národně sociální, která sdružovala dělníky a další zaměstnance, částečně i malé živnostníky a inteligenci, zvláště učitele, v odporu vůči „nenárodní“ sociální demokracii, a která zpochybňovala svými nacionalistickými a antimilitaristickými projevy i základy rakouského státu.

Sympatizanti nové strany začali záhy budovat nejen politické kroužky a spolky, ale také organizace podpůrného

a odborového charakteru. Knihařští dělníci opustili sociálně demokraticky orientovanou Besedu knihařskou a ještě v roce 1897 založili Zemské odborové sdružení dělníků knihařských a spojených odvětví, proti Rukavičkářské besedě vzniklo ještě téhož roku České odborové sdružení dělníků rukavičkářských. Počet národně sociálních odborových organizací se rychle zvětšoval – k dosavadním přibýly Národní sdružení českých typografů Veleslavín, Národní sdružení českých kovopracovníků pro království České, Zemská jednota zřízenců drah a další.

První sjezd národně sociální strany zformuloval v roce 1898 úkoly odborů velmi volně; konstatoval, že národní sociálové se budou domáhat dělnických požadavků politickou akcí a odborovým hnutím. Již roku 1897 byla založena Všeodborová komise strany národně sociální, v níž se sešla první generace odborových předáků – Josef Bubník, František Buřival, Jan Gregor, Václav Fresl a další. Z Všeodborové komise vznikla ústředna Česká obec dělnická (ČOD), ustavená 17. dubna 1902 v pražském hostinci U žitné brány. Za úkol si vytkla: „V mezích zákonem dovolených hájiti hospodářské a sociální zájmy svých členů, spolupůsobiti při všech reformách společenských a napomáhati ku zlepšení pracovních a hospodářských poměrů svých členů, pěstovati mezi nimi národní i společenské uvědomění, pečovati o další jich vzdělání a poskytovat jim mravní i hmotné podpory. Politické snahy jsou z tohoto sdružení zásadně vyloučeny.“ Tento cel-

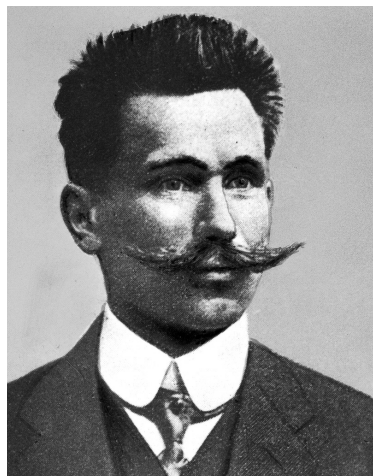
kem volně formulovaný úkol konkretizovala ústředna v dalších 15 bodech, mj. měla pečovat o správné chápání zákonů, spolupůsobit při jednáních o smlouvách, podávat petice, konat statistická šetření, zřizovat čítárny atd. K ČOD se v této době hlásilo 7506 členů, sdružených do 30 odborových spolků a organizací, její program prosazovalo 12 časopisů.

Prvních pět let nové odborové ústředny vyplnila horečná organizační činnost, transformace vzdělávacích a podpůrných spolků na odborové a budování odborové struktury. Toto období zakončil v roce 1907 III. sjezd ČOD, který stanovil i zásadní změnu v nazírání na odborovou politiku. Zatímco zpočátku se vedoucí činitelé ČOD domnívali, že se mohou spolehnout na smírnou cestu dohod a vyjednávání bez stávkové činnosti, mluvilo se na tomto sjezdu už otevřeně o stávkách a výlukách, o nutnosti vytvářet obranné fondy. Bez ohledu na původní úmysly museli členové ČOD totiž do stávek stejně vstupovat. Právě mohutné hnutí pasivní rezistence na železnici v letech 1905-06 se odehrálo především v režii vlivné Zemské jednoty zřízenců drah.

Význam ústředny se zvětšoval, díky svému druhému starostovi řííškému poslanci Václavu Freslovi mohla prezentovat svá přání i v rakouském parlamentu, kde Fresl podal několik návrhů na sociálně politické zákony (např. na zkrácení pracovní doby, zavedení placených dovolených apod.). Vedle starosty Fresla se jako ústřední tajemník objevil roku 1912 v čele ČOD Alois Tučný, který zůstal její vůdčí osobností

Václav Fresl

Jan Gregor

i později. Slibný rozmach na počátku druhé dekády 20. století zastavila válka. Své povinnosti vůči členům plnila ČOD tak, jak to jen dovolila tvrdá perzekuce, zaměřená vůči národně sociální straně. Přes oslabení ČOD se význam národně sociálních odborářů za války zvýšil. Z jejich iniciativy vzniklo roku 1917 v Praze mohutné stávkové hnutí, které přerostlo ve vlnu manifestací za ukončení války i zřízení samostatného českého státu. I když bylo toto hnutí potlačeno, přispělo k zeslabení státní autority a naopak k velkému posílení protirakouského odboje.

Říšská odborová rada křesťanských odborových organizací

Zrovna tak jako některé dělníky odrazovala od sociální demokracie její internacionální (popř. marxistická) orientace, vadil jiným pohrdavý postoj, jaký zaujímala k náboženství a hlavně ke katolické církvi. Dosavadní jednoty katolických tovaryšů a podobné spolky podpůrného charakteru však pro ně přitom nepředstavovaly dostatečnou organizační základnu. Situace se výrazně změnila v roce 1891, kdy papež Lev XIII. vydal proslulou encykliku *Rerum novarum*. Papež v ní ostře kritizoval zlořády kapitalistického systému, na druhé straně však zavrhl myšlenky soudobého materialistického socialismu a požadavky na zrušení soukromého majetku. Při řešení sociální otázky kladl velký důraz na katolické dělnické organizace, které „se snaží vnést spravedlnost do poměru mezi zaměstnavateli a dělníky“. Na encykliku se odvolávali i svolavatelé ustavujícího sjezdu Křesťansko-sociální strany v Litomyšli roku 1894. Na tomto sjezdu se objevily úvahy již o odborových spolcích, na jejich realizaci se však muselo počkat ještě několik let. Kromě přirozených organizačních potíží tu hrála roli i nejednotnost křesťansko-sociální ideologie. Někteří, jako třeba stříbrnický mistr Václav Žižka, odmítali celou moderní dobu, tovární výrobu chtěli podříditi dohledu řemeslnických mistrů a snili o obnovení cechů. V takových úvahách neměly přirozeně moderní odbory místo. Jiní, třeba jako redaktor Tomáš

Jiroušek, byli v každodenním styku s továrním dělnictvem a uvědomovali si jeho potřeby, a proto se ke vzniku odborových organizací stavěli kladně.

Katolické, křesťansko-sociální odborové spolky (např. Odborový spolek katolického dělnictva textilního pro Moravu, Ústřední spolek tkalcovsko-soukenického bratrstva, Odborové sdružení hornicko-hutnické, Odborové sdružení dělnictva oděvnického a dělnictva v tabákových továrnách) začaly vznikat až na přelomu 19. a 20. století. Tyto organizace byly příliš slabé, a proto se sloučily do zemských odborových sdružení, dělených podle oborů.

Dne 22. ledna 1902 tak bylo zásluhou Josefa Urbana (a za přispění T. Jirouška) založeno v Týništi n. Orlicí Všeodborové sdružení křesťansko-sociálního dělnictva v Království českém.

Těžiště českého křesťansko-sociálního odborového hnutí se nalézalo ve východních Čechách, a proto byl za jeho sídlo zvolen Hradec Králové. V následujících letech se hnutí rozšířilo do Prahy, na Příbramsko a Kladensko. V roce 1903 se ke křesťansko-sociálním odborům hlásilo v Čechách 716 osob, o šest let později již téměř deset tisíc členů. Ještě úspěšněji si křesťansko-sociální odboráři vedli na Moravě, kde Všeodborové sdružení křesťanského dělnictva na Moravě, založené rovněž roku 1902, se v roce 1919 mohlo vykázat počtem 25 000 členů. O rozvoj tohoto sdružení se od samého začátku zasadil především kněz Jan Šrámek, jeden z nej-

schopnějších politiků první republiky, mnohonásobný ministr (mj. ministr sociálních věcí) a později i předseda exilové londýnské vlády.

V roce 1909 se královéhradecké odborové sdružení spojilo s brněnským do Říšské československé všeodborové komise křesťansko-sociální. Sídlem nové organizace se stalo z pochopitelných důvodů Brno. Obě sdružení si přitom stále zachovala svou působnost na zemské úrovni. V řízení Říšské všeodborové komise se začal od roku 1912 výrazně uplatňovat tajemník Alois Petr. I on později patřil k významným politikům, po druhé světové válce se stal ministrem.

Anarchistické odbory

Anarchismus se rozvinul zejména v románských zemích, Itálii, Španělsku, Francii. Své stoupence našel i v Čechách. Anarchistické myšlenky se začaly objevovat již v 80. letech 19. století, kdy se k nim začali přiklánět někteří radikální sociální demokraté, odmítající umírněné postupy svých kolegů. Na počátku 90. let se anarchismus projevil ve stanoviscích tzv. nezávislého socialismu, opět útočícího na kompromisní politiku sociální demokracie. V roce 1896 vyšel Manifest českého anarchismu, odsuzující „neplodnou“ parlamentní demokracii. Organizace, která odpovídala představám autorů manifestu, byly odbory, které neměly ovšem sloužit „úzkoprsé snaze po shodě mezi kapitálem a prací“, ale zásadě „naprostého vymanění práce od kapitálu“.

Základnou dělnického anarchistického hnutí byly severní Čechy, zejména tamější spolky horníků a textilních dělníků. Jejich spojením vznikla roku 1903 Severočeská hornická federace, o rok později Česká federace všech odborů. V dobách své největší slávy mělo toto sdružení kolem 1000 členů. Rozšíření bránily jak neurovnané poměry, tak osoba předáka Karla Vohryzka, známého a zaníceného anarchisty, ale také velice svérápného člověka, podezřelého navíc z účasti na loupežích. Poměrně úzká členská základna by ještě nemusela vadit, anarchisté i syndikalistického zaměření počítali s tím, že jejich organizace budou působit jako činitel podněcující a usměrňující masy. S rozvojem sociálně demokratických odborových organizací ale stejně nemohli držet krok. Když už se pokusili o samostatnou akci, jakou byla třeba stávka horníků na podzim 1896, postupovali tak sektářsky a amatérsky, že prohráli, co mohli.

Se severočeskými horníky a textiláky spolupracovala celá „generace buřičů“, básníci Stanislav Kostka Neumann, František Gellner, Fráňa Šrámek, Karel Toman, které anarchie lákala jako příslib myšlenkové svobody a nezávislosti. O anarchismus se zajímali i autoři tak výluční, jako zakladatelé Moderní revue Arnošt Procházka a Jiří Karásek ze Lvovic, který ve svých pamětech několikrát připomíná, jak rád jezdil přednášet severočeským horníkům.

Německé odbory

Němečtí dělníci v českých zemích se přirozeně nejvíce organizovali v sociálně demokratických odborových spolcích, které se zapojovaly do činnosti vídeňských celorakouských odborových svazů a rakouské odborové komise se sídlem rovněž ve Vídni.

Od konce 19. století se pod patronací Deutsche Arbeiterpartei (která patřila k předchůdcům NSDAP) začaly prosazovat nacionalistické dělnické spolky, které se roku 1908 spojily do Zentralkommission deutscher Arbeitnehmerverbände Österreichs. Jako cíl si tato ústředna stanovila zlepšení hospodářského postavení německého dělnictva, obranu pracovních míst před neněmeckými (hlavně českými) dělníky, kteří se dávají zaměstnávat za nižší mzdy, zprostředkování práce a politické reformy, např. pozemkovou reformu ve prospěch dělnictva. Uznávala stávky, ale jinak zůstávala na půdě existujícího hospodářského pořádku, který chtěla jen zlepšit dílčími reformami. K hlavním úkolům měla dále patřit osvětová činnost (vydávání časopisů, zprostředkování informací a vybudování centrální knihovny), taktické vedení (vytyčení hlavních linií v politických a odborových otázkách), zastupování vůči státu, zaměstnavatelským svazům a kontrola podpůrné činnosti.

Kapitola 2

ČSR

(1918 – 1938)

První republika trvala jen dvacet let, vtěsnaných mezi dvě strašlivé války, a přece se obecně považuje za nejšťastnější období, jaké český národ ve své moderní historii prožil. Naši předkové si v drtivé většině vážili svého státu, který vznikl díky výhodné mezinárodní situaci, ale také jako výsledek staletého úsilí o národní emancipaci a nemalých obětí v poslední době. Na každém kroku přirozeně naráželi na nemalé obtíže, ale věřili, že je dokážou překonat, že společnou prací se bude život v jejich republice stále zlepšovat. Věřili státu a věřili sobě.

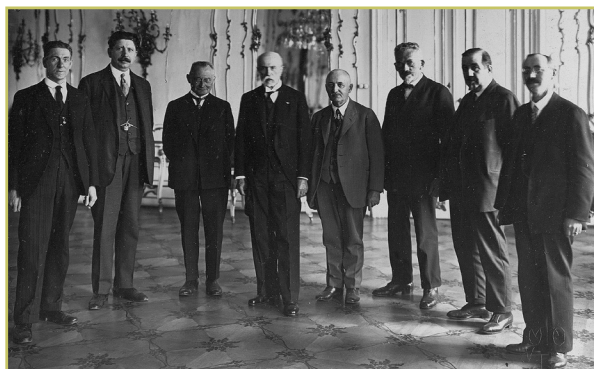
Prezident T. G. Masaryk ve Vítkovicích roku 1924

Sociální problémy ČSR

Počátky samostatného Československa byly poznamenány nejen velkými národnostními rozpory a prudkými spory o jeho hranice, ale také tíživými sociálními problémy. Zemí prošla pandemie španělské chřipky, která decimovala obyvatelstvo zeslabené podvýživou a předchozími nemocemi, hospodářské potíže zasáhly všechny závody, plnící do té doby válečné zakázky, a tak navrátilci z fronty nemohli nalézt zaměstnání, a to tím spíše, že na jejich místech často pracovaly ženy, které je musely během války nahradit. Jen v prvních měsících roku 1919 bylo evidováno 1/4 milionu nezaměstnaných. Závratnou rychlostí vyrostly ceny – např. margarín a máslo stály 46x více než roku 1914, mýdlo 51x, mouka 47x. Odhadovalo se, že reálná mzda poklesla na 37% úroveň roku 1913.

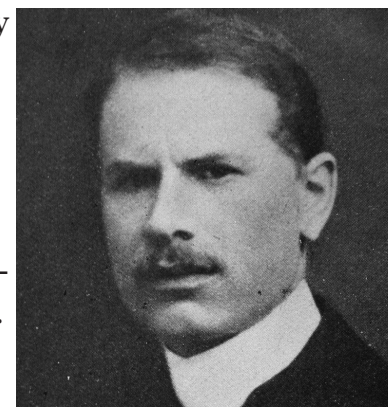
Euforie nad získáním samostatnosti přehlušila minulé utrpení i současné nesnáze, ale jen na čas. (V případě Němců či Maďarů, včleněných do československého státu, nad vším naopak převážilo rozhořčení nad výsledkem války a rozpadu monarchie.) Když si pak lidé uvědomili své potíže, reagovali na ně možná o to prudčeji, oč doufali, že nová republika napraví všechny staré křivdy a ztiší nové bolesti – výsledkem byly bouřlivé demonstrace, hladové bouře a útoky na obchody s potravinami a spotřebním zbožím. Dav je buď rovnou vyraboval, nebo přinutil majitele, aby rozprodával své zásoby za předválečné ceny.

Tato situace vyžadovala energická opatření. 10. prosince 1918 přijalo Národní shromáždění zákon o státní podpoře v nezaměstnanosti. Uzákonění osmihodinové pracovní doby 19. prosince 1918 rovněž rozmnožilo pracovní příležitosti a ulehčilo postavení pracujících – stát tím ale dal také jasně najevo, že mu na přáních dělnictva záleží. Význam odborových organizací v hájení zájmů zaměstnanců zdůrazňovala skutečnost, že jako zpravodaj o tomto návrhu vystoupil Rudolf Tayerle. (Tento zákon schválilo Národní shromáždění již na své první schůzi 14. listopadu, kdy mj. také rozhodlo, že Československo bude republikou a jejím prezidentem se stane T. G. Masaryk.) Dále byly zrušeny pracovní knížky, rozšířeno nemocenské pojištění na zemědělské a lesní dělnictvo, vydán zákon o ochraně nájemníků apod. Rovněž nespokojení zaměstnanci si v kolektivních smlouvách vymohli zvýšení mezd, případně různé drahotní příplatky, takže nebezpečí ohrožení samotné existence přestávalo naléhavě hrozit.

Masaryk a představitelé Mezinárodní organizace práce (MOP) v roce 1929. MOP, založená jako součást Společnosti národů, usilovala o sociální spravedlnost.

Význam sociální problematiky uznal stát i zřízením ministerstva sociální péče, které prakticky koordinovalo a organizovalo různé sociálně politické aktivity a staralo se o kvalifikovanou legislativní činnost. V čele ministerstva stáli vynikající odborníci. Je nezbytné připomenout aspoň prvního ministra Lva Wintra, i když ostatní, např. Josef Gruber či Jaromír Nečas, také patřili k prvorepublikové politické a intelektuální elitě.

Lev Winter

Ministerstvo se podílelo na přípravě a vydání všech zákonných norem. Jeho největší chloubou se stalo sociální pojištění, zahrnující pojištění nemocenské, invalidní i starobní. Jeden z jeho tvůrců o něm prohlásil, že je „pravým zákonem na ochranu republiky“, protože tím, jak se snaží dát „invalidům práce, starcům, vdovám a sirotkům za určitých podmínek existenční minimum“ a „odstranit ze společnosti nezaviněný hlad a bídu“, vytváří pevné pouto mezi občanem a státem. V rámci ministerstva působil i Sociální ústav Československé republiky jako jeho poradní orgán, vědecké centrum pro studium sociálních problémů a instituce šířící „ve veřejnosti vědecké poznatky sociální a vyšší sociální názírání“.

Odborové organizace tak získaly solidního partnera na té nejvyšší úrovni a mohly se zapojit do formulování sociální politiky nového státu. Jejich pozice přitom nebyla lehká.

Kolektivní smlouvy

Různé pracovní podmínky (tj. otázky platu a mzdy, délky pracovní doby, pracovních přestávek včetně případné dovolené, bezpečnosti při práci apod.) ovlivňovaly nemalou měrou kolektivní smlouvy, uzavírané mezi zaměstnavatelem, zaměstnavateli nebo zaměstnavatelskými organizacemi a odborovými organizacemi zaměstnanců. Tyto dohody vzniklé z praktických potřeb se legislativně opíraly pouze o novelu živnostenského řádu z roku 1907.

Po vzniku nové republiky nedošlo k žádné zásadnější změně. O kolektivních smlouvách se zmiňovalo několik zákonů, které je připouštěly, počítaly s nimi, ale jinak je nevymezovaly. Žádný zákon také nestanovil jejich právní závaznost. Ministerstvo sociální péče sice takový zákon zpracovalo, ten však nebyl schválen. Určité posuny v chápání kolektivních smluv se prosadily až v době velké hospodářské krize. Vyhláška předsedy vlády z 16. února 1932 zformulovala charakteristiku kolektivních smluv jako písemně sjednaných dohod

mezi jedním nebo několika zaměstnavateli či jednou nebo více organizacemi zaměstnavatelskými na straně jedné a jednou nebo více organizacemi zaměstnaneckými na straně druhé. Tyto dohody měly stanovovat všeobecné normy pro úpravu individuálního pracovního nebo služebního poměru nebo upravovat i jiná práva a povinnosti smluvních stran. Další nařízení prodlužovala platnost již uzavřených kolektivních smluv a fakticky zaváděla zásadu nevylučitelnosti. Individuálními smlouvami nemohly být zkráceny mzdové nároky vyplývající z kolektivních smluv. Nařízení z 29. dubna 1935 zakotvilo zásadu o závaznosti kolektivních smluv na jiné osoby než na členy organizací, které byly smluvními stranami.

Odbory v počátcích československého státu

První světová válka ovlivnila činnost odborových organizací různými omezeními práva shromažďovacího a spolkového a zejména odvody členů i funkcionářů na frontu. Česká obec dělnická, spojená s národně sociální stranou, která při mnoha příležitostech vystupovala protirakousky, přestala pod tlakem perzekuce téměř existovat a musela být na konci války obnovena. I OSČ ztratilo během prvních let války téměř 3/4 členské základny (ze 107 000 v r. 1912 na 24 000

v r. 1916), přesto si však dokázalo udržet svou organizační strukturu, protože bylo větší i protože (celorakouská i česká) sociální demokracie, k níž se hlásilo, se stavěla za udržení rakouského státu jako spolehlivé základy dalšího hospodářského a kulturního vývoje. Toto stanovisko čeští sociální demokraté opustili až v posledním roce války.

Ke konci války, v souvislosti s určitým politickým uvolněním i zhoršením sociální situace, začali do odborových organizací opět vstupovat noví členové; do konce roku 1918 se např. počet členů OSČ zvýšil na 75 000. Noví, často nezkušení, ale radikálně naladěni členové podporovali socializační nálady, které se šířily v celé české společnosti, nevyjímaje ani měšťanské strany. K požadavku socializace se přihlásilo i OSČ v srpnu 1918 na svém VI. sjezdu, jehož delegáti konstatovali, že kapitalismus se přežil, a v zásadě se vyslovili pro socializaci dolů, velkopřemyslu a bank.

Vedení OSČ (které upravilo svůj název z Odborového sdružení československého na československé) se ale vůči novému státu, který nadšeně přivítalo, chovalo velmi umírněně. Požadavky, které předložilo Národnímu výboru, neobsahovaly žádné převratné změny. V tomto postoji se

Dělnictvu československému!

Dnem 28. října prohlášen samostatný český stát. Splněny vřelé touhy a naděje i českého dělnictva. Celý národ, vzrušen ještě nadšením velikého dne, má společnou touhu: položit pevné základy zdravému a nerušenému vývoji hospodářského, sociálního i kulturního života, na nichž by pevně spočinul i mezinárodní politický význam českého státu.

«Cesty mohou být rozličné, jenom vůli máme všichni stejnou.» Tak píše veliký básník Slovanstva. I dělnictvo odborově organizované chce dále pracovat na své roli vykázané. Na poli hospodářském i sociálním. Aby v českém státě odstraněny byly hospodářská poroba i sociální útlak. Aby padla hospodářská nadpráva a sociální rovnost stala se vůdčí hvězdou českého státu.

Cesta naše nebude bez hloží a trní. Přejít do nové soustavy vládní, nové úkoly demokratické správy politické i socializace výroby nebudou dílem jednoho dne. Dělnictvo musí se tu opírat pevně o své organizace odborové, aby mohlo v hospodářském směru hájit s úspěchem své požadavky.

«Musí být řešeny rychle otázky přechodu z výroby válečné do výroby mírové. Sprostředkování práce, nezaměstnanost, práce žen budou proto problémy nejbližší doby. Ochramné zákonodárství sociální, starobní a invalidní pojištění, šňod, doba pracovní, ochrana žen jsou nejnaléhavější úkoly.

Tím silnější bude český stát. Čím větší projeví sociální porozumění pro nejširší svou třídu. Budme si vědomi, že toto porozumění je odvislo také od vědomého postupu třídy dělnické, síly odborových organizací. Organizace zaměstnavatelské musí být vyvažovány početní i věcnou, mravní a uvědomělou silou organizací dělnických.

Proto k Vám, dělníci a dělnice a zřizenci voláme:

Sražte řady své! Budujte dále uslovně své odborové organizace. Agituje a uvědomujte! Působte, ať český dělník, osvobozený dnes z poroby národnostní, osvobozen i z poroby sociální!

Konajíce svou povinnost k česk. státu, společnosti, pracujte klidně ve svých závodch, kancelářích, v dopravě, v obchodech, v dolech i zemědělství, ať nerušeně výroba pokračuje a zajišťuje potřebné hmotné statky a výživu lidu. Odborové organizace pečují již také o to, aby zaměstnání i výživa byly zajištěny. Jednájí o tom s vládou i zaměstnavateli. Podporujte jejich kroky! Organizujte se! Vstupte do odborových organizací, aby vaše zájmy v zákonodárství i správě věcně důrazně byly hájeny, a to nejen v této, ale i budoucí době.

Odborové sdružení československé.

Výzva Odborového sdružení československého

zračí asi jak snaha nepřidělovat starosti vznikajícímu státu, který musel řešit mnoho jiných – i sociálních – problémů, tak určitá nedůvěra k velkým hospodářským a sociálním experimentům, resp. k jejich uskutečňování v nejistých časech, kdy bylo třeba zajistit základní přežití.

Ostatně obsáhlé sliby a programy socializace se po dlouhých jednáních nakonec smrskly na dva zákony o závodních radách v hornictví a závodních výborech v ostatním průmyslu. Tržní hospodářství nebylo v Československu zpochybněno. OSČ, ČOD i Gewerkschaftsbund se nevzdávaly svých programových vizí, založených na rozsáhlých zásazích do organizace výroby, ale v praxi dávaly přednost řešení okamžitých denních problémů, prosazování důležitých sociálních reforem. Název reformistické odbory, který jejich nepřátelé na krajní levici začali užívat pejorativně, byl v podstatě velmi přesný a nebyl důvod se za něj stydět.

Zákon o osmihodinové pracovní době

K nejvýznamnějším zákonným normám, které československý parlament vydal krátce po vzniku republiky, patřil zákon o osmihodinové pracovní době. Dělnictvo považovalo zavedení osmihodinové pracovní doby za jeden ze svých nejvýznamnějších požadavků a v rozbouřené atmosféře konce války se ji snažilo fakticky zavádět vlastními silami.

Zákon stanovil, že v závodech, podnicích a ústavech, provozovaných živnostensky nebo státem, veřejnými či soukromými svazy, fondy, spolky apod., nesmí zaměstnání trvat déle než 8 hodin během 24hodinového dne nebo nejvýš 48 hodin týdně. Zákon platil i pro osoby pravidelně zaměstnané v zemědělských a lesních podnicích, které žily mimo domácnost zaměstnavatele a měly denní, týdenní nebo měsíční plat. V hornických podnicích se počítání času komplikovalo dopravou na konkrétní pracovní místo – tím se však směna nesměla prodloužit o více než 30 minut. Při mimořádně těžkých podmínkách (vysoká teplota, nedostatečné větrání apod.) mohl báňský úřad v dohodě se správou závodu a dělnickými důvěrníky nařídit, aby doba práce včetně dopravy nepřesahovala 7 hodin.

Pokud by nastala např. v důsledku živelních událostí a nehod zvýšená nutnost práce, mohla být pracovní doba také prodloužena, ale jen po dobu 4 týdnů v roce a nejvíce o 2 hodiny denně. Jinak každé prodloužení práce (nad 8 hodin denně) se muselo považovat za práci přes čas a příslušně zaplatit. Ale ani tato práce přes čas nesměla trvat déle než 20 týdnů nebo 240 hodin v roce. Pro eventuální další prodloužení práce o 2 hodiny

denně na dobu nejdéle 16 týdnů se musel vyžádat souhlas od nadřízených orgánů a úřadů.

Zákon stanovil také přestávky v práci, na nich se mohli zaměstnanci a zaměstnavatelé dohodnout, ale v každém případě po 5 hodinách nepřetržité práce měla následovat nejméně 15minutová pracovní přestávka, v případě mladistvých již po 4 hodinách. Jednou týdně se zaměstnancům musela poskytnout 32hodinová přestávka, která měla – pokud tomu nebránily technické potíže – připadnout na neděli. Pro ženy začínal tento klid vždy již v sobotu ve 14 hodin.

Noční práce (v době od 22 do 05 hod.) se povolovala jen v případě podniků, kde se provoz nesměl z technických důvodů zastavit. Pracovat v noci směli jen muži starší 16 let, ženy jen výjimečně, a to když šlo o osoby starší 18 let, vyžadovala to nepřetržitá služba v podniku nebo zvláštní zřetel k veřejným zájmům a konečně když práce svěřovaná ženám nebyla příliš namáhavá. Děti pod 14 let se nesměly zaměstnávat vůbec, mladiství mužského pohlaví do 16 let a ženského pohlaví do 18 let mohli vykonávat jen lehké práce, které narušovaly jejich tělesný vývoj a neškodily zdraví. Zákon končil důležitým ustanovením, že v podnicích, v nichž se podle něj zkrátí pracovní doba, se

nesmí z tohoto důvodu snížit mzda, vyměřovaná podle pracovní doby.

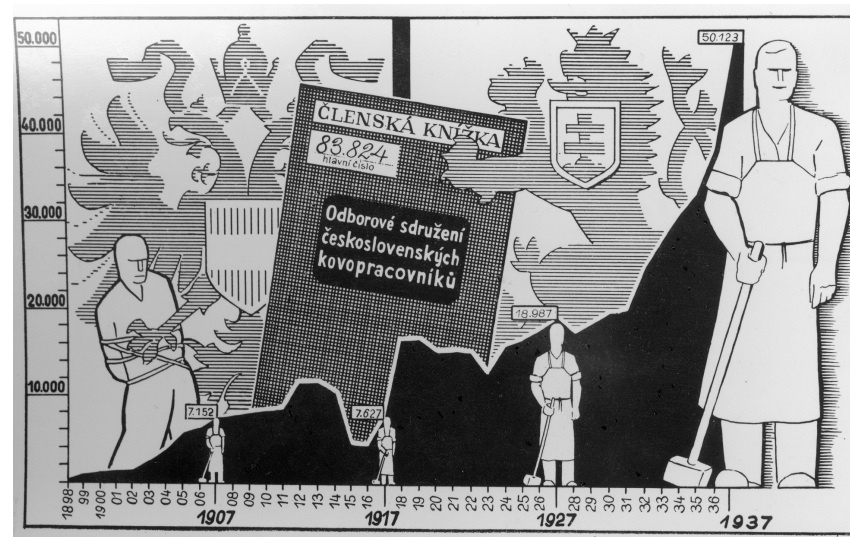
Zákon o osmihodinové pracovní době přinášel tedy i další důležitá ustanovení, týkající se nedělního klidu nebo práce dětí, žen a mladistvých. Tato mimořádně důležitá norma byla v jednotlivostech ještě mnohokrát upravována, její ustanovení, zejména prodlužování pracovní doby a práce přes čas, byla v méně příznivých dobách zhoršována v neprospěch zaměstnanců, ale jako celek neztratila nikdy platnost.

Sjednovací tendence v odborovém hnutí

Už na konci války jednaly obě hlavní centrály o možnostech sloučení. Obě totiž prošly velkými ideovými změnami, v OSČ zesílily nacionalistické nálady, zatímco ČOD se radikalizovala sociálně. Jednání probíhala až do října 1919 a neskončila dohodou. Stanoviska obou ústředen se rozcházela, ČOD podmiňovala sloučení předchozí ideovou shodou, zatímco OSČ zastávalo názor, že odbory mají být přístupné všem dělníkům i bez jednoznačného politického názoru, pokud jen budou loajální k zásadním cílům organizace. Jinak by hrozilo nebezpečí, že každý politický otřes bude působit otřesy odborové organizace. Ačkoli se v postoji k tomuto problému neshodly, podařilo se jim postupně najít způsob

vzájemné koexistence, který umožnil účinnou spolupráci a přitom nesetřel podstatné rozdíly mezi nimi.

Obě centrály se dále pokoušely rozšířit svou působnost na oblast celého státu. ČOD se snažila proniknout na Slovensko, dařilo se jí ovšem organizovat jen české železničáře a úředníky, kteří tam byli vysláni. Mnohem úspěšnější bylo OSČ, které přirozeně usilovalo o spojení s odborovými organizacemi, které stály na platformě sociální demokracie. Nejprve, většinou ještě na konci roku 1918 a na počátku roku následujícího, byly do OSČ začleněny české odborové skupiny, které zůstaly v rámci celorakouských svazů. V prosinci 1918 navázalo OSČ kontakty se slovenskými odborovými spolky a dohodlo se s nimi na tom, že vystoupí z uherských svazů a připojí se k svazům OSČ. Na poradě ve Vrútkách, která se konala 2. února 1919, se zástupci OSČ dohodli se slovenskými odboráři, že v Ružomberoku bude zřízen slovenský všeodborový sekretariát a že pro potřeby slovenských odborových organizací bude vydáván časopis Priekopník, který už v květnu 1919 měl náklad 1300 výtisků. Krátce nato vydávali svůj časopis Kovorobotník i kováci, kteří založili svůj samostatný sekretariát v Banské Bystrici. Maďarští a němečtí odboráři, zvláště v Bratislavě a Košicích, se rozhodli pro jiné řešení a v průběhu roku 1919 vybudovali v Bratislavě Unii odborových organizací. Celkem malá Unie však nebyla schopna samostatného života. Po dvou předběž-

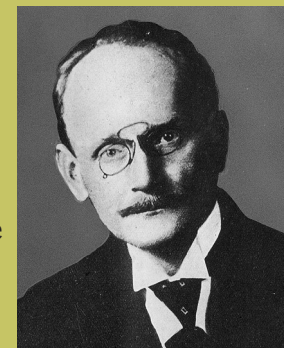
ných poradách dospěli její představitelé 4.-5. října k dohodě s OSČ. Podle ní mohla existovat v jednom místě jen jedna odborová skupina, která se však mohla podle jazykových potřeb dělit na sekce. Všichni odboráři byli v závodě povinni postupovat jednotně, na schůzích se mělo jednat „způsobem jazykově odpovídajícím“. Svazy OSČ se zavázaly vydávat pro své německé i maďarské členy časopisy, centrála jim nabídla list Gewerkschaftsblatt a Uttörö. Připojení odborových spolků, příslušných do Unie, se uskutečnilo do konce roku 1920. Za stejných podmínek proběhlo i přičlenění polských odborových skupin, pro něž měl sekretariát v Českém Těšíně tisknout časopis Zwiazkowiec. Konečně 5. prosince bylo zahájeno sjednocování s odborovými organizacemi na Podkarpatské Rusi.

Alois Tučný

Alois Tučný se narodil 4. června 1881 ve Frenštátě v rodině tkalce, vyučil se typografem na Slovensku (v Ružomberku) a v letech 1898-1908 pracoval v různých moravských tiskárnách. V této době vstoupil do Sokola a České strany národně sociální, angažoval se také v mzdových sporech a vyjednáváních. Od roku 1908 žil v Praze, kde na sebe stále více upozorňoval jako nadaný žurnalista, řečník a organizátor. Roku 1912 se stal tajemníkem národně sociální odborové ústředny české,

resp. Československé obce dělnické; zde překonal rozpory mezi jednotlivými organizacemi a zvýšil váhu odborů v národně sociálním hnutí.

Na základě významné odborové funkce, v níž setrval až do jara 1939, se potom letech 1924-38 prosadil i jako místopředseda ústředního výkonného výboru strany. Po celou první republiku zasedal v parlamentu, byl též členem několika vlád (1921-22 ministr veřejných prací, 1922-24 a 1937-38 ministr pošt a telegrafů, 1925-26 ministr zdravotnictví). Svůj čas dělil mezi ministerskou a odborovou funkcí – do dvou hodin odpoledne úřadoval na ministerstvu, potom v ČOD. Měl velkou zásluhu na prosazení sociálního zákonodárství. Zemřel 10. dubna 1940.

Odborové sdružení českoslovanské a Deutscher Gewerkschaftsbund

Zejména důležité bylo vyjasnění vztahů s německými sociálně demokratickými odbory v českých zemích, které byly v rámci německého odborového hnutí jednoznačně

nejsilnější. Představitelé OSČ si to velmi dobře uvědomovali, a proto navrhovali, aby se v ČSR vytvořil takový útvar, po jakém marně toužili v Rakousku – federace samostatných národnostních skupin, které by spojil svazek „mezinárodní proletářské solidarity k společnému postupu a vzájemné podpoře“. Ústřední tajemník centrály Rudolf Tayerle ale zastával spíše opačné řešení, trval na jednotných organizacích, poskytujících ovšem členstvu odpovídající kulturní a jazykové podmínky. Konstatoval, že svazy už přijímají některé německé skupiny, a tuto skutečnost přivítal.

Čeští odboráři ale nemohli počítat s tím, že budou přijímat osamocené německé skupiny, čekalo je naopak vyjednávání s dobře zorganizovanou centrálou – Zemskou odborovou komisí pro německé oblasti Čech (Landesgewerkschaftskommission für die deutschen Gebiete der Tschechoslowakischen Republik), která vznikla 13.-14. dubna 1919 na mimořádné zemské konferenci německých odborových organizací v Trnovanech u Teplic. Na I. sjezdu 25.-29. července 1920 se tento název změnil na Německý odborový spolek v Československu – Deutscher Gewerkschaftsbund in der Tschechoslowakei. Vedoucí orgán byl nazván Ústřední odborová komise – Zentralgewerkschaftskommission. Sídlem ústředny se stal Liberec.

Obě centrály navázaly první kontakty v září 1919. K dohodě však nedošlo; představa jednotných organizací, v jejichž rámci by fungovaly skupiny „jinojazyčného dělnictva“,

zastřešené pro uspokojování kulturních, agitačních a organizačních potřeb zvláštními výkonnými výbory či v rámci celé ústředny zemskou komisí, se nedala sloučit se stanoviskem, že obě ústředny jsou rovnoprávné a neměly by usilovat o jednotnou organizaci, nýbrž o „jednotný postup ve všech sociálně politických a hospodářských otázkách, v oboru zákonodárství a o součinnost při mzdových hnutích, při ujednávání tarifních smluv“.

Až za rok se za přítomnosti generálního tajemníka Mezinárodního odborového svazu (jemuž se také podle jeho sídla říkalo Amsterodamská odborová internacionála) Edo Fimmena sešlo po deseti zástupcích z obou ústředen. Všichni přítomní uznali nezbytnost odborové jednoty; aby mohla být co nejrychleji uskutečněna, dohodli se na vytvoření společného výboru, do něhož by obě ústředny vyslaly po pěti představitelích. Tento desetičlenný sbor měl připravovat a posuzovat návrhy, které obě centrály předloží. Celkem překvapivý obrat byl nesporně způsoben intervencemi MOS, prosazujícího zásadu „jedna země – jedna centrála“. Nemenší význam měl vývoj vnitropolitické situace. Vedení obou sociálně demokratických ústředen si začala uvědomovat nebezpečí, které vyplývalo z nově se formujícího komunistického hnutí. Zrovna tak je naplňovala obavami iniciativa zaměstnavatelů a jejich vliv na hospodářskou politiku státu. Dne 16. června 1921 se sešli zástupci OSČ, ČOD a německé ústředny, aby společně protestovali „proti hrozící reakci hospodářské i so-

ciální“. Účastníci schůze vyslovili své pochybnosti o volném hospodářství (sliby, že jakmile přestanou být ceny regulovány, tak se okamžitě v důsledku konkurence sníží, se nevyplnily) a naopak bránili státní hospodářství, které zachránilo existenci mnoha nemajetných rodin. Kritizovali provádění pozemkové reformy, od státu žádali podporu stavebního ruchu, potírání lichvy, výraznější investiční činnost a proexportní politiku. K podobnému shromáždění se představitelé těchto tří největších odborových ústředí v ČSR sešli i o rok později. Desetičlenný výbor, tvořený zástupci OSČ a Německého odborového svazu, však příliš velkou aktivitu nevyvíjel.

Obě organizace si nicméně musely uvědomovat, jak si jsou jejich postoje jinak blízké. Obě také velmi pociťovaly oslabení způsobené osamostatněním komunistických odborů. Tento vývoj postihl zvláště OSČ, které si i nadále udržovalo značnou početní převahu nad Německým odborovým svazem, ale zdaleka ne již tak drtivou. Za takové situace se představa užší spolupráce mohla stát mnohem lákavější. Celá německá komunita v Československu si také začala uvědomovat, že existence tohoto státu nebude tak přechodná, jak se zdálo těsně po válce. Ostatně životní podmínky v ČSR nebyly ve srovnání s Německem, prožívajícím právě svou hyperinflační horečku, zas tak špatné. Poučení, které z těchto faktů vyvodily některé německé měšťanské strany, zejména křesťansko-sociální a agrární, přimělo jejich představitele vstoupit v říjnu 1926 do československé vlády.

Ve dnech 21.-22. ledna 1925 uzavřeli zástupci OSČ a Německého odborového svazu za přítomnosti druhého generálního tajemníka Mezinárodního odborového svazu Jana Oudegeesta zásadní dohodu. Obě strany uznaly, že jednotné odborové hnutí reprezentuje jen jedna odborová centrála. Úkoly této centrály je pověřeno OSČ, do něhož německé svazy vstoupí prostřednictvím své ústředny. Pro další úkoly zůstaly příslušné obě komise. Samospráva německých svazů nebyla těmito opatřeními nijak narušena. Se svazy, zastoupenými v OSČ, však měly vytvářet společné výbory, které měly řešit otázky jednotného postupu v hospodářských a sociálně politických akcích a také jednat o podmínkách definitivního sjednocení.

Dalšího upevnění spolupráce bylo docíleno na jednání konaném 20. ledna 1926 v Karlových Varech. Německý odborový svaz se zavázal vysílat své zástupce do orgánů OSČ (tři zástupce do Ústřední odborové rady, jednoho zástupce do revizní komise, do rozšířené Ústřední odborové rady šest zástupců, do konference představenstva OSČ dvacet zástupců). Obě centrály se dohodly, že vytvoří společný výbor, složený z devíti představitelů OSČ a šesti představitelů liberecké centrály. Jeho úkolem bylo působit jako zprostředkující orgán ve sporných případech a podporovat činnost OSČ jako zemské orgány.

Od roku 1927 začala čs. statistika registrovat zároveň členy OSČ a Německého odborového svazu pod jedním názvem

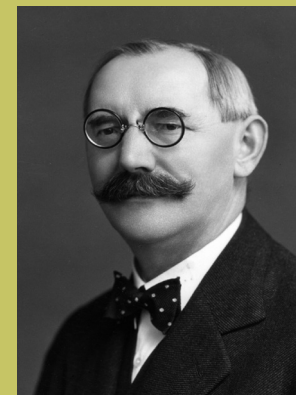
Odznak Odborového sdružení
československého

Odborové sdružení československé. K definitivnímu sloučení obou centrál a jejich svazů, jak se o tom mluvilo, nikdy nedošlo. Mělo to jasné politické důvody. Jak při jednání 25. září 1930 prohlásil Anton Roscher: „Tato organizační myšlenka ohrožována je nacionálním hnutím Němců, které, využívajíc nacionální ideologie, znemožňuje německým soudruhům rychlejší postup ve věci sjednocení odborových organizací. Co by nám bylo platno sjednotiti odborové hnutí, když

bychom převedli do společné organizace jen trosky. Proto musí být naše stanovisko chápáno, neboť dobrou vůli máme všichni a chceme na společné půdě tohoto státu společně bojovati.“ Volná federativní forma za dané situace asi skutečně nejlépe odpovídala konkrétním potřebám. Obě organizace dovedly spolu dobře spolupracovat. V kritickém roce 1938 Německý odborový svaz se stejně jako OSČ postavil na stranu demokracie a československého státu.

Rudolf Tayerle

Rudolf Tayerle se narodil v Praze 26. srpna 1877. Po vyučení a ročním vandru po Německu a Francii nastoupil jako strojní zámečnick do firmy Laurin & Klement v Mladé Boleslavi, kvůli odborovým aktivitám však byl počátkem roku 1901 propuštěn. Již dříve

se zapojil do činnosti odborového svazu kovodělníků a v září 1901 přijal místo redaktora časopisu Kovodělník. V roce 1911 se stal ústředním tajemníkem OSČ. V této funkci působil až do roku 1939, kdy OSČ zaniklo; zasloužil se o jeho rozvoj, o zapojení do výstavby samostatného státu i přátelského řešení vztahů s německými sociálně demokratickými odboráři. Jako přední představitel československého odborového hnutí byl delegován i do předsednictva Mezinárodního odborového svazu.

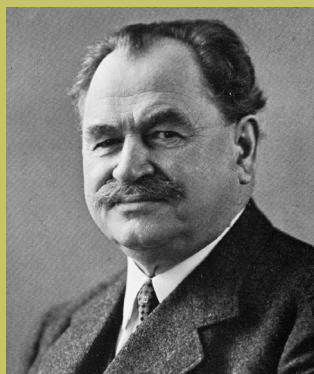
V letech 1919-39 působil také jako poslanec Národního shromáždění za sociální demokracii a zasedal v mnoha institucích (např. v Poradním sboru pro otázky hospodářské, Sociálním ústavu, Národním výboru pro vědeckou organizaci

práce). Redigoval měsíčník Odborové sdružení československé (československé) a vydal několik publikací, zejména Odborové hnutí a ochranné zákonodárství dělnické v Evropě (1907), Závodní výbory (1922).

Na začátku okupace se pokusil zapojit do domácího odboje, ale záhy byl zatčen a deportován do koncentračního tábora Mauthausen, kde 6. března 1942 zemřel.

Anton Roscher

Anton Roscher se narodil 3. května 1877 v Dolním Gruntu u Varnsdorfu. Spolu s Franzem Macounem a Antonem Schäferem patřil mezi hlavní předáky německých sociálně demokratických odborářů. Po vzniku Československa se významným způsobem podílel na založení Zentralgewerkschaftskommission a stal se jejím předsedou. Působil také jako předseda Svazu textilních dělníků (Union der Textilarbeiter), sociálně demokratický funkcionář a poslanec československého parlamentu. Zemřel 27. září 1946 v Liberci.

Spor v OSČ a vznik Rudých odborů

Příliv nových členů i začleňování dalších sociálně demokraticky orientovaných odborových organizací z původně celorakouských svazů a na Slovensku působily, že dosud nejmohutnější odborová centrála Odborové sdružení československé se ještě zvětšila.

Velikost byla ovšem na škodu názorové jednotě, jak se později mělo projevit. Na členskou základnu OSČ totiž působily rozpory v sociálnědemokratické straně, která se na přelomu let 1919/20 rozdělila na pravici, věrnou dosavadnímu nekonfrontačnímu, reformistickému kurzu strany a svému vedení, a levici, která odmítala dosavadní vývoj kompromisů s buržoazií a pomalu, ale nezadržitelně se začala přetvá-

Provolání!
Ve čtvrtek dne 15. dubna 1920
 provedena bude na našem okrese
generální
polodenní stávka
všeho organisovaného dělnictva.
 Dělnictvo z celého okresu ukončí svou práci o půl 2 hod. odpo. než
 dostaví se hromadně přímo z továren
na tábor lidu do Dobříše,
 který se koná na náměstí před „Lidovým domem“
 o 2. hod. odpoledne. — Na táboru promluví
soudr. A. ZÁPOTOCKÝ z Kladna
 k programu: „Nezodpovědný mírový nabídky sovět,
 Ruska naší vládou a krvavý režim vlády na Slovensku.“
 Ani jedna ruka nehne ve čtvrtek odpoledne. Všichni na
 svá místa, proletáři průmyslu a zemědělství!
Vzhůru ve čtvrtek na Dobříš!
 Důvěrníci, kdyby Vám zaměstnavatelé neb jejich náhonci činili překážky, oznamte to ihned Okr. dělnické radě v Dobříši, „Lid. dům“.
Okresní dělnická rada v Dobříši.

řet ve „stranu nového typu“, blízkou ruským bolševikům. Právce, která byla početně slabší, se ale mohla spolehnout na podporu prezidenta Masaryka a státního aparátu. Rozhodla se proto spor vyhrotit dříve, než levice pohltní veškeré členstvo strany. Využila k tomu skutečnost, že hlavní sídlo strany bylo zapsáno podle rakouského práva (které neznalo politické strany jako právnické osoby) na konkrétní předáky strany. Ti potom podali žádost o vydání budovy a nakonec ji dali obsadit policií. Na to reagovala levice 10. prosince 1920

Stávkový výbor ve Vrútkách v době generální stávky v prosinci 1920

vyhlášením generální stávky. Stávka se sice nerozšířila po celém území, ale její průběh byl neobyčejně prudký a na některých místech se změnil v otevřený boj o moc. To však úřady rázně potlačily a jejich protagonisty postavily před soud. Porážka přispěla k další radikalizaci levice, která se na ustavujícím sjezdu 14.-16. května 1921 prohlásila za Komunistickou stranu Československa (KSČ). Na podzim 1921 se s ní sjednotily komunistické strany dalších národů ČSR.

Vedení OSČ, i když nepochybně sympatizovalo s pravicí, zachovávalo v tomto sporu neutralitu, odsuzovalo zanášení politických neshod do odborového hnutí a nabízelo se někdy jako prostředník k jednání. Na generální stávce se jednoznačně odmítlo podílet, mj. také proto, že byla vyhlášena bez vědomí odborových organizací. Nepovažovalo ji za prospěšnou pro dělnictvo a nakonec prohlásilo, že „generální stávka svým vznikem postrádala mravního základu všeobecného zájmu“. Na stávce se pochopitelně podílelo mnoho odborářů jak z OSČ, tak i ČOD, ale skutečnost, že největší centrála ji nepodpořila, měla přirozeně velký význam. Kdyby se za ni OSČ postavilo s celým svým aparátem, tiskem, celou svou autoritou, byla by porážka generální stávky sotva tak hladká a ČSR by se pravděpodobně dostala na práh velkého sociálního konfliktu, možná občanské války.

Po založení KSČ a definitivním sjednocení všech jejích národních součástí začal boj o odbory. Komunisté a jejich sympatizanti se snažili získat pokud možno všechno člen-

stvo organizací a svazů spojených s OSČ. Postupovali opatrně, jejich cílem nebylo tuto organizaci rozbít, ale dobýt. Dosáhli v tom nepochybných úspěchů, získali rozhodující pozice ve svazu zemědělských a lesních dělníků, stavebních dělníků, dřevodělníků a lučebníků a narušili dosavadní reformistické vedení v mnoha dalších svazech. Ovládli také Krajinskou odborovou radu v Bratislavě a řadu regionálních orgánů v českých zemích. Jen s největším úsilím se dosavadním představitelům OSČ podařilo uchovat na VII. sjezdu této ústředny převahu. Proti útokům komunistů se začali bránit i administrativními metodami a v první polovině roku 1922 vyloučili z OSČ organizace a svazy ovládnuté komunisty a suspendovali příslušné regionální orgány.

Vyloučení uspořádali v říjnu 1922 sjezd, na němž se ustavili jako samostatná organizace s názvem Mezinárodní všeodborový svaz – MVS. Jeho základem byl svaz lučebníků. Na rozdíl od OSČ, které se stalo členem sociálně demokraticky orientované mezinárodní organizace Mezinárodní odborový svaz (tedy již zmíněné Amsterodamské odborové internacionály), dali najevo svou příslušnost k mezinárodnímu komunistickému hnutí tím, že se přihlásili k Rudé odborové internacionále v Moskvě. Podobně jako tomu bylo s KSČ, která byla součástí Komunistické internacionály, stal se i MVS, nazývaný neoficiálně, ale velmi často Rudými odbory, nesamostatnou součástí Rudé odborové internacionály.

Komunistická taktika vyžadovala, aby všichni stoupenci

této strany z organizací OSČ nevystoupili. Měli v nich pokud možno zůstat a nadále ovlivňovat jejich činnost podle obdržených směrnic. MVS však dal raději přednost tomu, aby posílili jeho řady. K definitivnímu vyjasnění došlo v roce 1923, kdy po nezdařené stávce horníků vyloučil hornický svaz OSČ nespokojence a ti potom vstoupili do MVS. K němu se přidali i prokomunističtí odboráři z organizací sdružených v německé sociálně demokratické odborové centrále. Deutscher Gewerkschaftsbund se mohl lehko distancovat od státoprávní politiky českých socialistických stran, proto odrazil nápor komunistů snadněji a udržel si členskou základnu téměř neztenčenou. Po určitou dobu byl největší odborovou centrálou v Československu.

Rozkol v OSČ způsobil v řadách sociálně demokraticky orientovaných odborářů velkou depresi, kterou nebylo lehké překonat. Tento vývoj prospěl zároveň aktivizaci nesocialistických odborů, zejména Národnímu sdružení odborových organizací, spolupracujícímu s vysloveně měšťanskou Národní demokracií, a agrárním odborům, které se roku 1925 zformovaly do centrály Republikánské ústředí zaměstnanec-ké. Jejich sílu nebylo již možné podceňovat. Dále se začaly rozvíjet i další odborové organizace, které nebyly vázány na žádnou stranu.

Ve druhé polovině 20. let se hospodářství Československa konečně zotavilo, průmyslová výroba v roce 1927 překročila předválečnou úroveň, rostl objem zahraničního obchodu,

rozšiřoval se vnitřní trh, rozvíjel se stavební ruch a známky zlepšení vykazoval i zemědělství. Na konjunkturu a růstu životní úrovně se podíleli i zaměstnanci, kteří si četnými stávkami vynucovali vyšší platy. V letech 1927-28 dosáhla intenzita stávek nejvyššího bodu v celé historii předmnichovské republiky. Pro OSČ (a vlastně i pro ČOD) znamenal tento vývoj určité potvrzení představ o postupné stabilizaci kapitalismu a jeho pozvolné transformaci, což přirozeně prospívalo i růstu členské základny.

Jak se obnovoval kredit OSČ, zhoršovalo se naopak postavení Rudých odborů, jimž členů spíše ubývalo – z 210 000, dosažených v nejvyšším bodu vývoje v roce 1924, odešlo během čtyř let 40 000 členů. Navíc se zjistilo, že členská základna MVS je nepevná, podléhá časté fluktuaci. MVS nedosahoval tak výrazných úspěchů, jak si jeho zakladatelé představovali. Neměl normální svazovou strukturu, byl vytvořen jak již řečeno vlastně ze svazu lučebníků, do něhož byly zahrnuty další skupiny; průmyslová odvětví měla jen příslušné sekce. Extrémní centralismus neumožňoval pružnou reakci na potřeby dělnictva v jednotlivých oborech průmyslové výroby. Ačkoli ROI náležala na upravení organizační struktury, vedení MVS, v němž zaujímal rozhodující pozice generální tajemník Josef Hais, tyto výzvy ignorovalo. Přes verbální výpady proti reformistům se vedení MVS chovalo v podstatě dost podobně jako ostatní odborové svazy: odmítalo divoké stávky (tj. neschválené odborovou ústřed-

nou), kladlo důraz na solidární postup s ostatními odboráři z jiných centrál, usilovalo o udržení vyrovnaného hospodaření, resp. si uvědomovalo, že stávkové fondy nejsou bezedné a že je třeba při vyhlašování stávek postupovat uvážlivě. Tato rozumná opatrnost se stala předmětem kritiky.

„Nová stávková strategie“, vyhlášená na IV. kongresu ROI v březnu – dubnu 1928, počítala se samostatným vedením hospodářských bojů i proti vůli reformistů a rozšiřováním dílčích akcí tak, aby měly politický dosah. Toto přerušení vazeb s ostatními odboráři odpovídalo politice bolševizace komunistických stran, které se měly naprosto podřídit Moskvě a napodobovat vzor ruských bolševiků. Klement Gottwald, hlavní protagonista tohoto postupu, se proto na V. sjezdu KSČ v únoru 1929 situaci v Rudých odborech podrobně zabýval. Dalo se předpokládat, že právě odborářští předáci, kteří nesli zodpovědnost za osudy svých členů a museli se vypořádávat s každodenními reálnými problémy, budou mít menší porozumění pro takové cíle než profesionální političtí pracovníci. Gottwald na Rudých odborech kritizoval jejich dosavadní chování ve stávkových bojích, přikazoval provést reorganizaci ve smyslu doporučení ROI a očistu od oportunistických elementů.

Tomuto diktátu se Hais a jeho přívrženci vzepřeli, na zasedání předsednictva odvolali ty členy, kteří se stavěli za linii V. sjezdu. Přípravovaný sjezd Rudých odborů odložili na neurčito a zajistili majetek MVS. Vlastně postupovali

podle scénáře, který se již osvědčil v konfliktu levice a pravice sociální demokracie v roce 1920. V tomto případě však mohla zasáhnout ještě jedna síla – ROI, která Haise a jeho stoupence vyloučila ze svých řad. Krátce před tím byl vyloučen i z KSČ. Tak došlo k definitivní roztržce. Hais se svými přívrženci udržel MVS ještě rok jako samostatnou organizaci; v červenci 1930 vstoupil do OSČ, kam převedl asi tři pětiny členské základny.

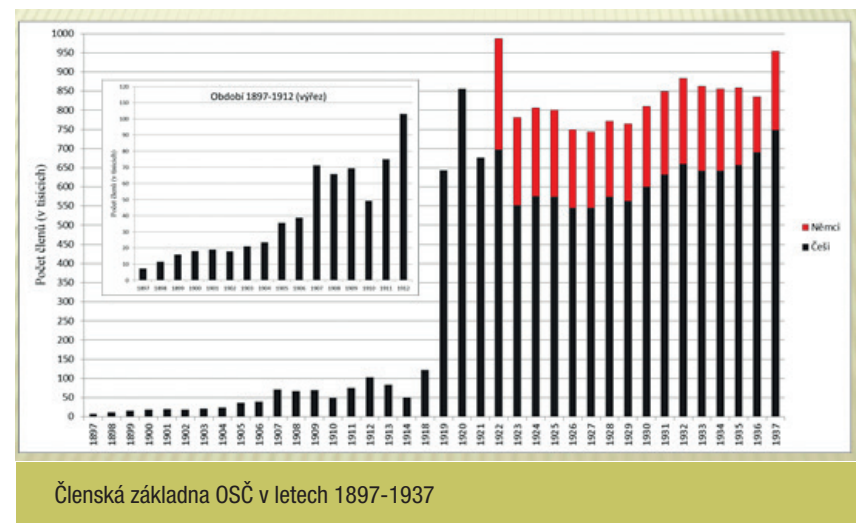
Ti rudí odboráři, kteří podporovali Gottwaldovo vedení, uspořádali v květnu 1929 plánovaný sjezd, na němž založili Centrálu rudých průmyslových svazů. (Ovšem i nadále se běžně používalo oblíbeného označení Rudé odbory.) Do čela Rudých odborů se postavil Antonín Zápotocký. Po odchodu mnoha zkušených odborářů se charakter ústředny přizpůbil ještě více požadavkům komunistické strany, která viděla v odborech nikoli organizace, které mají zlepšovat životní podmínky, ale které mají mít bojový charakter. Řada stávek podnikaných bez ohledu na konkrétní poměry a končících porážkami a hmotnými ztrátami, ohrožujícími existenci, změnila členskou základnu, která se pak skládala především z odborářů věřících své straně.

Statistické údaje, odborové ústředny

Před válkou měly odborové organizace, působící v českých zemích, přibližně necelý půlmilion členů. Tento počet se

během války přirozeně dost snížil, na konci války se ale začal výrazně zvětšovat, přičemž prvního vrcholu dosáhl v roce 1921, kdy jen 20 000 scházelo do dvou milionů. Potom následoval velký propad až k 1 670 000 v roce 1927. Od této doby se počet organizovaných osob opět zvyšoval a v roce 1935 poprvé překročil dvoumilionovou hranici. Nejvíce odborářů napočítali statistici v roce 1937 – 2 387 090. (Údaj z následujícího roku – 1 560 162 – je už ovlivněn proběhlými státoprávními změnami po Mnichovu 1938.)

Počet odborově organizovaných osob dosahoval v Československu úctyhodné výše i v mezinárodním srovnání. V absolutních číslech se v roce 1928 Československo umístilo

na šesté pozici za Německem, Sovětským svazem, Velkou Británií, USA a Itálií, v relativních číslech (v počtu odborářů k počtu obyvatel) zaujímala Československá republika čtvrté místo – za Rakouskem s 16 %, Velkou Británií s 13,6 % a Austrálií s 12,7 %. V tomto roce vykazovala 12,3 %, což představovalo asi 43 % všech zaměstnanců.

Hlavní část odborářů, přibližně devět desetin, byla organizována v českých zemích, tedy v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, zastoupení Slovenska a Podkarpatské Rusi se mírně zvyšovalo, ale v zásadě drželo krok s vývojem odborové organizovanosti v historických zemích.

Odbory byly chápány vždy především jako dělnické organizace, sdružování úředníků však mělo neméně dlouhou a bohatou tradici. V rámci odborů tvořili úředníci přibližně dvě pětiny členstva (např. 1925: 38 %, 1934 a 1937: 43,6 %).

Nejsilnější odborové ústředny byly centrály socialistické – česká a německá sociálně demokratická a národně socialistická. Na začátku 20. let tvořily více než polovinu všeho odborově organizovaného dělnictva, pak se jejich zastoupení snížilo pod polovinu a v posledních třech letech, pro něž máme k dispozici údaje, se pohybovalo mezi 46,3 až 46,7 %. Počet členů těchto ústředí se v absolutních číslech spíše stále zvětšoval.

Křesťansko-sociální odbory reprezentovala Říšská československá všeodborová komise křesťansko-sociální se sídlem v Brně, jejímž pilířem bylo brněnské Odborové sdružení

křesťanského dělnictva v ČSR, a v jejím rámci pracovalo i slabší a méně významné pražské Všeodborové sdružení křesťanského dělnictva pro Čechy. Jako předseda ústředny působil Msgre Jan Šrámek a jako generální tajemník Antonín Čuřík. Moravští a slezští křesťansko-sociální odboráři usilovali o spojení s dalšími stejně orientovanými dělníky. Se slovenskou centrálou Ústredie slovenského kresťansko-sociálneho odborového sdruženia a německým Verbandem der christlichen Gewerkschaften für die Tschechoslowakei se jim podařilo najít určitou formu spolupráce. Mezi částí odborářů a vedením Čs. lidové strany, která se stala součástí vlády tzv. panské koalice, však vznikly spory, přičemž odboráři vedení Antonínem Čuříkem se v kritice vládní politiky začali shodovat se svými socialistickými kolegy. Konflikt vyvrcholil v září 1929 odchodem Čuříka a s ním celé ústředny Říšské čs. všeodborové komise křesťansko-sociální a založením dokonce i nové strany – Československé strany křesťansko-sociální.

Na tento krok zareagovala Čs. lidová strana vytvořením nové moravské odborové organizace a nové ústředny – Říšské odborové rady křesťanských odborových organizací, na niž byl od roku 1930 úzce napojen i Verband der christlichen Gewerkschaften für die Tschechoslowakei a v níž od roku 1934 hospitovali i zástupci ľudáckého Združenia slovenských odborových organizácií. K vytvoření jednotné ústředny a ke skutečnému sjednocení křesťansko-sociálních odborů ale nedošlo.

Čuříkovy odbory se naopak začaly rozkládat. Kontrola zjistila v jejich sekretariátu rozsáhlou zpronevěru ve vyplácení příspěvků v nezaměstnanosti podle gentského systému a zastavila státní příspěvek. Nato začali členové vystupovat. Čuříkovi přišli na pomoc zástupci Republikánské strany, kteří zaplatili dluh a celou členskou základnu převedli do své ústředny Republikánské ústředí zaměstnanecké. Tato ústředna, vzniklá roku 1925, tak výrazně zvětšila počet svého členstva a zařadila se na třetí místo za OSČ a ČOD.

Jasně ideově zaměřenou odborovou centrálou bylo i Národní sdružení odborových organizací, založené původně jako Všeodborové sdružení pod patronací mladočeské strany. Za první republiky bylo spojeno s národní demokracií, jejímuž vlivu dost podléhalo. Vždy se ale bránilo nařčení ze žluťáctví (poslušnosti vůči zaměstnavatelům a podvracení zájmů zaměstnanců). Ačkoli se tyto odbory nemohly měřit se socialistickými, jejich přitažlivost pro dělníky rovněž nebyla zanedbatelná.

K nepolitickým ústřednám se řadily Odborové ústředí, Čs. svaz úřednických zřízeneckých organizací, Ústředna odborových organizací soukromého úřednictva a obchodního pomocnictva – Střed či Vysokoškolský svaz a Středoškolský svaz nebo konečně Exekutiva veřejných zaměstnanců.

Centrály německého sociálně demokratického či křesťansko-socialistického dělnictva a úřednictva navázaly spolupráci s československými. Němečtí nacionálně smýšlející

zaměstnanci byli původně organizováni v různých svazech, sdružených v ústředně Zentralkommission der deutschen Arbeitnehmerverbände Österreichs. Jejich části, působící v českých zemích, se roku 1919 spojily do Reichsvereinigung der deutschen Gewerkschaften se sídlem v Praze. Z této ústředny se roku 1929 vyčlenilo několik organizací a spojilo se do samostatné ústředny Verband deutscher Gewerkschaften se sídlem v Ústí nad Labem. Tato centrála byla pobočnou organizací Deutsche nationalsozialistische Arbeiterpartei, po jejím zákazu v roce 1933 byl rozpuštěn i Verband. Nahradil ho Bund deutscher Gewerkschaften se sídlem v Děčíně. K nacionalisticky orientovaným organizacím, které nakonec spolupracovaly se Sudetendeutsche Partei, se připojil i Gesamtverband der deutschen Angestellten-Gewerkschaften (Gedag), sídlící rovněž v Ústí nad Labem.

Velké množství odborových spolků se nezařadilo do žádné ústředny. Neměly ale mnoho členů, takže tyto spolky tvořily zhruba jednu desetinu až jednu pětinu všeho členstva všech odborových organizací.

Ženy a odbory

Práce v odborech byla zpočátku téměř výlučnou záležitostí mužů, např. ještě v letech 1907-09 tvořily ženy jen zhruba 6 % všeho členstva největší české odborové ústředny Odborové sdružení československé. Během války počet zaměstna-

ných i odborově organizovaných žen přirozeně vzrostl, takže na začátku 20. let představovaly ženy 17,5 % členů všech odborových organizací v ČSR. Zastoupení žen v jednotlivých odborových organizacích nebylo zdaleka rovnoměrné. Nejvíce žen vykazoval Verband der christlichen Gewerkschaften für das Gebiet der Tschechoslowakischen Republik – 57,6 % a vysokým zastoupením žen se mohly vykázt i německé odborové útvary bez odborové ústředny – 24,4 %. Mimořádně velké množství žen vstoupilo i do svazů sociálně demokratické ústředny Deutscher Gewerkschaftsverband in der Tschechoslowakei, kde jich působilo 27,4 %. Jak je tedy zřejmé, německé odborové organizace přijímaly ženy v poměrně velkém počtu, průměrně tvořily ženy mezi jejich členstvem 25,9 %, zatímco v případě českých odborů šlo jen o 15 %. Z českých organizací mohla nejvíce žen vykázt Říšská všeodborová komise křesťansko-sociálního dělnictva – 22,5 % (25 467 žen z celkového počtu 113 426 členů), národně sociální Československá obec dělnická – 20,9 % a sociálně demokratické Odborové sdružení československé – 14,3 %. Přitom obě dvě největší československé ústředny měly (odhlédneme-li od německé centrály Deutscher

Gewerkschaftsverband) ve svých řadách také absolutně nejvyšší počet žen – Československá obec dělnická 60 207 z 287 431 členů a Odborové sdružení československé 58 076 z 404 984 členů. Československé odborové organizace, nezaštrešené ústřednou měly 14,4 % žen (41 718 z 220 383). Teprve potom následoval Mezinárodní všeodborový svaz, v němž působilo 10 881 žen, tvořících 11,6 % z celkového počtu 89 941 členů. Odborová organizovanost žen pomalu stoupala, např. Odborové sdružení československé sdružovalo v roce 1933 121 045 žen a 507 905 mužů, takže podíl žen se zvýšil na 19,2 %.

Tato čísla vybízela k zamyšlení a nutila k reakcím. Odborové sdružení československé např. navrhovalo zřizovat při každé své krajské odborové radě zvláštní krajské pracovní odbory žen, jejichž úkolem mělo být sledovat a podporovat agitaci svazů mezi ženami a vůbec podporovat sdružování žen v odborech. Za tímto účelem se měla věnovat pozornost hospodářským a sociálním poměrům žen, jejich obecnému i odbornému vzdělání, v neposlední řadě zákonodárství a veřejné péči o ženy výdělečně činné. S podněty, návrhy atd. se tyto výbory měly obracet na příslušné krajské odborové rady, které vyři-

zovaly všechny kancelářské práce. Z ustanovení, že schůze pracovního výboru žen vede tajemník krajské odborové rady a jen v jeho nepřítomnosti místopředsedkyně, lze vyčíst, že sociálně demokratičtí odboráři svým ženám mnoho volnosti nepopřáli.

Zvýšení odborové organizovanosti žen představovalo klíčový problém zejména pro rudé odboráře. Uvědomovali si, že nemohou získat většinu dělnické třídy, pokud pracující ženy nebudou začleněny do odborů a získány pro třídní boj. Svým způsobem by to nemělo být příliš těžké – ženy jsou totiž třikrát vykořisťovány. Předně ve výrobě, kde ženy dostávají za stejnou práci menší mzdu než muži. Dále musí zvládat ještě práci v domácnosti, které by se mohly zbavit jen obstaráváním domácích prací ve velkém kolektivu. Do třetice jsou ženy poškozovány jako matky – ani v těhotenství nejsou zbaveny pracovních povinností, nejsou chráněny před nechtěným těhotenstvím a připadá jim bez výjimky péče o děti. Všechny tyto zásadní problémy se dají vyřešit až po dobytí politické moci dělnickou třídou, zrušení soukromého vlastnictví výrobních prostředků a likvidaci vykořisťování. Ale již dnes je třeba vytvářet skupiny delegátek, které

se budou na společných schůzkách radit o svých záležitostech, doporučovat nápravu, bojovat proti šikanování žen, krácení úvazků apod. Podle jiného materiálu spočívala příčina, proč se v odborech nacházelo stále málo žen, především v tom, že ženy nebyly spojeny s tak výdělečným životem jako muži, práci v továrně chápaly jako přechodnou a svůj cíl viděly v založení rodiny a péči o domácnost. V době krize se zaměstnanost žen, které se spokojily s nižšími platy, zvýšila, takže by se dalo očekávat, že patřičně stoupne i jejich odborová organizovanost. Ale staré předsudky stále působily a byly dokonce i nově živeny. Mnoho chyb dělaly samy odborové organizace, resp. jejich funkcionáři, kteří podceňovali význam této otázky a nebyli připraveni na změny, které přináší účast žen na odborové práci. Také by se dalo říci, že jim dělalo potíže vše, co vybočovalo z hranic obvyklé, rutinní činnosti. Je ale třeba se starat i o to, jak na odbory pohlížely ženy, které momentálně nepracovaly a které byly v domácnosti. Ty měly totiž k odborům také dost velké výhrady – říkaly, že příspěvky viditelně snižují rodinný rozpočet, v odborech spatřovaly nebezpečí pro rodinný život, neboť odváděly muže na schůze, případ-

ně za práci funkcionáře. V neposlední řadě si ženy dobře uvědomovaly, že angažovanost v odborech vystavuje živitele rodiny nebezpečí různých postihů ze strany zaměstnavatele, jimž byli aktivní odboráři vždy solí v očích. Proto je třeba ženám, které nepociťují bezprostřední tlak zaměstnavatelů, vysvětlovat, co odbory dávají lidem a proč jsou důležité.

Svaz žen a dívek v domácnostech a v domácké práci zaměstnaných v r. 1935

Nejen dělníci...

Odbory jsou většinou chápány jako dělnické organizace. Od konce 19. století však výhod, jaké poskytuje organizovanost a solidarita, začali využívat i úředníci, zřizenci a další kategorie zaměstnanců, které nelze považovat za ryze dělnické. Někdy postupovali zhruba stejně jako dělníci, jindy, a to častěji, se od nich spíše odlišovali důrazem na jiné formy činnosti, např. otázka pojištění pro ně měla minimálně stejnou, ne-li větší důležitost než konkrétní výše mezd, více spoléhali na vyjednávání se zákonodárnými sbory než s přímými nadřízenými. K sociálně demokratickým myšlenkám si udržovali spíše odstup, jistě bližší jim byl socialismus národní, ještě častěji však prohlašovali, že chtějí udržovat politickou neutralitu. Činnost těchto organizací je možno ukázat na několika případech.

Otakar

Jednu z nejstarších odborových organizací nedělnického rázu představovala Ústřední jednota československého číšnictva Otakar. Svým jménem i svou činností navazovala na Kruh pražských číšníků Otakar, který byl založen již v prosinci 1879. Příslušníky tohoto spolku byli národně velmi uvědomělí číšníci, a tak i název jejich spolku připomínal slavného českého krále Přemysla II. Otakara, který na dvoře římského císaře zastával velmi čestnou funkci arcíčíšní-

ka. Číšníkům, vedeným pozdějším slavným restaurátorem Karlem Břejškou, v začátcích pomáhal velmi vydatně český žurnalista Josef Barák, známý příznivec dělníků i studentů, který nikdy neodmítl poradit nebo uveřejnit potřebné oznámení v nejvýznamnějším tehdejší českém deníku, v Národních listech. Spolek pěstoval především vzdělávání svých členů, pořádal přednášky i celé kurzy. Když však v říjnu 1880 bylo 54 členů vyloučeno z německého podpůrného spolku pražských sklepníků a markérů, zahájil i podpůrnou činnost. Po několika letech se ale členové Otakara dali přemluvit, aby roku 1887 společně s německými kolegy vytvořili společný Ústřední spolek číšníků. V něm si vymínili svobodu slova a češtinu jako jednacím řeč vedle němčiny, ale přes tato opatření se v této organizaci cítili po určité době zneuznání a diskriminování.

V důsledku rostoucích neshod se v roce 1896 rozhodli, že Otakara opět obnoví. V nové Besedě číšníků Otakar pěstovali přátelskou družnost (oslovovali se dokonce bratře), zabývali se opět vzdělávací a podpůrnou činností. Zároveň si již také více všímali obecnějších otázek výkonu číšnického povolání. Velice jim vadila ženská obsluha v hostincích a kavárnách a odsuzovali také zaměstnávání nevyučených číšníků – proto za svůj hlavní požadavek považovali průkaz způsobilosti. Dále požadovali vyřešení učňovské otázky (bylo běžné, že učni místo aby se vzdělávali v oboru, museli bezplatně pracovat, čímž zabírali místo dospělým zaměstnancům a navíc

později kazili svou nevyzrálostí dobré jméno oboru), zkrácení pracovní doby a stanovení náhradní doby odpočinku za neděle, kdy běžně pracovali. Své názory se pokoušeli šířit listem (Číšnické zájmy, později přejmenované na Otakara) a získávali pro ně i české poslance, které žádali, aby je tlumočili v rakouském parlamentu. Roku 1897 se přihlásili k České straně národně sociální a později vstoupili jako spolek do ČOD.

Hlavní požadavek – průkaz způsobilosti – jim splnila nicméně až Československá republika, když ho v roce 1927 schválilo Národní shromáždění. Otakar vítal, když čeští číšníci odcházeli po převratu na Slovensko, kde působili na ráz tamějšího pohostinství. Pozastavoval se však nad tím, že v Praze byli jako číšníci zaměstnávání cizí národní příslušníci. V roce 1921, v době velkých sociálních konfliktů, se i členové Otakara ocitli ve velké

Jídelní lístek

číšníci v Brně, však skončila velkým vítězstvím – zvýšením mezd o 40 %.

Ani ve složitých poměrech první republiky nezanedbával Otakar osvětovou práci mezi svými členy. Propagační činnost této organizace vyvrcholila v roce 1921 uspořádáním velkolepé výstavy stolničení a kuchařského umění. V bohaté archivní pozůstalosti Otakara zaujme především nádherná sbírka jídelních lístků.

stávce. 15. ledna zastavil totiž práci personál Obecního domu, když se neshodl s jeho nájemcem na způsobu odměňování. Otakar tuto stávku podpořil. Společenstvo hostinských a výčepníků však odpovědělo výlukou veškerého hostinského personálu. Bez práce bylo tak najednou 5000 osob. Za této situace nezbylo než stávku po třech dnech odvolat. Druhá velká stávka, k níž se roku 1928 odhodlali

Československá obchodnická beseda

Československá obchodnická beseda (ČOB) v Praze patřila k velmi starým spolkům. Na základě porad jak zlepšit trudné postavení obchodního personálu ji v roce 1882 založilo několik kupeckých mládenců pod vedením Emanuela Placka. Název navrhl pozdější přední sokolský pracovník Václav Kukaň. Chtěl jím dát najevo, že účelem spolku nebude jen řešení sociálních problémů, nýbrž i snaha orientovat personál působící v obchodu národně a přímo slovansky.

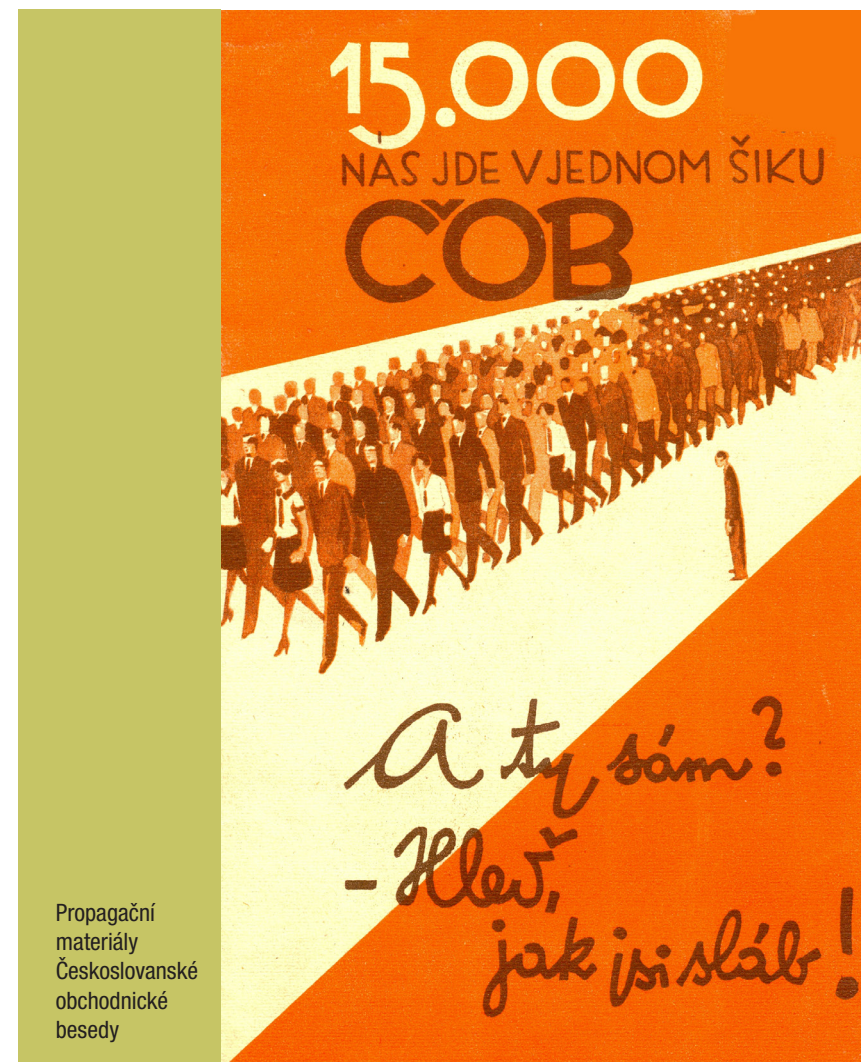
Zakladatelům totiž vadilo přílišné používání němčiny v obchodním styku, přáli si, aby obchod byl proniknut českým duchem a obchodní firmy získaly český ráz. Prosazovali proto např. užívání češtiny v obchodní korespondenci. Po stránce sociální bylo ovšem také mnoho co zlepšovat. V obchodech neexistovala pevná pracovní doba, příručí musel být vlastně stále k dispozici a zavřít krám mohl až tehdy, když se k tomu odhodlala konkurence. O nedělním klidu mohl jen snít.

ČOB se nejprve zaměřila na vzdělávací činnost, své myšlenky šířila veřejnými schůzemi a Věstníkem. Na rozdíl od Otakara se nepostavila proti zaměstnávání žen, naopak roku 1896 pro ně dokonce sama ustavila ženský odbor. ČOB se stala jednou z hlavních odborových organizací v obchodě a mnoho jejích dílčích požadavků bylo splněno; vymoci pravidelný nedělní klid se jí však stále nedařilo. Zákon z roku 1905 stanovil, že v neděli „má přestat práce živnostnická“,

ale s ohledem na potřeby veřejnosti se povolovalo, aby obchody byly otevřeny čtyři hodiny. Protože toto ustanovení mohlo být upravováno podle místních podmínek, žádala ČOB místodržitelství, aby práci v obchodech zakázalo. Místodržitelství však nevyhovělo. ČOB tedy očekávala, že tento základní požadavek splní republika, jejíž vznik všichni její členové tak vítali. Ale ani československý stát se neodhodlal k zásadnímu kroku a dílčí úspěchy, jichž ČOB docílovala v kolektivních smlouvách, byly záhy anulovány v době krize, kdy snaha prodat zboží měla přednost před touhou zaměstnanců po oddychu. Když roku 1933 hodnotili „besedáři“ padesát let svého vývoje, neskrývali v tomto ohledu své zklamání. Nepatřili však k těm, kteří by ztratili stát, když jim nesplnil nějaký, byť velmi závažný, požadavek. S tím, čeho dosáhli, byli celkem spokojeni – a samostatná republika předčila všechny sny jejich předchůdců o uplatnění a rozvoji českého jazyka a národa.

Jednota českých soukromých úředníků

První impulzy k organizování českých soukromých úředníků dal již v roce 1884 obchodnický spolek Merkur, z jehož podnětu se 7. září konal první sjezd soukromých úředníků na Žofině. Témata, o nichž se na sjezdu rokovalo, se potom často opakovala; především šlo o náležitou definici pojmu soukromý úředník a řešení penzijní otázky. Přestože byl sjezd dobře připraven a navštíven, nemělo jednání žádné

NAŠE OBCHODNÍ ŠKOLA.

Veřejný jednorroční obchodní kurs ČOB.
V PRAZE II., HAVLÍČKOVO NÁM. 21.

Založena r. 1899. Šest paralelních tříd.
Za řádné posluchače přijímají se jinoši nebo dívky, kteří absolvovali IV. po případě III. ročník školy střední neb měšťanské. Mimo to přijímají se ti, kteří uvedeného vzdělání nemají, byli však alespoň dva roky v obchodě zaměstnáni.

Zápis se koná v ředitelně ústavu od 1. března.

Zahájení školního roku 1. září.

O umístění absolventů starají se bezplatně: ředitelství školy, ústřední umist. odbor ČOB. v Praze, se svými pobočkami v Brně, Bratislavě, Plzni a Mor. Ostravě.

Zvlášť doporučujeme školu k absolvování mladým vyučencům obchodním!

OD ČASNÉHO JITRA DO POZDNÍ NOCI

pracoval za pultem i v písárně obchodní zaměstnanec před založením ČOB. Pracovní doba nebyla tehdy časově vůbec omezena. V obchodech se pracovalo 16 až 18 hodin denně. V kancelářích průmyslových a jiných bylo tomu podobně.

ČOB. pracovala po desetiletí, aby tyto nelidské poměry byly odstraněny. Dnes je

PRACOVNÍ DOBA UPRAVENA ZÁKONEM.

Tím změněn k lepšímu celý náš život. ČOB. se snaží, aby předpisů zákona bylo všude dbáno. Její kontrolní sbory zasahují, aby zákon nebyl porušován. ČOB. se stará, aby přestupky byly stihány.

Jedině společným úsilím můžeme dosíci splnění dávného požadavku ČOB.:

8 HODIN PRÁCE — 8 HODIN VZDĚLÁNÍ — 8 HODIN ODDECHU!

I tvé spolupráce je třeba, máme-li dojít tohoto cíle. Z obrázků poznáš rozdíl poměrů. Tak bylo ještě poměrně nedávno. Tak to chceme mít v době příští. Dnes ještě chodí mnozí pozdě ze závodů. Zákonné předpisy jsou ještě nedokonalé. Chceš-li, aby se pracovalo toliko ve všední dny v tomto rozdělení:

Od 8—12 dopoledne, 2 hod. PŘESTÁVKY, a od 2—6 odpoledne; chceš-li, a o tom nepochybujeme, mít.

ANGLICKOU SOBOTU, rozmnož šiky organisovaného pomocnictva. Pojď s námi za tímto cíli v sevřeném šiku a

staň se členem Č. O. B.!

Sám těžce jdeš . . .

Práce v obchodech, pisárnách, skladech, družstevních podnicích, vyčerpává. Tělo i duch potřebují oddechu. Osvěžení. Proto je cílem všech zaměstnanců: jeden den v týdnu úplného volna.

VŠICHNI CHCEME NEDELNÍ KLID!

Tisíce soukromých zaměstnanců se již dnes nedělnímu klidu těší. Je to výsledkem půlstoleté

práce ČOB. Mnoho učňů a příručích ale dodnes nemá nedělního klidu.

Členstvím a prací v ČOB. pomáhěj svým méně šťastným druhům, aby i oni se těšili jednomu dni zaslouženého odpočinku.

Musíš-li ještě v neděli pracovat, je ve tvém vlastním zájmu, abys byl členem ČOB. a svojí prací se též přičinil, aby byl dosažen

CELOSTÁTNÍ ZÁKON O KLIDU NEDELNÍM V OBCHODECH!

Není tě důstojno, abys stál stranou nečinně! Jsi zvyklý pracovat. V životě dojista nekořistíš z práce jiných. Příčin se tedy spolu s námi, aby byl splněn jeden z nejspravedlivějších požadavků obchodního pomociectva!

Dej výraz přesvědčení, že jen ve společném úsilí je síla! Vyplň připojenou přihlášku a vstup do organizace, která chrání i tvoje zájmy a.bije se na mnoha frontách za tvůj lepší život!

Pracuj s námi na dalším požadavku, po zajištění volna

O SVÁTCÍCH A PAMÁTNÝCH DNECH.

Dnešní zákonná úprava nás neuspokojuje. Je nedostatečná a nepraktická.

DAŘÍ-LI SE TI DOBRĚ, PAMATUJ NA ČASY HORŠÍ!

Každá porucha v hospodářském životě postihuje především zaměstnanecké vrstvy. Z tohoto pravidla není výjimky. Učme se ze zkušenosti posledních let. Krisí je postižen příruční, kancelářská síla, personál ve skladech i družstvech, úředník, technická síla, dílovedoucí. Nikdo není vyjmut. Nikdo není zabez-

pečen na trvalo. Možno, že jsi byl postižen sám. Dojista ale mnohý z tvých známých. Tisícům byly

SNÍŽENY PLATY,

které i v dobách normálních, ba v dobách dobré konjunktury sotva stačí na lidsky důstojnou existenci. Tisíce jedinců i jejich rodin jsou stále ohrožováni

ZTRÁTOU EXISTENCE.

Ten, kdo stojí sám, bez jakékoli opory, odnáší tyto důsledky daleko hůř! Nikdo nemá být sám! Společná radost je radostí dvojnásobnou. Společné utrpení znamená jen poloviční bolest. Společným úsilím se překonají nesnáze, proti nimž jednotlivce ničeho nesvede.

ČOB. CHRÁNÍ TVOJI EXISTENCI,

chrání i ty, kdož jsou nebo budou ti nejdražšími. Pomoz jí v tomto úsilí jako její člen! Tvůj druh před založením ČOB. nebyl vůbec v tomto směru chráněn. Jeho existence byla odvislou od libovůle zaměstnavatelovy. Zákon o obchodních pomociích z r. 1910, který položil služební poměr soukromých zaměstnanců na pevnou základnu, je prací ČOB. Dnes už jeho ustanovení nestačí. A zas to byla především ČOB., která již v r. 1920 předložila návrh na

NOVÝ ZÁKON O SLUŽEBNÍ SMLOUVĚ SOUKROMÝCH ZAMĚSTNANCŮ.

I na tobě záleží, uskuteční-li se tento zákon dřív nebo později. Podepři snahu ČOB. Staň se jejím členem!

Uvádíme tu z návrhu zákona několik nejdůležitějších požadavků ČOB. Poznáš z nich, jakou důležitost má tento zákon pro tvůj život.

STÁLOST SLUŽEBNÍHO POMĚRU

je jedním z předpokladů klidné a radostné práce. Ta není možná, ohrožuje-li zaměstnance dvakrát do měsíce výpověď. Proto ČOB. žádá

DELŠÍ VÝPOVEDNÍ LHŮTU

vůbec, zejména ale u starších sil. Od stálosti jejich zaměstnání je zhusta odvislá existence mnoha lidí. I zaměstnanci, kteří věnují jednomu a témuž podniku všechny svoje síly po léta

**V organizaci
je i tvoje síla.**

i desíletí, jsou vypovídáni na nejkratší termín. Je proto třeba zbavit je starostí, že mohou každé chvíli pozbýti místa. Nejen to. V podobných případech je docela spravedlivě, aby zaměstnanci měli zákonný nárok na

ODBYTNÉ,

odstupňované podle délky služebního poměru. Horečné tempo hospodářského života klade značný nárok na každého pracovníka v obchodě, průmyslu, nebo v podnikání družstevním. Více než kdy jindy zaslouží si zaměstnanci prázdna, aby mohli osvěžit své síly fyzické i duševní. Pomoz nám proto, aby byl splněn požadavek ČOB, a zaměstnancům byl zaručen nárok na

DELSÍ DOVOLENOU A LEPŠÍ OCHRANU V NEMOCI.

Dovolená má velký sociální i zdravotní význam. ČOB. náleží zásluha, že zaměstnanci mají na ni nárok již od r. 1910. Chceš-li pobýti každý rok o několik dnů dále venku, v lese, v horách, na cestách, chceš-li býti dále pánem svého času, posil řady ČOB.! Staň se jejím členem a pracuj s námi na uskutečnění vytčených úkolů.

Soukromí zaměstnanci svojí početností, vzděláním i povahou své práce jsou důležitým činitelem hospodářským a národním. Plným právem žádají, aby vedle demokracie politické byla provedena i

DEMOKRACIE V ŽIVOTĚ HOSPODÁŘSKÉM.

Podepři jako člen ČOB. její snahu, aby byl novelisován zákon o závodních výborech tak, aby zaměstnanci všech podniků a živností měli právo spolurozhodování v záležitostech, od nichž odvisí jejich existence i obsah jejich života. Právem volají, aby měli také spravedlivý podíl na zisku, odnášeli-li na svých bedrech všechny důsledky hospodářských nesnází. ČOB. — v zájmu všech vrstev zaměstnaneckých — se domáhá založení úřednicko-zřízeneckých komor, jež by na zákonném podkladě pracovaly ve prospěch hospodářských, sociálních a kul-

turních zájmů obchodního pomocnictva a soukromého úřednictva. Naše

PRÁCE NESMÍ BÝTI POVAŽOVÁNA ZA ZBOŽÍ.

Nesmí býti hodnocena podle nabídky a poptávky! Odměna za poctivou práci musí býti taková, aby každý mohl býti slušně živ. Za mzdami a platy se skrývá víc než mrtvé kalkulační číslice. Jde o život značné části národa.

ČOB. usiluje, aby za stejnou práci byla placena stejná odměna. Aby zejména ženy nebyly platově vykořisťovány.

ČOB. se snaží čelit libovůli zaměstnavatelů a požaduje

ZÁKON O ZÁVAZNÝCH KOLEKTIVNÍCH SMLOUVÁCH,

které by zaručily i tobě uspokojivý plat.

ČOB. — jako organizace národní — má nejkřivější poměr ku státu. Uznává, že i republika dlužno dáti potřebné prostředky. Soukromí zaměstnanci patří mezi nejpořádnější plátce daní. Proto smí žádati, aby stát neposkytoval daňové výhody vrstev hospodářsky silným na úkol sociálně slabších a slabých.

ČOB. reklamuje spravedlivou daňovou úpravu, berní morálka nesmí ubíjeti morálku sociální. Po léta usiluje ČOB. o

ZRUŠENÍ POPLATKU ZE SLUŽEBNÍCH SMLUV,

který znamená nespravedlivé a neodůvodněné nové další zdanění soukromých zaměstnanců.

VY MLADÍ A MLADŠÍ NEVÍTE,

že v době založení ČOB. nebylo sociálního pojištění. Zestárlý zaměstnanec byl odkázán na veřejnou dobročinnost. Ve stáří a při pracovní nezpůsobilosti trpěl bídu a hlad.

ČOB. celou organizační váhou bojovala za

PENSIJNÍ POJIŠTĚNÍ.

Zprvu nebylo vyhovující. Ale základ byl položen. Na všech zlepšeních původního zákona má ČOB. podíl. Zákon z r. 1929, na němž spolupracovala, znamená pro mladé a mladší pojištěnce skutečné

***Ve společné síle
je i tvoje vítězství.***

OPATŘENÍ PRO KLIDNEJŠÍ STÁŘÍ.

Neuspokojuje starší pojištěnce a důchodce. I tu ČOB. v posledních letech vytrvale pracovala na zhodnocení zákona. Její práce byla korunována zdarem. Zákon byl podstatně zlepšen. Důchody zvýšeny zákonem o

ZAPOČTENÍ POLOVINY NEPOJIŠTĚNÉ DOBY.

ČOB. soustavně a cílevědomě pracuje na odstranění ostatních nedostatků pensijního zákona. Poslední léta přinesla nové úkoly.

STARŠÍ ZAMĚSTNANCI

jsou propouštěni. Nová místa nacházejí jen s obtížemi. Případně je nenajdou vůbec. Nárok na starobní důchod vzniká podle zákona pozdě. Tím se situace starších zaměstnanců bez rozdílu kategorií stává zhusta zoufalou.

Proto mají životní zájem na tom, aby nárok na

DŮCHOD STAROBNÍ

vznikal nejméně o 5 roků dříve než dosud. ČOB. pracuje, aby byla novelována příslušná ustanovení pensijního zákona, zmírněny předpisy o nároku na důchod invalidní a byla respektována též častá

invalidita stavovská. To je pouze několik požadavků z celého problému.

Chceš-li mít klidnější stáří, staň se členem ČOB.! Dnes jsi mlád a starost o stáří si nepřipouštíš. Věř zkušeným, pamatuj na budoucnost.

Nezapomeň, že ji máš ve vlastních rukou!

Ti, kdož stáli u kolébky ČOB. a všichni další její pracovníci, — tvoji předchůdci — pamatovali na to, abys

V NEMOCI

byl náležitě opatřen. Aby se ti dostalo nejen lékařského ošetření, léků, materiální podpory, ale také možnosti řádné léčebné péče. Dříve byl nemocný zaměstnanec bez milosrdenství pro-

puštěn a uvržen v bídu. Dlouholetou činností ČOB. bylo dosaženo

NEMOCENSKÉHO POJIŠTĚNÍ.

Staráme se i nyní, abys při delší pracovní neschopnosti neby bez pomoci a prostředků. Aby se ti dostalo léčení odborného v léčebných ústavech, lázních, zotavovnách a v ozdravovnách. Práce ČOB. směřuje i nyní k tomu, aby nemocným bylo brzo

VRÁCENO ZDRAVÍ,

které je nejcennějším darem a jediným zdrojem výděлку. Ještě mnohé potřebuje zlepšení a nápravy. Zveme tě proto: usiluj s tisíci svých druhů ve svazku ČOB. o

ZLEPŠENÍ NEMOCENSKÉHO POJIŠTĚNÍ

a o řádně vybudovanou, účelnou a dobrou pojištěnců výhradně věnovanou

LÉČEBNOU PÉČÍ.

Tuberkulóza a nervové choroby postihují nelítostně soukromé zaměstnance. Ti jsou zvláště ohrožováni nebezpečím sociálních chorob. Usiluj s námi o vybudování

LÉČEBNÝCH ÚSTAVŮ.

PATNÁCT TISÍC

obchodních pomocníků, soukr. úředníků, mužů, žen i dorostu, pracuje v odborech ČOB. pro sociální, hospodářské i kulturní osvobození celého stavu

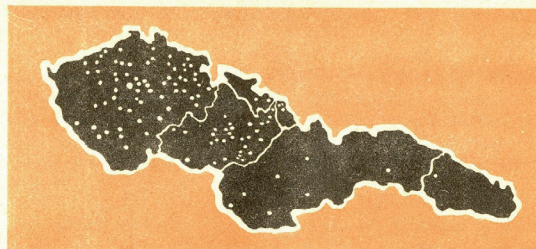
SOUKROMÝCH ZAMĚSTNANCŮ.

ČOB. je sdružuje pod jedním praporem, na podkladě národního uvědomění. Stará se o ně ode dne vstupu do učení nebo do praktického života. ČOB. i všechno její členstvo

ČEKÁ NA TEBE,

že přidáš svoji sílu k síle celku. Doufá, že nebudeš jen členem matrikovým. Že budeš pracovat na společných úkolech. Pro celk. Pro sebe.

ČOB. ti pomáhá.

VE VŠECH TĚCHTO 120 MĚSTECH

nalézají se střediska organizační práce **ČOB**. V nich panuje mezi členstvem přátelství, které zkrašluje život.

V kancelářích **ČOB**. v Praze (ústředí), v Brně, Plzni, Mor. Ostravě a Bratislavě pracuje pro tvé zájmy den co den, rok co rok, ustavičně a soustavně řada organizačních úředníků a úřednic, spolu s funkcionáři, jež znají tvé životní potřeby z vlastní zkušenosti. Pamatuj, že

NEZAMĚSTNANOST

postihuje velmi často obchodní pomocníky a soukromé úředníky. Uznej: jsi-li

SÁM, NEZDOLÁŠ

její následky. Teprve v nezaměstnanosti poznáš, co to znamená, když

OD ROKU 1883 PĚT UMÍSTOVACÍCH ODBORŮ ČOB.

je tobě a stejně postiženým členům k dispozici. Neorganizovaný je odkázán na čtení inserce a zpravidla přichází pozdě.

Členu **ČOB**. je k dispozici vlastní ústav.

Nejvýkonnější zprostředkovatelna **ČOB**. umístila 42.000 nezaměstnaných zcela bezplatně.

DLOUHOLETÁ ZKUŠENOST UČÍ, ŽE

žádné místo nelze považovati za stálé. Ani u velkých podniků. Pro život a jeho úskalí dlužno býti připraven. **Zabezpeč** se proto i ty členstvím v **ČOB**. pro nejsvيزelnější chvíle, které mohou každého potkati. Jak z dalšího uvidíš, je

DŮLEŽITO BÝTI ČLEMEM VČAS!

Čím dříve, tím lépe pro tebe. Nezaměstnaností ztrácíš pramen obživy. Jsou jí ohroženy samy základy života. Existenční plány se bortí. Zhusta přichází v zápětí **nedostatek, dluhy, bída i hlad**. Tomuto sociálnímu zlu těžce se brání jedinec. Nezřídka podléhá fyzicky i mravně.

NA ČLENA ČOB. NEDOLÉHAJI

tyto strasti tou měrou, jako na

neorganizovaného. V organizaci spočívá velká síla mravní i hmotná. Člen **ČOB**.

získává za 10 Kč měsíčního příspěvku již po jednoročním členství nárok na podporu v nezaměstnanosti, která činí

1.800 Kč

za 6 měsíců, neboť každý měsíc je mu vypláceno 300 Kč.

ČOB. tě podpoří.

6000 Kč (1000 Kč v měsíci), podle délky členství. Viz podpůrnou tabulku na str. 16.

vyplatila dosud **ČOB** svým členům na podporách v nezaměstnanosti.

Staneš-li se členem ČOB., i hmotně

O zájmy pracovníků družstevních se pečlivě stará sekce družstevních zaměstnanců ČOB.

Cestující mohou prostřednictvím **ČOB** získati všechny výhody kterékoli jiné organizace, zejména mají nárok na zvýhodněné **poloroční lístky na dráhu**, slevy v hotelích atd.

ČOB. členům poradí.

ČOB, jim zachraňuje hotové peníze.

Za posledních 5 roků zachránila ústř. kancelář ČOB. členstvu intervencemi a právní pomocí na 10,000.000 Kč.

I v dobách velké nezaměstnanosti, které se časem opětně vrací, jsou hledány síly plně kvalifikované. V životním boji vítězí toliko jedinci dokonale pro zápas připravení.

Vychovává členstvo za levný peníz ve večerních hodinách odbornými a jazykovými kursy. Jsou pořádány ve veřejné škole ČOB, a vyučují v nich její osvědčené profesorské síly. Návštěvníci kursů jsou ve svém vlastním prostředí.

odborné, vzdělávací, kulturní i zábavné, představují oblíbený druh výchovy. Jsou přístupny všemu členstvu, ženám i dorostu.

do obchodních a průmyslových podniků, továren a závodů poskytají členstvu další pramen poučení a vzdělání.

učí se každý rok členstvo ČOB, dívati na svět a poznávati ho. Žádnou četbou nelze nahraditi zkušenosti a zážitky takto získané. Po 5letém členství v ČOB, získávají členové nárok na udělení stipendij cestovních.

poskytováním záruky z Národohospodářského fondu po 10letém členství.

život soukr. zaměst-
nance ve Věstníku

ČOB., který vychází měsíčně a je zasílán všem členům i Mladé generaci **zdarma**. Bohatý obsah listu je nevyčerpatelným **zdrojem poučení, rad, pokynů, informací.**

[illegible]

ČOB. umísťuje.

List přináší také obsah zákonů a nařízení, nahraňuje členstvu drahé příručky a uvaruje jich škod a nesnází.

Mladá generace ČOB

Příloha k ŽIVOTI (od VĚSTNÍKŮ Č. O. B. z 1931, čís. 10)

Výchova obchodního dorostu.

Vyhláškou č. 1000 z 1931, která v obchodě a průmyslu stanovila nové podmínky, bylo stanoveno, že každý obchodník a průmyslník musí mít svého učně. Tento učně musí být mladší 18 let a starší 14 let. Učně musí být v obchodě a průmyslu vyučen. Učně musí být v obchodě a průmyslu vyučen. Učně musí být v obchodě a průmyslu vyučen.

Učně musí být v obchodě a průmyslu vyučen. Učně musí být v obchodě a průmyslu vyučen. Učně musí být v obchodě a průmyslu vyučen. Učně musí být v obchodě a průmyslu vyučen. Učně musí být v obchodě a průmyslu vyučen. Učně musí být v obchodě a průmyslu vyučen.

ZENY V ČOB.

jsou důležitou složkou. Početně, hospodářsky, mravně. Jsouce stejně sociálně i hospodářsky vykořisťovány,

bojují za svoji lepší existenci.

Zeny v ČOB.

mají stejné povinnosti a stejná práva. ČOB. již před desítkami zahájila zápas za jejich rovnoprávnost v životě sociálním i hospodářském.

MLÁDEŽ

představuje budoucnost. Organizace, stavu i národa.

50 ROKŮ

pracuje ČOB. na zlepšení poměrů kupeckých učňů a praktikan-tů. Zná jejich přání, tužby i bolesti do detailů.

25 LET

trvá již v jejím rámci odbor Mladé generace, sdružující hochy i dívky z obchodů a kanceláří. ČOB. začala organisovat dorost, aby ho odvedla od škodlivých vlivů ulice, učila mládež vážnému nazírání na život. Dorost vede a vzdělává, poskytuje mu možnost ušlechtilé zábavy a osvěžení, pracuje pro jeho hospodářské a sociální osvobození.

ZÁPASÍ ZA PRÁVA

všech soukr. zaměstnanců. Dorostu je věnována samostatná příloha

MLADÁ GENERACE ČOB.

Její členstvo samo přispívá články a notickami z vlastního života.

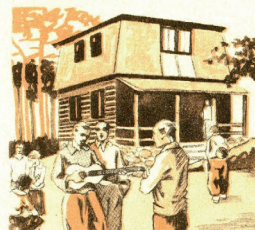

DNES

usiluje, aby učňovské poměry byly řešeny moderním zákonem, který by odstranil vše, proč ještě dnes kupecký učně trpí. Již v r. 1920 předložila ČOB. v parlamentě osnovu

ZÁKONA O UČNÍCH A PRAKTIKANTECH.

Mládež potřebuje ke svému fyzickému i duševnímu vývoji určitá zařízení. Vzdělání, radu, pomoc. To vše najde v ČOB. Tato usiluje, aby se mládeži dostalo zákonem delší dovolené k osvěžení. ČOB. skýtá dorostu možnost trampingu, pobytu v přírodě, her, zábavy.

Vybudovala v Podubí n. S. vlastní chatu, uprostřed velkého pozemku.

Tam lze pěstovat všechny druhy sportu, tělovýchovy.

Dorost v ČOB. organisovaný má 50% slevy na dráze.

V zimě jsou pořádány ve vlastních místnostech pro mládež besídky se zábavným programem, který si opatří dorost sám.

Také o všechny druhy

vzdělání Mladé generace je dobře postaráno. V ústředí i v odborech. Je jí k dispozici vše, čemu se těší členstvo.

Dorostu ČOB. se za roční příspěvek 20 Kč dostává tolik výhod mravních a hmotných, jaké nikde nelze najít. Člen Mladé generace má také nárok na podporu v nezaměstnání, ocitne-li se po vyučení bez místa. V takovém případě získá člen Mladé generace ČOB. za 20 Kč ročního příspěvku 900 Kč podpory.

ČOB. ti poradí.

Mladým vyučencům v obchodech je dána možnost návštěvy
JEDNOROČNÍ VEŘEJNÉ OBCHODNÍ ŠKOLY ČOB.

Je to moderní učelista obchodních věd o šesti učebních třídách, těšící se v české veřejnosti nejlepší pověsti. Za 33 let svého působení vychovala dlouhou řadu absolventů, zaujímajících vynikající postavení v obchodě, průmyslu a v povoláních příbuzných.

VŠECKO TO,

co jsme shrnuli do těchto stránek, je jen malou ukázkou snah a práce ČOB. Její členstvo za Kč 2.30 týdně má velký počet výhod.

ZÍSKÁVÁ

za minimum obětí **výhody ceny nevyjádřitelné.** (Všimni se i ostatních výhod, u přihlášky uvedených!)

ČOB.

vznikla v české a slovenské půdě. V ní pevně kotví. Tato politicky neutrální **odborová organizace národní** za 50 let své existence vykonala velikou práci sociální, hospodářskou, humanitní, mravní i národní.

PŘEDSTAVUJE

dněs **veliké hodnoty hospodářské i mravní.** (Podpůrné fondy 2,000.000 Kč.)

Vznikla z idealismu malého člověka. Vytrvalou prací zakotvila a roste. Má značné úkoly do budoucna.

Český a slovenský soukromý zaměstnanec: příručí, komptorista, účetní, úředník, skladník, učeň, muž i žena, pokud cítí, že vedle svého poslání sociálního a hospodářského, je **důležitou složkou života národního**, splní do jista svoji stavovskou, mravní i národní povinnost!

STAŇ SE PROTO I TY JEŠTĚ DNES ČLENEM ČOB.I

Vyplň a odešli připojenou členskou přihlášku s částkou 45 Kč (15 Kč zápisné a poplatek za stanovy a příspěvek za jedno čtvrtletí 30 Kč). Získej i své druhy v zaměstnání za členy ČOB!

Uvědom si, že

V ORGANISACI NAŠE SÍLA — V SÍLE NAŠE VÍTĚZSTVÍ!

Z výhod členů ČOB.

ÚSTŘEDNÍ UMÍSTOVACÍ ODBOR Č. O. B. v Praze a umístitvací výbory v Brně, Plzni, Mor. Ostravě a Bratislavě.

ÚTULNY PRO NEZAMĚSTNANÉ. V Praze pro muže i pro ženy, v Brně a v Plzni pro muže.

PODPORY V NEZAMĚSTNANOSTI činí:

třída	délka členství	měsíčně		úhrnem za 6 měsíců	
		svobodný	ženatý	svobodný	ženatý
1.	1—3 r.	300.—	375.—	1800.—	2250.—
2.	3—5 r.	360.—	450.—	2160.—	2700.—
3.	5—8 r.	525.—	525.—	3150.—	3150.—
4.	8—12 r.	600.—	600.—	3600.—	3600.—
5.	12—16 r.	675.—	675.—	4050.—	4050.—
6.	16—20 r.	750.—	750.—	4500.—	4500.—
7.	20—25 r.	840.—	840.—	5040.—	5040.—
8.	přes 25 r.	1000.—	1000.—	6000.—	6000.—

SLEVA JÍZDNÉHO NA DRÁZE. Členové i členky mají nárok na poloviční příp. bezplatné jízdné osobním vlakem k představení nebo nastoupení nového místa.

OBCHODNÍ ŠKOLA - Veřejný jednoroční obchodní kurs Č. O. B. v Praze. Členové Č. O. B. požívají slevu zápisného. Nemajetným a pilným posluchačům je slevována část školného a zapůjčovány učebné pomůcky.

„VĚSTNÍK“, odborový časopis s přílohou „Mladá generace“, dostává každý člen zdarma.

KURSY VZDĚLÁVACÍ.

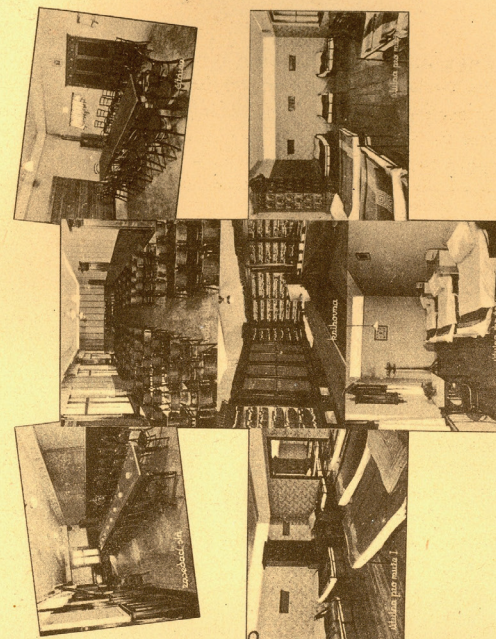
KNIHOVNY v ústředí a v odborech.

PRÁVNÍ PORADA A OCHRANA.

UČEDNICKÉ BESÍDKY. - SKAUTSKÉ ODDÍLY. - BEZPLATNÝ POBYT V CHATÁCH ML. GENERACE. 50% sleva na jízdném při společných výletech dorostu.

PO JEDNOROČNÍM ČLENSTVÍ V MLADÉ GENERACI sleva na zápisném při hlášení se za činného člena Č. O. B. - Nárok na podporu v nezaměstnání se státním příspěvkem.

SPOLKOVÝ ODZNAK Kč 6.—, s poštovným za Kč 7.20.

V DOMĚ ČOB. V PRAZE
(II., Jerusalemská č. 7.)

NAJDE ČLENSTVO

SPOLČENSKÉ

A KULTURNÍ MÍSTNOSTI.

NEZAMĚSTNANÍ

BEZPLATNÉ

UBYTOVÁNÍ.

pokračování a soukromí úředníci se na poměrně dlouhou dobu neodhodlali k žádné akci. Důvod spočíval nejspíše v jejich nejednoznačném postavení. Na jedné straně měli pocit, že jejich zařazení v podniku není dostatečně právně zajištěno, že nejsou náležitě oceňováni, na druhé straně si uvědomovali svou vysokou odpovědnost za osudy závodu, na jehož správě se podíleli, a cítili se spjati s majitelem. Obávali se, aby založením zájmové organizace nedávali svým šéfům najevo nevděčnost a neúctu, a zároveň – za jiných okolností – žehrali na těžkou, nedostatečně honorovanou službu a souhlasili, když se o nich hovořilo jako o „bílých otrocích“.

Možná právě z těchto důvodů se k založení Jednoty českých soukromých úředníků odhodlal až Leopold Schulz, který sice také působil jako soukromý úředník, ale kromě toho jako bývalý člen redakce Národních listů, jednatel spolku Merkur a zakladatel oblíbeného obchodního časopisu Český Lloyd nebyl na toto zaměstnání absolutně odkázán. Se svými přáteli zadal v květnu 1892 u místodržitelství stanovy zamýšleného spolku. První verze stanov nebyla ještě pro formální nedostatky schválena, ale

Leopold Schulz

druhý pokus vyšel již bez potíží a 13. srpna 1892 se mohla konat ustavující valná hromada.

Oč měla Jednota usilovat, o tom panovala mezi soukromými úředníky naprostá shoda. Nejvíce starostí jim dělala možnost, že by zemřeli či ztratili schopnost pracovat dříve, než by zabezpečili svou rodinu. V první řadě se proto domáhali pojištění, které by bylo zavedeno zákonem. Petici oběma komorám rakouského parlamentu za uzákonění penzijního pojištění podali již roku 1888 jejich vídeňští kolegové, a ačkoli ji petiční výbor poslanecké sněmovny doporučil k vyřízení jako velmi naléhavou, zapadla. Proto vídeňští soukromí úředníci opakovali svou žádost roku 1892, o rok později se k těmto akcím mohly připojit i Jednota českých soukromých úředníků a Towarzystwo wzajemnej pomocy urzednikow prywatnych ve Lvově. V následujících letech urygovaly splnění tohoto požadavku ve vzácné shodě organizace soukromých úředníků českých, německých i polských. Proti zákonu se postavily vlivné organizace zaměstnavatelů (např. Bund österreichischer Industriellen či Centralverband der Industriellen Oesterreichs – Svaz rakouských průmyslníků a Ústřední svaz rakouských průmyslníků) i obchodní a živnostenské komory, ale veřejné schůze a manifestace, konané ve všech větších městech monarchie, nakonec tento odpor překonaly. Soustředěná snaha však slavila úspěch a roku 1901 předložila vláda návrh zákona poslanecké sněmovně, kde ho podpořila skupina poslanců – snad nejenergičtější

se ho zastával mladočeský poslanec dr. Josef Fořt, který s Jednotou dlouhodobě spolupracoval. Vyjednávání trvalo dlouho, ale v průběhu roku 1906 se pro zákon vyslovily obě sněmovny a na konci prosince mu dal sankci i císař, takže 1. ledna 1907 mohl již zákon o penzijním pojištění soukromých úředníků vyjít tiskem. Tak moderní zákon prý do té doby nevznikl v žádném kulturním státě světa.

Soukromí úředníci nesli rovněž velmi těžce, že pro ně neplatil nedělní klid. Zákon zakazující živnostenskou práci se na ně nevztahoval, umožňoval totiž, aby tam, kde nelze práci přerušit, se pracovalo i v neděli. A tak třeba advokáti vyžadovali, aby na přípis, který došel v neděli do jejich kanceláře, se dala okamžitá odpověď. Jednota samozřejmě usilovala o rozšíření platnosti zákona, stejně jako ČOB se obrátila peticí na říšskou radu a usilovala, aby české místodržitelství vydalo zpřesňující nařízení. To ale roku 1897 stanovilo, že v kancelářích se má v neděli pracovat od 9 do 11 hodin; až později, roku 1905, rozhodlo, že nedělní práce má od 1. ledna 1906 ustát. Na Moravě se v písárnách v neděli pracovalo po dvě až tři hodiny, jen v Brně se práce v neděli zastavila. V tomto směru jim tedy přece jen více přálo štěstí než obchodním příručím. Zákon z 30. června 1911 zavedl sice obecně nedělní klid v advokátních a notářských kancelářích, ale i v něm se opět objevily výjimky. Definitivní jistotu nedělního klidu přinesl až zákon o osmihodinové době pracovní.

Náhrobek postavený Jednotou českých soukromých úředníků svému předsedovi Františku Hašourkovi

Jednota českých soukromých úředníků si rovněž vytkla za cíl docílit úpravy služebních a právních vztahů úředníků k zaměstnavatelům. Šlo o to vytvořit takové poměry, „které srovnávají se s požadavky, kladenými se stanoviska morálky a humanity na život jednotlivce a rodiny a s právy, které moderní stát přiznává, jako základní práva osobní, zvláště také se zásadou osobní svobody a právní rovnosti“. Konkrétně šlo např. o přesné vymezení pojmu soukromý úředník, jasné stanovení pracovní doby, výpovědní lhůty (nejméně tříměsíční), honorování práce přes čas, zabezpečení služebních požitků v případě konkurzu apod. Po snesení obsáhlého statistického materiálu, dlouhém jednání se státními činiteli i poslanci a náročné agitační práci se Jednotě podařilo prosadit zákon o služební smlouvě obchodních pomocníků a jiných zaměstnanců v podobném postavení. Zákon byl vyhlášen 10. ledna 1910. Tento zákon doplnila další zákonná norma – zákon o služebním poměru úředníků hospodářských a lesnických z 13. ledna 1914. Konkrétní poměry soukromých úředníků pak řešily kolektivní smlouvy, uzavírané od ledna 1919, nejprve s Pražskou železářskou společností, potom v textilu, papírenství a jiných oborech.

V Jednotě se projevoval silný vliv mladočeské strany, později národní demokracie. Vztah mezi odborovou organizací a poměrně značně pravicově orientovanou stranou nebyl zrovna v našich poměrech obvyklý, ale opět nikoli zcela výlučný.

Jednotný svaz soukromých zaměstnanců

V meziválečném období se jako nejvýraznější, nejmodernější svaz profiloval Jednotný svaz soukromých zaměstnanců (JSSZ), který byl založen v roce 1897 jako Odborný spolek obchodního pomocnictva – Fachverein der Handelsangestellten. Už tento česko-německý název ukazuje, že usiloval nikoli o organizaci zaměstnanců podle národního principu, ale že byl vědomě budován jako spolek utrakvistický. Oproti ostatním odborovým organizacím soukromých zaměstnanců, které měly (i přes občas proklamovanou politickou nezávislost) blízko k národním socialistům nebo národním demokratům, se Odborový spolek, od roku 1914 Ústřední svaz obchodních a průmyslových zřízenců v Rakousku, hlásil k ideálům sociální demokracie a považoval se za organickou součást Odborového sdružení československého. V rámci této sociálně demokraticky orientované ústředny si však vytvářel relativně samostatný konkrétní program.

Organizace ožila hlavně po první světové válce, kdy změnila svůj název tentokrát už definitivně na Jednotný svaz soukromých zaměstnanců – Einheitsverband der Privatangestellten. Meziválečný dvacetiletý rozkvět JSSZ byl způsoben uplatněním nových schopných funkcionářů ve vedoucích pozicích – za všechny je třeba jmenovat především ústředního tajemníka Roberta Kleina, plánovitostí a vytrvalostí postupu i skvěle fungující administrativou. Hlavní

OD AŠE AŽ

jednotný svaz

Volá Vás - chrání Vás!

K JASINĚ

Soukromí zaměstnanci z kanceláři, průmyslu a obchodů, pojďte s námi za nový, lepší svět!

Doba žádá soustředění sil

Je nemyslitelno žít bez odb. organizace

Jednotný svaz sdružuje 80.000 soukromých zaměstnanců

Zveme i Vás ke spolupráci na budování státu a jeho hospodářské a soc. politiky

Zajistíte sobě i rodině morální i hmotnou podporu v každé době

Na podpoře vyplaceno 36,560.362 Kč

Přihlaste se u:
Plzeň, Pobřežní 8

Ústředí:
Praha II, Na Zbořenci číslo 18

Zemské sekretariáty:
Brno, Lažanského nám. číslo 3
Bratislava, Sedlářská 7

Krajské sekretariáty:
Moravská Ostrava, Tyršova č. 2
České Budějovice, Krajinská č. 1
Olomouc, Riegrova 11
Teplice-Sanov, Terezińska č. 22
Pardubice, Hotel „Veselka“
Jihlava, Husova 9
Prostějov, Hájkovo náměstí č. 3
Liberec, Spokenné náměstí č. 1
Hodonín, Štefánikova 24
Hradec Králové, „Štelnice“
Kolin, Havlíčkova třída číslo 23
Kladno, náměstí Svobody 1499
Užhorod, Korjatovičovo nám. 1
Košice, Orliá ulica 15
Mladá Boleslav, Jiráskova 221
Žilina, Masarykova 22

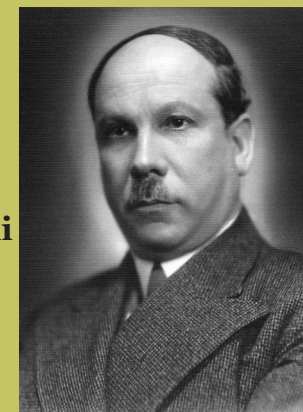
Leták
Jednotného
svazu
soukromých
zaměstnanců

měrou přispěla k úspěchu také ta skutečnost, že JSSZ organizoval celkem dobře placené zaměstnance (např. obchodní cestující) a zaměřoval se na příslušníky nových moderních profesí – personál továren na výrobu letadel, letce, elektrárenské zaměstnance, kinooperatéry apod.

JSSZ usiloval o nekonvenční pojetí odborové politiky. Využíval často toho, že mohl své požadavky přímo uplatňovat v parlamentě jako návrhy zákona (poslancem byl např. právě již zmíněný Robert Klein) nebo pomocí tiskových a vůbec propagačních kampaní. K novým rysům činnosti JSSZ můžeme připočíst i zvýšenou orientaci na získávání mládeže a studentstva pro odborářské ideály. Se svými 75 000 členů představoval ostatně druhý (po kovácích) nejpočetnější svaz v celém sociálně demokratickém odborovém hnutí.

Robert Klein

Robert Klein se narodil 14. července 1885 v lázních Poděbradech v českožidovské rodině malého obchodníka. Během svého působení v Plzni jako obchodní příručí založil jednu ze skupin Ústředního svazu obchodních zřízenců. Organizovat obchodní zřízence nebylo jednoduché,

protože byli vychováváni k individualismu a k přesvědčení, že jejich práce a postavení se podstatně liší od ostatních kategorií zaměstnanců. Kleinova houževnatost však slavila úspěchy a plzeňská skupina se rychle rozvíjela, takže brzo patřila k nejlepším.

Po první světové válce představenstvo svazu nabídlo Kleinovi, aby se stal vedoucím tajemníkem. Klein souhlasil a začal budovat velkou odborovou organizaci soukromých zaměstnanců působících v obchodě, průmyslu, družstvech i službách. Velký důraz kladl také na organizování mládeže a studentstva, na moderní metody propagace, výchovy a vzdělávání. Jednotný svaz soukromých zaměstnanců (JSSZ), jak se tato organizace nazývala, se snažil formulovat zásady moderní odborové politiky, usilující především o aktivní zasahování do hospodářských a sociálních otázek již na úrovni zákonodárství. Tomu přispívala i okolnost, že Robert Klein působil po celou dobu první republiky také jako poslanec parlamentu za sociální demokracii. K této straně však nepřistupoval nekriticky, což se projevilo např. v jeho angažování v odštěpenecké Neodvislé radikální sociálně demokratické straně v letech 1921-24.

Jako poslanec se podílel na práci sociálně politického a živnostenského výboru. Nebylo jedné sociálně politické předlohy, na níž by nespolupracoval. Jeho působení se projevilo přirozeně především v zákonech pro soukromé zaměstnance – v zákoně o právních poměrech soukromých zaměstnanců, novele zákonů o penzijním a nemocenském pojištění, v zákoně o penzijním pojištění redaktorů a mnoha jiných.

Velké dílo odvedl Robert Klein také na poli kulturním. Upozorňoval na nezbytnost vyššího obecného a odborového vzdělání, podílel se na organizování školy tajemníků a funkcionářů JSSZ, podporoval odborné kurzy ve všech oborech povolání. Především usiloval o reformu obchodního školství. Ankety, které v letech 1935-1937 uspořádal pod Kleinovou záštitou Jednotný svaz, podaly svědectví o kvalitách i nedostatecích prvo-republikového obecného, středního i odborného školství.

Klein spolupracoval úzce s německými a rakouskými antifašisty, zejména odboráři, kteří museli v roce 1933, resp. 1934 opustit vlast a emigrovat do ČSR. Po okupaci Čech a Moravy v březnu 1939 patřil mezi nejohroženější československé politiky. Přes výzvy k emigraci se rozhodl zůstat – 18.

března 1939 byl odvečen na Pankrác, odkud byl propuštěn 28. dubna 1939. Dne 1. září 1939 byl však opět zatčen a poslán do Buchenwaldu, kde 25. července 1941 zahynul.

Robert Klein nemá nikde hrob, jen v Praze-Strašnicích, těsně vedle krematoria, najdeme kenotaf připomínající jeho život a smrt. Na kameni je nápis: Můj zákon je člověk.

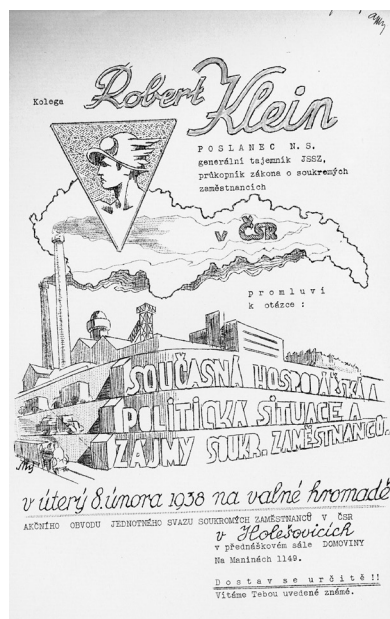
Nové přístupy Jednotného svazu k odborové politice se neprojevovaly jen v jejích formách, ale i v obsahu. Doba, kdy odborovým organizacím stačilo pouze bojovat za dílčí zlepšení situace pracujících (kontrolovat pracovní dobu, usilovat o pracovní zákonodárství a hlavně prosazovat růst mezd), podle Kleina a jeho kolegů už minula. Odbory byly za první republiky postaveny před úkol stát se organickým článkem života státu, podílet se na něm a kontrolovat ho alespoň v hospodářské oblasti. To ovšem předpokládalo, že odbory dokážou formulovat své představy a hájit je i na úrovni složité teoretické diskuse. Tomu byl věnován svazový časopis *Za nové hospodářství* (v německé mutaci: *Weg der Wirtschaft*), uveřejňující mnoho pozoruhodných národohospodářských článků – mj. v něm najdeme i články profesora Vysoké školy obchodní Josefa Macka.

Výsledkem samostatného promýšlení situace, v níž se nacházela československá ekonomika, se stal Hospodářský

plán JSSZ, publikovaný v roce 1934. Jeho autoři si uvědomovali hloubku krize, v níž se československé hospodářství nacházelo. Nedomnívali se, že by ji šlo zažehnat dílčími (např. měnovými) opatřeními. Vyslovili se pro zavedení moderní plánovitě, socialisticky orientované ekonomiky. Tento vývoj neměla zaručit revoluce, nýbrž soustava postupných reforem. V souvislosti s úvahami o organizaci zahraničního obchodu, jehož stabilizace byla pro exportně zaměřenou Československou republiku životně důležitá, navrhovali utužení hospodářských svazků mezi státy střední Evropy – bez ohledu na to, že se jí v té době spíše vyhýbaly: „Jsme pro hospodářské seskupování států, které mají pro to přirozené podmínky, tedy států bývalého rakousko-uherského území a Polska a dále států malodohodových s Bulharskem, až konečně dojde k dohodě se všemi státy.“ Jinde čteme: „Jestliže v úzkém takovém rámci podáme důkaz praktický mezistátní hospodářské jednoty a důsledně budeme bráti zřetel na závislost bezprostředně sousedících států, bude tím uspíšeno mírové soužití v rámci Evropy a světa, to jest mezinárodní právo sousedů, které záleží ve vzájemné solidární pomoci, došlo by nejprve výrazu v uskutečnění myšlenky podunajské federace, která nesmí zůstatí hudbou daleké budoucnosti.“

Tak zasáhl JSSZ i do mezinárodní politiky. Z jeho iniciativy (a opětně je zde nutno vyzdvihnout pozoruhodnou postavu R. Kleina) byla v roce 1933 ustavena Pracovní pospolitost (také se někdy psalo souručenství) soukromozaměstna-

neckých organizací ve střední Evropě (Mittleuropäische Arbeitsgemeinschaft). Tato organizace, na jejímž ustavení se domluvily nezávislé odborové svazy z Československa, Maďarska a Rakouska, měla zajišťovat stálou informovanost o stavu hnutí, výměnu sociálně politických předloh a zákonů a vůbec přispívat k užší spolupráci na půdě zastupitelských orgánů. Jednotlivé členské organizace Pracovní pospolitosti se zavazovaly ke spolupráci především v oblasti hospodářské

Letáky Jednotného svazu soukromých zaměstnanců

politiky, a to v případě nutnosti i přes hlavy vlád jednotlivých států. Po likvidaci vídeňského sociálně demokratického povstání v únoru 1934 odpadlo Rakousko, zato se však společné práce zúčastnily odborové organizace z Jugoslávie, Rumunska, Bulharska a Polska.

Podobně jako v Pracovní pospolitosti se JSSZ velmi aktivní roli i v životě Mezinárodní kulturní ligy, jejíž funkcionáři často pocházeli z řad představitelů tohoto svazu. JSSZ také financoval některé akce této společnosti, např. vydávání internacionální pacifistické revue PAX.

Do boje proti fašismu se JSSZ zapojil již v roce 1933 důsledným podporováním odborářských emigrantů z Německa. Nejvýznamnější z nich byl patrně Siegfried Aufhäuser, vedoucí činitel sociálně demokratického svazu soukromých zaměstnanců, který se pak v ČSR uplatnil jako jednatel Pracovní pospolitosti. Pro emigranty bylo vybudováno podpůrné středisko v Záběhlicích a na jejich výživu byly uvolňovány nemalé částky. V neposlední řadě se funkcionáři JSSZ zasazovali o to, aby jim československé úřady umožnily včas opustit republiku a tak se zachránit před zásahem okupačních orgánů hitlerovského Německa.

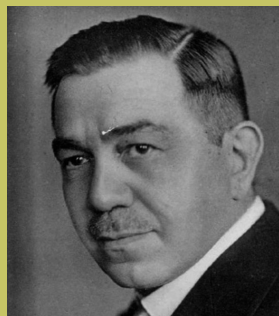
V době ohrožení československého státu se JSSZ plně zasazoval o rozhodný boj proti Henleinovi i Hitlerovi na záchranu demokracie a míru. Jeho představitelé neopomněli nikdy zdůrazňovat, že to jsou především široké vrstvy zaměstnanecké, které jsou odhodlány bránit republiku, a že

proto musí státu záležet na tom, aby jejich odhodlání nebylo podlamováno akcemi, které by zhoršovaly jejich sociální postavení. JSSZ také podporoval Masarykovu leteckou ligu, která v širokých vrstvách propagovala význam letectví pro hospodářskou politiku a obranu státu a připravovala své členy na budoucí vojenské nasazení.

JSSZ byl natolik vázán na charakter Československé republiky, kterou pomáhal budovat a upevňovat, že její zánik jako demokratického státu znamenal i zánik svazu, který se podrobil nátlaku a začlenil se do nově se vytvářející odborové centrály, podporující pomnichovskou vládu druhé republiky. V tomto státě však pro samostatnou politiku – a nejen odborovou – už nebylo místa.

Siegfried Aufhäuser

Siegfried Aufhäuser se narodil 1. května 1884 v Augsburgu v rodině židovského obchodníka. Ještě předtím, než se vyučil obchodním příručím, vstoupil do odborů a brzo se stal i odborovým funkcionářem. Díky mimořádným schopnostem se mu dařilo sjednocovat dílčí úřednické organizace, takže v roce 1921 vybudoval Všeobecný svobodný

svaz úředníků (der Allgemeine Freie Angestellten-Bund; AFA-Bund) jako paralelní organizaci k Všeobecnému německému odborovému svazu (der Allgemeine Deutsche Gewerkschaftsbund; ADGB). Obě organizace, zastávající sociálně demokratická stanoviska, uzavřely úzkou spolupráci, která navázala na spojenectví při odvrácení reakčního Kappova puče v roce 1920. V roce 1921 začal Aufhäuser působit i jako poslanec říšského sněmu, kde se podílel na formulování četných sociálně politických zákonů.

Po převzetí moci nacisty byl Aufhäuser ohrožen jako sociální demokrat, odborář a Žid. Odešel proto do exilu; dlouhou dobu se zdržoval v Praze, kde ho Robert Klein pověřil vybudováním Pracovní pospolitosti středoevropských soukroměměstnaneckých organizací. V roce 1939 uprchl do USA, kde pracoval jako novinář a podílel se na činnosti mnoha exilových skupin. V roce 1951 se vrátil do Německa a do roku 1959 se opět věnoval odborové práci. Zemřel 6. prosince 1969 v Berlíně. O jeho významu svědčí to, že na jeho pohřbu přednesl smuteční řeč západoněmecký kancléř Willy Brandt, i skutečnost, že po něm bylo pojmenováno náměstí v Berlíně a ulice v rodném Augsburgu.

Krize, nezaměstnanost a gentský systém

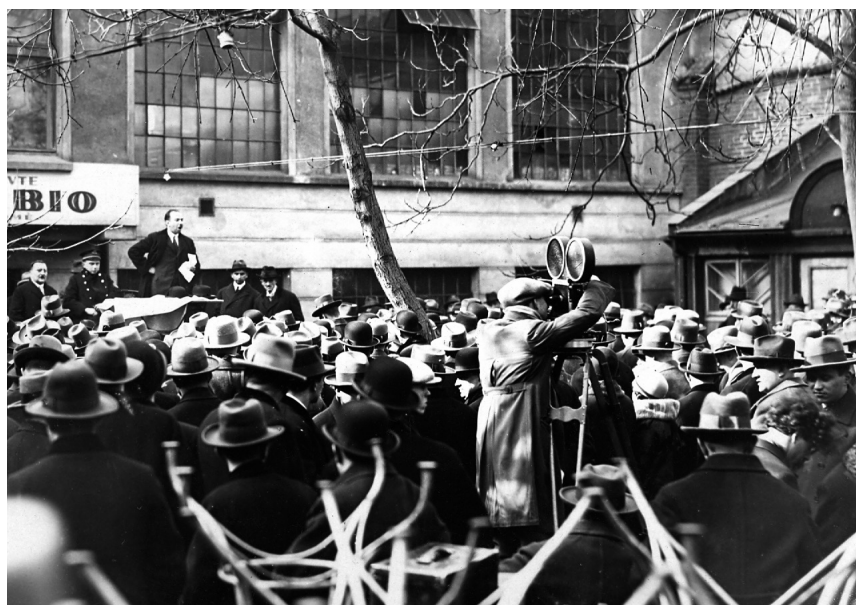
Velká hospodářská krize, která nejprve dopadla v říjnu 1929 na Spojené státy, probíhala v Československu jinak než v této nejprůmyslovější zemi světa nebo v téměř stejně vyspělém Německu. Ještě v roce 1930 dosahovalo československé hospodářství docela slušných výsledků a po prvních vážných otřesech v tomto roce se na začátku následujícího roku dostavilo dokonce menší oživení, a tak se i někteří

Vývařovna pro nezaměstnané

bankéři domnívali, že jde jen o depresi, která bude mít spíš omezený a přechodný ráz. Pak ale začala velká úvěrová krize, která způsobila ještě větší prohloubení obecné krize. A ta zasáhla Československo plnou silou. V nejkritičtějším bodu, v březnu 1933, představovala průmyslová výroba ČSR 56 % výroby roku 1929. V exportních odvětvích byl pokles ještě hlubší (sklářství 48,6 %, výroba porcelánu 41,4 % apod.) – a ČSR jako stát, jehož vnitřní trh nedokázal ani zdaleka absorbovat vlastní produkci, byla na export odkázána. Krize tedy jen dorazila do Československa se zpožděním a měla nejen hluboký dopad, nýbrž i velmi vleklý ráz. Je třeba přitom zdůraznit, že mimořádně těžce postihla lehký průmysl v pohraničí osídleném Němci. To se samozřejmě projevilo i na jejich radikalizaci. Z bídy německých dělníků profitovali komunisté i nacisté – hakenkreuzleři.

Krize přirozeně ovlivnila postoje odborů. Reformisté se domnívali, že za krize se nedá stupňovat nátlak na zaměstnavatele, nedá se stávkovat, že je možné nanejvýš vést nějaké obranné boje a místo toho raději vyjednávali s vládou různé podpůrné a výpomocné akce. Komunisté a jejich partneři na druhé straně politického spektra tak ale neuvažovali. V krizi viděli potvrzení předpovědí svých vůdců a důkaz správnosti dosavadního hodnocení kapitalistického vývoje. Toužili po tom, aby konec nenáviděného světového pořádku ještě uspíšili. Vyvolávat stávky se neobávali. Nešlo jim totiž ani tak o jejich konkrétní hospodářský výsledek, nýbrž o to,

Demonstrace peněžních úředníků v r. 1929

jak pomohou věci revoluce. A skutečně stávky, na nichž se podíleli, zpravidla nepřinášely bezprostřední užitek, ale řady propuštěných a nezaměstnaných se jimi nepochybně radikalizovaly.

Komunisté i hakenkreuzleři se také čím dál tím víc zaměřovali na krizi postižené nebo ohrožené či přinejmenším zranitelné dělníky, na nekvalifikované dělníky, kteří zpravidla patřili k nejčastěji propouštěným, nebo na mládež. Komunisté také začali velmi úspěšně organizovat hnutí

GENTSKÝ SYSTÉM!

Neorganisovaný neobdrží ani podpory ani místa!

Neorganisovaný neobdrží ani státního příspěvku!

V r. 1925 obdrží jen organisovaný:

podporu v nezaměstnání od 300 do 2.500 Kč
podpory mimořádné,

podpory v trvalé nemoci,

podpory v nutnosti lázeňského léčení,

podpory po čas zotavení,

podpory v nezaviněné tísní,

podpory ve službě vojenské,

podpory ve stávkách

a výlukách,

podpory v případě

zbavení místa pro

organisační

činnost!

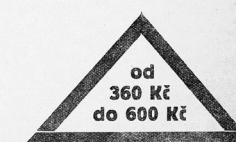

Podpory v úrazu

jako odškodné pro případ trvalé invalidity
aneb v případě
úmrtí:

jako podpora v úrazu:

Leták
Jednotného
svazu
soukromých
zaměstnanců

nezaměstnaných. Ostatní strany a odbory si nezaměstnaných také všimaly, spíše je však braly jako předmět sociální péče, zatímco komunisté z nich tvořili hnutí, které mělo svá místní i celostátní zastoupení. Připojovali se také k oslavám mezinárodních dní boje proti nezaměstnanosti; zvláště první Mezinárodní den v roce 1930 využili dokonale ke své propagandě, neboť se konal v předvečer 80. narozenin prezidenta Masaryka. Sympatie, které si získali mezi nekvalifikovanými dělníky a nezaměstnanými, potom vynahrazovaly ztráty utrpené v hazardérsky vedených stávkách.

Přitom nutno uznat, že sociální zabezpečení nezaměstnaných bylo v Československu na relativně slušné úrovni. Prvotní způsob podpory nezaměstnaných – kdy podpory přímo vyplácel stát – byl v daném případě jediné možný, ale dlouhodobě neúnosný. Proto ministerstvo sociální péče navrhlo aplikovat gentský systém, nazvaný podle města, v němž se úspěšně uplatnil již roku 1901. Jeho podstatou bylo, že nárok na podporu měli jen členové odborů podléhající nemocenskému pojištění. Podporu jim vyplácely jejich odborové organizace z vlastních prostředků, resp. ze zvláštního fondu, který si musely zřídit odděleně od ostatních aktiv, a navíc se nacházel pod kontrolou státních úřadů. Na částku, kterou poskytovaly odbory, se vázal státní příspěvek, který stát vyplácel také prostřednictvím odborů.

Šlo o řešení z mnoha stran výhodné. Stát šetřil své prostředky, navíc si uspořil náklady na správní a kontrolní

aparát. Význam odborů se zavedením takového systému také zvětšil, i když se nesplnily předpovědi, že se počet jejich členů výrazně rozroste a že budou fúzovat, aby snáze zvládly tak náročnou činnost. Počítalo se také s tím, že činnost spojená s vydáváním podpor je natolik zaměstná a finančně vytíží, že nebudou usilovat o příliš konfrontační postup vůči podnikatelům. Problémy s gentským systémem měli ovšem ti, kteří nebyli členy odborů (právě za konjunktury v druhé polovině 20. let docházelo k určitému úbytku členů, kteří byli buď zaměstnavateli donuceni vystoupit z odborové organizace, nebo členství už nepovažovali za potřebné), případně jimi byli jen krátce – vyžadovalo se totiž nejméně tříměsíční členství. (Zpočátku bylo dokonce možné, aby nezaměstnaný složil najednou všechny příspěvky zpětně a pak získal podporu i se státním příspěvkem.)

Výše státního příspěvku neměla překročit 12 korun, spolu s podporou odborů měl nezaměstnaný dostat částku ve výši dvou třetin své poslední mzdy. Podporu se státním příspěvkem mohl během roku dostávat buď čtyři měsíce, nebo tři měsíce bez přerušení. Podmínkou pro udělení státního příspěvku bylo, že se hlásil pravidelně na zprostředkovatelně práce. Protože zprostředkovatelen bylo dost jen v Čechách a směrem na východ jich výrazně ubývalo, představovala tato podmínka pro mnoho lidí velký a nepřekonatelný problém.

Gentský systém zavedl zákon č. 267 z 19. července 1921,

ale jeho účinnost se odložila o čtyři léta, protože stav financí státu i odborů to dříve nedovolil. Okamžik zavedení byl ovšem zvolen velmi šťastně, protože za konjunktury se počet nezaměstnaných dal docela dobře zvládnout. Jinak tomu bylo v době krize. První novelizace 5. června 1930 (zákon č. 74 Sb.) přinesla ještě mnoho zlepšení, předně prodloužení podpůrné doby na 26 týdnů (a tam, kde panovala obzvlášť velká nezaměstnanost, jako např. v pohraničních oblastech s převládajícím textilním průmyslem, bylo možno dostávat tyto podpory ještě déle), státní příspěvek činil trojnásobek (v určitých případech čtyřnásobek) odborové podpory a neměl přesáhnout 18 korun denně. Výdaje v takové výši přirozeně neúnosně zatěžovaly pokladnu státu i odborových organizací, kterým stát musel pomáhat a od roku 1931 i vyplácet zálohy. (Nakonec jim také vyplácel příspěvek na administrativní výlohy.) Jakmile bylo jasné, že krize hned tak nezmizí, hledaly se úspory. Vládní nařízení z července 1933 proto přineslo naopak zase zhoršení. Státní příspěvek mohl představovat jen dvojnásobek podpory, resp. dvouapůlnásobek pro ženatého a trojnásobek pro živitele početné rodiny. Maximální výše byla snížena z 18 na 12 korun. Nutné členství v odborech bylo naopak prodlouženo na 12 měsíců (a nesmělo se zakupovat zpětně).

Předpokládalo se, že gentský systém pokrývá asi 40 % nezaměstnaných. Stát je podporoval i jinými způsoby – rozdělával jim poukázky na potraviny (komunisté je označovali

za žebračky), dále financoval veřejné práce apod. Pro zaměstnavatele byl nejvýhodnější refundační systém, kdy stát přispíval na mzdu zaměstnancům, kteří by jinak byli propuštěni. Tak si velmi levně mohli udržet kvalifikovanou sílu.

Všechna opatření – společně s možností menších neoficiálních výdělků – přispěla k tomu, že nezaměstnaní (pokud se ovšem podařilo uhájit své bydlení) žili ještě v celkem snesitelných podmínkách. Podle statistických údajů netrpěli hladem, byť jejich strava byla velice nedostatečná a jednotvárná. Nepochybně strádali psychicky, dlouhodobá nezaměstnanost vedla k apatii; dokonce se zvyšoval sklon k sebevraždám. Ale ani tato skutečnost neplatí úplně – nekvalifikovaní dělníci, kteří i dříve vydělávali málo a nepravdělně, prý snášeli útrapy nezaměstnanosti lépe než ti, pro něž práce tvořila podstatnou součást jejich identity.

Obrana republiky

Čeští odboráři pomáhali kolegům z Německa, kteří prchali před pronásledováním nacistickým režimem, podporovali je finančně, zařizovali ubytování, styk s úřady a nakonec jim pomohli opustit republiku před německou okupací. Stejně se chovali k rakouským odborářům, kteří se museli útekem zachránit před represáliemi po porážce povstání rakouských dělníků v roce 1934 a před zavedením Dolfussova režimu.

Podobně se drtivá většina československých odborářů stavěla na odpor proti ofenzivě Sudetoněmecké strany (Sudetendeutsche Partei, SdP), proti podnikatelům, kteří jí podléhali, i hakenkrajclerským odborům. Stavěli se rovněž na obranu republiky a jejího demokratického charakteru i na obranu demokraticky smýšlejících německých zaměstnanců, kteří se dostávali pod mimořádný tlak ze strany svých henleinovských zaměstnavatelů. Ti jim často dávali na vybranou – buď vstup do SdP, nebo vyhazov.

Bránit se proti náporu podnikatelů ovlivňovaných SdP bylo samozřejmě obtížné, protože málokdo z těch, kteří byli vystaveni nátlaku či přímo vydírání, byl ochoten o tom veřejně mluvit. Tím méně mohl svá tvrzení podepřít nezvratnými důkazy. Hrozby propuštěním stačilo jen naznačit, nebylo ani třeba mluvit jednoznačně a jasně, natož dávat něco písemně. Odbory proto mohly jen obecně apelovat na vládu, aby se snažila co nejrychleji a nejenergičtěji prosadit dodržování demokratických principů, a vyzývaly úřady, aby nepřehlížely přečiny proti koaliční svobodě a neváhaly proti nim zakročit. Domnívaly se totiž, že henleinovci by si nedovolovali vystupovat tak troufale, kdyby si nebyli jisti laxností a pasivitou státního aparátu. Zároveň si odboráři přáli, aby se stát pokusil o oživení hospodářství v celém státě, zejména ovšem v pohraničních oblastech osídlených Němci, kde byla situace nejtěživější a sociálně nejvýbušnější.

Náporu henleinovců museli sociálně demokratičtí odbo-

ráři čelit i v rámci svých organizací. Vlastní henleinovské odbory Deutsche Arbeitergewerkschaft, založené roku 1935, měly poměrně dost členů, přece jenom ale zůstával jejich vliv stále omezený. Proto aktivisti SdP usilovali o frakční činnost v demokraticky orientovaných odborech, pokoušeli se např. ovládnout svazy Verband der Bank- und Sparkassenbeamten (Svaz bankovních a spořitelních úředníků), Allgemeiner Angestelltenverband (Všeobecný svaz zaměstnanců) či Jednotný svaz řidičů automobilů, v němž, i když měl převážně české členy, působilo také mnoho německých řidičů. Nikoli nepodstatným důvodem těchto útoků bylo jmění, které tyto svazy nashromáždily. Ve všech případech se podařilo nájezd henleinovců odrazit a ani jejich výzvy, aby členové z těchto svazů vystupovali, se nesetkaly s úspěchem. (O správnosti tohoto tvrzení se nicméně dnes nemůžeme exaktně přesvědčit.)

Velký význam pro povzbuzení ducha demokraticky smýšlejících členů ohrožených svazů měla jejich shromáždění, např. konference důvěrníků Union der Bergarbeiter ve Falknově, Duchcově a Stodu, které proběhly v červenci 1938, manifestace Jednotného svazu řidičů automobilů na obranu státu 7. srpna 1938 v Náchodě či celostátní setkání zástupců Jednotného svazu soukromých zaměstnanců v Plzni 14.-15. srpna 1938. O tom, že henleinovci nemohou mluvit jménem německého obyvatelstva, svědčil průběh oslav 1. máje. V souvislosti s nimi napsal časopis Zájmy kovodělníků:

Němečtí sociální demokraté a odboráři na oslavě 1. května 1938 v Děčíně

„Projevy 1. května dokázaly, že velké masy německých občanů republiky stojí důsledně za státem a demokracií. Nesmějí proto býti zklamány, nesmějí býti opuštěny, nesmějí zůstat bezprávními. Neboť jejich ochrana a bezpečnost jsou také ochranou a bezpečností státu.“ V tomto duchu mluvil také jeden delegát na obvodní konferenci kovodělníků v Podmoklech (dnes součást Děčína) koncem března: „My se tu na severu nebojíme. Víme a cítíme, že naše pozice jest obtížná, ale věříme sami sobě a své síle. Strach však máme z Prahy, aby zbytečně neustupovala, aby se neutápěla v kompromisech, které mohou škodit jenom nám a celé republice. Řekni, že vzkazujeme do Prahy, aby také ona se nebála...“

Na obranu republiky se postavila i slovenská krajinská rada OSČ. V jejím prohlášení, vydaném 23. srpna 1938, uznávali slovenští odboráři, co pro rozvoj Slovenska zna-

menal vznik společného státu. Československá jednota se osvědčila i v odborovém hnutí. Vše co se podařilo vybojovat, platilo i pro obyvatele Slovenska. Slováci vyjádřili přesvědčení, že ČSR bude obhájena jako samostatný, nezávislý a sociálně spravedlivý stát. Ať se stane cokoli, musí naše odborové skupiny zůstat v organické jednotě s českými odboráři, pravilo se v závěru tohoto prohlášení.

OSČ hledalo podporu i v zahraničí. Obrátilo se dokonce na lorda Runcimana, který měl z pověření britské vlády prozkoumat situaci v Československu a možnosti dalšího soužití Čechů a Němců. Runciman, který měl blízko především k německé aristokracii, která k ČSR žádné sympatie nechovala, memorandu OSČ sotva věnoval velkou pozornost, jeho kancelář však pečlivě potvrdila jeho příjem. Největší naděje skládalo OSČ přirozeně v britské odboráře, kteří se také upřímně snažili pomoci. Na žádost československého vyslanectví v Londýně byl do Velké Británie vyslán Jan Kosina, aby tam udržoval spojení s anglickými odborovými organizacemi. Propagaci Československa a jeho úsilí o udržení státní samostatnosti také velmi prospěla revue PAX, vydávaná anglicky Mezinárodní kulturní ligou, kterou financoval Jednotný svaz soukromých zaměstnanců. Tento svaz se pokoušel zainteresovat na osudu československého státu širší mezinárodní veřejnost i tím, že obranu republiky přenesl na fórum Středoevropské pracovní pospolitosti, jejímž byl iniciátorem a hlavním představitelem. Na schůzích Pracovní pospolitosti

se potom jednalo o této otázce stejně jako dříve o ohrožení a anšlusu Rakouska.

V červenci 1938 se v Praze konal XIV. mezinárodní sjezd kovodělníků. Delegáti ze zahraničí vyslovovali Československu jednoznačnou podporu – stejně jako na přípravné poradě, která se sešla v dubnu ve Švýcarsku. Tehdy angličtí kováci prohlásili, že britské odborové organizace žádaly

na britském ministerském předsedovi Chamberlainovi, aby jasně a veřejně slíbil, že Velká Británie podpoří Francii, když ta bude plnit své spojenecké závazky vůči Československu. Chamberlain se však takovému prohlášení vyhnul. Na pražském kongresu nicméně vystoupil předseda anglického svazu strojařů Little a řekl: „Soudruzi z Československa, tlumočím vám díky a obdiv dělnického hnutí anglického, které zde

NA TÉMA:

OBRANA STÁTU A BRANNA VÝCHOVA

PROMLUVÍ

poručík jezdecký v zář.
kol. Jiří Kraus

na přednáškovém večeru, který se koná
ve čtvrtek 5. května 1938

o 8. hodině večerní v restauraci "U Poláků" v Ústředí, Praha VIII.

Zacházení s nejmodernějšími plynovými maskami předvede a odborný výklad podá kol. R. R. H. a. od tý. ČHEMA.

Ve věru pohnutých událostí světových jest povinností každého občana a soukromého zaměstnance zvláště, aby věnoval plnou pozornost cílevědomé obraně kolektiva a tím i obraně vlastni!!!

Zveme vás na tuto aktuální přednášku co nejzájemší a prosíme, abyste zainteresovali i své známé.

I. AKČNÍ OBVOD
Jednotného svazu soukromých zaměstnanců
Praha XIV.

Na téma:

OBRANA STÁTU

o "VOLBY DO OŠTĚ. ZASTUPITELSTVA HL. M. PRAHY A DO MÍSTNÍHO VÝBORU V PRAZE... V. I. I. I." promluví kolega Jiří Kraus poručík jezdecký v zář.

ve středu 18. V. 1938 o 19.30 hodině v restauraci "U Lišky" Praha VIII., Blanická 1048.

V době pohnutých světových událostí je povinností každého občana a soukromého zaměstnance zvláště, aby věnoval plnou pozornost cílevědomé obraně kolektiva a tím i obraně vlastni!!!

Nastávající volby do ústředního zastupitelstva hl. m. Prahy, jakož i volby do místního výboru v Praze VIII. musí dokázat naši dělníci, že jsou schopni plnit své povinnosti.

Odborný výklad podá zacházení s nejmodernějšími plynovými maskami předvede kol. R. H. a. od firmy "CHEMA".

Srděně zve:

OKRESNÍ AKČNÍ OBVOD
Jednotného svazu soukromých zaměstnanců
Praha VIII.

Josef Janša předseda Josef Pekárek jednatel

Na téma:

Náš úkol v obraně státu.

promluví kol. Dr. Jan Zelenka, tajemník z ústředí JSSZ v ČSR.

na přednáškovém večeru 3. května 1938. o 8. hodině večerní v rest. "U POLÁKŮ" Praha XII., Americká ulice č. 13.

Zacházení s nejmodernějšími plynovými maskami předvede a odborný výklad podá kol. R. R. H. a. od tý. "CHEMA" akc. spol.

Očekáváme, že v dnešní vážné době nebude jediného svazku, který by nevěnoval plnou pozornost obraně republiky a zároveň obraně vlastni!!!

Ze:

III. místní akční obvod
JEDNOTNÉHO SVAZU SOUKROMÝCH ZAMĚSTNANCŮ V ČSR
na Vinohradech

Otakar Vojta předseda Bohuslav Svoboda jednatel

Členkou legitimací a tuto pozvánku vezměte s sebou!!!

Letáky Jednotného svazu soukromých zaměstnanců

dnes zastupujeme, a buďte ujištěni, že oči celé velké britské říše, a to nejen dělníků, ale všech obyvatel, ať stojí v tom nebo onom politickém táboře, jsou upřeny na Vás a bedlivě pozorují, ať činíte cokoli.“ Mnozí delegáti se pak účastnili X. sjezdu Svazu kovodělníků. Odnegli si z něho předsvědčení, že odborově organizované dělnictvo, ať jakékoli národnosti, stojí bezvýhradně za republikou: „Tklivé byly četné důkazy lásky, kterou projevuje kovoprůmyslové dělnictvo vůči své republice. Zde nebylo nic vyumělkovaného, nic nařízeného, nic naučeného. Všichni tito stateční kovodělníci ze sudetských oblastí Čech, z Moravy, Slezska a ze Slovenska, Češi, Slováci, Poláci a Maďaři mluvili prostými, ale tím dojemnějšími slovy o svobodě společné domoviny, kterou budou hájit až do nejzazších důsledků,“ referoval kovácký časopis.

Diplomatickému nátlaku Francie a Velké Británie se podařilo prosadit, že Hodžova vláda přijala požadavek na odstoupení pohraničního území. Vzápětí na to 21. září odstoupila. Mohutné vystoupení československého lidu 22. září však změnilo situaci. Byla vytvořena nová vláda v čele s generálem Janem Syrovým, který měl symbolizovat vůli k odporu. Syrového vláda také skutečně vyhlásila mobilizaci. V tak závažné době se sešli představitelé odborových ústředí a pokusili se dohodnout na společném postupu. Výsledkem jejich jednání bylo vytvoření společného výboru, který prohlásil, že všechny své síly dávají k dispozici státu a že

nedopustí, aby vypukl chaos a rozvrat. Za svůj úkol vyhlásily rovněž nepřipustit zdražování potravin a pokles životní úrovně. K udržování sociálního klidu a zajištění nepřetržitého chodu práce se odborové centrály přihlásily ještě na své čtvrté schůzce 29. září a tutéž myšlenku obsahovalo i prohlášení přijaté 30. září na páté poradě. Udržení klidu, o němž je řeč, však v této době již nesouviselo s obranou republiky, nýbrž s přijetím mnichovského diktátu.

Demokratické odbory tedy toužily republiku skutečně hájit, prohlášení o ochotě k obětem nebyla planá. Všechny nečetné proklamace, rezoluce a manifestace sice neměly žádný konkrétní mocenský význam, ale na druhé straně ovlivňovaly veřejné mínění, ukazovaly, že se najdou lidé, kteří se nedají zastrašit; signalizovaly do zahraničí, že henleinovské hnutí se zdaleka netěší takové podpoře, jak se jeho představitelé snaží světu namluvit. Demokratické odbory se také snažily působit na stát, aby se choval energičtěji a zásadověji. Sami odboráři si však uvědomovali, že každé ostré vystoupení proti SdP by dalo zbraň do rukou Henleinovi a Hitlerovi, a nutili se proto do „klidu se zařatými pěstmi“. Zda to byla správná taktika, je dnes těžké rozhodnout, a tehdy, mj. pod ohromným tlakem času, to bylo ještě těžší. Taktiku ovšem odboráři neurčovali, oni představovali jen potenciál, který nebyl využit.

Kapitola 3

Druhá republika a protektorát Čechy a Morava

(1938 – 1945)

Dopad mnichovské dohody si dnes ani nedovedeme dobře představit. Do středu země začaly proudit tisíce uprchlíků z pohraničí, narušilo se spojení českých zemí se Slovenskem, ze státu byla záměrně vyrvána území se strategicky významnými podniky a nalezišti nezbytných surovin. Nezhroutil se však jen stát, ale i víra ve správnost jeho uspořádání, oprávněnost dosavadních tradic a celkové myšlenkové a hodnotové orientace. Pocit vzepjaté národní soudržnosti vystřídala beznaděj, skepse, nesnášenlivost, stoupala agresivita. Co nejrychleji bylo proto třeba ráznými opatřeními uklidnit situaci, zajistit fungování továren, škol, úřadů. To se díky mimořádnému nasazení těch, kteří si uvědomovali, že nemohou propadnout beznaději, ale musí se postarat o jiné, skutečně podařilo.

Nová situace vyžadovala nepochybně také nová řešení; ti, kdo stanuli v čele druhé republiky, slibovali, že výkon vlády bude mít nedogmatický, odideologizovaný, pragmatický charakter. Ne nadarmo se kladl důraz na technický a hospodářský rozvoj, který už nebudou rušit sváry krátkozrakých politiků, sledujících jen stranické zájmy. Tak se ovšem také měnilo pojetí politického života, platné v první republice, rostly pochybnosti o údajně „pomalé“ demokracii, která v sousedství s „dynamickými“ diktaturami nemohla v dosavadní formě obstát. Vládní představitelé, kteří vyšli zejména z agrární strany, neodmítali zcela parlament, jeho význam však minimalizovali. Celou stranickou strukturu redukovali

na jednu vedoucí superstranu – Stranu národní jednoty, řízenou v podstatě bývalými agrárníky, a jednu slabší opoziční stranu – Národní stranu práce, která pokračovala v tradici sociální demokracie. Tím jistě vyhovovali náladám značné části obyvatelstva, která si uvědomovala nebezpečí, jaké národu hrozí, a chtěla mu čelit překonáním nesvornosti a semknutím všech sil. Zároveň se tak otvírala cesta k totalitnímu uspořádání.

Sjednocování odborů

Snaha překonat stranické rozdíly a sjednotit stejně zaměřené organizace ovládla celý veřejný život a nevyhnula se ani odborovému hnutí. Ještě v době boje za záchranu první republiky vytvořilo devět odborových ústředen za vedení OSČ společný výbor, který vyhlásil jak odhodlání odborových organizací dát všechny své síly do služeb ohroženého státu, tak ochotu pracovat na dalším sblížení jednotlivých složek odborového hnutí. Tento postup vyvolal velký ohlas mezi řadovými odboráři, kteří na vlastní kůži pociťovali dopad politického a hospodářského rozvratu. Rudolf Tayerle, hlavní představitel OSČ, spatřoval východisko z katastrofální situace v solidaritě mezi všemi složkami národa a promyšleném programu výstavby hospodářství. Pro tyto cíle byly odborové organizace ochotny leccos obětovat: „Půjde o to,“ napsal, „abychom rozumnou organizací výroby i spotřeby

budovali spolehlivé základy svého budoucího hospodářského života. Abychom vhodným způsobem a účelně vedle hospodářské činnosti státu a obcí co nejlépe podporovali soukromou podnikavost, současně zabezpečující, aby přinášela prospěch celku. (...) Odborové organizace jsou si také vědomy toho, že nejlepší sociální politika je dobrá hospodářská politika. Proto jsou ochotny s největším sebezapřením spolupracovat k tomu, abychom se co nejrychleji dostali z hospodářských potíží. Mohou proto právem žádat, aby jejich spolupráce byla uznána a hodnocena.“

Představitelé odborových ústředen se pokoušeli spolu formulovat plán, který by vyřešil stávající ekonomické potíže; kritické situace mělo být podle nich využito k přebudování hospodářské organizace za součinnosti všech složek – „kapitálu, půdy i práce“, tedy i za spolupůsobení odborů. Přáli si, aby vznikl nový zvláštní úřad hospodářský jako ústředí, spolupracující se všemi zájemci a realizující hospodářský program, počítající jak s určitou regulací hospodářského života, např. podporou zahraničního obchodu, tak se snahou o oživení soukromého podnikání. Velká péče měla být věnována budování infrastruktury (např. stavba železnic, elektrifikace a telefonizace venkova). Takový program, zdůrazňovali, se dal ovšem uskutečnit jen za předpokladu všeobecného souhlasu. Pracující vrstvy nesměly mít pocit, že hospodářského rozvoje je dosahováno jen na jejich úkor – naopak: „Zachování a možné zvyšování životní úrovně nejširších vrstev

národa zůstává podle našeho přesvědčení i nadále jedním z nejdůležitějších úkolů rozumné hospodářské politiky, neboť zajišťuje vyšší spotřebu statků a tím i vyšší zaměstnanost,“ pravilo se v prohlášení odborových ústředen.

Ačkoli se zdálo, že se spolupráce odborových ústředen bude dobře vyvíjet, k vytvoření navrhovaného trvalého společného výboru nedošlo. Zástupci Republikánského ústředí zaměstnanců (agrárních odborů) a Národního sdružení odborových organizací se odmítli účastnit dalších schůzek a porad a oznámili, že si s třemi dalšími (nutno dodat prakticky neznámými) centrály založí vlastní výbor, který bude úzce spolupracovat s vládnoucí stranou (Stranou národní jednoty) a pokusí se sjednotit odbory pod vlastním vedením. Daleko ovšem nepokročili. V agrární straně i později ve Straně národní jednoty panovaly silné protiodborářské nálady.

Na druhé straně se schylovalo ke sloučení dvou největších odborových ústředen, sociálně demokraticky orientovaného Odborového sdružení československého a národně socialistické Československé obce dělnické. Na dobré cestě bylo i slučování svazů – 18. prosince 1938 vzniklo ze dvou svazů kovodělníků mohutné Sdružení kovoprůmyslového dělnictva.

Z svolání sjednocených kovářů

18. prosince 1938

„... ustavující sjezd sjednoceného národně uvědomělého kovoprůmyslového dělnictva (prohlašuje), že se staví do prvních řad k práci pro obnovu a nový rozkvět společné demokratické republiky Čechů, Slováků a Podkarpatorusů. (...)

Sjezd vyjadřuje své přesvědčení, že státní a národní výstavba po stránce hospodářské, sociální a kulturní a zajištění existenční účasti všech příslušníků národa bude jen tehdy trvalé ceny, neochabne-li zásadní zřetel k demokratisaci hospodářského a sociálního řádu.

Ponechání majetkových výsad bez veřejné kontroly, jež vedou zpravidla k zesilování třídních rozporů, působilo by nadále k pokusům o vykořisťování hospodářsky slabých; u těchto pak k pocitu nespravedlivého hospodářského útlaku. (...)

Protože jediné práce svobodná, oproštěná útisku a všech nesociálních znaků dnešního hospodářského řádu, je schopna tvořit obecný blahobyt celého národa, bude jednotná organizace kovoprůmyslového dělnictva usilovati o vyšší hodnocení kladné lidské činnosti ve všech úsecích práce, zvláště pak s ohledem na potřeby zaměstnanců v kovoprůmyslu. (...)

V ohledu hospodářské vyslovuje se Sdružení kovoprůmyslového dělnictva pro zásadu plánovité organizace výroby, která by při zachování svobody podnikatelské omezila její zneužívání vhodnou a účelnou kontrolou veřejné moci. (...)

V ohledu sociálně politickém považuje Sdružení kovoprůmyslového dělnictva za nejdůležitější, aby prozíravou politikou hospodářskou a finanční byla zajištěna trvalá práce všemu dělnictvu.

Vzhledem k technickému pokroku a postupující racionalisaci průmyslové výroby budiž pracovní doba zkrácena alespoň na 40 hodin týdně, aniž by tím byla dotčena životní míra pracujících vrstev. (...)

Aby byla zajištěna náležitá součinnost dělnictva při hospodářské výstavbě státu a aby byly co nejvíce zmírněny třecí plochy mezi jednotlivými složkami výrobními, budiž zřízena komora práce jako hospodářský činitel, kde by dělnictvo mělo zastoupení odpovídající jeho významu a početní síle.“

Vedení ČOD však na poslední chvíli uposlechlo výzvy své strany, sloučení odmítlo a přidalo se k již uvedenému konkurenčnímu výboru odborových centrál, který řídil agrárník Antonín Chloupek. OSČ tak zůstalo v izolaci. Na tom nic neměnila ani skutečnost, že celostátní konference komunistických Rudých odborů, konaná 14.-15. října 1938, rozhodla o přestupu svých organizací do odborů, které byly „za sjednocovací základnu stanoveny“, tedy zejména do OSČ. Když v lednu 1939 vyšlo nařízení o dosazování vládních komisařů do sdružení a spolků, vypadalo to, že by mu mohla hrozit likvidace. Za těchto okolností se i vedení OSČ 18. března 1939 rozhodlo, že vstoupí do výboru, který potom zastřešoval už všechny odborové organizace. Věřilo, že početná členská základna i zkušený funkcionářský aktiv dosavadního OSČ náležitě ovlivní charakter nové centrály, která se měla nazývat Národní odborová ústředna zaměstnanecká – NOÚZ.

První kroky nové ústředny

Toto rozhodnutí je třeba chápat i jako reakci na německou okupaci 15. března 1939, jako snahu přispět za změněných poměrů ke koncentraci sil. Nacistická okupační správa, která se v protektorátních poměrech zpočátku příliš neorientovala, si ovšem odborového hnutí poměrně dlouho nevšímal. O to větší nesouhlas vyvolávala perspektiva sjednocení odborového hnutí v táboře českých měšťanských politiků. Již na konci

prosince 1938 varoval Jaroslav Preiss ministerského předsedu Berana, že jednotné odbory budou mít k dispozici ohromné finanční sumy, které se promění „v mocenské prostředky pro vyvolání stávek a vedení mzdových, eventuálně i politických zápasů“. Další politici se snažili podvázat autonomii odborového hnutí začleněním odborových organizací do jediného povoleného hnutí v protektorátu – Národního souručenství. S takovými názory NOÚZ přirozeně nemohla souhlasit. Postavili se za ni i někteří protektorátní představitelé, zejména předseda vlády generál Alois Eliáš, který si jako vedoucí činitel odbojové organizace Obrana národa dovedl dobře představit, jaký význam by jednotné odbory mohly mít.

Nakonec byl dojednán kompromis. NOÚZ si samostatnost uhájila, ale na druhé straně se loajálně přihlásila k Národnímu souručenství. Pod nátlakem museli vedení NOÚZ opustit osvědčení představitelů prvorepublikových odborů (Tayerle z OSČ, Tučný z ČOD, Chloupek z agrárních odborů) a místo nich nastoupili noví lidé, kteří nebyli voleni, ale jmenováni ministerstvem vnitra. Předsedou NOÚZ se stal dříve nepřítel známý odborník na sociální pojištění Antonín Zelenka, generálním tajemníkem Ludvík Votický, bývalý funkcionář ČOD. Největší zkušenosti z odborové práce měl první náměstek předsedy Arno Hais, který ve svém působení v OSČ osvědčil mimořádné organizační nadání. Za oficiální počátek nové ústředny je možno považovat 30. červen 1939.

Základní pilíř nové organizační struktury představovaly jednoty, do nichž přešlo členstvo z příslušných bývalých svazů. (Likvidace velkého množství svazů a soustředění osob i majetku – včetně umístění funkcionářů – do nesrovnatelně menšího počtu jednot představovaly mimořádně obtížný organizační úkol.) Činnost 21 dělnických jednot koordinovalo Ústředí jednot dělnických, 6 soukromozaměstnaneckých jednot Ústředí jednot soukromých zaměstnanců. (Veřejní zaměstnanci si nakonec vybudovali vlastní ústřednu – Ústředí veřejných zaměstnanců.) Teprve nad nimi fungovala společná centrála – NOÚZ. Jednoty se dále dělily na místní skupiny; další prvky organizace tvořily okresní všeodborové komise, do nichž vysílaly jednotlivé skupiny své zástupce. Z nich mělo být sestaveno předsednictvo. NOÚZ jmenovala předsedu a předsednictvo. NOÚZ a obě ústředí měly dále vytvářet okresní a krajské sekretariáty. Zpočátku měly jednoty poměrně značnou volnost, postupně se však prosazoval vliv centrály. Vztah ústředí a jednot vymezovala dohoda z konce roku 1939, podle níž měla ústředí obstarávat společné věci jednot, zřizovat všeodborové sekretariáty a připravovat zprávy pro NOÚZ.

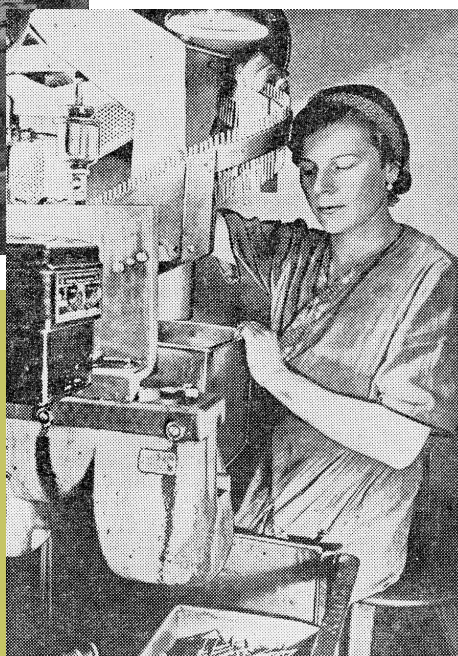
Reorganizované odbory se distancovaly od marxistických představ; svůj hlavní úkol spatřovaly v reprezentaci zaměstnanců při kolektivním vyjednávání a jednání se státními úřady: „V sociální práci jdeme novými cestami,“ napsal Josef Nepraš. „Především spoluprací s podnikateli,

cestou vzájemné dohody a míru. Naše dělnictvo vidí národ jako celek sociální i hospodářský a v tomto celku životní zájmy těch, kteří jsou jeho zaměstnavateli, o nichž zjišťuje, že nejsou, či nemají býti protichůdné zájmům dělnictva, naopak, zájmy podnikatele i jeho zaměstnance se navzájem doplňují, trpí-li jeden, trpí oba. Pocit národní solidarity přechází zde na hospodářské pole. Dělník je spolupracovníkem podnikatelovým v duchu rozumné solidarity hospodářské. Podnikatel musí býti spolupracovníkem dělníkovým v duchu ušlechtilé solidarity sociální.“

Pravomoci odborů byly záhy narušeny vládním nařízením z 28. dubna 1939, které učinilo platnost kolektivních smluv závislou na schválení státem. Po tomto výnosu následovaly další (zejména rozhodnutí o nahrazení zprostředkovatelen práce pracovními úřady, vyhlášení všeobecné pracovní povinnosti apod.), které ve svém souhrnu znamenaly převzetí pracovněprávních vztahů a organizace pracovního trhu do kompetence státních orgánů. Ty byly ovšem zase úkolovány a kontrolovány okupačními úřady. V rámci tohoto nového systému docházelo k mobilizaci pracovních sil – zdroje byly hledány především mezi ženami. Docházelo k přesunu pracovních sil z nevýrobních činností, zemědělství a drobné živnostenské výroby do válečného a zbrojního průmyslu. Konečně část pracovních sil z protektorátu byla posílána do říše. O tom všem NOÚZ nerozhodovala; přirozeně si byla vědoma svého mimořádného omezení působení.

Odbory musely rezignovat i na svou největší zbraň. Způsob, jakým se v srpnu 1940 okupanti vypořádali se stávkou v Avii, ukázal, že za dané situace by výzvy k takovému vystoupení znamenaly vážné ohrožení

Podle oficiální propagandy si ženy na práci u strojů brzo zvykly

pro všechny zúčastněné. Odpor proti okupantům musel využít jiných forem – pomalou práci, časté absence apod.

NOÚZ proti zužování svých kompetencí protestovala, zdůrazňovala, že jí zůstávají jen povinnosti, ale žádná práva – nic však nezmohla. Jako možnosti působení jí zůstávala jen memoranda, petice, intervence... Na druhé straně byly odbory učiněny odpovědnými za klid v závodech. Funkcionáři se tedy snažili uklidňovat dělnictvo, otupovat rozpory, „hasit“ problémy – tím se přirozeně nemohli svým členům zavděčit, domnívali se však, že tím jsou povinni své velké zodpovědnosti za životy svých členů, za majetek, který shromažďovaly generace před nimi a který by měl jednou opět sloužit pravým odborovým zájmům. A tak se snažili přizpůsobit situaci, otevřeně neodporovat, a přitom prospívat podle svých sil zájmům dělnictva i národa. V konfrontaci s tak nelítostným nepřítelem to nakonec byla iluze – co je čeká, si na počátku protektorátu nedovedl nikdo představit.

NOÚZ a odboj

Jako mohutná celostátní organizace, která měla bezprostřední kontakty se zaměstnanci v závodech a úřadech, se NOÚZ přirozeně hodila jako základna pro odbojovou činnost. Jisté pozice si v NOÚZ vybudovali komunisté, resp. rudí odboráři, kteří ze svých odborových organizací přešli do OSČ a potom v jeho rámci do protektorátních odborů.

Jejich činnost koordinoval Jan Zika, bývalý funkcionář Rudých odborů a člen několika ústředních výborů ilegální KSČ. V NOÚZ byli komunisté aktivní především v počátcích této organizace, nejvíce působili např. v pardubickém kraji, kde dokonce vydávali časopisy Textilák a Kameník. Praktická odbojová činnost se zaměřovala na podávání zpráv o náladách dělnictva, obstarávání konspiračních bytů a spojení, rozšiřování tisku a letáků. Podle instrukcí měli komunisté prosazovat v odborech třídní politiku, prosazovat vůli členů i proti záměrům vůdců. Takové názory za okupace neodpovídaly ani tak situaci jako spíše zmatku, v němž se komunistická strana ocitla po sjednání smlouvy mezi SSSR a Německem. V zásadě však pokusy využívat NOÚZ pro komunistickou odbojovou práci nevyšly – funkcionáře, kteří by se v tomto směru mohli angažovat, převedl Zika na činnost přímo pro ilegální stranické vedení.

Větší důraz na využívání NOÚZ pro odboj kladli představitelé nekomunistického odboje, na odbory byla napojena zejména významná odbojová skupina Petiční výbor Věrní zůstaneme. Vedoucí představitelé této organizace (např. prof. Vojtěch Čížek, dr. Josef Fischer, prof. Wolfgang Janekovec, dr. Karel Bondy) byli přesvědčeni, že po osvobození půjde vývoj výrazně doleva, že nastanou velké sociální přesuny, které zvýrazní význam dělnických a zaměstnaneckých vrstev. Proto měli velký zájem o odbory, věřili, že v závěru války a v době těsně poválečné sehraji významnou roli jako

činitel, který přispěje k závěrečnému zúčtování s okupanty a nedopustí rozvrat hospodářství. Představitelé PVVZ se v NOÚZ napojili na neobyčejně významnou osobu – Arno Haise, který měl na starosti organizační záležitosti, mj. také vybudování všeodborových komisí v krajích. Při návštěvách závodů se Hais pokoušel získávat vhodné lidi, což ovšem šlo velice pomalu. Rozsáhlejší ilegální skupiny vznikly hlavně v Kolíně a Plzni. I v tomto případě šlo hlavně o získávání průmyslových informací, přehled o náladách mezi obyvatelstvem apod. Jako všechny české ilegální organizace trpěl i PVVZ slabou konspirativností, a velké zatýkání na konci roku 1941 tuto skupinu zcela ochromilo. Jako zázrakem však tehdy nebyl postižen Hais.

Reorganizace NOÚZ

Tlak okupantů na NOÚZ mezitím výrazně zesílil. Na rozhodujících místech se objevily představy, že by ústředna měla být jako nepotřebná instituce zrušena, nakonec však v Berlíně zvítězil názor, že může být ponechána, ale že jí je třeba ještě více využívat pro zvyšování výkonu a všestrannou kontrolu českého dělnictva. Odborářští představitelé se pokoušeli opět manévrovat, doufali, že se jim podaří nějak uspokojit nacistické úřady, a přitom udržet organizaci i dosavadní kurz. Podle návrhu Antonína Hampla a po jeho poradě s předsedou vlády generálem Eliášem vystoupili

s návrhem, aby Zelenka byl nahrazen Václavem Stočesem (původně tajemníkem R. Tayerleho) jako úřadujícím předsedou. Další návrhy na reorganizaci se již neuskutečnily. O tom, jak budou odbory vypadat a pracovat, chtěli rozhodovat již sami nacisté.

Antonín Hampl

Antonín Hampl se narodil 12. dubna 1875 v Jaroměři. Vyučil se strojníkem a vzdělání si doplnil na státní průmyslové škole. Od mládí působil v sociálnědemokratické straně a odborech. Roku 1910 se stal tajemníkem Svazu českých kovodělníků v Rakousku (později Svaz kovodělníků v ČSR), který byl největším svazem v rámci OSČ. Od roku 1929 působil jako předseda tohoto svazu. Své schopnosti osvědčil i jako poslanec Národního shromáždění (1918–1939) a ministr veřejných prací (1919–1920). Od poloviny 20. let až do konce první republiky byl

faktickým vůdcem sociálnědemokratické strany, jejímž předsedou se stal roku 1924. Zasadil se o její konsolidaci po rozkolu na počátku 20. let a v průběhu 20. a 30. let ji vedl ke konstruktivní spolupráci s ostatními socialistickými i občanskými demokratickými stranami. Mimořádnou aktivitou v oblasti sociálního zákonodárství si roku 1926 zasloužil jmenování ředitelem nově vzniklé Ústřední sociální pojišťovny.

Jako jeden z nejvýznamnějších politiků se nevzdal veřejné činnosti ani po konci první republiky, kdy stanul v čele Národní strany práce. Energicky se zasazoval o spojení obou nejmohtnějších kováckých svazů do Sdružení kovoprůmyslového dělnictva, jemuž opět předsedal. Vedoucí postavení, opřené „o neomezenou důvěru kováků“, zastával po okupaci zpočátku i v Jednotě kovoprůmyslového dělnictva. Hampl hrál velmi důležitou zákulisní roli v počátcích NOÚZ; působil jako prostředník mezi odbojem a protektorátní vládou, zejména s generálem Eliášem. Za to zaplatil v květnu 1941 zatčením a smrtí v berlínské věznici Moabit 17. května 1942. Roku 1995 byl vyznamenán medailí Za zásluhy I. stupně in memoriam.

V únoru 1941 přijel do Prahy významný funkcionář nacistické zájmové zaměstnanecké organizace Deutsche Arbeitsfront Wilhelm Köster, který získal velké zkušenosti při usměrňování odborových organizací v Sudetské župě i jako likvidátor samostatného rakouského odborového hnutí. Köster byl pověřen úkolem přebudovat NOÚZ pro potřeby třetí říše, zejména jejího hospodářství. Stanul v čele Verbindungsstelle, Spojovacího místa, které mělo sloužit jako přímá spojnice mezi Úřadem říšského protektora a protektorátními odbory. Tak získali Němci nad odbory nejen přímý dohled, ale mohli do dění v NOÚZ bezprostředně a kvalifikovaně zasahovat. Přitom Köster a jeho štáb ve Verbindungsstelle působili víceméně neoficiálně, jen jakoby v roli poradců, takže všechny příkazy vypadaly jako dobrovolná rozhodnutí samotných českých odborářů.

Vliv Verbindungsstelle se projevil velice rychle. Stočes, jemuž nacisté důvěřovali, byl jmenován předsedou, předsednictvo NOÚZ bylo zrušeno, resp. přeměněno v jeho (a Kösterův) poradní orgán, což vlastně znamenalo zavedení vůdcovského principu. Další opatření byla ještě závažnější. K 1. květnu 1941 bylo zrušeno Ústředí jednot dělnických a soukromozaměstnaneckých a stejný osud čekal i jednoty. Odborová předáčí proti tomu protestovali, souhlasili s posílením významu ústředí, ale zastávali názor, že jádro hnutí musí spočívat v jednotách. S touto představou však neuspěli, a proto se další činnosti vzdali buď dobrovolně, nebo pod

donucením. (Bylo vyměněno 21 z celkového počtu 27 předsedů jednot.) Na jejich místa nastoupili mladší, méně zkušenější a zřejmě i méně skrupulózní odboráři. Do jednot přišli němečtí kontrolóři, kteří měli dohlížet, jak jednoty uzavírají své hospodaření a jak se likvidují. Zanikly do konce roku 1941; jejich jmění převzalo hospodářsko-finanční oddělení NOÚZ.

V NOÚZ se zatím připravovala nová organizační struktura, založená na tuhé centralizaci. V centrále se vytvořila oddělení – např. vnitřní správy a evidence členstva, hospodářsko-finanční, tiskové a sociální. O všem důležitém se tak rozhodovalo v centrále, která disponovala početným úřednickým aparátem. Podle přání okupantů jako určitá náhrada jednoty byly zřízeny tzv. odborné skupiny. Do jejich vedení jmenoval Stočes vedoucí, kteří ovšem patřili k aparátu ústředny. Odborné skupiny tak představovaly jen součást ústředny; zabývaly se situací v příslušném oboru a vůči centrále neměly žádná práva. Svazové členění bylo nahrazeno členěním založeným na regionálním principu. Postupně vzniklo 15 všeodborových sekretariátů. Ty měly přebírat péči o členy a místní skupiny bývalých jednot fungovaly dále jen jako platební místa pro odvádění členských příspěvků.

Heydrich

Přes veškerý útlak se okupantům nepodařilo nastolit takový pořádek, jaký by si přáli. V protektorátu rostla nespokojenost, zesilovaná i špatnou hospodářskou situací, napětí, šeptanda, šířily se letáky a ilegální tiskoviny, přibývalo případů různých forem skryté sabotáže, především simulování nemoci. Došlo dokonce ke stávkám a sabotážím. Náladu v protektorátu ovlivnil přirozeně i přepad SSSR. Ačkoli hitlevská vojska dosahovala zpočátku úžasných úspěchů, dalo

se doufat, že další rozšíření války a nutnost dělit síly na několik front přinese jednou Hitlerovi porážku.

Za těchto okolností se Hitler rozhodl provést ve správě protektorátu zásadní změnu. Konstantina von Neuratha, dosavadního říšského protektora,

považovaného za příliš slabého, nahradil jako zastupující říšský protektor jeden z nejschopnějších, ale zároveň z nejneľitostnějších a nejtvrďších nacistických pohlavárů – generál SS a policie, šéf berlínského Hlavního říšského bezpečnostního úřadu Reinhard Heydrich. Okamžitě po svém příjezdu do Prahy 27. září 1941 zahájil krutou represi, během níž dal popravit stovky lidí a další tisíce poslal do koncentračních táborů. Nařídil i zatčení a popravu generála Aloise Eliáše, předsedy protektorátní vlády, který udržoval kontakty s londýnskou emigrací a domácím odbojem. Nemilosrdné zákroky měly zlikvidovat, případně zastrážit celé hnutí odporu – přitom Heydrich dobře věděl, že české obyvatelstvo nesmí získat dojem, že mu nic jiného než odpor nezbyvá. Proto teror kombinoval s četnými projevy sociální demagogie. V tom měly velkou roli sehrát právě odbory.

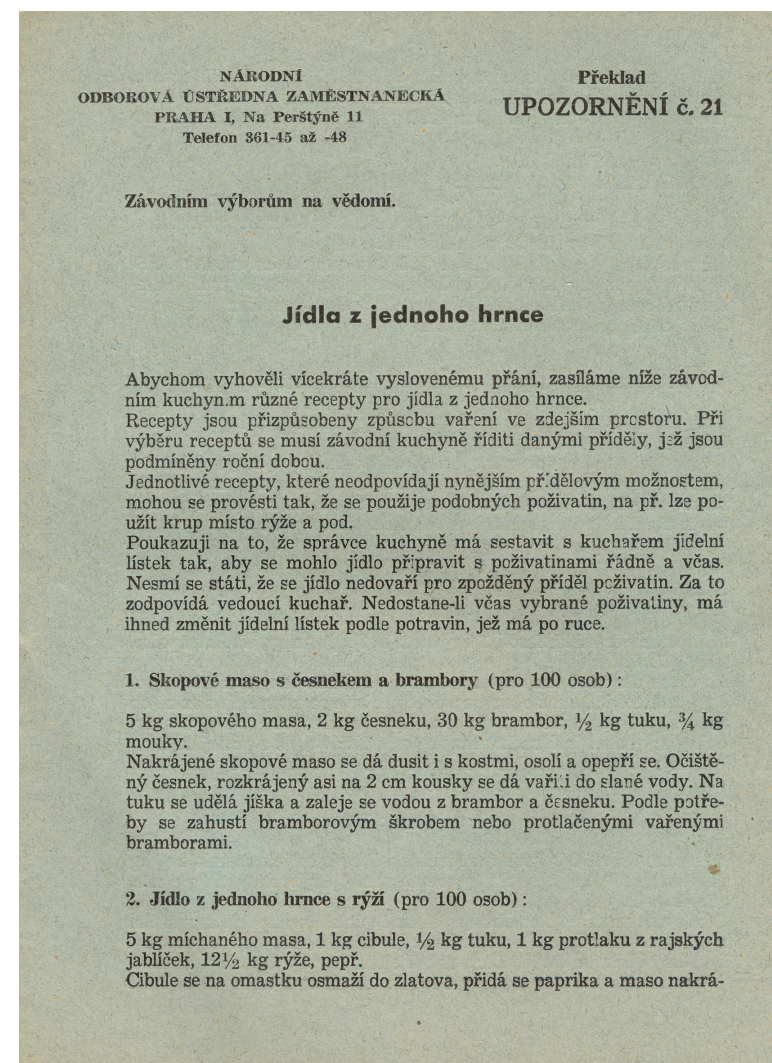
Ještě před Heydrichovým nástupem naplánovalo vedení NOÚZ tzv. protilichevní akci, která odpovídala intencím nacistické okupační politiky. Měla ukázat, jak se NOÚZ stará o blaho dělnictva. NOÚZ, která na tuto akci vydala až půl milionu korun, dala vytisknout plakáty a letáky, objednala i propagaci v tisku a biografech. Ačkoli bylo dosaženo některých drobných úspěchů, celkově akce skončila neslavně – černý trh nebylo možno potlačit propagandistickou kampaní. K jejímu neúspěchu a diskreditaci NOÚZ přispělo, že se její aktéři neštíteli použít antisemitských prvků. Z dochovaných zpráv víme, že plakáty s antisemitskými motivy bývaly

v noci často strhávány. Praktický výsledek protilichevní akce neměla, NOÚZ se jí ovšem velice zdiskreditovala.

Další akcí, která poškodila reputaci NOÚZ, představovalo pořádání tzv. závodních apelů. Na shromáždění dělníků z daného závodu měl promluvit „jeden z nich“, pečlivě vybraný a ještě pečlivěji instruovaný dělník, který měl jasně předeepsáno, o čem má hovořit. Především měl varovat před odporem, který by vyvolal tvrdou odvetu ze strany okupačních úřadů, dále měl vyzývat k disciplíně i zvyšování pracovního výkonu. Po projevech nebyla dovolena žádná debata. Apely proběhly v 385 závodech za účasti asi 40 000 dělníků. Na závěr této akce přijal Heydrich delegaci dělnictva, vedenou Stočesem a dalšími funkcionáři NOÚZ, a přislíbil jí zvýšení přidělů tuků, kuřiva a pracovních bot. Tato audience byla přirozeně propagandisticky využita.

Aby se zvýšil výrobní potenciál českého dělnictva, měla se NOÚZ postarat o zvyšování kvalifikace pracujících; za tímto účelem zřídila zvláštní oddělení odborné výchovy a oddělení pro výchovu k povolání. V souvislosti s tím se na Úřadu říšského protektora také zvažovalo, jak NOÚZ zapojit do převýchovy českého národa. Těmito úkoly bylo po nařízené rekonstrukci protektorátní vlády pověřeno ministerstvo školství a národní osvěty, řízené největším českým kolaborantem Emanuelem Moravcem, a nová mládežnická organizace Kuratorium pro výchovu mládeže. NOÚZ měla ovšem i nadále působit na dělnictvo. Tomuto účelu mělo

jené na malé kousky, osolí, opepří a dá dusit. Potom se přileje voda, přidá se rýže a protlak z rajských jablíček a všechno se dá spolu dusit. K tomuto jídlu se mají podávat omáčky připravené z pasty nebo z kostek.

3. Guláš z lišek (pro 100 osob) :

5 kg vepřového masa, 1 kg tuku, 1 kg cibule, 8 kg lišek, 25 kg brambor, 1 kg mouky, 10 l podmásli, zelená petržel.
Maso se dá dusit na cibulku, jež se dozlatova osmažila na omastku. Přidají se omyté lišky nebo jiné houby a nechají se dusit. Uvařené brambory se nakrájejí na silnější kolečka. Do vody z brambor se dá podmásli, do něhož se zakverlala mouka.

4. Fazole a kroupy s vepřovým masem (pro 100 osob) :

8 kg fazolí, 6 kg krup, 3 kg mrkve, 30 kg brambor, 5 kg vepřového bůčku, 1 kg uzené slaniny, 1 kg cibule.
Fazole, jež se přes noc namočily, se dají vařit s vepřovým bůčkem. Měkké maso se vyndá a nakrájí na porce. K fazolím a kroupám se přidá mrkev nakrájená na kolečka. Slanina rozkrájená na kostky se dá rozpustit a přidá se jemně nakrájená cibule a vše se přidá k jídlu, okyslí se octem a osolí.

5. Fazole na paprice (pro 100 osob) :

20 kg brambor, 15 kg fazolí, 1 kg plnozoja, 2 kg slaniny, cibule, paprika, sůl, $\frac{1}{8}$ l mléka.
Fazole se den před tím operou a namočí. Příštího dne se postaví s vodou, ve které byly namočené, na plotnu, cibule se osmaží na slanině do zlatova, posype paprikou a vše se přidá k fazolím, jež se do $\frac{3}{4}$ uvařily. Brambory nakrájené na kolečka se dají rovněž vařit a přidají k fazolím. Soja se namočí v mléce a dá se do jídla $\frac{1}{2}$ hodiny před podáváním.

6. Jídlo z jednoho hrnce po cikánsku (pro 100 osob) :

40 kg brambor, 10 kg rajských jablíček, 5 kg kyselých okurek, $2\frac{1}{2}$ kg paprikových lusků, 1 kg slaniny nebo tuku, $\frac{1}{2}$ kg mouky, 1 kg cibule, paprika, sůl.
Cibule se osmaží na omastku (na slanině) do zlatova, přidá se paprika a přileje odvar z kostí. Paprikové lusky se očistí a nakrájejí na proužky. Rajská jablíčka se zbaví jader a nakrájejí na čtvrtky. Okurky se nakrájejí na silnější kolečka. Z pražené mouky se připraví tenké těsto. Také

brambory rozkrájené na čtvrtky se dají dusit na papriku a osolí se. Potom se přidají lusky a kvásek. Před dovařením se přidají rajská jablíčka a okurky a nechají se trochu vyvařit.

7. Jídlo z jednoho hrnce po štyrsku (pro 100 osob) :

5 kg vepřového masa, $\frac{1}{2}$ kg mrkve, $\frac{1}{2}$ kg celeru, 1 kg řepných listů, $\frac{1}{2}$ kg hlávkového zelí, 1 kg mouky, 35 kg brambor, cibule.
Maso se rozkrájí na kousky, dva na porci (a dá se vařit do vody), osolí a okoření. Zelenina se rozkrájí na drobné nudličky, dá se vařit, ne však příliš do měkka. Brambory zhruba rozkrájené se dají lehce osmažit, zamíchají ve vodě a zahustí se jimi masová polévka.

8. Brambory s majoránkou (pro 100 osob) :

50 kg brambor, 1 kg omastku, 1 kg mouky, 25 dkg kvasnic.
Cibule se osmaží na omastku do zlatova a přileje se odvar z kostí, okoření majoránkou a dá se vařit. Oloupané brambory se vaří v půlkách nebo ve čtvrtkách. Potom se přidá droždí. Je-li omáčka málo hustá, přidají se rozstrouhané brambory. Přidá se droždí.

9. Jídlo z jednoho hrnce po frankfurtsku (pro 100 osob) :

5 kg masa, 10 kg krup, 3 kg hlávkového zelí, 10 kg řepných listů, 3 kg mrkve, 2 kg celeru, $\frac{1}{2}$ kg omastku.
Hovězí maso, rozkrájené na drobné kousky, se nechá dusit na cibulce, kroupy se dají vařit. Jemně rozsekaná zelenina se dá dusit s masem. Hlávkové zelí rovněž. Okoření. Česnek. Zahustit bramborami. Nakonec se přidají ve slupce uvařené, podle velikosti na čtvrtky či půlky nakrájené brambory. Dále se přidají usmažené nebo uvařené houby, vše se okoření a nechá se chvíli pohromadě vařit.

10. Jídlo z jednoho hrnce s hrachem a uzeným (pro 100 osob) :

5 kg uzeného masa, 13 kg hrachu, 20 kg brambor, 10 kg zeleniny, $\frac{1}{2}$ kg mouky, cibule.
Uzené maso se dá vařit, rovněž tak zelenina a hrach; brambory rozkrájené na kostky se vaří zvlášť. Voda z brambor se přileje k odvaru z uzeného. Zahustí se trochou pražené mouky, přidá se smažená cibulka, trochu česneku a koření, vše se zamíchá a nechá chvíli vařit. Maso se nakrájí na kolečka. Tuk (slanina) se oddělí od masa a usmaží se na něm cibulka.

sloužit i další oddělení NOÚZ Radost a práce, určené k organizaci volného času a zábavy. Heydrich povolil, aby se v sobotu 2. května 1942 slavil svátek práce – kromě toho že dělníci získali dva dny volna za sebou, dostali zdarma ještě 200 000 vstupenek na různá divadelní představení a další zábavní podniky. Další obdobné akce se pořádaly po celý rok, přišlo na ně přes 600 000 lidí. V roce 1942 zahájilo NOÚZ zotavovací akci (tedy rekreaci), již se zúčastnilo 7000 dělníků. Dělníky mělo pozitivně naladit i společné

Recepty pro závodní jídelny

stravování v závodních jídelnách, jehož počátky spadají také do roku 1942.

Tyto akce organizovala NOÚZ prakticky úplně v režii okupantů; ale do jisté míry odpovídaly představám odborových funkcionářů jak pečovat o dělníky a jak zvýšit vážnost jejich práce v národním kolektivu. Samozřejmě všichni věděli, čím je tato starost nacistů motivována; o opatřeních na zvýšení technického vzdělání si mohli myslet, že jen prospějí celému národu a budou platit i po válce... Proto se na některých ak-

Součástí rekreačních aktivit byly i rozcvičky

cích nařízených okupanty mohli podílet bez velkých morálních problémů.

Nacisté NOÚZ využívali, jak mohli, přesto k ní udržovali obezřetný postoj. Vedle NOÚZ také podporovali Českou pracovní frontu, která se jako „odborová“ součást vysloveně kolaborantské organizace Český národně socialistický tábor – Vlajka snažila o převýchovu českého dělnictva v duchu nacistického „nového pořádku“. Členové České pracovní fronty se měli starat o nerušený chod vojensky důležitých továren, bedlivě sledovat své okolí, pátrat po „štváčích v každé dílně“. Česká pracovní fronta se pokoušela aplikovat některé prvky odborové práce, ovšem v českém dělnictvu nemohla získat vliv. Neúspěchy na tomto poli si potom kompenzovala spoluprací s okupačními bezpečnostními službami. Okupanti ji na jedné straně nebrali vážně, ale na druhé si ji pěstovali, aby ji případně využili jako protiváhu NOÚZ nebo nátlakový prostředek na ni. Nacisté si také přáli získat bezprostřední cestu k českým dělníkům. Proto dali podnět k zakládání pracovních výborů, které měly zezdola nahoru přinášet přání dělnictva a opačným směrem šířit propagandu. Jiné pravomoci neměly.

Heydrichiáda

Po atentátu na Heydricha 27. května 1942 bylo vyhlášeno stanné právo a zahájena velká pátrací akce. Začaly popravy

zatčených osob a dalších obviněných ze schvalování atentátu, kolovaly pověsti o decimaci českého národa. Za těchto okolností se protektorátní vláda rozhodla uspořádat 2. června na Staroměstském náměstí velkou manifestaci, která měla odsoudit atentát a ukázat loajalitu českého národa říši.

Jako hlavní řečník měl vystoupit ministr Moravec. Köster přikázal, aby na manifestaci mluvil také někdo za NOÚZ. Protože Stočes byl špatný řečník, určil Haise. Ten se bránil, nechtěl to učinit, ale nátlaku nacistických pohlavárů podlehl. (Köster ho např. varoval, že „vše leží v rukou Hitlera a podkladem pro jeho konečné rozhodnutí má být právě tento veřejný projev k lidu“.) K rozhodnutí vystoupit na manifestaci přispěly i četné deputace z továren, které žádaly, aby NOÚZ něco učinila ke zmírnění represálií. Proto Hais uposlechl. Kromě manifestace v Praze se 6. června účastnil ještě stejné akce v Plzni. Tyto manifestace představují jedno z největších ponižení českého národa v moderní době, avšak vlnu strašlivých represálií, která vyvrcholila likvidací vesnic Lidice a Ležáky, stejně nezastavily. Ovšem masová účast na nich také o něčem vypovídá.

Další činnost NOÚZ

Stanovené směrnice pro působení NOÚZ se zásadně příliš nezměnily. Došlo přirozeně ke kvantitativnímu nárůstu některých činností – např. závodní stravování využívalo ve roce 1943 až 1/4 milionu osob, které musely ve prospěch kantýny odevzdávat potřebné potravinové lístky.

Akce si vyžádala speciální školení kuchařů, kteří se museli učit vařit hospodárně, připravovat rozpočty jídel apod. Rozvíjela se i zotavovací akce, pojmenovaná po R. Heydrichovi, jíž se v roce 1943 zúčastnilo přes 20 000 dělníků.

NOÚZ organizovala vánoční nadílku pro děti horníků a další charitativní akce, např. sběr obuvi pro české dělníky. Také zásobovala obuví a šatstvem německé vojáky. V rámci akce Radost a práce pořádala velmi oblíbené kulturní pořady, podporovala knihovny a dala podnět k rozvoji tovární tělovýchovy. Velkou péči věnovala časopisectvu. Vedle časopisů, věnovaných jednotlivým odborům, vydávala deník Národní práci, obrázkový časopis Lidé práce a časopisy pro ženy a dělníky donucené pracovat v říši (Žena v práci, Český dělník). V polovině roku 1944 nahradily odborové časopisy jen cyklostylovaná zpravodajství. (To byl jeden z nejjasnějších důkazů, že porážka hitlerovského Německa se blíží.) Z novinek posledních let je třeba upozornit na právní pomoc poskytovanou i nečlenům NOÚZ.

Mezi zaměstnanci se NOÚZ stávala stále nepopulárnější, neboť v ní viděli především prodlouženou ruku okupačních orgánů na pracovišti. Řady členů řídly (zhruba na 1/2 milionu osob) a ještě více se snižovala platební morálka. Vedení NOÚZ proto usilovalo, aby se členství v NOÚZ stalo povinné, a když to nedokázalo, alespoň prosazovalo, aby se příspěvky rovnou strhávaly ze mzdy. Některé velké závody (např. Baťa) na to přistoupily; celkově se tak pokryla polovina všech

členů. Díky tomuto opatření a naprosté centralizaci se podařilo konsolidovat hospodářství, na něž kladl rozvoj činnosti NOÚZ stále větší nároky. I tak sestával majetek NOÚZ především z nemovitostí, které vyžadovaly péči a různé další náklady, celkově to ve zmatcích válečného hospodářství byla spíš výhoda.

K závažným změnám došlo v personálním složení centrály. Především na konci roku 1942 gestapo odkrylo odbojové aktivity Arno Haise a 9. prosince 1942 ho zatklo. Hais měl štěstí, že lidé s nímž udržoval konspirační styky, mluvili co nejméně. On sám se je snažil co nejvíce bagatelizovat. Díky tomu a na zásah vedoucích německých činitelů, kteří se obávali negativní reakce českého dělnictva, byl proces s ním odložen. Tak se Hais dočkal až konce války. Ve funkci předsedy vydržel Stočes do 1. července 1943, kdy ze zdravotních důvodů rezignoval. Jeho místo už zůstalo neobsazeno, vedení NOÚZ převzali dva tajemníci, František Kolář (spolkové záležitosti) a Hanuš Březina (hospodářsko-finanční záležitosti). V lednu 1944 se Kolář stal jako generální tajemník hlavním představitelem NOÚZ.

Arno Hais

Arno Hais se narodil 30. listopadu 1893 v Rottensteinu (Dolní Rakousko). V Praze se vyučil tiskařem. V roce 1913 odjel do Ruska, kde se zapojil do krajanského hnutí. Během bolševické revo-

luce opustil řady sociální demokracie a přidal se k českým rudoarmějcům. Po návratu do ČSR se stal tajemníkem ústředního sekretariátu KSČ a v roce 1923 přešel do Rudých odborů, které pod jeho vedením začaly opouštět avanturistickou politiku,

diktovanou stranou a Moskvou, a sbližovaly se s reformistickými odboráři. V roce 1929 se postavil proti novému Gottwaldovu vedení a po svém vyloučení z KSČ přivedl značnou část členstva Rudých odborů do sociálnědemokratického Odborového sdružení československého, kde potom působil jako krajský tajemník. Po okupaci byl jmenován prvním místopředsedou NOÚZ a zabýval se zejména organizační výstavbou hnutí. Svých styků s dalšími odborovými funkcionáři využíval k odbojové činnosti. V době heydrichiády mluvil na několika masových shromážděních, odsuzujících atentát. Na konci roku 1942 byl zatčen gestapem a obžalován ze spolupráce s odbojem. Až do konce války zůstal ve vězení. Po osvobození byl kvůli své činnosti za okupace postaven před

Národní soud, který ho však osvobodil. Pracoval pak jako přednosta tiskového odboru ministerstva výživy. Po únoru 1948 uprchl do zahraničí, kde se zúčastnil budování Rady svobodného Československa i čs. exilových odborů. Zemřel 16. června 1971 ve Vídni.

Organizace NOÚZ fungovala velmi dobře, ovšem za cenu, že přestala být nezávislou odborovou centrálou. Změny, jimiž prošla, z ní vlastně udělaly úřad, který plnil zadané úkoly. To poznamenalo fungování dalších odborových organizací.

V průběhu roku 1944 se v NOÚZ vytvořila skupina funkcionářů navazující na program PVVZ a prostřednictvím vysílačky R3 (nejvýznamnější nekomunistické odbojové skupiny na konci války) se přihlásila Londýnu. Ústřední rada odborů (ÚRO), jak se nazývala, spojovala především sociální demokraty (Evžen Erban, Václav Cipro, Josef Kubát), komunisty (František Jungmann) a národní socialisty (František Koltán). Představy Ústřední rady odborů o budoucnosti odborového hnutí i celkové uspořádání obnoveného československého státu se postupně stále přibližovaly programu komunistů. ÚRO se ilegálně, ale zároveň oficiálně sešla 1. května 1945, avšak na veřejnost vystoupila (nehledě na některé dřívější letáky) až v květnovém pražském povstání, kdy se stala součástí České národní rady.

Kapitola 4

ROH a ÚRO

(1945 – 1989)

Česká národní rada vydala 6. května 1945 pověření Ústřední radě odborů, aby převzala všechny odborové organizace a ujala se jejich likvidace, ve skutečnosti však transformace do nových podmínek. Postavila se tak do čela sice oslabené, ale stále ještě nemalé členské základny a získala všechn majetek, který kdy patřil odborům, včetně dědictví po Deutsche Arbeitsfront. ÚRO se v poválečné době nicméně opírala hlavně o závodní rady, které se z jejího podnětu začaly ještě v květnu 1945 tvořit v závodech s více než 20 zaměstnanci. Závodní rady měly vykonávat kontrolu výroby a sprá-

Odborová schůze v ČKD

vy podniku (a tak vlastně omezovaly práva majitelů), staraly se o bezpečnost práce a uspokojování potřeb pracujících, zejména hrály rozhodující roli při dosazování národních správ, přitom měly stále pečovat o obnovu výroby. Na tom, že se výroba v mnoha závodech rozeběhla ještě v létě, měly nemalý podíl. Právní základ dala závodním radám vyhláška ÚRO z 12. května 1945, potvrzená později ještě dekretem prezidenta republiky z 25. října 1945.

Od května 1945 do února 1948

V souladu s obecnou představou, že nelze připustit opakování minulých (vlastně předválečných) chyb, mj. roztržštění veřejného života podle národnostních a stranických zájmů, se odbory začaly formovat jako jednotná organizace, působící na území celého státu, tedy i na Slovensku, a nezávislá na politických stranách. (K vytváření jednotných organizací, a nejen odborových, docházelo ovšem i v mnoha dalších evropských státech, nešlo v žádném případě o československou anomálii.)

Do čela ÚRO byl zvolen Antonín Zápotocký, který se právě vrátil z koncentračního tábora. Jako jediný významný odborový předák přežil nezkompromitován z první republiky a těšil se nepochybné autoritě, dané do značné míry i rodinnými tradicemi. Generálním tajemníkem se stal bývalý funkcionář NOÚZ Evžen Erban, který se formálně hlásil

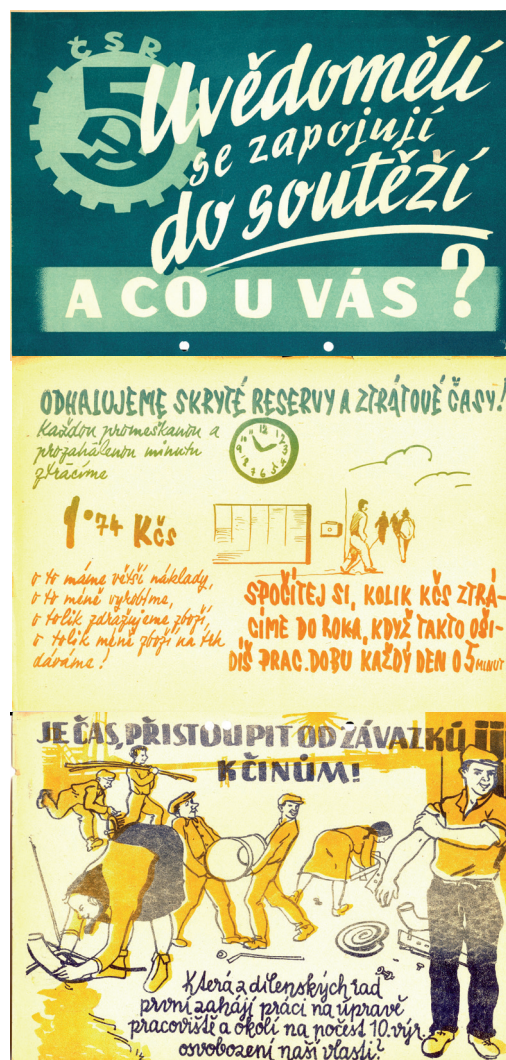
k sociální demokracii, ale v skrytu již úzce spolupracoval s KSČ. Komunisté tak získali v nových odborech dvě klíčová místa. I ostatní významné pozice v představenstvu (později předsednictvu) a prezídiu (později sekretariátu) většinou obsazovali bývalí funkcionáři Rudých odborů nebo odboráři hlásící se k sociálně demokratické nebo národně socialistické levici, např. František Jungmann, Václav Cipro, Josef Kubát, Růžena Volínová, František Koktán, Josef Jura, Josef Kolský, František Malík, Otakar Wünsch. Za těchto okolností se v nadstranickost ÚRO moc věřit nedalo.

V každém případě dávaly odbory zřetelně najevo, že souhlasí s dosavadními změnami v politické orientaci ČSR, že podporují Košický vládní program a jako pevná součást Národní fronty se staví za všechna opatření vedoucí k uskutečnění socialismu. Velký důraz kladly zejména na znárodnění – podle Antonína Zápotockého „velkou bitvu o výstavbu nových výrobních řádů“. Také vláda Národní fronty se chovala k odborům s velkým respektem, hned po návratu do Prahy navštívili její přední členové v čele s předsedou vlády Zdeňkem Fierlingerem ÚRO a potvrdili mimořádně významné místo odborů v mechanismu nového státního uspořádání.

V duchu „nové odborové politiky“, jak ji formuloval Antonín Zápotocký, prosazovalo vedení odborů názor, že zlepšení životní úrovně se nedosáhne pouhým tlakem na mzdy, ale především rozšířením výroby a zvýšením produktivity práce. Pod heslem Roztočte kola výroby! se odbory podílely na hospodářské rekonstrukci státu a organizovaly různé brigády (uhelné, žňové, k opravě zemědělské techniky apod.) a další aktivity k překonání hospodářských potíží. Takový postup odpovídal představám o nové době, vyžadující nová řešení, byl považován za státotvorný a získával sympatie a podporu.

Působení sjednocených odborů zesilovala jejich vysoce profesionální propagandistická práce, která využívala všech dostupných prostředků – filmu a rozhlasu, novin (zvláště deníků Práce a Práca) i časopisů, plakátů, letáků a nástěnek.

Bleskovky, malé plakátky a letáky vzniklé na pracovištích, vyzývaly většinou k plnění plánu a pranýřovaly nedostatky

Národní hospodářství potřebovalo ženy

Den horníků

K nejvýznamnějším propagandistickým akcím patřil Den horníků, který se slavil od roku 1949 dne 9. a 10. září. Prostřednictvím této ohromné slavnosti se měl propagovat klíčový význam hornictví pro hospodářství země a plnění pětiletého plánu. Záštitu nad touto akcí převzal K. Gottwald, mimochodem označený za prvního čestného horníka, který jí dal za úkol, „abychom heroizovali práci našeho horníka, abychom přesvědčili mládež a všechny pracující o důležitosti hornické práce“. V dolech se měl rodit nový vztah k práci, založený na uvědomění

a užívání vědeckotechnických poznatků. Kvalitní zdravotní péče o horníky zase svědčila o tom, že je o ně úplně jinak postaráno než v dřívějších dobách. Horníci měli být představeni jako přední bojovníci za mír a socialismus, přední občané republiky. V tomto smyslu se měl Den horníků připomínat jako svátek všeho lidu.

V následujících letech se Den horníků chápal jako příležitost k agitaci za splnění pracovních plánů těžby či získávání pracovních sil. Protože však pořadatelé oslav v revírech dokázali spíše apolitickými akcemi oslovit tamní obyvatelstvo, svátek se brzo vžil a dodnes je připomínán.

Vedení odborů se v žádném případě nevzdávalo různých nátlakových akcí, k jejichž organizaci mohlo využívat jak odborových svazů, tvořených podle průmyslových odvětví, tak regionálních všeodborových orgánů – krajských a okresních rad. Při prosazování svých stanovisek se však mohlo postupovat novým způsobem – ÚRO fungovala jako partner vrcholných státních a politických orgánů, vysílala své zmocněnce do Svazu průmyslu a jeho sekcí i bankovních institucí a dokázala prosazovat politická i odborná stanoviska pomocí svého početného a kvalifikovaného aparátu. V jeho struktuře měly mimořádné místo komise, které sloužily jako odborný, poradní i výkonný orgán. Přípravovaly připomínky k vlád-

ním předlohám a podklady pro jednání odborů s vládními činiteli či další iniciativní návrhy ÚRO a podílely se tak na formování konkrétní odborové politiky. Zároveň pak tuto politiku s pomocí dalšího aparátu (komisí a oddělení) prováděly. Jejich počet a vymezení úkolů se měnily, v zásadě působily vždy komise národohospodářská, kulturní, sociálně politická a organizační.

Národohospodářská komise

V době mezi květnem 1945 a únorem 1948 měla zřejmě největší význam národohospodářská komise. Kromě již uvedených činností vypracovávala situační zprávy o stavu průmyslu, zásobování, zemědělství, finančních otázkách a ostatních národohospodářských problémech. Do všech významných hospodářských organizací a úřadů delegovala své pověřence, kteří jí zajišťovali kontrolu těchto institucí, a s jejich pomocí získalo ROH hned po osvobození přehled o stavu československého hospodářství. Kromě toho se věnovala i otázkám praktického charakteru, např. organizování brigád, výrobních výborů a řízení zlepšovatelského hnutí. Řešila také naprosto konkrétní problémy: v roce 1945 např. dopravní situaci, zejména nedostatek vagónů. Hlavním a nejúspěšněji splněným úkolem, na němž se podílela, bylo

dosazování národních správ a vůbec organizace znárodněného průmyslu.

Komisi zastupovala Ing. Růžena Volínová (resp. Volínová-Bernardová), která také zasedala v prezídiu a představenstvu ÚRO. Růžena Volínová byla členkou sociální demokracie a manželkou významného sociálně demokratického představitele Viléma Bernarda, který patřil zprvu k levici, ale zároveň prosazoval nezávislost této strany. Proto nebyla považována za zcela spolehlivou. Do čela komise byl postaven komunista dr. Otakar Mrázek.

Komise se zabývala i velice specializovanou, někdy i přímo teoretickou činností – při národohospodářské komisi působil dokonce výzkumný ústav, v němž pracovalo několik žáků významného levicového (ale nemarxistického) meziválečného ekonoma, profesora Josefa Macka. Jeden z nich, Jaroslav Halbhuber – Habr, tento ústav vedl.

Přípravné období zakončil I. všeodborový sjezd, konaný v dubnu 1946 pod heslem Bojem a prací k vítězství socialismu. Delegáti sjezdu prohlásili, že přechod k socialismu předpokládá upevnění a rozšíření znárodněné výroby a podíl pracujících na jejím řízení včetně rozvíjení socialistických

pracovních metod. Sjezd se věnoval také organizačním otázkám. Ve shodě s předchozími ujednáními se české a slovenské odborové orgány spojily do jednotného Revolučního odborového hnutí (ROH). V rámci řízení se v ROH uplatnil tehdy běžný asymetrický model, kdy celostátní centrální orgán Ústřední radu odborovou doplňovala Slovenská odborová rada, zastřešující slovenské odboráře. Proti centralizovanému všeodborovému modelu se naopak neprosadily ani tendence posílit roli svazů, v nichž by se mohli nejspíše uplatnit stoupenci starých, nekomunistických odborových struktur, ani snahy „odpolitizovat“ odbory (tj. zbavit je převládajícího politického vlivu).

Výsledky sjezdu zpečetil zákon o jednotné odborové organizaci přijatý 16. května 1946 (zákon č. 144/1946 Sb.). Zakotvil totiž monopolní postavení ROH, a tak vyloučil odborovou pluralitu.

V průběhu roku 1946 se ROH zaměřilo zejména na přípravu dvouletého plánu – odboroví aktivisté vysvětlovali a popularizovali jeho cíle, snažili se zapojit do přípravy pracujících a organizovali pracovní iniciativu. Výrobní výbory se pokoušely plánovat výrobu.

Zostření mezinárodní i vnitropolitické situace v roce 1947 se v politice československých odborů projevilo na jedné straně tím, že ROH opět zesílilo tlak na znárodnění průmyslových konfiskátů (tu část podniků zkonfiskovaných po válce a nacházejících se pod národní správou, jejichž velikost ne-

dosahovala hranice stanovené pro znárodnění). Na druhé straně narážel postup prokomunistických aktivistů na zvýšený odpor, který se projevil ve volbách do závodních rad na jaře 1947 nebo na říjnovém plenárním zasedání ÚRO, kdy někteří odboráři žádali, aby se odbory dále nepouštěly do politického boje a zaměřily se jen na ryze hospodářské a sociální požadavky. Hlavním mluvčím nespokojenců byl národně socialistický tajemník Svazu zaměstnanců v různých povoláních Antonín Vandrovec. S Vandrovcem a dalšími možná sympatizovaly členské řady víc, než připouštěl soudobý oficiální výklad, ale reálně se to nijak neprojevalo.

Antonín Zápotocký

Antonín Zápotocký se narodil 19. prosince 1884 v Zákolanech jako syn Ladislava Zápotockého, krejčího, novináře a průkopníka dělnického socialistického hnutí. Vyučil se kameníkem a mj. se prý podílel na dostavbě katedrály sv. Víta. Od přelomu století působil v sociálně demokratickém mládežnickém hnutí, v letech 1907-11 pracoval jako stranický a odborový sekretář na Kladensku a později, až do vypuknutí první světové války, jako redaktor sociálně demokratického listu Svoboda, který vycházel na Kladně. Za první světové války bojoval v řadách rakousko-uherské armády v Haliči, Srbsku a Itálii. Zážitky z vál-

ky a informace o ruské revoluci zradikalizovaly jeho smýšlení. Není tedy divu, že roku 1919 patřil k zakladatelům levicové frakce v rámci československé sociální demokracie. Roku 1920 se účastnil jako delegát II. sjezdu Komunistické internacionály. V prosincové stávce téhož roku vedl revoluční akce na Kladensku, kde stávka přerůstala v obsazování úřadů a vytváření ozbrojených oddílů. V následujícím roce strávil deset měsíců ve vězení, nicméně podpořil založení KSČ, v jejímž vedení pracoval v letech 1921-24 jako člen výkonného výboru a v období 1922-25 dokonce jako generální tajemník. Od roku 1924 byl členem ÚV KSČ, od roku 1925 členem politického byra.

Ve 20. letech patřil k umírněnějšímu (Šmeralovu) křídlu, které oponovalo radikálům, navazovalo na sociálně demokratické tradice a usilovalo o vybudování KSČ jako masové strany. V roce 1929 se připojil ke Gottwaldovu vedení, ale úplně s ním nesrostl, jednak kvůli odlišné generační zkušenosti (byl o dost starší), jednak kvůli svým sociálně demokratickým kořenům. Celá 30. léta působil především v odborovém hnutí jako generální tajemník Rudých odborů a od roku 1928 i jako funkcionář Rudé odborové internacionály

(od roku 1935 i Komunistické internacionály). V době ohrožení republiky na konci 30. let usiloval o sjednocení československých odborů. V dubnu 1939 byl Zápotocký zatčen při pokusu o ilegální přechod hranic do Polska. Následujících 10 měsíců byl vězněn v Praze na Pankráci, v letech 1940-45 pak v koncentračním táboře Sachsenhausen-Oranienburg. Po osvobození navázal na předválečnou dráhu vysokého komunistického funkcionáře a poslance, především však působil jako předseda ÚRO. Tato funkce pro něj byla jako stvořená a on sám na ni vzpomínal jako na nejšťastnější a nejplodnější období svého života. Výrazně přispěl k tomu, že se ROH profilovalo jako zdánlivě nestranická, ale ve skutečnosti jasně prokomunistická organizace. Zásadně se angažoval v únorovém převratu; po Únoru se stal předsedou vlády a 21. března 1953 prezidentem ČSR.

Jako vysoký stranický a státní představitel se podílel na instalaci komunistické moci a nesl svou část zodpovědnosti za všechny její zločiny včetně politických procesů. V roce 1953 uškodil své pověsti i tím, že v předvečer vyhlášení měnové reformy ujišťoval, že měna je pevná a žádná reforma nehrozí. Přesto si osobní skromností, ne-

okázalým vystupováním i nesporným charismatem získal nemalou popularitu. Po druhé světové válce psal také beletrii, v níž čerpal z rodinné paměti i historie českého dělnického hnutí. Antonín Zápotocký zemřel 13. listopadu 1957.

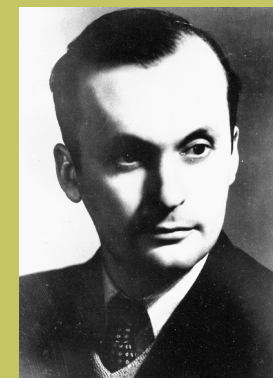

Prezident E. Beneš,
E. Erban
a A. Zápotocký.
V pozadí O. Wunsch.

Evžen Erban

Evžen Erban se narodil 18. června 1912 ve Vsetíně. Počátkem 30. let vystudoval Právnickou fakultu UK a začal pracovat v Jednotném svazu soukromých zaměstnanců, odkud v roce 1940 přešel do Národní odborové ústředny zaměstnanecké. V ní na konci války organizoval ilegální Ústřední radu odborů; po osvobození se stal jejím generálním tajemníkem. Už jako student se hlásil k sociální demokracii, po válce navázal velmi úzké styky s komunisty. Po Únoru 1948 se stal ministrem sociální péče, ale na počátku 50. let 20. století musel odejít z vrcholných funkcí. Přesto dále zastával významné místo předsedy Státního úřadu sociálního zabezpečení (1952-63) a potom až do roku 1968 předsedy Státní správy hmotných rezerv. V 50. a 60. letech působil jako předseda Mezinárodní asociace sociálního zabezpečení. Zastával také funkci poslance.

V roce 1968 se vrátil do vysoké politiky. V dubnu až srpnu 1968 byl členem sekretariátu ÚV KSČ. Mimořádný (vysočanský) sjezd KSČ, který

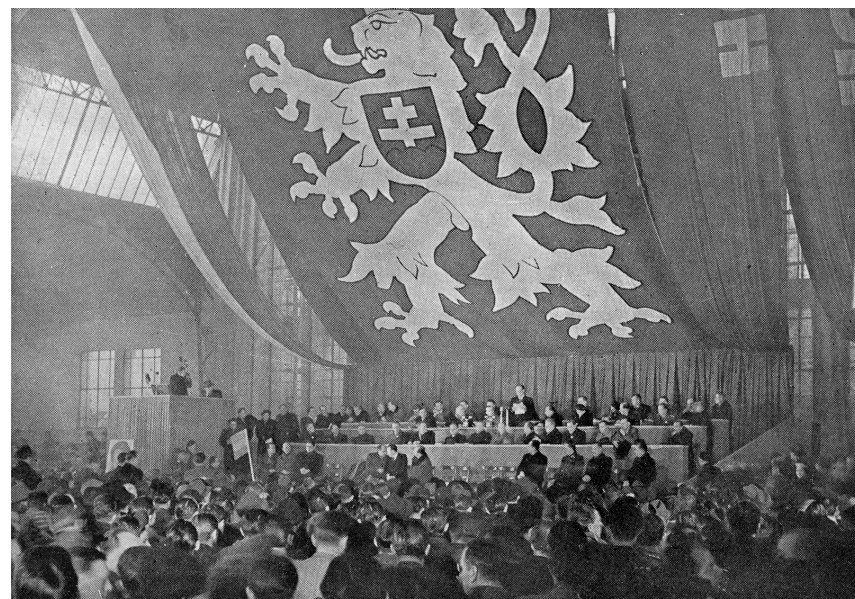
se konal v září v utajení před okupanty, ho zvolil členem ÚV. V této funkci setrval do roku 1986. Podřídil se ovšem normalizačnímu vedení. Za odměnu mohl v letech 1968-71 stát v čele ÚV Národní fronty a v letech 1969-81 v čele České národní rady. Jako poslanec zasedal ve Federálním shromáždění a v letech 1975-85 jako předseda řídil Československou společnost pro mezinárodní styky.

Po listopadu 1989 se pokusil účastnit obnovení sociálně demokratické strany, ale byl jednoznačně odmítnut.

Po Únoru 1948

Sepětí ÚRO a KSČ se naopak stále více potvrzovalo. Komunistický postup v únoru 1948 nejvíce podpořil jednoznačný výsledek sjezdu závodních rad i generální stávka, organizovaná ÚRO.

Po únorovém převzetí moci se mnozí odboráři domnívali, že nový režim jim zajistí ještě více kompetencí a práv. Brzo poznali, jak se mýlili. Nicméně odbory dostaly v novém systému nemálo úkolů. V první řadě se jejich úsilí mělo zaměřit na „všestranné zvyšování a trvalé zajištění hmotné i kulturní úrovně pracujících“. K tomu bylo „nezbytné vrhnout všechny síly na dosažení vyšší produktivity práce... Musíme překonat

A. Zápotocký zahajuje sjezd závodních rad

produktivitu kapitalistické výroby, nemá-li zůstat naše mluvení o lepší socialistické budoucnosti prázdnou frází a neuskutečnitelným snem“. (A. Zápotocký) Odbory měly tedy stejně a ještě více než dříve mobilizovat k vyšším pracovním výkonům. V této souvislosti sice upozorňovaly na neoprávněné nivelizace mezd, především však měly zvyšovat výkonnost „netrzním způsobem“, pomocí různých typů soutěží, vynálezečtví a zlepšovatelství.

Rozdávání deníku Práce na sjezdu závodních rad

V roce 1951 byly odbory podle zákona č. 67/1951 Sb. pověřeny dozorem nad ochranou bezpečnosti a zdraví při práci a na základě zákona č. 102/1951 Sb. i nemocenským pojištěním – jeho provádění bylo převedeno přímo do závodů. Přitom se vycházelo z představy, že společenské organizace

mají přebírat některé státní funkce, přičemž výkon administrativy odborovými funkcionáři a komisemi národního pojištění (resp. dalšími orgány, např. ústřední správou národního pojištění) ji zjednoduší a zlevní. Odbory pomáhaly státu i finančně. Na počátku 60. let, kdy státní rozpočet nedokázal hradit výstavbu jeslí, mateřských škol, pionýrských táborů

Bleskovky byly adresné...

a učňovských zařízení, vydala ÚRO na tyto účely z vlastních prostředků více než miliardu korun. V rámci péče o pracující se odbory dále staraly o závodní stravování a zejména rekreaci, která se stala jednou z nejviditelnějších činností. Stejně rozsáhlé a důležité bylo působení v oblasti kultury,

které se nejvíce zaměřovalo na zakládání a provoz závodních klubů. Ty měly sloužit jako kulturní a společenská střediska pracujících v daném závodě, ale také všemu místnímu obyvatelstvu.

Odborové rekreace

Rekreace začalo vedení ROH organizovat hned po skončení války. Použilo objekty zděděné po předcházejících odborových organizacích a zabralo i další, zkonfiskované Němcům v pohraničí. Často šlo o prvotřídní, byť třeba zanedbané hotely, nebo dokonce zámky. Později dokupovalo nové budovy nebo je nemalým nákladem stavělo (např. Zotavovnu VIII. všeodborového sjezdu v Medlově–Fryšavě na Českomoravské vysočině nebo pražský hotel na Dlabačově).

Rekreace byla poskytována za zlomek skutečné ceny a měla sloužit jako odměna nejlepším pracovníkům, které odborová organizace na závodě vybrala. Pobyt v rekreačním zařízení organizovali specializovaní referenti, kteří připravovali sportovní utkání, plánovali výlety, pořádali večerní kolektivní zábavu. Takový přístup ospravedlňovala skutečnost, že mnoho rekreantů bylo na takovém pobytu poprvé a vlastně ani nevědělo jak trávit volný čas na dovolené, navíc v hotelu

(ne u příbuzných na venkově). Referenti se také měli starat o náležitou politickou výchovu. Do konce se o chování na rekreacích psaly posudky. Později se princip výběrovosti oslabil a na tuzemskou rekreaci mohl jet každý, kdo chtěl, a navíc s sebou mohl vzít i rodinné příslušníky. Postupně mizel i důraz na politické působení. Kromě centrálně řízené rekreace v objektech patřících Ústřední radě odborů existovala i podniková rekreace. Pobyt v objektech patřících podnikům měl od začátku spíše rodinný a méně výběrový charakter. Velké podniky si ovšem mohly od 60. let 20. století dovolit vozit své zaměstnance do zahraničí včetně Jugoslávie nebo Itálie. Konečně podniky organizovaly pro děti svých zaměstnanců tzv. pionýrské tábory.

To všechno byly činnosti, které pracujícím prospívaly nebo jim alespoň neškodily. Když se jimi odbory zabývaly, působily ovšem spíše jako úřad, jako byrokratická struktura, od níž se neočekává iniciativa, nýbrž jen plnění příkazů. Takové chování komunističtí funkcionáři odsuzovali jako „projevy byrokratismu“. Ovšem „ochranářství“ – tj. obrana zájmů členské základny bez ohledu na potřeby budování socialistického hospodářství – představovalo hřích neméně závažný.

Hory patří našim pracujícím

Ostatně ať komunisté ROH chválili nebo kárali za podíl na socialistické výstavbě či výchově mas, projevovali stejnou nadřazenost, založenou na představě odborů jako „převodní páce“ komunistické strany. Vedoucí odboroví funkcionáři, sami v první řadě komunisté, toto pojetí sdíleli. Ovšem to, co platilo zejména pro centrum, nelze přenášet úplně na všechny články řetězu. V závodech, zejména v letech 1948-53, panoval velký neklid, docházelo tam ke konfliktům mezi dělníky a hospodářským vedením a vůbec všemi, kteří chtěli měnit poměry v neprospěch dělnictva. Dělníci nesouhlasili

Plakáty varovaly před úrazem a poškozením národního hospodářství

se zpevňováním norem, údernickými metodami, spojováním politiky a pracovních výkonů a na podporu svých stanovisek byli ochotni dokonce stávkovat. Takové spontánní protesty se nedařilo potlačit. Odborové orgány na nižších úrovních a zejména závodní rady se proti protestujícím nestavěly, často jednaly v jejich prospěch nebo vystupovaly jako prostředníci, někdy je přímo podporovaly. Po roce 1953 se odbory

dokonce stávaly hlavními garanty klidu na některých závodech. Tuto skutečnost můžeme hodnotit dvojím způsobem. Odbory si jednak dokázaly získat zpět část své autonomie, jednak svým nedogmatickým „měkkým“ přístupem prosadily to nejdůležitější, co neuměli prosadit zastánci pevné ruky – klid v závodech.

V závodech a základních organizacích se projevila zjevná nespokojenost především v krizovém roce 1956. V prostoru

vzniklém díky určitému uvolnění po XX. sjezdu KSSS se ozývaly hlasy kritizující projevy „kultu osobnosti“ a požadující demokratizaci společenského života. Taková vystoupení se přirozeně objevovala i na schůzích odborových organizací, kde se odborům vytýkalo, že postupují byrokraticky, že příliš ochotně přistupují na požadavky hospodářského vedení, že nemají vlastní koncepce a opomíjejí zájmy svých členů. ÚRO se těmito záležitostmi zabývala na svém plenárním zasedání 26.-27. dubna 1956. Po relativně bohaté diskusi dospělo odborové vedení k závěru, že je třeba v první řadě prosadit zásadu kolektivního vedení, klást větší důraz na odborový aktiv proti úřednickému aparátu, resp. vůbec zmenšovat byrokratickou zátěž, která se nejzřetelněji projevovala v zahlcení odborových funkcionářů směrnicemi, výkazy a dalšími písemnými materiály. Dále měla proběhnout decentralizace, přesunující více pravomocí na odborové svazy a hlavně na ty svazové orgány, které měly blíže k masám, tedy krajské a okresní výbory. Neméně důležitá byla prohlášení vyzývající odborové organizace, aby vůči hospodářskému vedení vystupovaly energičtěji, důsledněji, aby vyžadovaly plnění kolektivních smluv, dodržování mzdových předpisů (podle zásady úměrnosti mzdy odvedené práci) a v neposlední řadě aby trvaly na dodržování pravidel ochrany a bezpečnosti při práci. Konečně se začalo uvažovat i o tom, zda jsou odbory schopny vůbec zabezpečit právo pracujících na řízení výroby, zda by se u nás nemělo přemýšlet o zřízení

zvláštních zastupitelských orgánů, obdobných dělnickým radám v Jugoslávii. Tato myšlenka se však neprosadila. Celkově nešlo na této schůzi o nové recepty; podobných výzev k odstraňování byrokratismu bylo už vydáno více, nyní ale byly asi míněny vážněji než dřív. Iniciativy se také chopila KSČ, která se věnovala odborovým tématům na celostátní konferenci v červnu a na plenární schůzi ÚV KSČ v září 1956. I zde musela strana čelit výtkám z poručíkování apod., ale její dohled nad odbory nic nenarušilo. Odbory na celostátní konferenci v listopadu se mohly ještě vyjádřit, ale nic nového už nezaznělo. Nespokojenost odborářů se podařilo docela dobře odvést jiným směrem – ostatně jako nespokojenost celé společnosti.

Jediné oficiální změny po únoru 1948 se týkaly organizačního uspořádání. V roce 1952 byly okresní odborové rady zrušeny a zavedeny až o sedm let později, měnil se také počet odborových svazů v závislosti na uspořádání hospodářských orgánů a ministerstev. Postupně se vliv svazových orgánů mírně zvyšoval, na tom nic nezměnila ani krátkodobá změna v roce 1967, kdy VI. všeodborový sjezd zrušil krajské a okresní výbory odborových svazů. Proměnou prošly i závodní rady, prohlášené na II. všeodborovém sjezdu 1949 za vedoucí orgány závodních odborových skupin a na III. sjezdu 1955 přejmenované na závodní výbory.

Postavení závodních výborů se ještě řešilo v druhé polovině 50. let 20. století. Dosavadní četná a nepřehledná ustano-

vení měla být shrnuta do jednoho zákona. Národní shromáždění tento zákon přijalo (zákon č. 37/1959 Sb., o postavení závodních výborů základních organizací ROH) v červenci 1959. Podle tohoto zákona, který mj. rušil zákon o jednotné odborové organizaci a dekret o závodních radách, se měly závodní výbory společně s hospodářským vedením podniku účastnit přípravy a sestavení plánu i jeho kontroly, projednávat s vedením důležité otázky týkající se provozu, hospodaření, investiční výstavby a technického rozvoje závodu. Dále měly vést pracující k socialistickému poměru k práci, dbát o zřizování závodních zdravotnických a sociálních zařízení, organizovat bytovou výstavbu, kontrolovat dodržování pracovněprávních předpisů atd. (V těchto souvislostech se dokonce uvažovalo o výrazném rozšíření pravomocí odborových organizací mimo závody – podle sovětského vzoru měly být pověřeny i kontrolou služeb, obchodu, veřejného stravování a komunálních služeb.)

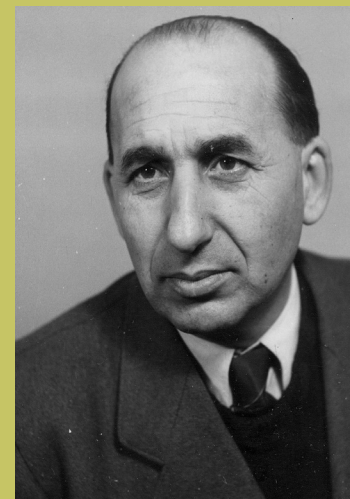
Tak se měl zvyšovat podíl odborů na zlepšování životních podmínek. Rozšiřování kompetencí fakticky k tomuto cíli nevedlo, nýbrž spíše k nárůstu byrokratických činností, zakrývajících vlastní účel organizace, a přebírání zodpovědnosti za státní orgány. Ovšem i za těchto okolností mohly být odbory určitým způsobem prospěšné. K pozitivním stránkám jejich působení nepochybně patří jejich významný podíl na sestavení a vydání zákoníku práce v červnu 1965 (zákon č. 65/1965 Sb.)

Roku 1957 zemřel Antonín Zápotocký. Ačkoli zastával funkce prezidenta republiky i předsedy vlády, historii ovlivnil především jako předseda ÚRO. Přitom tuto funkci vykonával aktivně jen do června 1948, definitivně odešel v roce 1950 (stejně jako generální tajemník E. Erban, který se již po únoru 1948 stal ministrem sociální péče). Po Zápotockém byl zvolen předsedou bývalý slovenský rudý odborář František Zupka (do té doby předseda Slovenské odborové rady a místopředseda ÚRO). Roku 1952 ho vystřídal další bývalý rudý odborář Gustav Kliment, po jeho smrti v září 1953 byl do vedení odborů dosazen komunistický funkcionář Josef Tesla jako první sekretář. Tesla do té doby v odborech nepůsobil, proto si od něho KSČ slibovala, že v nich bude prosazovat nový pořádek bez ohledů na bývalé kontakty. Na konci roku 1954 se do funkce předsedy opět vrátil Zupka, který však pro neshody s vedením KSČ musel v roce 1965 odstoupit. Nahradil ho Miroslav Pastyřík, funkcionář oddaný Antonínu Novotnému.

František Zupka

František Zupka se narodil 30. června 1901 v Marcheggu (Rakousko). Rodina se však záhy přestěhovala do Bukurešti, kde Zupka vychodil obecnou školu a vyučil se soustružníkem. Na konci války se usadili v Gödöllő, rodišti Zupkovy matky. Tam Zupka dobrovolně vstoupil

do maďarské Rudé armády. Po pádu Maďarské republiky rad odešli přes Rakousko na Slovensko, kde se roku 1920 usadili v Banské Belé. V následujících letech Zupka vstoupil do komunistické strany a zapojil se do práce Rudých odborů. Rychle stoupal ve stranické i odborové hierarchii díky své loajalitě i schopnostem, hlavně jazykovým – uměl německy, rusky, maďarsky, rumunsky. Mohl velmi dobře získat důvěru maďarských dělníků, později se také dobře uplatňoval na mezinárodní scéně. Ve 30. letech 20. století působil jako zemský tajemník Rudých odborů, v letech 1935-38 i jako poslanec Národního shromáždění. Po mnichovské dohodě žil legálně v Praze, nicméně udržoval spojení s ilegálním komunistickým vedením. Den po okupaci, tedy 16. března 1939, byl v Praze zatčen a vězněn v různých koncentračních táborech (Dachau, Gross-Rosen, Mauthausen, Sachsenhausen-Oranienburg).

Po osvobození se opět zapojil do politické činnosti jako poslanec, člen ÚV KSS a ÚV KSČ či po kratší dobu jako pověřenec práce a sociální péče. Jeho hlavním politickým působištěm však byly odbory. V letech 1945-49 a 1953-54 pracoval jako předseda Slovenské odborové rady, v období 1950-52 a 1954-65 jako předseda Ústřední rady odborů. Ač byl Zupka přesvědčený a zapálený komunista, nedokázal se smířit s podceňováním a poručnickováním odborů ze strany komunistického vedení a aparátu. Tyto rozpory vyvrcholily v polovině 60. let, kdy po zhroucení třetí pětiletky strana ještě důrazněji vyžadovala, aby se práce ROH orientovala zejména na zintenzívnění výroby, na překračování plánovaných úkolů národního hospodářství. Odbory byly činěny zodpovědnými za hospodářský vývoj. Jiné aktivity odborů byly zpochybňovány, péče o pracující se označovala za „ochranářství“ nebo „lívivou politiku“, rozvíjení kulturních aktivit za „plané kulturníčení“. Zavádění hospodářské reformy – zdokonalení soustavy plánovitého řízení národního hospodářství vyžadovalo, aby se posílilo postavení hospodářských vedoucích, což se mělo stát i na úkor autority odborových organizací. Zupka se snažil tento vývoj ovlivnit, ale neúspěš-

ně. Na jeho stanoviska nebral stranický aparát ohled. Navíc se dostal do osobního sporu s Antonínem Novotným. Za těchto okolností, navíc pod tlakem špatného zdravotního stavu, se rozhodl odejít do důchodu.

I potom zůstal politicky činný. V době normalizace podpořil Husákovu vedení a vrátil se opět do vyšších politických funkcí; stal se členem ÚV KSČ.

František Zupka zemřel 2. června 1976.

Odbory a kultura

Vliv Ústřední rady odborů zasahoval i do oblasti kultury. Podle představ hlavního odborného orgánu – kulturní komise, vedené zpočátku překladatelem Františkem Jungmannem – měly odbory prosazovat, aby se v kulturním životě národa náležitě dbalo na kulturní potřeby dělníků a zaměstnanců. Celý kulturní život národa měl být jednotně a plánovitě řízen, podřízen kontrole lidově demokratického státu a veden z jejich pohledu jedině správným pokrokovým směrem. Odborová kulturní politika měla dále za úkol pomáhat odborovým organizacím na závodech a závodním radám při konkrétní organizaci kulturního života pracujících. Podporovaly se přitom ty aktivity, které byly v odborovém hnutí již běžné, např. zakládání a udržování knihoven. Od-

bory se ale také pokoušely např. prosadit, aby divadelní a filmové podnikání bylo osvobozeno od vlivu soukromých podnikatelů, kteří na kulturní tvorbu nahlíželi údajně jen jako na záležitost kšeftu a zisku. V tomto směru dosáhly odbory mimořádného úspěchu a výrazným způsobem se podílely na znárodnění filmu dekretem prezidenta republiky z 11. srpna 1945. V prvních měsících po osvobození na sebe odbory upozornily především převzetím několika divadel v Čechách

do vlastní režie. Tento spektakulární čin byl oprávněn skutečností, že bez jejich finanční injekce by v těchto divadlech nebylo možné zahájit provoz. Snaha učinit je „veřejnými kulturními ústavy, tj. zařízeními státně politické výchovy“ se však nesetkala s úspěchem; s představou, že dobré divadlo nemůže být ziskové, se asi opravdu nedá žádné divadlo trvale provozovat.

Impozantní, rozmáchlá a finančně neobyčejně náročná kulturní aktivita odborového hnutí byla podrobena revizi na I. všeodborovém sjezdu r. 1946. Kulturní činnost ztratila svůj všeobecný charakter a byla mnohem více podřízena konkrétním požadavkům odborového hnutí na ideové výchově pracujících a upevnění pracovní morálky v zájmu plnění dvouletého plánu. Kulturní činnost se měla mnohem více orientovat na závody.

Této orientaci měly přispět v první řadě právě závodní kluby, zakládané jako místa vhodná pro pořádání přednášek, provoz knihoven, čítáren a konání schůzek zájmových kroužků. Závodní klub měl být vybaven co nejlépe, získané prostory přitom neměly připomínat restauraci, nýbrž spíše pohodlný byt, umožňující ale i promítání filmů a tělovýchovnou činnost. Kvůli nedostatku vhodných prostor se však záhy začalo mluvit o tom, že závodní klub není jen místnost „s klubovkami a kulečnickem“, především základna pro kulturní činnost, jakýsi společný jmenovatel zájmových a uměleckých kroužků. Přestože se předpokládalo, že tato činnost

bude mít zpočátku ráz spíše rekreačních a společenských podniků, nemělo se zapomínat ani na politické uvědomování kádrů i mas. Pro kádry se měly zřídit politické a národohospodářské kursy, masy měly být získávány debatami, vedenými uvědomělými kádrovými pracovníky, o denních otázkách a postupně je přesměřovat i na problémy vědeckého socialismu.

V závodních klubech se zpočátku rozvíjely především sportovní a knihovnické aktivity; velkému zájmu se těšily šachové kroužky. V roce 1949 působilo v rámci 1500 závodních klubů 5000 závodních knihoven a bezpočet různých kroužků – fotografických, divadelních, šachových, pěveckých,

Básníci Šiktanc, Hrubín, Branislav a Machonin v Divadle poezie v Severočeských tukových závodech v Ústí nad Labem

Svatba v závodním klubu v Nejdku roku 1950

Program v závodním klubu dokázal děti zaujmout

hudebních, esperantistických, filatelistických či čtenářských. Na této činnosti se podílelo nejméně 100 tisíc osob.

Na II. všeořborovém sjezdu, konaném v prosinci 1949, došlo k určitému přehodnocení úkolů závodních klubů, od nichž se nyní očekávalo prohloubení všeobecného a technického vzdělání, výměna zkušeností a zavádění údernických pracovních metod. Stále větší pozornost se zaměřovala na vyvolávání budovatelské iniciativy, přenášení zkušeností se socialistickými pracovními metodami, upevnění pracovního kolektivu. Závodní kluby měly být kromě toho „druhým domovem“ každého pracujícího, měly ho osvobodovat z maloměstského

prostředí, v němž dosud namnoze žil, a sbližovat se závodem, v němž se formuje jeho nový, krásný, lepší život. Zde mohli pracující prohlubovat své znalosti teorie vědeckého socialismu či mezinárodního dělnického hnutí, seznamovat se s vědou a kulturou, s životem jiných národů, zejména národů SSSR, rozvíjet své technické a umělecké schopnosti a vůbec se co nejvšestranněji vzdělávat. Kromě toho mohly kluby sloužit jako vhodné místo pro zábavu, karnevaly a plesy všeho druhu nebo oslavy – závodní kluby byly považované dokonce za vhodné prostředí pro konání svateb a křtin. Několik svateb se v nich doopravdy uskutečnilo. První se konala v roce 1950 v ZK Tatrov Kopřivnice. Ženich a nevěsta, oba svazáci a úderníci, zažili nepochybně neobvyklý svatební obřad, obohacený starými lašskými zvyky i vystoupením pionýrů, a dostali množství darů od pracovních kolektivů, odborových organizací a dokonce i od ÚRO. Jiné svatby ale úřady neuznaly pro formální pochybení a ministerstva vnitra i spravedlnosti toto stanovisko podpořila. Společenská situace nebyla údajně ještě zralá na podobné akce, a tak takové iniciativy zůstaly ojedinelé.

Význam závodních klubů ještě vzrostl, když se v roce 1950 začaly rušit, resp. transformovat staré spolky divadelních ochotníků či lidových hudebníků. Měly dlouhou tradici a vybudovaly si slušné materiální zázemí, ale jako „živná půda starého myšlení“ ... „bránily rozvoji lidově demokratického kulturního a společenského života“. Většina z nich, tzn. ty, které se zaměřovaly na uměleckou tvorbu (divadelní, pěveckou,

hudební apod.), byla připojena k závodním klubům. Šlo asi o 30 000 spolků.

Při hodnocení kulturně výchovné činnosti v roce 1953 se uvádělo, že na pracovištích působilo mnoho kroužků a souborů včetně např. deseti operních a řada symfonických orchestrů. Pro pracující bylo v roce 1952 zorganizováno 150 000 přednášek, které vyslechly tři miliony posluchačů. V 6200 závodních odborových knihovnách se dalo vypůjčit více než sedm milionů svazků.

Při hodnocení kulturně výchovné činnosti v roce 1953 však zazněly spíše kritické hlasy. Zjistilo se, že nesprávné pochopení zásady, že „klub je „činnost“ a nikoli „prostor“, vedlo k tomu, že závodní kluby jako takové, tedy prostory, v nichž se odehrávají kulturní, vzdělávací či jiné aktivity, vlastně ani neexistují, že jde jen o několik kroužků či souborů zastřešených tímto pojmem, ale neprovázaných vzájemně ani společnými cíli ani nepůsobících na masy. Proto bylo usneseno, aby se co nejdříve stavěly tam, kde to bylo možné (např. na Ostravsku), kulturní domy a všude jinde zařizovaly závodní kluby jako skutečně fungující a dobře (i prostorově) vybavené instituce, spravované profesionálními pracovníky. Jejich činnost se nepochybně zlepšila, na druhé straně také prodražila. Inspekce Ústřední rady odborů potom musely často zjišťovat, že vedení těchto institucí se stará jen o finanční profit. V některých případech se ukázalo, že dělníci ani nevědí, že v závodě nějaký klub existuje, nebo v něm vidí

„panské“ zařízení, či dokonce že závodní kluby navštěvuje zlatá mládež, která „se natřásá u boogie-woogie“.

Do jaké míry se tato tvrzení dají zevšeobecnit, je sporné, v každém případě lze mít za to, že závodní kluby nesloužily doslova těm cílům, které jim byly předepsány. V polovině 60. let 20. století se navíc objevily stížnosti, že závodní kluby nejsou dostatečně dotovány svými mateřskými podniky, a musí proto na svou činnost vydělávat různými (údajně ne vždy důstojnými) způsoby – jejich příjmy pramenily většinou z toho, že působily jako zřizovatelé různých tanečních

a podobných orchestrů, které jim odváděly 8 % ze zisku. To ovšem umožňovalo orientaci na kulturu méně poplatnou oficiální ideologii; v souborech závodního klubu Tesla Karlín začínali např. Karel Svoboda nebo Jiří Grossmann, zakladatel Kar-Kul-Ky (Karlínského kulturního kabaretu), a jiné osoby, charakteristické pro mladou kulturu 60. let 20. století, případně i pozdější doby.

Po roce 1968 se provoz kulturních domů i závodních klubů zformalizoval a zaměřil především na pasivní přijímání kultury, tj. především různá zábavná vystoupení populárních i méně známých umělců. Dost prostoru dostávala i obvyklá zájmová činnost včetně různých kroužků.

Odbory a čeští Němci

Po druhé světové válce se zásadně změnilo národnostní složení Československa, z něhož se po odsunu Němců stal skutečně stát Čechů a Slováků. Ale i po vysídlení zůstala v ČSR celkem početná německá menšina – mluvilo se o 180 000 či 186 000, z toho asi 20 000 žilo na Slovensku. V některých oblastech západních a severních Čech existovaly ještě v 50. letech 20. století vesnice a městečka s výraznou převahou německého obyvatelstva, které žilo ve velké izolaci od okolního světa. Narušoval ji jen poslech zahraničního rozhlasového vysílání. Německé obyvatelstvo bylo různým způsobem diskriminováno, bylo na něj pohlíženo jako na ne-

spolehlivý a státu nepřátelský živel. (Konkrétním vyjádřením tohoto postoje bylo mj. to, že se slovo Němec psalo běžně s malým „n“.)

Toto pojetí bylo ovšem dlouhodobě neudržitelné a muselo se změnit. Rozhodující impuls představovalo nepochybně zřízení Německé demokratické republiky v roce 1949. Další důvod byl spíše národohospodářské povahy – německé obyvatelstvo i za tak nepříznivých podmínek udivovalo svou pracovitostí; podniky v pohraničí, zvláště doly, se bez těchto pracovních sil nemohly obejít. Organizací, která se rozhodně nejvíce, byť samozřejmě nesoustavně a s problematickými výsledky začala o Němce starat, bylo ROH.

Začátek tohoto zájmu spadá do roku 1949, kdy se začalo uvažovat o tom, za jakých podmínek mohou Němci získat československé občanství (ztracené připojením československého pohraničí k Německu po mnichovské dohodě).

Ministerstvo vnitra proto vydalo 18. května 1949 vyhlášku, že Němci žijící trvale na československém území mohou v období mezi 1. červnem a 30. listopadem 1949 požádat o československé občanství, a to tak, že vyplní celkem jednoduše koncipovaný tiskopis. Při tom již měly hrát velkou roli odbory, resp. odborové organizace v závodech. Ty mohly tiskopisy pro Němce, zaměstnané v jejich závodech, hromadně vyzvednout, v každém případě je měly na tuto možnost vhodným způsobem upozornit a pomoci jim s vyplňováním. Žádosti měly odborové organizace doporučovat a při tomto

doporučení brát zejména v úvahu, jak se příslušní žadatelé zapojili do budování po roce 1945. Nakonec měly vyplněné žádosti hromadně předat příslušným národním výborům.

Uvedené změny vedly i k tomu, že vrcholné orgány ROH přehodnotily způsob přijímání Němců do odborů. Zatímco zpočátku se členy československých odborů mohly stát jen osoby mající československé občanství, v polovině roku 1950 padlo rozhodnutí, že do ROH se budou přijímat všichni Němci, kteří pracují na území republiky. O rok dříve se tímto způsobem přistoupilo k přijímání Maďarů. Zástupce Slovenské odborové rady upozorňoval, že noví členové z řad maďarského obyvatelstva záhy vystoupili s požadavky užívání maďarštiny v odborovém hnutí, vlastního časopisu apod. To budou chtít i Němci, upozorňoval. Ale to už zřejmě nevadilo. Vstup Němců do ROH se začal organizovat jako kampaň. Výsledky byly přirozeně rozdílné. V Královodvorských železárnách se z 222 Němců přihlásilo 68, přičemž všichni měli socialistické závazky, 17 z nich dokonce údernické knížky. Zbývající soudili, že budou odsunuti, a o občanství neprojeví zájem. V ostravské oblasti byli prý všichni přijati již v letech 1945-46, protože dostali slib státního občanství. Proti přijímání se prý neobjevily žádné námitky, protože šlo o vynikající pracovníky. Ze souhrnné zprávy pro sekretariát ÚRO víme, že „postupné odstraňování diskriminačních opatření vůči němcům (!) naráželo na částečný odpor u malé části pracujících, kterým byl přidělen německý majetek a kteří se

domnívají, že ho budou muset Němcům (!) vracet. Po zdůvodnění a vysvětlení byla i tato část našeho lidu přesvědčena o správnosti postupu“.

Jak ukázala přísně důvěrná situační zpráva o náboru do ROH v řadách zaměstnanců německé národnosti v kraji Karlovy Vary z počátku roku 1951, nebylo to vůbec jednoduché. V některých závodech bylo třeba přesvědčovat české zaměstnance, aby se proti tomuto kroku nestavěli, zároveň získávat i Němce, kteří to někdy považovali za postup, který je jim vnucován z vnějšku. Úspěch takové akce ovšem vyžadoval, aby se zaměstnanci odborového aparátu, a to jak v ústředí, tak v kraji, této problematice usilovněji věnovali. Členskému oddělení ÚRO prý trvalo někdy několik měsíců, než žádost o přijetí vyřídilo – a do té doby ztratil žadatel zájem. Masově výchovná práce se měla zintenzívnit, pro příslušníky ROH německé národnosti se mělo zavádět zvláštní politické odborářské školení. Tyto kroky mělo podpořit „nejmasovější umění“ uváděním dobrých vhodných filmů z produkce NDR, SSSR a dalších lidově demokratických zemí.

Oficiálně vzalo ROH své německé členy na vědomí v srpnu 1951. Dopis všem členům ROH o úkolech při volbách do závodních rad a plnění plánů byl přeložen i do němčiny. Zároveň měli všichni členové ROH dostat brožurku o prověrkách pracovních norem. (Tak proto si na nás vzpomínáte, říkali prý Němci, potřebujete zpevnit normy!) V důsledku

nepořádků se jim však tyto materiály většinou nedostaly do rukou. Hlavní rozjezd odborářské práce nastal v dalším měsíci, kdy ÚRO začala vydávat týdeník (později vycházel 2x až 3x týdně) Aufbau und Frieden a bylo zřízeno oddělení pro práci mezi příslušníky jiných národností. Jeho přední postavou se stal Josef Lenk, který potom působil jako hlavní zmocněnec odborů pro styky s německými odboráři.

Odbory se samozřejmě své protektorské funkce ujaly po konzultaci s ÚV KSČ. S příslušnými pracovníky strany byla navíc stanovena i taktika postupu. Koncepce práce s Němci vycházela z toho, že z 90 % jde o dělníky. Lenk proto doporučoval bojovat proti národní solidaritě, ještě posílené zkušenostmi po skončení války, kdy se většinová společnost chovala podle hesla „Němec jako Němec“ a nebrala ohledy na prokazatelné rozdíly mezi antifašisty a henleinovci. Lenk usiloval posilovat třídní vědomí německého dělnictva, doporučoval dlouho diskutovat o mezinárodní politice, historii apod. Odmítl se zaměřit ihned, jak to činili někteří jiní funkcionáři, na otázky plnění plánu. Reakce německého obyvatelstva byla samozřejmě různá. Téměř vždy padaly v diskusi poznámky, kdy a jak budou napravena diskriminační opatření, která vstoupila v platnost v roce 1945 – např. konfiskace domů, zabavování bytů, 20% srážky z platů apod. Často se prý také setkal s tím, že mu Němci na besedách říkali: „A proč se s námi nepřišel někdo takhle bavit už dřív?“ Část německého obyvatelstva tuto snahu ROH nepochybně přiví-

tala, slibovala si od ní nesporně zlepšení svého postavení či alespoň podporu při uspokojování kulturních potřeb. Z těchto lidí se vytvářeli němečtí odboroví aktivisté, kteří prošli odborovým školením a zapojovali se potom do odborářské a další práce. V roce 1954 působilo v Československu již na tisíc německých odborových funkcionářů.

Lenkovo oddělení se opravdu snažilo. Upozorňovalo na nebezpečí konfliktů a na případy diskriminace, kterých bylo stále dost, např. v Lenoře nechaly úřady dělat tři mladé Němce řidičské zkoušky, a když je udělali, odmítly jim vydat řidičské průkazy, protože to byli Němci. Dále usilovalo o zlepšení podmínek pro německé pěvecké a divadelní soubory a vůbec o lepší podmínky kulturního vyžití. V tomto směru muselo

oddělení svádět velký boj se šlen-driánem či snad přímo úmyslnou sabotáží českých zaměstnanců. Jak označit případ, když v Mladé Boleslavi, kde žila všeho všudy jedna německá rodina, se promítal film namluvený v němčině, zatímco do Nového Boru s 2500 obyvateli německé národnosti přišla jen česká verze? Podobné těžko pochopitelné nesrovnalosti, možná naschvály panovaly v distribuci knih. Lenk byl skutečně neúnavný – na druhé straně dokázal kulturní činnost svým způsobem omezovat. Obával se, aby tato činnost neústila v separatismus. Měl radost, když se na nějakém podniku podíleli Češi i Němci společně. Odmítal zřizování německých škol – podle něj by to působilo izolaci německého obyvatelstva – spíše doporučoval kroužky německého jazyka, aby děti ovládly mateřský jazyk ve spisovné podobě. Nelíbilo se mu ani, když se čeští Němci příliš identifikovali s „prvním státem dělníků

a rolníků na německé půdě“, když na jejich schůzích visely prapory NDR a portréty W. Piecka.

Samozřejmě vedle těch, kteří si tak nějak zvykli na daný stav, existovali i takoví, kteří se s touto situací nedokázali vůbec smířit. Nic nechceme, jen nás pusťte pryč, žádali. O československé občanství nebyla zdaleka taková shánka, jak si oficiální představitelé ČSR mysleli, a tak v roce 1953 udělili všem Němcům občanství bez ptaní a žádání. Typické bylo, že někteří Němci je odmítali, a dokonce žádali o potvrzení, že ho nechťeli, protože jim udělovali Američané občanství západoněmecké.

Šedesátá léta, rok 1968 a normalizace

Atmosféra šedesátých let zapůsobila i na československé odbory. Vrcholové orgány vyžadovaly kvalitnější informace – podklady jejich jednání někdy připomínaly spíše výzkumné sociologické zprávy. Snahu dát se při rozhodování vést vědeckým poznáním dokládá i založení Institutu ROH, vlastně výzkumného sociologického a historického pracoviště.

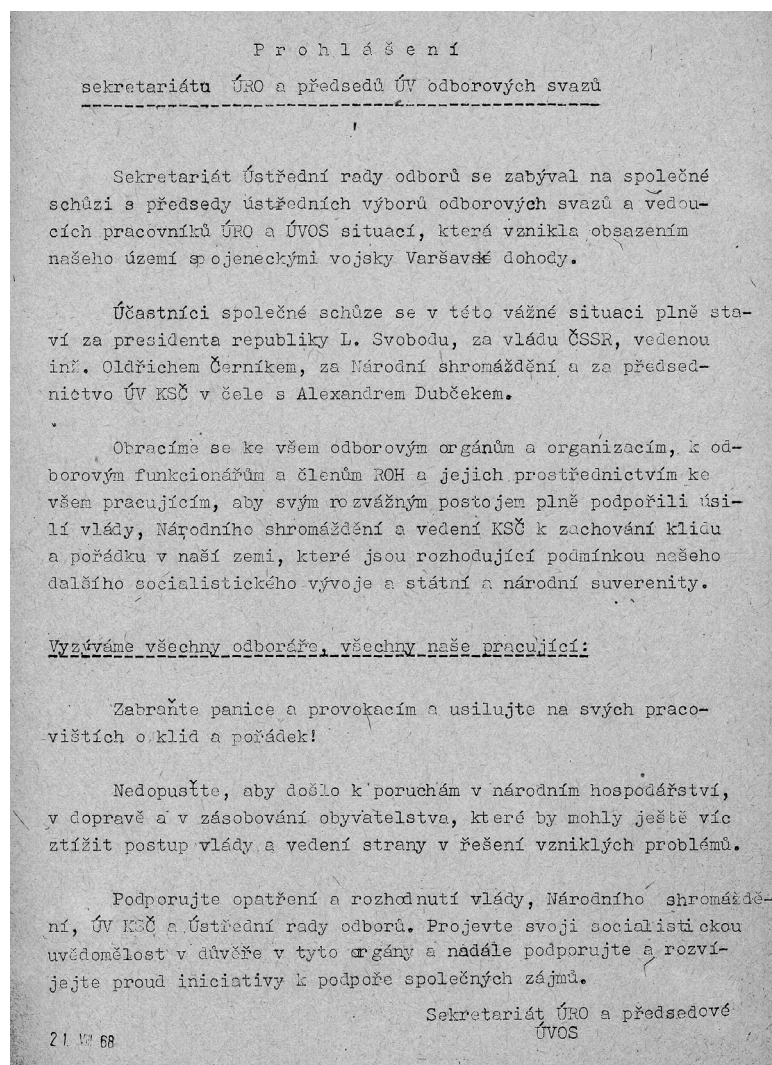
„Obrodný proces“, zahájený lednovým plénem ÚV KSČ, nebraly vrcholné odborové orgány zpočátku na vědomí. Situace se změnila až na plenární schůzi ÚRO 21.-22. března 1968. Pod náporom kritiky, týkající se direktivních metod, přílišné centralizace apod., odstoupil Pastyřík a jeho spolupracovníci. Novým předsedou byl zvolen Karel Poláček,

místopředseda ÚRO a předseda odborového svazu kováků. V následujících dnech a měsících probíhala na všech úrovních a za vydatné účasti odborového tisku, zvláště deníku Práce, diskuse o postavení a úloze odborů v nových podmínkách. Diskutující odmítali závislost na KSČ, zapojování odborů do výrobních úkolů a naopak požadovali, aby se odbory staly důstojným partnerem stranických i státních orgánů a aby se zaměřily především na obhajobu zájmů pracujících. Konkrétně se nejvíc začalo opět mluvit o právu na stávku a zákonu, který by ho vymezoval, a o zákonu o socialistickém podniku, který by byl zapojen do tržních vztahů a na jehož řízení by se podílela rada pracujících. Na tomto základě vznikl Nástin programu ROH, projednaný celostátní poradou základních organizací ROH 19.-20. června 1968.

Na situaci v odborech měla velký dopad ještě jiná okolnost. Odbory těžce pociťovaly, že jim KSČ předpisovala organizační strukturu. Pokud chtěly skutečně pracovat, musely přijmout takovou organizaci, jakou si přáli jejich členové. Svoboda pražského jara znamenala pro mnoho odborářů především svobodu rozdělit dosavadní odborové svazy, chápané jako umělé a nuceně vytvořené, na menší, ale dobrovolně vzniklé. Tato partikularizace, někdy zesměšňovaná, měla

Karel Poláček

zásadní důsledek: v odborech se nevyměnilo jen nejvyšší vedení, nýbrž došlo k volbám na všech úrovních, všude se objevili noví lidé, kteří to mysleli s reformami vážně a kteří právě proto získali důvěru členské základny a nechtěli ji ztratit. Jednota odborového hnutí se přitom nenarušila, mimo dosavadní odborovou strukturu odešla jen Federace lokomotivních čet, založená v dubnu 1968.

Právě proto zapustil obrodný proces v odborech hluboké kořeny. Za těchto okolností je naprosto přirozené, že ÚRO jednoznačně odmítla okupaci Československa vojsky SSSR a dalších států Varšavské smlouvy; ve Výzvě k odborovým organizacím světa žádala odboráře o pomoc a solidaritu vůči intervenci.

I po srpnu 1968 pokračovaly odbory energicky ve svém reformním kurzu, přípravy organizačních změn se ještě prohloubily v souvislosti s federalizací státu. Kromě dosavadních aktivit spolupracovaly některé odborové svazy se Svazem vysokoškolského studentstva. V reformním duchu se podařilo ještě v lednu 1969 uspořádat sjezdy Českého revolučního odborového hnutí a Slovenského revolučního odborového hnutí, na něž navázal VII. všeodborový sjezd, konaný ve dnech 4.-7. března 1969. Sjezd schválil základní dokumenty a zaujal stanovisko k návrhu zákona o socialistickém podniku. V nově zvolených orgánech převládli stoupenci reformního hnutí, čeští a slovenští odboráři byli zastoupeni paritně. Předsedou se opět stal Karel Poláček.

ZÁVODNÍ VÝBOR ROH

ČKD PRAHA OBOROVÝ PODNIK ZÁVOD LOKOMOTIVKA - SOKOLOVO
PRAHA 9 - VYSOČANY, Českomoravská č. 205 — Telefon 822185

ZV ČKD PRAHA o. p., závod LOKOMOTIVKA-SOKOLOVO

Titl.

Ústřední rada odborů

nám. G. Klimenta
P r a h a 3. - Žižkov

VÁŠE ZPRÁVA-ZNAČKA-ZE DNE

VYŘIZUJE

DOM. LINKA

NAŠE ZNAČKA (uveďte v odpovědi)

PRAHA 9.

dne 28.8.1968

VĚC:

Pracující závodu ČKD Lokomotivka - Sokolovo vyslechli informaci o průběhu jednání v Moskvě a projevují zásadní neshodu s přijatými závěry.

Žádáme o projednání a přijetí těchto bodů:

1. Zaručení normální funkce právoplatně zvolených orgánů, t.j. prezidenta republiky L. Svobody, vlády republiky pod vedením s. O. Černíka, národního shromáždění pod vedením s. Josefa Smrkovského, ÚV NF se s. Kriegelem a ÚV KSČ s prvním tajemníkem s. Al. Dubčekem.
2. Uznání nového ÚV KSČ, zvoleného na mimořádném XIV. sjezdu.
3. Žádáme úplný odchod okupačních jednotek z území ČSSR včetně jejich politických a bezpečnostních složek a poskytnutí náhrady způsobených škod.
4. Okamžité odvolání z funkcí všech kolaborantů a zrádců, kteří již nikoho nezastupují.

ZÁVODNÍ VÝBOR ROH

ČKD PRAHA o. p.

závod Lokomotivka-Sokolovo

5. Zaručení všech občanských práv a demokratických svobod občanů naší republiky a poskytnutí ochrany všem, kteří se v polednovém vývoji a zvláště v posledním týdnu veřejně společensky angažovali.

6. Uznání naší svrchovanosti a vlastní specifické cesty k socialismu v duchu akčního programu KSČ a programového prohlášení vlády ČSSR.

Současně vás vážení soudruzi ubezpečujeme, že za vámi pevně stojíme, vyžadujeme si vaše další stanoviska a slibujeme, že neučiníme zatím nic, co by dnešní složitou situaci v naší zemi dále zkomplikovalo.

Org. č. 169-05-04
ZÁVODNÍ VÝBOR ROH
ČKD Praha o. p.
oborový závod Lokomotivka-Sokolovo
1 Praha 9, Českomoravská 205

Za ZV ROH

Kučera

ČKD PRAHA
OBOROVÝ PODNIK
závod LOKOMOTIVKA - SOKOLOVO
Za vedení závodu

Klimenta

Jedna z mnoha rezolucí odsuzujících okupaci

Také ve změněných podmínkách se odboráři snažili udržet alespoň zásady, podle nichž se měla provádět ekonomická reforma. Ze všech velkých organizací vzdorovaly nejdéle, prakticky až do podzimu 1969, normalizačnímu procesu, jehož protagonisté později konstatovali, že „pravice, která začínala ztrácet půdu ve stranických a státních orgánech, se zcela záměrně orientovala na odbory ve snaze přeměnit je v politickou sílu, která bude v opozici proti KSČ a státu a které by mohla využívat...“ Na jejich opětovném podřízení si proto dali skutečně velice záležet. Nejdříve se normalizátorům podařilo zasáhnout v redakci Práce, kterou označovali za „druhé centrum“ odborového hnutí, propagující a organizující zásady polednového procesu. V květnu musel redakci opustit šéfredaktor Ladislav Velenský a další propouštění následovala. V září 1969 byla odvolána usnesení k 21. srpnu 1968.

Plakát z roku 1968

Listopadové plénum Československého revolučního odborového hnutí v roce 1969 přehodnotilo některé dokumenty VII. všeodborového sjezdu a zahájilo „očistu“. Během roku 1970 proběhly čistky ve všech odborových orgánech a počet odborových svazů byl opět redukován. Čistky probíhaly pod vedením Jana Pillera, který v úno-

Jan Piller

ru 1970 nahradil K. Poláčka. Po splnění této povinnosti byl v březnu 1971 vystřídán Karlem Hoffmannem, který jako ředitel Ústřední správy spojů v srpnu 1968 aktivně podpořil okupační vojska. VIII. všeodborový sjezd, konaný 12.-15. června 1972, potvrdil normalizační závěry, schválil jednotné stanovy ROH, které znamenaly návrat k pojetí odborů jako převodní páky KSČ a k bývalé struktuře svazů a všeodborových rad, obohacených o republikové orgány. Dále přijal usnesení o hlavních úkolech ROH při další výstavbě socialismu po XIV. sjezdu KSČ, svolání k rozvoji pracovní iniciativy a další dokumenty.

Hlavní požadavky a úspěchy odborářů v roce 1968

V roce 1968 začali lidé zase věřit, že svět je změnitelný, že vše co je špatné a zaostalé, se může zlepšit, jestliže se na tom shodne dostatečně velký počet inteligentních, zodpovědných a energických občanů. Veřejný prostor proto zaplnily nejrůznější výzvy, proklamace, návrhy. Ty se objevily i v odborářském tisku a na jednání různých odborových orgánů. Některé dobré věci se s pomocí odborů dařilo prosazovat. V následujícím textu upozorňujeme alespoň na několik nejdůležitějších výdobytků, které však bohužel neměly dlouhého trvání.

Rady pracujících

Hospodářská reforma Oty Šika zásadně oslabovala význam plánování a předpokládala, že podniky budou samostatně a na vlastní riziko podnikat. V takovém případě velice záleželo na schopnostech ředitelů a dalších příslušníků hospodářského vedení. Jestliže bylo třeba na jedné straně jejich postavení posílit, ukazovalo se zároveň nezbytné získat určitý nástroj ke korigování postupů. Tento nástroj mohl vyjadřovat různé zájmy a šlo jen o to, jak se bude vytvářet, jakými pravomocemi bude vybaven apod.

Zpočátku se předpokládalo, že vzniknou podnikové rady, které budou dlouhodobě určovat finanční, obchodní, technickou, personální a výrobní politiku podniku. V nich měli mít určité slovo i zástupci zaměstnanců, ale především v nich měli figurovat odborníci z vědecké a výzkumné sféry, zástupci státní banky, dodavatelských a odběratelských organizací apod.

Záhy se ale objevil jiný návrh – vytvořit v podnicích demokratické orgány, které by vytvářely určitou protiváhu vedení, resp. jimž by se vedení zodpovídalo. Tyto orgány měly být přímou součástí řídicího mechanismu a nikoli společenských organizací. Tato formulace byla užita speciálně kvůli odborům, které by se svým způsobem mohly na tuto činnost také hodit. V roce 1968 se nicméně od odborů neočekávalo žádné angažování ve výrobě (jak tomu bylo dříve), nýbrž „jen“ skutečná obrana práv pracujících. Rady pracujících by

ovšem ve svých důsledcích eliminovaly rovněž vliv komunistické strany v podnicích.

Myšlenka rad, mj. známá v poněkud jiné podobě z Jugoslávie, se začala šířit. Velmi se o ni zajímaly odbory, velice často o ní psala Práce. Nakonec se pro ni rozhodl i Šik. To pak mělo samozřejmě velkou váhu. Stejně ani zdaleka nepanovala shoda, jak by měly být tyto rady konstituovány, jaké by přesně měly mít pravomoci, dokonce ani jak by se jmenovaly. Nejčastěji se mluvilo o radách pracujících. Byly chápány jako protiváha stále mocnějším ředitelům, jako projev postupující demokratizace i v prostředí, kde byla zatím vzácným hostem, tedy v podnicích. Základní argument, proč by měly být zřizovány, spočíval v tom, že zaměstnanci ponesou důsledky hospodaření, a proto by měli mít možnost ovlivnit vedení a koncepci hospodaření. Vždyť jsou spoluvlastníky podniků, ať je tedy tento vztah vidět. Tím se zlepší jejich vztah k práci. Budou odpovědnější. Protože jsou vlastníky podniků, nebudou proti sobě stávkovat. Jugoslávie se samozřejmě připomínala, ale ještě více se upozorňovalo, že i na Západě existuje velmi moderní trend k participaci zaměstnanců.

Rady pracujících neměly samozřejmě jen přátele. S výraznou razancí proti nim vystoupil pracovník Ekonomického ústavu Václav Klaus. Viděl v nich pokus o zavedení pseudodemokracie. Mluvil asi z duše mnoha jiným ekonomům, když se domníval, že o podnik se má starat odborné

hospodářské vedení, tzv. manažeři, dále má mít podnik správní radu, složenou ze zástupců různých institucí, která by rozhodovala o dlouhodobém směřování podniku a měla by zajišťovat splnění požadavků celospolečenského vlastnictví. Konečně uznával kolektiv pracujících podniku, reprezentovaný odborovou organizací. Ti mohli něco poradit, připomínkovat, ale rozhodování náleží jen řediteli. Jinak samozřejmě uváděl, že pracující jsou v zásadě nekompetentní a náchylní k preferování okamžitého prospěchu.

Nad úroveň debat a diskusí vyzdvihla myšlenku rad pracujících vláda ČSSR, která 8. června 1968 vydala Předběžné rámcové zásady pro zřizování a ověřování činnosti kolektivních orgánů demokratické správy a podnikatelských orgánů v podnicích. Šlo již o dost propracovaný materiál.

V něm je mj. řečeno, že pracovní kolektivy si volí rady pracujících jako představitele demokratické podnikové správy a jejím prostřednictvím zřizují ředitelství podniku jako vykonavatele podnikatelské funkce. Rada pracujících určí, které zásadní otázky rozvoje podniku a podnikového hospodářství bude projednávat. Zejména by se měla starat o koncepci rozvoje podniku, základní zaměření investiční činnosti a návrhy rozsáhlých investičních akcí, o zásady tvorby a rozdělování hrubého důchodu (včetně zásad pro vytváření podílu na hospodářských výsledcích), o konkretizaci těchto zásad v kolektivních smlouvách, o opatření týkající se systému řízení, organizace a vztahů uvnitř podniku. V neposlední řadě

se měla zabývat roční závodní bilancí, k níž si zpravidla vyžádá expertizu nezávislého kontrolního orgánu. O stanovisku rozhoduje prostá většina hlasů.

Rada pracujících podle tohoto materiálu jmenuje a odvolává ředitele podniku a jeho náměstky (na návrh ředitele), schvaluje jeho výši platu a podílu na hospodářských výsledcích, dvoutřetinovou většinou rozhoduje o statutárních otázkách.

Ještě než vláda schválila prozatímní rámcové zásady pro činnost, vytvořily si některé podniky vlastní návrhy na nové uspořádání správy a řízení podniku. Jedním z prvních byl Kaučuk Kralupy. Závod měl složité technické problémy, které se nedaly řešit dosavadními metodami. S myšlenkou rady pracujících přišla ZO KSČ. Její statut schválil 30. května 1968 celopodnikový aktiv pracujících. V Kaučuku chápali radu jako kontrolní orgán podniku bez výkonné pravomoci. Kdyby však došlo při rozhodování hospodářských pracujících k vážným chybám, měla rada právo z toho vyvodit důsledky. Měla se zabývat především perspektivními otázkami v oblasti rozvoje výroby, investiční činnosti, obchodní politiky, kádrové politiky, organizace a řízení podniku. V radě působilo 15 členů, nejlepší pracující a 4 zástupci působící mimo podnik, reprezentující vysoké školy a výzkumné ústavy, ředitel jejím členem nebyl. Rada neměla charakter ani dělnický, ani vědecký, s ROH ani KSČ ji nepojily vztahy podřízenosti a nadřízenosti.

O rady byl překvapivý zájem. Podporovaly je dva významné podniky, v českých zemích plzeňská Škodovka, na Slovensku Slovnaft. Jejich návrhy se studovaly v jiných podnicích, napodobovaly, opisovaly... Odpovídaly asi spíše konkrétním podmínkám než vládní předloha.

Pozornost veřejnosti udržovaly články v tisku, hlavně odborářském, i různé sociologické studie a výzkumy. V nich se hlavně potvrzovalo, že pracující mají velký vztah ke svým podnikům, odmítají nepořádky, nejsou tak hloupí, aby chtěli vše hned projít, a že se mezi nimi najde dost lidí, kteří mají chuť i kvalifikaci. Charakteristický byl hlas jednoho dělníka z Českých Budějovic – náš ředitel má akorát obecnou, já jsem vyučený dělník s maturitou.

Jako mnoho jiných dobrých nebo alespoň slibných věcí byly i rady pracujících odsunuty okupací ČSSR. V září sice ještě vláda potvrdila, že hodlá experimentálně ověřovat jejich působení, ale usnesení vlády z 24. října 1968 neustavovat další, jen analyzovat staré, se už muselo chápat jako jasný signál, že tudy cesta nevede. Veřejnost se však jen tak nedala. Ve dnech 9.-10. ledna 1969 se v závodním klubu Škodovky v Plzni konala schůze představitelů rad pracujících (zastupovaly 830 000 zaměstnanců) – svolaly ji rady Škodovky a Slovnaftu, bez schválení z Prahy a Bratislavy. Porady se účastnili ještě zástupci Československé společnosti ekonomické a ÚRO. Z rozprav bylo jasně vidět, že rady jsou chápány jako součást obrodného procesu, že hlasy proti nim

jsou hlasy těch, kteří si přejí návrat před leden 1968. Jejich pozice ovšem sílily.

Do poslední chvíle za rady pracujících bojovaly odbory. Ještě VII. všeodborový sjezd 4.-7. března 1969 s nimi počítal. Nástup normalizace však znamenal konec. Přestalo se o nich mluvit. Vždyť zpochybňovaly vedoucí roli strany, znamenaly vytváření jiných mocenských center.

**Václav Kraus, Necht' mluví dělníci sami,
Práce 25. května 1968**

**„Rád bych viděl toho, kdo by chtěl fabriku vzít
těm, kdož si v ní budou kolektivně vládnout, kdo
si zvolí svou dělnickou radu nebo jakkoli si tento
orgán nazvou! Čím dřív to dělníci udělají, tím líp.
Sami budou mít největší zájem na tom, aby jejich
závod, jejich podnik byl rentabilní, aby se tam
pracovalo dobře a účelně, aby tam byli vedoucí,
kteří své práci rozumějí.“**

Právo na stávkou v letech 1968–1969

V socialistickém Československu, státu, v němž se „pracující lid stal hospodářem své země“, neměly stávky přirozeně vůbec místo. Přesto k nim – samozřejmě v omezeném množství – docházelo. Přerušování práce s cílem dosáhnout pro zaměstnance nějakého, zpravidla mzdového zlepšení, se však pro jistotu raději označovalo za „schůze v pracovní

době“ apod. Jakmile se ovšem systém v roce 1968 trochu narušil, jakmile si lidé uvědomili, že mohou svým vystoupením situaci reálně ovlivnit, začalo stávek přibývat. Především se však o nich již otevřeně mluvilo, a dokonce se začalo uvažovat o tom, jak je opět začlenit do právního řádu. O stávkách a právu na stávku se pochopitelně nejvíce diskutovalo v odborech.

Způsob, jak se přistupovalo k právu na stávku, naznačoval, jaké cíle si odbory kladly. Oficiálně se dosud tvrdilo, že odbory mají v socialismu dvojčedinou úlohu – pečovat o blaho zaměstnanců a zároveň spolupůsobit při zvyšování výroby. Tyto dvě funkce byly ovšem slučitelné jen na papíře a v oficiálních projevech. V nových poměrech jara 1968 cítili mnozí funkcionáři i členové ROH, že by měli nově formulovat úkoly odborů. Někteří se přimlouvali, aby odbory posílily svůj význam snahami o spolurozhodování na podnikové i celostátní úrovni – tyto názory však zůstaly v menšině. V úvahách o funkci odborů převážily hlasy těch, kteří si uvědomovali, že hlavním úkolem odborů musí být obrana sociálních zájmů pracujících. Aby v činnosti odborů převažovala právě tato stránka, požadovalo 70 % z celkem asi 3000 rezolucí, které na Ústřední radu odborů došly během prvního pololetí roku 1968.

Zároveň rostlo poznání, že zvyšování mezd a sociálních vymožeností zaměstnanců bude nutit vedoucí pracovníky, aby hledali úspory v nákladech lepší organizací práce a za-

váděním techniky. Snad nejzřetelněji formuloval toto stanovisko Václav Klaus, který v odborech viděl „nutný protipól, vyrovnávající sílu ekonomické struktury“. „Úloha odborů je právě v tom,“ vysvětloval, „že ‚pouhým‘ obhajováním svých dílčích zájmů působí na dynamiku celého ekonomického systému. (...) Prosazování dílčích zájmů vytváří konkurenční tlak zevnitř podniku, když už tlak zvnějšku je monopolistickou strukturou ekonomiky omezován. Svými mzdovými požadavky odbory ovlivňují zavádění technického pokroku a tím ekonomicky nutí podniky hledat modernější a efektivnější způsob výroby.“ V ohrožování zisku podniku, v neustálém mzdovém tlaku spatřoval Klaus základní ekonomickou funkci odborů. Jak ale zajistit, aby tento tlak byl skutečně účinný? Těžko se v této souvislosti mohla neobjevit stávka nebo hrozba stávkou.

Podle zpráv, které docházely na ÚRO, se členská základna aktivizovala a na schůzích požadovala nepokrytě či zastřeně zvýšení mezd. Stávky či hrozby stávkou se objevily na Plzeňsku, v Českých Budějovicích, Klatovech a Praze. K tomuto prostředku sáhly i požární útvary. Objevily se však i stávky, kde nešlo, alespoň v první řadě, o peníze. V libereckém ČSAO vytvořili pracující stávkový výbor, aby snáze prosadili zrušení podnikového ředitelství, které odčerpávalo prostředky závodům. Rovněž řízení závodu Lachema Neratovice z brněnského centra Lachemy vzbuzovalo svou nepružností odpor zaměstnanců v Neratovicích, a proto se závodní výbor

této továrny rozhodl požádat o zařazení do vedlejšího závodu Spolany, která jim poskytovala různé služby a dodávala 40 % surovin. Vedení Lachemy však tento požadavek ignorovalo a všechna ostatní jednání, vedená i za podpory vyšších odborových orgánů, nevedla k cíli. Pracovníci Lachemy Neratovice se proto rozhodli vytvořit stávkový výbor a na 23. července vyhlásili stávku, na niž pozvali zástupce ministerstva. Jejich přání bylo okamžitě splněno.

Nebylo pochyb o tom, že odbory se musely problematikou stávek seriózně zabývat. V časopisu Odborář se na toto téma objevily dvě úvahy. Stávky, které zatím proběhly, byly většinou napracovány, a jejich iniciátoři s tím počítali. V budoucnu už na to ale nebude možno spoléhat, a proto je nezbytné, aby si ústředna vytvořila fond na podporu stávkujících, formulovala, za jakých okolností může ke stávce dojít, a vypracovala jasná pravidla pro podpory. Pak vznikaly další otázky, zda se bude hradit celý výdělek, nebo jen jeho část, jak se bude odborová organizace chovat k stávkujícím nečlenům, případně stávkokazům. O stávkách jednaly i odborové orgány. Dubnová VI. plenární schůze ÚRO uložila předsednictvu ÚRO, aby vypracovalo „zásady pro vyjasnění problematiky stávek v naší socialistické společnosti“. Na celostátní poradě delegátů základních organizací ROH 6. července prohlásil předseda ÚRO Karel Poláček, že odbory se nemohou vzdát práva na stávku, ale považují ji za výjimečný prostředek.

Účastníci rady s jeho stanoviskem v zásadě souhlasili.

Ostatně tam, kde je schopné a odpovědné vedení, nemůže stávka vzniknout, tvrdil jeden delegát, zatímco tam, kde tomu tak není, způsobí stávka mnohem méně škody než špatný hospodářský pracovník.

O právu na stávku se zajímal i tehdejší přední intelektuál Ivan Sviták. Právo na stávku řadil k základním právům dělnického hnutí a ta považoval pro dělníky za stejně důležitá jako svobodu slova pro intelektuály. Tato práva a svobody jsou přitom podle Svitáka co nejužší spojeny (intelektuál má proto bránit právo na stávku stejně vehementně jako dělník svobodu projevu) a představují nutný předpoklad socialistické demokracie. Na rozdíl od ostatních úvah, které stávku chápaly zejména jako součást hospodářských konfliktů, kladl Sviták důraz na její význam politický a morální.

V této podobě také stávka začala nabývat na aktuálnosti v létě 1968. Značný počet rezolucí, které ÚRO v polovině července dostala, odsuzoval setrvávání vojsk Varšavské smlouvy na území ČSSR i po skončení vojenského cvičení. Základní organizace ROH ve strojírně n. p. Kovohutě ve Velké Štáhli vyzývala ÚRO, aby na protest proti tomuto jednání vyhlásila generální stávku. Modelárna LIAZ Liberec Rochlice již 11. července z tohoto důvodu dvě hodiny stávkovala a vyzývala všechny pracující a ÚRO ke generální stávce, pokud tyto jednotky do 3 dnů neopustí ČSSR.

Ke generální stávce zakrátko skutečně došlo, ovšem již v podmínkách sovětské okupace. Na výzvu XIV. mimořádné-

ho sjezdu KSČ, který se jednoznačně postavil proti okupaci, se 23. srpna mezi 12. a 13. hodinou všude (s výjimkou nepostradatelných zařízení, lékařských služeb apod.) zastavila veškerá práce.

Generální stávka zanechala hluboký dojem. O tom, že odbory nemají silnější zbraň, nebylo možno pochybovat. Do svých stanov zařadil stávku téměř každý odborový svaz. Nejvyšší odborové orgány, rozdělené v souladu s federalizací Československa na Českou radu odborových svazů, Slovenskou radu odborových svazů a na Ústřední radu Československého Revolučního odborového hnutí, byly podle svých statutů oprávněny vyhlásit na příslušném území v krajním případě dokonce generální stávku na podporu oprávněných politických, hospodářských a sociálních požadavků pracujících. Takové rozhodnutí se v případě ČROS a SROS muselo vázat na souhlas ústředních výborů národních svazů, v případě ÚR Čs. ROH na dohodu s oběma národními ústředními. Z debaty na společném zasedání všech ústředí 13. února 1969 vyplynulo, že v praxi se počítá jen s krátkou generální stávkou na podporu politických požadavků nebo se solidarizační stávkou na podporu nějakého svazu. Jinak by hospodářské boje měly být záležitostí svazů. Taková stanoviska mohla na počátku roku 1969 budit naději.

Problematiku konkrétní realizace práva na stávku ještě analyzovalo zasedání předsednictva ÚRO 24. února 1969.

Zde se objevily zcela praktické návrhy na revizi zákoníku práce a dalších předpisů, např. nemocenského pojištění.

O návrhu na zahájení stávky v rámci podniku měla kvalifikovanou většinou rozhodovat členská schůze základní organizace ROH. Stávku měl vyhlásit závodní výbor, který rozhodoval i o její délce. Stávka mohla být zahájena jen se souhlasem ústředního výboru příslušného odborového svazu. Ten ho směl udělit jen po přezkoumání, zda již byly vyčerpány všechny prostředky k dosažení dohody, případně se měl sám pokusit o řešení. Své rozhodnutí měl ústřední výbor sdělit podniku týden před vyhlášením stávky. O stávkách, které se týkaly celého odvětví, měl rozhodovat jen ústřední výbor svazu. Dosud, pravilo se v závěru informační zprávy, byla pracovníkům většinou vyplácena náhrada mzdy jako při překážkách v práci. Takový stav však byl neudržitelný. Stávkující a jejich rodiny by měli dostávat podporu z odborových prostředků. Mohlo by se uvažovat o tom, že zjistí-li se, že ke stávce došlo vinou nesprávného postupu hospodářského vedení, budou mít odbory právo požadovat na organizaci náhradu škody vzniklou vyplácením podpor. O těchto podkladech se pak ještě jednalo jak ve svazech, tak na ČROS, praktické uplatnění práva na stávku však již bylo za podmínek sílící normalizace nereálné.

Předseda ÚRO Karel Poláček v červenci 1968:

„Za základní formu taktického postupu považujeme i nadále jednání o požadavcích odborových orgánů a organizací s hospodářskými a státními orgány jako rovnoprávní partneři, při čemž musí odbory využívat případně i své politické síly. Jednou z nich je i stávka, která patří mezi tradiční formu boje dělníků za jejich požadavky. Stávku ovšem nemůžeme považovat za společenský ideál v našich podmínkách, ale za krajní prostředek. Se stávkou také není možno hazardovat, protože přináší naprosto zřejmé hospodářské ztráty. Znovu tedy zdůrazňujeme – odbory se nevzdávají práva na stávku. Ale musíme střežit, aby stávky nevznikaly neuváženě, ale jen poté, když využijeme všech forem a práv, které ROH má. Nemůžeme souhlasit s tak zv. divokými stávkami vyvolanými mnohde neuváženě a někdy i jednotlivci. Takovým stávkám nutno zabránit. Každá neuvážená stávka nezvyšuje, ale snižuje v konečném efektu i autoritu odborové organizace – nezvyšuje důchod podniku, ale naopak.“

**Josef Macek a kol., Sedm pražských dnů
21.-27. srpen 1968:**

„Od Národního divadla jde dolů Václavským náměstím řada mladých. Drží se za ruce a volají: ‚Vyklid’te ulice!‘ Za nimi zůstává prázdná široká plocha náměstí. Začínají houkat sirény, klaksony. Vojáci v tancích se rozhlíží po oknech. U některých tanků se uzavírají poklopy. Kulometry a děla se otáčejí, hledají cíle. Ale není na koho střílet... Václavské náměstí je najednou pusté, jen prach zvedá papíry, plakáty. Zůstávají jen tanky, vojáci. (...) Ve 13,00 se Václavské náměstí znovu zalidňuje. Všichni tleskají a volají: ‚Dubček, Svoboda!‘ “

„Druhé centrum“ – deník Práce a odborový tisk

Odborový tisk se skládal z několika vrstev. Vlajkovou loď představoval deník Práce, který patřil k nejčtenějším a nejoblíbenějším československým novinám. Vycházel v nákladu půl milionu výtisků. Na rozdíl od ostatních odborových tiskovin představovala Práce také velmi slušný finanční přínos – např. v roce 1967 poskytla zisk 7 mil. korun. (Slováci vydávali obdobný deník, který se nazýval Práca.) Specifické místo v rámci odborového tisku zaujímaly dva týdeníky, určené pro československé občany německé a řecké národnosti – Volkszeitung a Agonistis. Dále ROH vydávalo funkcionář-

ský časopis Odborář, vědecký časopis Odbory a společnost, odborné časopisy Práce a mzda, Bezpečnost a hygiena práce, Kulturní práce, technicky orientované Technické noviny, Technický týdeník a měsíčník Svět techniky. Všechny tyto časopisy, i když byly ztrátové, měly velký význam, což platilo zejména o časopisech Práce a mzda, Bezpečnost a hygiena práce, které přinášely zásadní materiály z těchto oborů. Odborové svazy vydávaly svazové časopisy, většinou měsíčníky. S výjimkou časopisu horníků a energetiků a kováků měly poměrně malý náklad. Na další úrovni můžeme k odborovému tisku ještě připočítat závodní časopisy.

O svůj tisk se vedení odborů, tedy Ústřední rada odborů a její sekretariát a předsednictvo, dlouho příliš nestaralo. Zázemí velké politické organizace, početný funkcionářský aktiv, dosavadní stabilita a tradice, a dokonce i určitá nenaplněná poptávka – to byly důvody, proč odborový tisk dosahoval poměrně slušných výsledků. Dlouho bylo možno vše nechat běžet samospádem. Přesto si hlavní představitelé odborů začali již v druhé polovině 60. let 20. století uvědomovat, že doba se mění, a snažili se nějak připravit.

V polovině roku 1967 došlo na zasedání předsednictva k velké inventuře odborového tisku. Z připravených materiálů vyplynulo, že celý systém odborového tisku má velmi vážné potíže, způsobované nedostatkem papíru a špatnou polygrafickou základnou. Časopisy jednotlivých odborových svazů vykazovaly velké ztráty. Předsednictvo ÚV KSČ dopo-

ručilo svazové časopisy obětovat a ponechat jen ty, které by se daly vydávat ve spolupráci s ministerstvy jako tzv. sektorové časopisy. S tím odbory nesouhlasily, považovaly svazové časopisy za nenahraditelné. Předsednictvo ÚRO naopak předpokládalo, že by bylo správné vydávat nový časopis – zábavný týdeník, který by mohl oslovit velký počet čtenářů a získávat je pro politiku odborů. Tato myšlenka se zhmotnila v časopise Svět práce, který začal vycházet po obtížných přípravách v září 1968. Jiným nápadem na zkvalitnění odborového tisku byla přeměna měsíčníku Svět techniky na nový spotřebitelský časopis. Svět techniky byl předstižen kvalitnějšími technickými časopisy, jeho náklad výrazně klesal. Spotřebitelský magazín měl velmi slušnou naději na úspěch. Tento záměr z prosince 1967 se však již nerealizoval.

V roce 1968 se však najednou objevily úplně jiné starosti. Na lednový převrat vedení odborů zpočátku nereagovalo. Zato Práce poskytl prostor Josefu Smrkovskému, který 21. ledna v článku „Oč dnes jde“ vysvětloval, že změna ve vedení strany je jen prvním krokem, po němž musí následovat další – odstranění byrokratických manýr nejen „nahore“, ale i v nejposlednější vesnici, že se musíme zamýšlet nad současnými vztahy ve společnosti, ale i nad problémy minulosti, že je třeba se připravit nejen na hospodářské, ale i sociální problémy. A přitom všem se nesmí slibovat nemožné. Tento článek vzbudil mimořádnou odezvu, Práce byla mžikem rozebrána. V této angažované linii Práce pokračovala i nadále.

I na tom, že plenární schůze v březnu 1968 vystřídala Miroslava Pastyřika ve funkci předsedy ÚRO Karlem Poláčkem, měla vedle nátlaku ze základních organizací ROH hlavní podíl především Práce, která poskytla prostor dopisům a dalším vyjádřením jednotlivých pracujících i základních organizací. Ukázalo se, že zejména tento list má velkou propagační a mobilizační sílu. Čtenáři to začali velice oceňovat – jen piště pravdu, kritizujte, vyzývali redakci v četných dopisech. K tomu bylo zapotřebí nejdříve provést personální změnu ve vedení redakce. Do jejího čela byl na počátku dubna 1968 zvolen Ladislav Velenský. Mluvil pro něj zejména to, že v redakci listu pracoval již mnoho let, byl obecně považován za vzdělaného (byl absolventem Filozofické fakulty Univerzity Karlovy), zkušeného a charakterově pevného člověka, který zvládá jednání s lidmi i řízení velké kolektivy.

Velenský připravil v krátké době nástin koncepce a programového zajištění Práce. Předložil ho k projednání již na konci dubna, z čehož celkem jasně vyplývá, že na něm pracoval již dříve. Jeho koncepce byla skutečně velkorysá. Uvědomoval si, že jak je Práce populární, vlastně představuje skutečný lidový list – na rozdíl od odborových deníků v jiných socialistických zemích, které měly charakter spíše časopisů pro širší funkcionářský aktiv. Podle něj byla Práce povolána, aby zaujímala „stanoviska ke všem otázkám země a světa“. V mezinárodní oblasti, protože není deníkem vládnoucí strany, může dokonce mnohé otázky vysvětlovat

hlouběji nebo diferencovaněji a zaujímat svébytná stanoviska, protože se nemusí obávat diplomatických následků. (To byla ovšem nesmírná neprozřetelnost!) Protože je Práce odborářský deník, má působit pro výstavbu vlasti, praktickou účast při správě státu a národního hospodářství i při samosprávě. Má hájit socialistického výrobce před byrokratickými přehmaty hospodářského aparátu, občana před státní správou, spotřebitele před útiskem monopolních dodavatelů. Má jako celé odbory vychovávat k uvědomělému společenskému pohledu, ale také tlumočit a hájit zájmy jednotlivců, kolektivů i celých sociálních skupin. Chce-li být čtena, musí se především obracet přímo na čtenáře, kterého musí zaujmout přístupností, srozumitelností, živostí – nesmí se mu však podbízet.

Šance stát se lidovým deníkem s masovým dosahem se mohla uskutečnit jen za určitých předpokladů. Předně se musela zlepšit materiálně technická základna redakce, která byla dosud dost zanedbávána. Vedle toho považoval Velen-ský, podle něhož měla mít Práce zejména velký zájem o mezinárodní dění, za nezbytné vytvořit skupinu zahraničních redaktorů. Mělo jich být přinejmenším pět: pro SSSR, pro západní Evropu, Německo, Balkán a střední Evropu, Afriku a USA. Tehdy měly něco takového jen redakce Rudého prá-vo a Čs. rozhlasu. Budeme s nimi rádi soutěžit, napsal, jen když budeme mít alespoň trochu srovnatelné podmínky. Ko-

nečně mu šlo o spolupráci s vedením odborů. V podstatě si představoval, aby šéfredaktor byl na úrovni tajemníka ÚRO, účastnil se jednání vrcholných orgánů hnutí a na druhé straně aby předseda či tajemníci docházeli na redakční porady. Alespoň něco se snad splnilo – s novým vedením odborů redakce Práce v zásadě dobře vycházela.

Z takto nastíněných představ se leccos nerealizovalo, ale v průběhu dalšího vývoje Práce plnila svou roli zodpovědně – seznamovala své čtenáře s děním ve státě a zaujímal k tomu stanoviska. Snažila se psát angažovaně pro reformní hnutí, kriticky se vyrovnávala s nešvary a neduhy a jasně upozorňovala na porušování práva – poslední případ lze ukázat na seriálu Tajemství na lince X, v němž se psalo o porušování občanských práv. Redakce však nevyhledávala jen senzační témata, nesnažila se skandalizovat, např. psala poměrně dost o záhadné smrti Jana Masaryka, zdůrazňovala však, že podle přesvědčení jejích autorů šlo skutečně o sebevraždu. Dávala prostor různým názorům, např. k jednomu z nejslavnějších článků pražského jara, ke článku Ivana Svitáka Smysl obrody, v němž se autor zamýšlel nad smyslem a způsoby kooperace dělnické třídy a revolučních intelektuálů, dělnických práv a působení odborů a který byl běžně chápán jako ideologická platforma k utvoření opoziční strany, uveřejnila několik nesouhlasných polemik a dalších spíše rozporně působících ohlasových článků.

Velmi výstižné hodnocení jak Práce působila, jí vystavil

jeden anonymní čtenářský dopis, který údajně podepsali „Dělníci Avie Čakovice“. Tento anonym redakci obvinil, že z odborářského časopisu dělá Rodokaps, že jim nejde o odborové problémy, ale o senzační články, jimiž matou čtenáře a loví v kalných vodách. Není divu, napsal dále, když v redakci pracuje tolik Židů... „My o vás víme, že jste židé, že jste paraziti našeho národa a jeho osudy jsou vám lhostejné. Ve vašich černých duších si přejete, aby současné zřízení zmizelo, to by vám vyhovovalo...“ Redakce tento dopis schválně otiskla a čekala na ohlas. Samozřejmě přišlo mnoho dopisů, které ji podporovaly, ale také mnoho antisemitských. I to byla součást roku 1968!

Vyvrcholením působení Práce pro obrodný proces bylo otištění manifestu Dva tisíce slov 27. června 1968. Význam tomuto textu dodalo i to, že vyšel zároveň v Literárních listech i v Zemědělských novinách a Mladé frontě, tedy vlastně ve všech významných novinách, které nepatřily žádné politické straně. I k tomuto manifestu publikovala Práce různá vyjádření, mj. Smrkovského článek Jeden tisíc slov. Na manifest zareagovali také bratrští spojenci. Představa, že

Redaktoři deníku „PRÁCE“ nepracují od čtvrtčního rána na Václavském náměstí. Museli vyklidit redakci pod nátlakem členů okupačních jednotek. Práce přece vyšla. Neboť v této republice platí československé zákony. Vaše redakce Práce

MOŽEME VYCHÁZET JEN V MALÉM NÁKLADU. PŘEDEJTE NOVINY SVÝM ZNÁMÝM

odborářský deník si může dovolit více než deník vládnoucí strany, se ukázala jako iluze. Jestliže tedy Práci charakterizovala slušná názorová pluralita, dalo by se za její největší přednost považovat, že dávala skutečně programově prostor pro vyjádření prostých – tím ovšem není míněno omezených – čtenářů. Zejména rubrika Dělnické slovo se těšila velkému zájmu dopisovatelů i čtenářů.

Na své poslání nerezignovala ani po srpnu 1968. Ani odbory se v této době nevzdávaly, připravovaly se na hospodářské reformy a především prováděly rozsáhlou organizační přestavbu – nejen rozdělování odborových svazů, ale i celého hnutí podle zásad federalizace. Na tom všem se Práce samozřejmě velice aktivně podílela. Musela přitom stejně jako jiné listy působit již ve velmi ztížených podmínkách. Na základě moskevských protokolů vydalo Národní shromáždění v září 1968 zákon o některých přechodných opatřeních v oblasti tisku a ostatních hromadných informačních prostředků. Na jeho základě byl mj. zřízen Úřad pro tisk a informace, který představoval jakýsi cenzurní úřad. Jeho účelem bylo zamezit zveřejňování informací obsahujících skutečnosti, které by byly v rozporu s důležitými zájmy vnitřní nebo zahraniční politiky státu. Úřad přitom nechtěl zasahovat přímo, ale spíše prostřednictvím zmocněnců působících přímo v redakcích deníků a týdeníků, a vybraných šéfredaktory a vydavateli. Preventivní cenzura tak měla být vlastně nahrazena autocenzurou. Toto opatření se týkalo samozřejmě

i Práce. Bylo velice těžké získat pro tuto práci zaměstnance, nakonec se takoví našli, resp. spíše se dali přemluvit šéfredaktory a redakcemi. Nakolik toto opatření splnilo svůj účel, není samozřejmě jasné.

Proti této praxi se postavily sjezdy odborů, českého ROH i celostátních odborů, a mj. požadovaly, aby nad Úřadem vykonávala dohled Národní fronta a její nejsilnější složka, tedy odbory. Jinak všechny sjezdy, které se na podzim 1968 a na jaře 1969 konaly, vyjadřovaly Práci velkou podporu a vysoce hodnotily její činnost.

Takový postoj netrval již dlouho. Názory, jak redakce Práce působila v krizovém období, zněly stále nepříznivěji. V květnu 1969 byl Velenský odvolán. Hodnocení Práce v listopadu 1969 dopadlo úplně katastrofálně. Odborový tisk zklamal, podporoval kontrarevoluční tendence, nejvíce samozřejmě Práce, která byla obviněna, že v rámci odborového hnutí vytvořila „druhé centrum“, které paralyzovalo práci „dobrých soudruhů“ a prosazovalo revizionismus, rouhalo se proletářskému internacionalismu, podvracelo demokratický centralismus a vůbec mělo na svědomí všechny možné hříchy. Bylo to jistě dost účelové hodnocení, které mělo nepochybně svrhnout podezření z těch, kteří byli v roce 1968 ve funkci a v roce 1969 se jim nechtělo odejít, na bedra novinářů, lehko podezřelých intelektuálů. Ale na druhé straně na tom bylo dost pravdy. To je pro odborový tisk a zejména Práci jistě dobré vysvědčení.

Federace lokomotivních čet

Možnosti a meze demokratizačního procesu v roce 1968 zajímavě dokládá historie první a poslední nezávislé odborové organizace v socialistickém Československu – Federace lokomotivních čet (FLČ).

Výzva k setkání strojvedoucích zazněla poprvé 6. března 1968 v tehdy nesmírně populárním rozhlasovém pořadu Mikrofórum. V následujících několika týdnech v depu železniční stanice Praha–střed (dnes Masarykovo nádraží) došlo k několika setkáním zástupců lokomotivních čet. Na nich zazněla výzva založit vlastní organizaci, navazující na tradice předválečné Federace strojvůdců. Přibližně ve stejné době se Odborový svaz zaměstnanců dopravy a spojů usnesl o rozdělení na tři samostatné svazy dopravy, spojů a železnic. Většina strojvedoucích však dospěla k názoru, že odborový svaz železničářů nebude dostatečně hájit jejich zájmy a rozhodla se pro založení vlastní organizace (skládající se jen z členů lokomotivních čet, tedy ze strojvedoucích, strojmistřů, dozorců dep apod.).

Ve dnech 29.-30. dubna 1968 se v levém křídle Průmyslového paláce konala ustavující konference Federace lokomotivních čet; necelých 300 delegátů zastupovalo přibližně 25 000 pracovníků. V programu žádali, aby se přehodnotilo jejich společenské postavení, a vytyčili řadu dalších požadavků v oblasti platové, sociální a pracovní, např. zkrácení pracovní doby na 38 hodin týdně, zvýšení důchodů a deputátů.

Podle formulace ve stanovách, schválených 30. dubna, se dá předpokládat, že FLČ usilovala o samostatnost na odborovém svazu železnic, ale nikoli na ROH. V tomto duchu začalo i jednání s ÚRO, která však prohlásila, že trvá na neporušitelnosti zásady jeden závod – jedna odborová organizace. Tím se snažila zařadit FLČ opět mezi ostatní železničáře.

Ve FLČ to naopak posílilo tendenci k samostatnému vystupování i mimo struktury ROH. Ještě dříve než federace dostala odpověď z ÚRO, vyhlásila 24. května pasivní rezistenci lokomotivních čet, která měla trvat tak dlouho, dokud nebudou jejich požadavky přijaty. Členové FLČ výzvu respektovali. Z Plzně, kde se nacházel stávkový výbor, pak nevyjelo 12 vlaků, z České Lípy čtyři, z Děčína osm atd. Náměstek ministra dopravy rozeslal telegram všem náčelníkům drah, provozních oddílů a výkonných jednotek a uložil jim uznat FLČ jako oprávněnou organizaci pracujících, vyčlenit pro ně prostředky z fondu kulturních a sociálních potřeb a splnit i další požadavky.

To znamenalo faktické uznání FLČ ze strany ministerstva. Její vliv značně vzrostl a odpovídajícím způsobem se zvýšila i členská základna. Názory na postavení FLČ stále nebyly jednotné, většina členů by si zřejmě přála zůstat v ROH jako samostatný svaz, postupně však rostla i podpora pro úplnou samostatnost. Řešení, které nabízela ÚRO, totiž FLČ jako sekce v rámci odborového svazu železnic, však nepřicházelo vůbec v úvahu. Federace pak podala žádost ministerstvu

vnitř o schválení stanov. Ministerstvo je neschválilo a FLČ se odvolala a snažila se dále vyjednávat.

O tomto sporu se psalo v mnoha novinách, takže se stal obecně známý. Federace o sobě dávala vědět i jinak, např. tím, že od počátku roku 1969 vydávala vlastní Zpravodaj jako neperiodický bulletin s heslem „Vytrváme – nezradíme“, nebo že pod hlavičkou závodního výboru ROH lokomotivního depa v Kralupech nad Vltavou uspořádala první reprezentativní ples. To svědčí mj. i o dobrém finančním zázemí.

Přes veškerou snahu a pomoc z mnoha stran (mj. i ze svazu Kovo, Svazu vysokoškolského studentstva) se však nepodařilo prosadit uznání stanov, které ministerstvo vnitř 24. dubna definitivně zamítlo. Mimořádné zasedání ÚV FLČ pak rozhodlo o ukončení činnosti a likvidaci. Tak zanikla organizace, která se odvážila prolomit dosavadní monopol na odborové organizování a rozšířit politickou pluralitu. Je třeba také zdůraznit, že na vzniku FLČ se podíleli zaměstnanci z českých zemí i Slovenska, šlo asi o jedinou organizaci spontánně založenou v této době, která měla tento „federální“ charakter.

V 70. a 80. letech 20. století

Další léta nepřinesla v zásadě nic nového. Členství v odborech bylo nadále masové (přesahující 90 %), ale formální. Odborové orgány se pokoušely působit na své členy ideo-

logicky, ale nepochybně s menším přesvědčením a razancí než v 50. a 60. letech, členové rádi přijímali různá vylepšení sociální situace, které odbory poskytovaly, tj. zejména rekreace, ale nijak zvlášť se neangažovali. Změnu nepřinesla ani sovětská politika přestavby, kterou všichni oficiální českoslovenští činitelé verbálně přijímali, ale ve skutečnosti odmítali, mj. právě kvůli podobnostem s obrodným hnutím 1968-69. Toto dilema řešili odboroví představitelé tím, že z politiky přestavby si vybírali jen ekonomická, politicky neutrální témata, zejména tzv. urychlení, modernizaci a intenzifikaci výroby, která měla dohonit úroveň západní produkce. Hlavním nástrojem tohoto urychlení se měl stát především vědecko-technický rozvoj, vedoucí k růstu produktivity práce a zlepšení pracovních podmínek. V tomto směru se odbory zavazovaly zejména k podpoře vynálezů a zlepšovacích návrhů a jejich aplikaci ve výrobě, nezapomínalo se ani na úsporu materiálových nákladů. Hovořilo se – stejně jako dříve – také o úpravách mezd, odstraňování rovnostářství a posilování principu zásluhovosti. Odborové orgány kladly také důraz na bezpečnost práce, snažily se přimět základní organizace, aby více přesvědčovaly hospodářské pracovníky o důležitosti těchto otázek. Musely však konstatovat, že v některých oborech stále scházejí kvalitní ochranné pomůcky.

Činnost odborů se ale nevyčerpávala těmito obecnými frázemi. V některých oblastech přinášely odbory obyvatelstvu

skutečné zlepšení životní úrovně, např. v závodních jídelnách se mohla stravovat více než polovina pracujících včetně zaměstnanců na druhých a třetích směnách. Velký rozvoj zaznamenávala rekreace, v každém roce byly otevírány nové nebo rekonstruované zotavovny. Na investiční činnost věnovaly odbory v letech 1981-85 tři a půl miliardy korun. Rekreačních pobytů každoročně využívalo více než půl milionu osob. Zhruba stejné množství dětí odjíždělo každé prázdniny na pionýrské tábory. ROH podporovalo činnost stanic mladých techniků a přírodovědců, pro další zájmovou činnost dávalo k dispozici svá zařízení. Zavazovalo se, že bude více podporovat závodní lékařskou péči a řešit další tíživé otázky komplikující život, např. dopravu do zaměstnání nebo bytové problémy. To už ale brzo nemohlo vůbec stačit.

Poslední všeodborový sjezd se konal v roce 1987

Světová odborová federace, SOF (World Federation of Trade Unions, WFTU, Fédération Syndicale Mondiale, FSM)

SOF vznikla v roce 1945 jako součást vytváření protihitlerovské koalice a snah o nové poválečné uspořádání světa. Mezinárodní odborová konference, která se sešla 6.-17. února 1945 v Londýně z iniciativy sovětských a britských odborů, podpořila úsilí o co nejrychlejší ukončení II. světové války bez kompromisů a vymýcení fašismu ve všech jeho podobách. Delegáti konference dále požadovali upevnění mezinárodní spolupráce v hospodářské oblasti při využívání bohatých zdrojů, zajištění práce všem mužům a ženám ve všech zemích a odpovídající zvýšení jejich životní úrovně. Rovněž prohlásili, že budou usilovat o demokratizaci společnosti a politickou i občanskou rovnoprávnost. Podstatným nástrojem k realizaci těchto cílů měla být nová mezinárodní odborová organizace, úzce spolupracující s OSN. Na druhé mezinárodní konferenci, zahájené v Paříži 25. září, se sešli zástupci prakticky všech významných odborových ústředen (s výjimkou americké AFL), reprezentující 67 milionů pracujících z 56 zemí. 3. října 1945 schválila konference stanovy SOF a od té doby pokračovala do 8. říj-

na jako první sjezd této organizace. Podle stanov měla SOF sdružovat odbory z celého světa bez rozdílu rasy, národnosti, náboženství nebo politického přesvědčení, pomáhat pracujícím odborové organizace zakládat všude tam, kde je to nezbytné, zejména v rozvojových zemích. SOF byla připravená zastupovat zájmy pracujících v mezinárodních institucích. Zejména se však zavazovala, že podpoří společný boj odborů všech zemí proti všem útokům na sociální a hospodářská práva pracujících a na demokratické svobody, že bude usilovat o zabezpečení plné zaměstnanosti, lepší mzdy, zkracování pracovní doby, zlepšování životních a pracovních podmínek apod. Celkovou orientaci jistě dobře vystihl francouzský delegát Léon Jouhaux, když prohlásil: „Sociální ohledy musí zvítězit nad hospodářskými, musí je řídit, musí je vést, aby lépe bylo vyhověno spravedlnosti.“

Další vývoj SOF ovlivnil rozpad antihitlerovské koalice a studená válka. Reformističtí předáci britských a holandských odborů, podporovaní americkou centrálou CIO, požadovali, aby SOF podpořila Marshallův plán. Když vedení SOF odmítlo, založili reformisté v lednu 1949 novou mezinárodní ústřednu – Mezinárodní konfederaci

svobodných odborů. Ze západoevropských zemí zůstaly členem SOF jen dvě významné odborové centrály (francouzská CGT a italská CGIL), jinak členskou základnu představovali v drtivé většině odboráři z východoevropských zemí socialistického tábora (jen v SSSR 50 %). Kromě toho sdružovala i velký počet odborových organizací z třetího světa, pochopitelně nepříliš početných a silných. To však přispívalo k tomu, že se SOF často vyslovovala k otázkám industrializace rozvojových zemí, rasové nesnášenlivosti apod. nebo projevovala solidaritu s jihovietnamskými a alžírskými partyzány. Poměrně velkou pozornost věnovala rovněž problémům žen a mládeže.

Rozhodování o závažných záležitostech bylo vyhrazeno sjezdům (v dubnu 2011 se konal poslední, 16. sjezd v Aténách). Mezi sjezdy řídila organizaci generální rada, v níž měla každá ústředna jeden hlas. Součástí SOF se postupně stávala tzv. mezinárodní odborová sdružení, pracující na odvětvovém základě. Československé odbory – Revoluční odborové hnutí – působily v SOF od samého počátku jako velmi aktivní člen. ROH poskytlo významnou pomoc při stěhování SOF z Paříže, odkud ji francouzská vláda vypověděla v roce 1951, do Vídně a 1956 z Vídně do Prahy.

V roce 1991 odňalo československé ministerstvo vnitra SOF povolení mít sídlo na území republiky a vyvíjet zde činnost. Nové, demokratické odbory v Československu přerušily se SOF jakékoli styky. Pád totalitních systémů ve východní a střední Evropě označili představitelé SOF za zásadní historickou změnu. Vyslovili přání, aby se všechny reformy uskutečnily s ohledem na potřeby pracujících, a připomněli význam odborů a odborové jednoty v očekávaných procesech. Rozpad komunistického bloku ovšem SOF mimořádně oslabil, v současné době se víceméně skládá jen z odborových organizací třetího světa. Sídlo SOF se nyní nachází v Aténách.

Kapitola 5

Nové demokratické odbory

(1989 – 2015)

Na konci 80. let minulého století se už nedalo pochybovat o tom, že Československo se dostalo na práh hluboké ekonomické, politické i morální krize. Stejně jako ostatní socialistické státy nedokázalo držet krok s vyspělými kapitalistickými zeměmi v rozvoji nových technologií, informatice nebo službách. Náznak řešení těchto tíživých problémů přinášelo nové vedení SSSR v čele s Michailem Gorbačovem, které usilovalo o přestavbu národního hospodářství, zvýšení jeho výkonnosti i za cenu určité rehabilitace tržních vztahů. Politika přestavby se nezaměřovala jen na hospodářskou oblast, předpokládaly se i určité politické změny; zejména se s ní spojovala „glasnost“, tedy všeobecná informovanost bořící mnohá ideologická tabu včetně objasňování „bílých míst“ nedávné historie.

Změny na konci 80. let 20. století

Československé vedení se vůči těmto podnětům chovalo velice zdrženlivě, obávalo se především každého náznaku, že by mohlo dojít k revizi pohledu na „pražské jaro“ v roce 1968, s jehož potlačením a následnou normalizací spojilo své politické osudy. Protože se však – proti vlastnímu obyvatelstvu – spojilo „na věčné časy“ se Sovětským svazem, nemohlo mu veřejně vypovědět poslušnost. Muselo se na-

opak tvářit, že s politikou přestavby souhlasí. Odhodlalo se dokonce k určitým personálním změnám. V čele KSČ nahradil bezohledného, ale nepochybně inteligentního Gustáva Husáka prostoduchý Milouš Jakeš, který se snad nejvíce proslavil svým výrokem, že se obává, aby komunisté nestáli „jako kůl v plotě“. Z funkce předsedy federální vlády odešel Lubomír Štrougal, kterého vystřídal Ladislav Adamec. Jestliže první změnou si komunistická strana nijak nepomohla, dá se v druhém případě mluvit o stejně pragmaticky střízlivě uvažujících politicích. Význam Ladislava Adamce se ovšem ukázal až později, v době kdy dokázal prosadit dialog s opozicí. Změny se dotkly i vedení ROH. Z funkce předsedy ÚRO byl odvolán Karel Hoffmann, který v srpnu 1968 zásadně pomohl okupantům jako ministr spojů, a jeho post obsadil velvyslanec v SSSR, dřívější svazácký funkcionář a vedoucí představitel Svazu československo-sovětského přátelství Miroslav Zavadil, který s odborovými záležitostmi neměl žádné zkušenosti.

I když to československé vedení nemyslelo s přestavbou nijak vážně, začalo se byť nesměle mluvit o soukromém podnikání (ve službách a malovýrobě), rozšířily se možnosti vycestovat na Západ, výrobní podniky se začaly orientovat na tvorbu zisku a plánování. V neposlední řadě se do povědomí společnosti vracely dříve zamlčované momenty národních dějin nebo se měnilo jejich hodnocení. K těmto příznivým jevům lze připočítat i skutečnost, že ve volbách

do závodních výborů odborových organizací, které proběhly na podzim 1989, se již mohlo vybírat z více kandidátů. Tak se poněkud změnil charakter závodních výborů, v nichž zesílil vliv nekomunistů. To se potom logicky projevilo na jejich postoji v listopadu 1989. I malých ústupků ze strany mocenských orgánů šlo využít k aktivizaci společnosti. Rostla kritičnost a občanská odvaha, která se projevila v srpnu 1988, počátkem roku 1989 (20. výročí smrti Jana Palacha) a 21. srpna téhož roku. Aktivita opozičních skupin, zdůrazňujících význam ochrany lidských práv, a ekologických iniciativ, varujících před stoupajícím zhoršováním životního

prostředí, nacházela odezvu u stále širších skupin obyvatelstva, které s údivem pozorovalo rychlejší a zásadnější změny v dalších zemích střední Evropy. V Maďarsku vedl reformní kurz v červnu k otevření hranic s Rakouskem, v Polsku se v létě zformovala první vláda, v jejímž čele stál nekomunistický politik. Rapidně se snižovala i prestiž v té době již jediného skutečného spojence komunistického Československa – Německé demokratické republiky, k čemuž ostatně výrazně přispěl exodus východoněmeckých občanů přes Prahu (resp. zdejší velvyslanectví SRN) v září a říjnu 1989. O osudu tohoto státu rozhodly krátce nato mohutné demonstrace, ústící 9. listopadu 1989 v prolomení berlínské zdi – hlavního symbolu oddělení zemí sovětského bloku od svobodného světa.

Demonstrace 17. listopadu 1989 a počátek konce komunistického režimu

Za těchto okolností se ani v Československu nemohl starý režim udržet. V pátek 17. listopadu 1989 (den 50. výročí popravy devíti českých představitelů studentského hnutí a uzavření vysokých škol nacisty) se v Praze konala velká demonstrace vysokoškoláků, na jejímž pořádání se podíleli i příslušníci nezávislých aktivit. V průběhu demonstrace došlo ke spontánním projevům odporu vůči utlačovatelskému

režimu a policejní oddíly ji brutálně rozehnaly. Paralela mezi postupem nacistických a komunistických represivních sil vyvolala ohromné pobouření veřejnosti. Impulz k vypovězení boje komunistickému režimu dali především herci a studenti vysokých škol, kteří vstoupili do stávky. Divadla, budovy fakult a výstavní síně se staly prvními centry organizované opozice. Na shromáždění v Činoherním klubu bylo 19. listopadu založeno Občanské fórum (OF) jako platforma celospolečenského protestního hnutí. (Na Slovensku plnila tuto roli organizace Veřejnost proti násilí – VPN.) Masová spolupráce herců a studentů umožnila, že se podařilo prolomit informační blokádu. O tom, co se děje, se občané dozvídali nejen z vysílání zahraničního rozhlasu (v pohraničí i televize), ale i z letáků tištěných i rozmnožovaných na vysokých školách a kolportovaných nadšenými studentskými aktivisty, ale i z příležitostných vystoupení známých osobností.

Od násilí se opatrně, ale předvídavě distancovaly části oficiálních struktur, především Socialistický svaz mládeže (SSM), jehož vedení si velmi dobře uvědomovalo neudržitelnost dosavadní situace. Kritické prohlášení této instituce, jinak úzce spojené s komunistickou stranou, uvolnilo prostor pro vyjadřování dalších nesouhlasných postojů svazáckých složek i jiných organizací. Policejní zvůli odsoudila i Československá strana socialistická, která pak dala k dispozici pověstný balkon svého nakladatelství Melantrich v polovině Václavského náměstí. Odtud mohl demonstrující Pražany

poprvé oslovit i Václav Havel. Na obranu opozice se postavily oblíbené listy Mladá fronta a Svobodné slovo. Tak se nakonec podařilo docílit, že převážná část české a slovenské veřejnosti vystoupila z pasivity. Obyvatelstvo začalo písemnými protesty odsuzovat tento zárok, žádalo jeho vyšetření, někdy i revizi některých prvků dosavadní politiky. Zasílání protestních dopisů často organizovaly závodní výbory a základní organizace ROH. Nejzřetelněji se nesouhlas s dosavadním vedením země projevil mohutnými manifestacemi v Praze, Bratislavě, Brně a dalších městech. Zde zazněly už jasné výzvy na zásadní změny.

Komunistická strana přesto doufala, že se jí podaří vysvětlit tuto situaci jako výsledek činnosti malých protisocialistických skupin, které touží narušit pořádek a vyvolat

Karikatura otištěná v závodním časopisu Tosáček

chaos. Proti studentům a hercům, tedy inteligenci, chtěla mobilizovat dělnictvo, resp. vyvolat dojem, že „dělnická třída“ protestní aktivity odsuzuje. Tato snaha nebyla jistě marná, na podporu strany a vlády se podařilo získat některé představitele významných podniků, např. podle novinové zprávy navštívila delegace rozhodujících západočeských podniků M. Jakeše a I. Knotka a vyjádřila znepokojení nad vývojem. Podobně když havíři z dolu Dukla vytvořili 23. listopadu rekord v těžbě, věnovali ho na počest 72. výročí VŘSR a zdravého rozumu, jehož se umělcům a mladým lidem podle jejich názoru nedostávalo.

ČKD je tady...

Valná většina dělnictva však jistě takto nesmýšlela. Ukázal to v první řadě příklad největšího pražského závodu ČKD. Už 21. listopadu se objevily první rezoluce odsuzující policejní zákrok a žádající jeho nestranné vyšetření. Následující den přicházeli do podniku studenti a herci, aby vysvětlili, proč začali stávkovat. Pokud se jim nepodařilo proniknout přes dobře střežené vrátnice, konaly se diskuse před závody. Naopak vedoucího tajemníka pražského Městského výboru KSČ a člena předsednictva ÚV KSČ Miroslava Štěpána, který chtěl získat v tomto závodu podporu, dělníci vypískali.

Štěpán v ČKD

Miroslav Štěpán měl vystoupit v závodu Lokomotivka Sokolovo ve čtvrtek 23. listopadu ve tři hodiny odpoledne. Už dlouho před touto hodinou na něj čekalo mnoho lidí. Štěpán se však opozdil, a tak před ním oslovil shromáždění herec Viktor Vrabec, který předtím debatoval s dělníky v závodní jídelně. Na jeho slova: „Socialismus si představujeme tak, že lid bude rozhodovat o tom, jak chce ve své zemi žít,“ se ozval bouřlivý potlesk a volání: „Svobodu, svobodu!“ Bývalý ředitel závodu se pokusil Štěpána omluvit, ale byl vypískán. Naopak velitel Lidových milicí, který prohlásil, že podporuje stanoviska studentů a odmítá jít proti pracujícímu lidu, byl odměněn potleskem. Pak již vystoupil Štěpán. Jeho slova o nelehké době plné rozporů se nesetkala se souhlasem, posluchače si nezískal ani tvrzením, že rozhodující je názor dělnické třídy. Když prohlásil, že „v žádné zemi, kapitalistické, rozvojové ani socialistické, neexistuje, aby patnáctileté děti určovaly, kdy má odejít prezident“, odpovědělo mu volání: „Nejsme děti!“ Jeho další slova zanikla v křiku a pískotu. Chtěl ještě pokračovat, ale záhy poznal, že to je marné...

Čekání na Štěpána...

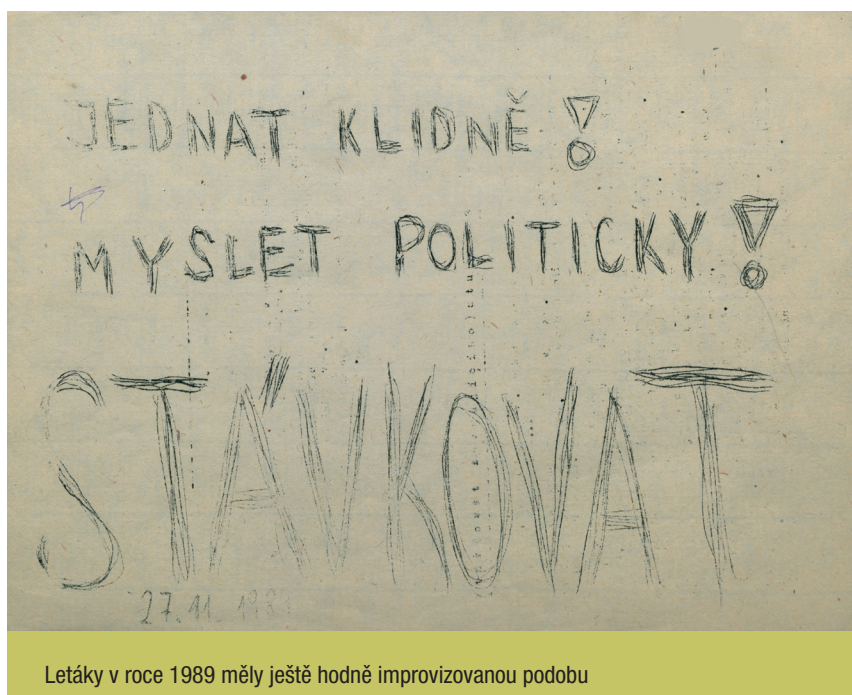
Zhruba ve stejnou dobu, kdy dělníci z ČKD chystali uvítání Štěpánovi, se další zaměstnanci tohoto podniku řadili na náměstí Lidových milicí, aby se zúčastnili odpolední manifestace na Václavském náměstí. Jejich průvod byl po celé cestě nadšeně pozdravován: „ČKD je tady, ČKD je tady... Konečně! Děkuje! Ať žije ČKD!“ Příchod dělníků z tak významného závodu a manifestační souhlas s ideály revoluce znamenaly výrazný předěl v dosavadním dění.

Dělníci z ČKD byli asi nejaktivnější, byli nejvíce na očích, svůj nesouhlas s dosavadním režimem vyjadřovali nicméně i zaměstnanci dalších závodů. V Metrostavu přijímaly rezoluce na podporu herců a studentů všechny společenské organizace společně (tedy ROH, SSM i KSČ), posílaly je svým nadřízeným orgánům i sdělovacím prostředkům, adresovaly je i OF. Stejně se všechny organizace domluvily i na organizaci generální stávky. Jejich stanoviska podpořil

ze Sovětského svazu, kde pobýval na služební cestě, i ředitel podniku. Také Konstruktiva Praha souhlasila s revolucí, první popud k jejímu vystoupení dala místní pobočka Čs. vědeckotechnické společnosti. K mimopražským závodům se pravdivé informace dostávaly se zpožděním, spojení s prvními hybateli revolučního dění bylo komplikovanější, a zřejmě proto hrály větší roli opět svazácké organizace. Pravděpodobně nejsilnější pozice si udržovala KSČ v severomoravském kraji, ale jak ukázal příklad Vítkovických železáren a strojíren či Nové hutě (tehdy ještě oba závody nesly přídomek Klementa Gottwalda), i zde převzaly iniciativu organizace OF a stávkové výbory.

Generální stávka

O výsledku konfliktu měla rozhodnout generální stávka, vyhlášená Občanským fórem na 27. listopadu. Zjištění, že se jí zúčastnila drtivá většina všech pracujících, srazilo již beztak ochablou sebedůvěru komunistického vedení, které přistoupilo na požadavky OF a svolilo k postupné demontáži systému, k odstranění článku o vedoucí roli komunistické strany z Ústavy, vytvoření nové vlády s převahou nekomunistických ministrů a nahrazení některých komunistických poslanců novými, zastupujícími nové politické síly. Stvrzením všech těchto změn se stala volba Václava Havla prezidentem republiky.

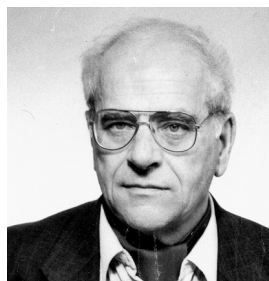
Předsednictvo ÚRO, které bylo stále ve vleku ÚV KSČ, odsoudilo generální stávku jako „hazard s vážnými politickými, sociálními a ekonomickými důsledky“ a obrátilo se „na všechny členy ROH, na všechny pracující a mládež s výzvou k zachování jednoty, klidu a pořádku“. Takové stanovisko bylo ovšem v příkrém rozporu s názory obyčejných odborářů, kteří se přirozeně účastnili všech manifestací. Na některých závodech začaly příslušné kroky k přípravě

generální stávky podnikat přímo závodní výbory, většinou se však začaly vytvářet zvláštní stávkové výbory, nezávislé na dosavadních odborových strukturách. (Vztah závodních a stávkových výborů závisel vždy na místních podmínkách, na osobních sympatiích apod.)

Stávkové výbory, ÚRO a první úvahy o budoucnosti odborů

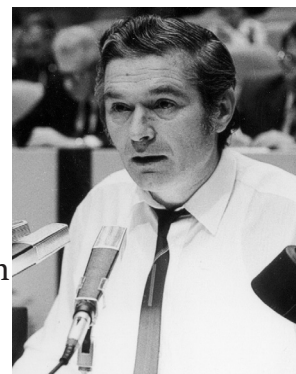
Představitelé stávkových výborů vytvořili 24. listopadu Sdružení stávkových výborů (SSV), v jehož čele stáli zejména Ivan Pergler z ČKD Elektrotechnika, Vladimír Mega z Metra, Michal Borges z Pragotronu, Pavel Kos z Technometry, Michal Kašík z ČKD Polovodiče, Igor Pleskot a Petr Vacek z Kancelářských strojů. Za hlavní úkol stávkových výborů po ukončení stávky považovali představitelé SSV rozbor průběhu stávky, kontrolu plnění stávkových požadavků a pomoc v případě represe. Na otázku, co by se mělo dělat dál, odpovídalo SSV, že je třeba vytvořit nové odbory, které by – zaštiťeny důvěrou pracujících – nahradily ROH. SSV proto doporučovalo, aby stávkové výbory vyzvaly pracující k vyslovení nedůvěry stávajícím odborovým orgánům, především ÚRO, požadovaly zrušení dosavadní odborové struktury a její přebudování na strukturu profesních svazů. Zároveň měly vznést požadavek na odstoupení dosavadních závodních výborů a na nové nyní již naprosto demokratické volby, které se měly uskutečnit do 20. prosince – aby bylo možno na leden 1990 svolat sjezd, jehož organizátorem by bylo Sdružení, k němuž se hlásili stále noví a noví zájemci.

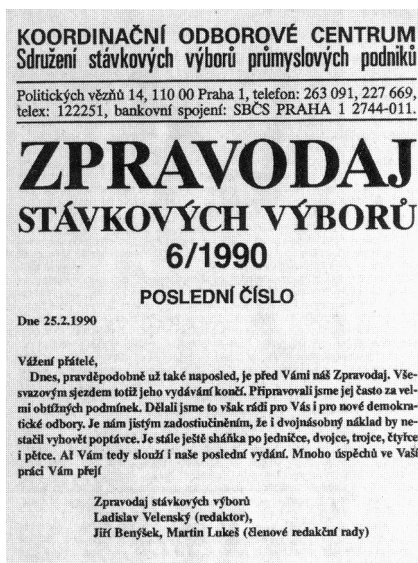
Igor Pleskot

O důvěru odborářů se na poslední chvíli pokusily bojovat i staré struktury ROH. Plenární schůze ÚRO, která se sešla 26. listopadu, tedy v předvečer generální stávky, zrušila usnesení předsednictva ÚRO z 21. listopadu, vyhlásila účast na generální stávce za otázku demokratického rozhodnutí každého občana. Delegáti plenární schůze se vyslovili pro řešení všech problémů formou dialogu a usnesli se, že je nezbytné vypracovat Akční program ROH, odpovídající aktuálním politickým, ekonomickým a sociálním potřebám. Z vedení ROH byly odstraněny osoby nejvíce spojené s dosavadním režimem, v první řadě Miroslav Zavadil, dále Ján Buday, Jiří Neubert, Miroslav Španiel nebo František Coňk. Novým předsedou se stal Karel Heneš, původně horník, později předseda středočeské krajské odborové rady.

Hlavním trumfem ÚRO byla skutečnost, že mohla nakládat s ohromným majetkem. Zatímco SSV mohlo úřadovat jen v propůjčených místnostech a s jedním počítačem (rovněž zapůjčeným), měla ÚRO a s ní spojené správy a organizace k dispozici kromě hlavní budovy na Žižkově celou síť odborových domů, rekreačních objektů a přirozeně i velký movitý majetek. Podle výčtu, který podal předseda revizní komise ÚRO, dosahoval zhruba výše 16 miliard

Karel Heneš

po zvratu poměrů. Z těch, kteří osobně podpořili generální stávkou, se na přelomu listopadu a prosince zformovala Demokratická iniciativa, přejmenovaná později na Odborářské fórum. Tato skupina se snažila sehrát zprostředkující úlohu, spíše však podporovala SSV.

Nehledě na tuto iniciativu začala na vedoucí místo ve struktuře budoucího odborového hnutí aspirovat dvě skupení. Nešlo tu samozřejmě jen o to, kdo bude určovat podobu budoucích odborů a jak bude nakládáno s majetkem, i když to byly z perspektivního hlediska asi nejdůležitější otázky, ale i o to, kdo bude partnerem vlády při projednávání

korun. Přirozeným zázemím ÚRO zůstával také početný odborový aparát. Ve všeodborových orgánech působilo podle systemizace 2308 pracovníků, ve svazových 1083 sil; provoz nemocenského pojištění zajišťovalo 887 osob; vedle toho je možno počítat ještě se 187 inspektory BOZP. Nemalá část těchto lidí, vedená právníkem Bořivodem Šubrtem a archivářem Milošem Bednářem, toužila

závažných zákonů, které měly zásadně změnit společenské poměry. Minimálně dvoukolejnost a z toho vyplývající kompetenční nejasnosti se vyskytovaly přirozeně i na nejnižší úrovni, kde vedle základních organizací ROH a závodních výborů působily i stávkové výbory a navíc i příslušná občanská fóra, která mohla rovněž významným způsobem ovlivňovat situaci v podnicích. Navíc se ještě uvažovalo o zřízení tzv. rad pracujících, které měly v návaznosti na tradice roku 1968 zastupovat všechny příslušníky pracovního kolektivu.

Zákonným zastoupením pracujících byly nakonec pověřeny jen odborové organizace. Není tedy divu, že se často diskutovalo o otázce, co se od odborů dá očekávat a jak je reformovat. Podle mnoha svědectví, zachovaných v dobovém tisku, si většina lidí uvědomovala, že se ROH nejen dostatečně diskreditovalo, ale že v dosavadní podobě nemůže ani plnit úkoly, které přinese budoucnost, v níž se dříve nebo později uplatní principy tržního hospodářství. V takovém případě se odbory musely stát zcela nezávislými, zaměřenými výhradně na sociální oblast, na obranu práv pracujících – na druhé straně bylo nezbytné, aby se zbavily odpovědnosti za hospodářský vývoj a všechny další činnosti, které vykonávaly z pověření státu, např. nemocenské pojištění. Ale ani vazby na minulost nebyly úplně přetřhány – takže podle jednoho výzkumu veřejného mínění prý pracující žádali v první řadě zabezpečení rekreace a teprve až potom si vzpomněli na ochranu v pracovněprávních otázkách, BOZP apod.

Jednoznačně se také ukazovalo, že propad důvěry postihl nejen ÚRO, ale i všechny všeodborové orgány. Naproti tomu se všichni shodovali, že odbory mají vzniknout ze silných základních organizací a samostatných odborových svazů. Jako další významný princip budování nové struktury odborového hnutí všichni uváděli jednotu odborů – počítali zřejmě se zastřešením svazů v podobě jakési konfederace.

Nové poměry, měnící ustálené zvyky, vyžadovaly, aby se veškeré změny děly co možná nejprůhledněji, nejdemokratičtěji. Tyto pochopitelně zcela správné zásady vedly v některých případech ke kuriózním výsledkům, například do redakce Práce přinesl někdo vážně míněný návrh, aby v každé organizaci vznikly dvě rovnocenné skupiny, do nichž by se lidé zařazovali podle toho, zda se narodili v den se sudým nebo lichým datem. Každá skupina si měla sestavit svou kandidátní listinu, závodní výbor by pak sestavili ti, kteří jako skupina zvítězili, na druhou skupinu mělo být ale pamatováno místem mluvčího. To mělo zaručit demokracii v odborech.

Na odborových schůzích se však již zcela vážně hovořilo o nových organizačních formách. Delegáti aktivu pražských a středočeských kováků požadovali provést úpravu stanov tak, aby se ROH stalo skutečně nezávislou organizací, a volali po svolání mimořádného sjezdu. Ti tedy ještě počítali se starým názvem. Účastníci porady závodních a podnikových výborů stavbařů však již 29. listopadu požadovali založení

samostatného svazu, nezávislého na všeodborové organizaci. 600 funkcionářů ROH ve státním podniku Obuvnický průmysl, kteří zastupovali 20 000 odborářů, prohlásilo, že chtějí „jednotnou nezávislou odborovou organizaci bez vlivu jakékoli politické strany“. Založení nových odborů podpořila také Základní organizace ROH Východočeského divadla v Pardubicích. Představitelé odborů na železnici upozorňovali, že v současné době jsou odboráři pouze v pozici těch, kteří podporují požadavky jiných – studentů nebo Občanského fóra. „Je však na čase ukázat svoji identitu, formovat si své místo a postavení v politickém systému budoucí společenské struktury.“ I ti, kteří stále ještě počítali s ÚRO, nemohli pochopit jeho vyčkávací, strnulý postoj. Předsednictvo Okresní odborové rady v České Lípě odsuzovalo, že v tak vážné době není ÚRO akceschopná; okamžitě se měl sejít mimořádný sjezd, ÚRO měla projednat zásadní kádrové změny, prosadit své kandidáty do vlády a společně s ní řešit otázku, jak by odbory měly zajistit kontrolu cen a zásobování trhu a působit na změnu daně ze mzdy. Požadavek jmenovat zástupce odborů do vlády odpovídal asi tak klimatu před 40 lety – ale o tom, že ÚRO musí něco podniknout, aby se zachránila, nemohlo být pochyb. Uvědomoval si to i Heneš a jeho spolupracovníci. 4. prosince uveřejnili v Práci návrh Akčního programu obrozeného ROH. Toto „obrozené“ ROH mělo „na nových základech obnovit... schopnost prosazovat sociální zájmy a hájit práva svých členů tak, aby hlavním kri-

Na ocelárně se rodí svobodné odbory

To tu ještě nebylo

Taková odborářská konference na ocelárně ještě nebyla. Zidle v sále nestačily, protože přišli i mnozí členové bez pozvánky; v diskusi se vystřídal 27 přítomných, mluvilo se k věci, tvrdě, bez servitků, ale slušně; celá konference, která se sešla 10. ledna, trvala tři a půl hodiny.

A výsledek? Balík námětů pro nový závodní výbor a pro vedoucí pracovníky závodu, schválená kandidátka nového ZV a volební řád, jehož podoba byla plodem bojové diskuse a hlasování.

Novinky? Nekamenělo se při žádných písních, nečetl se žádný referát, nepodávalo se žádné občerstvení, několik delegátů demonstrativně opustilo sál (podle jejich názoru — neregulérní hlasování), někteří delegáti vystoupili se svými volebními programy.

Diskuse? Diskuse se soustředila do oblastí sociální, ale významné místo tu měla i problematika zastoupení jednotlivých provozů v novém závodním výboru. Nakonec zvítězil názor, že zastoupení bude poměrné — tedy podle počtu členů. Ze sociálních

problémů dominovaly otázky mzdové. Několik delegátů upozornilo na diskriminaci pracovníků v nepřetržitém provozu, jejichž mzdové zvýhodnění je nedostatečné; navíc v letošním roce musejí ti, kdož pracují „na kolotoč“, odpracovat 5—7 směn více než směna ranní. Proto se požadovalo 5 „zetek“ navíc. Kritika se soustředila i na zastaralost brigádní formy, nevýhodnost osobního ohodnocení pro mladé lidi, zařazení profesí do důchodových kategorií, padl tu návrh na bezhohotovostní vyplácení mezd.

Problematika péče o zdraví byla konkretizována v požadavcích na nová měření škodlivin a fyziologické zátěže, zrušení zastaralého katalogu pro stanovení příplatku za vliv prostředí.

K otázkám řízení se vztahovaly požadavky na odstoupení podnikové rady pracujících, vypsaní konkursu na místo podnikového ředitele, podřízení ocelářské údržby samotné ocelárně. Dva delegáti — mluvčí směnových útvarů Občanského fóra — vyjádřili nedůvěru vedoucímu závodu a vedení provozu ocelárny — a požadovali jejich odstoupení.

Vcelku jednotný názor byl na budoucnost nezávislých odborů: jeden odborový svaz s dvoustupňovou strukturou řízení, tedy bez podnikového výboru a dalších mezičlánků; vyjádření nedůvěry Akčnímu výboru ROH a anachronické krajské odborové radě, podpora Sdružení stávkových výborů a Koordinačnímu odborovému centru.

A závěr? Konference potvrdila velké oživení zájmu o práci svobodných odborů, spojeného s nadějí na řešení nálehavých sociálních požadavků. Diskuse ukázala šíři problémů, ale dokumentovala také skutečnost, že ve svobodné diskusi se mohou projevit osobnosti, které dosud hnutí chyběly, a konstruktivní návrhy, jež dosud byly ojedinělé a neměly podporu.

Po konferenci probíhaly dvoudenní tajné volby, na kandidátce bylo 35 jmen, z nichž oceláři vybírali 17 zástupců v závodním výboru.

Svobodné nezávislé odbory udělaly na ocelárně první krok.

Ladislav Kadavý

tériem uplatnění a hodnocení člověka byla jeho odbornost, schopnosti a výsledky práce“.

To vyžadovalo, aby ROH bylo politicky, ekonomicky a organizačně nezávislé na politických stranách, státních a hospodářských orgánech, na druhé straně hodlalo spolupracovat se všemi organizacemi, sdruženími a občanskými iniciativami. ROH mělo působit jako konstruktivní, iniciativní a tvůrčí partner vlád, národních výborů a dalších organizací státní moci a správy, jakož i hospodářských orgánů. Pokud by jeho rozhodnutí byla v rozporu se zájmy pracujících a mládeže, ujišťovali tvůrci Akčního programu, že se ROH postaví na rozhodný odpor. ROH bylo dále v tomto programu charakterizováno jako organizace podřízená kontrole celé členské základny a otevřená všem občanům respektujícím pluralismus názorů, zájmů a potřeb. Po organizační stránce mělo být ROH založeno na základních organizacích a svazech s výraznou organizační, materiální a finanční samostatností. O vnitřní struktuře měla rozhodovat sama členská základna. Předpokládalo se, že základní práva ROH včetně práva zákonodárné iniciativy, postavení a odpovědnosti budou zakotvena v Ústavě ČSSR a v zákoně o právech a postavení odborů.

Následovala pestrá paleta námětů a požadavků. ROH si např. nárokovalo vyjadřovat se k zásadním strukturálním změnám v národním hospodářství, inflačním tendencím, cenovému a mzdovému vývoji, rozsáhlým investičním akcím,

Článek v závodním časopise Plamen míru

ke všem opatřením ke zlepšení zdravotního stavu obyvatelstva a řešení ekonomických problémů, prosazovalo zavedení jednoduchého a srozumitelného mzdového systému, založeného na zásadách stimulace iniciativní a tvůrčí práce, zaručené minimální mzdy ve vazbě na vývoj spotřebního koše a výrazného posílení samostatnosti podniků v tvorbě a rozdělování mzdových prostředků. Obyvatelstvo si autoři programu chtěli naklonit příslibem poskytnout jeden den placeného volna v měsíci pracujícím ženám či zvýšit účinnost cenové kontroly, aby se tak zamezilo skrytému zvyšování cen především výrobků určených pro děti a byl zachován široký sortiment zboží v dostupných cenových relacích.

Poslední pokus udržet staré struktury Akční výbor

Širší podporu pro staré odborové struktury se Heneš pokusil získat na celostátní poradě více než 2000 předsedů závodních, podnikových a celopodnikových výborů ROH, která se z podnětu ÚRO sešla 7. prosince v Praze. V úvodním projevu Heneš podrobil ROH ostré kritice. „Odborové orgány,“ řekl, „svou nepružností, nereálným odhadem názorové hladiny touhy pracujících po dialogu, veřejné informovanosti, dogmatickým setráváním na přijatých usneseních i v případech, kdy se dostala do evidentního rozporu s realitou

v ZO ROH, ustupováním hospodářským i státním orgánům i v těch nejzákladnějších otázkách garancí sociálních jistot pracujících, vyvolaly nespokojenost členské základny, dezorientovaly ZV ROH a oslabily v rozhodujících okamžicích jejich akceschopnost.“ Na druhé straně ale nebylo vše, co ROH dělalo, špatné. Když se na tyto pozitivní momenty naváže, je zcela reálné věřit v jeho obnovu, tvrdil Heneš a účastníky setkání v podstatě seznámil s hlavními body Akčního programu a posledními opatřeními ÚRO.

Postoje delegátů, kteří ani přesně nevěděli, zda mají k tomuto jednání mandát, byly nejasné. Na jedné straně vyslovila porada nedůvěru ÚRO a všeodborovým strukturám, na straně druhé ale doporučila nahradit stávající ÚRO Akčním výborem, složeným ze zástupců odborových svazů a vedeným K. Henešem. V závěrečném prohlášení porady (na rozdíl od diskusních vystoupení) se neobjevila zmínka o vytvoření nových odborů, takže se nadále počítalo s ROH. Účastníci porady ovšem doporučili urychleně svolat sjezdy odborových svazů (s přímou volbou delegátů ze základních organizací) a na jejich základě vytvořit – při respektování federálního uspořádání státu – novou odborovou strukturu, zastřešenou koordinacním centrem s právní subjektivitou.

Na 9. plenární schůzi konané 9. prosince se fakticky uzavřela činnost ÚRO a všech jejích orgánů. Místo nich se řízení centrály ROH ujal Akční výbor, v jehož čele stál K. Heneš. Za nejbližší úkoly ROH označili delegáti plenární schůze

dokončení voleb v odborových orgánech na demokratických principech a přípravu sjezdu, během níž se měly v jednotlivých základních organizacích hledat způsoby jak vytvořit strukturu budoucích odborů, jak ochraňovat členy před inflací, nezaměstnaností a dalšími dopady tržní ekonomiky na životní úroveň, jak uzákonit právo na stávku, připravit a realizovat sociální program, případně postup při obnově životního prostředí. Akční výbor se obrátil ke všem odborářům s výzvou, aby co nejrychleji dokončili volby funkcionářů na základní úrovni, prosazovali princip nezávislosti odborů na pracovištích a usilovali o co nejrychlejší uzavření kolektivních smluv na rok 1990. Členové ROH se měli také zapojit do výběru delegátů na mimořádný všeodborový sjezd a pokoušet se jednat se stávkovými výbory a občanskými fóry.

Sdružení stávkových výborů – jádro nových odborů

Představitelé SSV se – ač pozváni – celostátní porady předsedů nezúčastnili. Byli přesvědčeni, že by se tím kompromitovali. Zatímco ÚRO ztratila důvěru členů, k nim se neustále, jak zdůrazňovali, hlásí nové základní organizace a podle jejich výzkumu je podporuje již 70 % všech odborářů. Přesto 8. prosince k určitému jednání mezi zástupci ÚRO a SSV došlo. Obě strany se shodly na tom, že chtějí zachovat jednotu odborů, které chtějí vytvářet demokratickou cestou od základních organizací k vyšším orgánům. Odbory měly

být nezávislé na státu, politických stranách i hospodářských orgánech. V závodech neměly působit žádné politické strany. Dohoda však nebyla úplná. Účastníci jednání se rozcházeli v názoru, zda ÚRO zastupuje členskou základnu nebo – jak bylo výslovně řečeno při jiné příležitosti – jen zájem aparátu. Stejný vztah si SSV zachovalo i k Akčnímu výboru, který vznikl o den později. Vztahy mezi SSV a ÚRO, resp. Akčním výborem byly tedy jistě velmi zvláštní. Obě organizace předpokládaly, že se jim podaří protivníka nějak získat na svou stranu a podřídit si ho. Akční výbor potřeboval jako sůl kredit, který si stávkové výbory vydobýly, SSV se zase domnívalo, že se podaří přimět Akční výbor ke kapitulaci, k tomu, aby souhlasil s rolí dočasného správce, který na sjezdu jen podá vyúčtování. Dá se říci, že snaha SSV byla korunována úspěchem.

Názory SSV na budoucí podobu odborů a funkci odborového hnutí vyjadřovalo prohlášení, vydané 20. prosince společně s OF. „Důsledná obnova demokracie,“ pravilo se v něm, „proniká do všech oblastí naší společnosti. Odbory jsou její neodmyslitelnou součástí. V nových ekonomických podmínkách budou na jejich činnosti v mnohém záviset sociální jistoty pracujících, jejich životní úroveň, charakter práce, vytváření dalších pracovních příležitostí, měly by mít své slovo ve zdravotnické péči, při vypracování systému důchodového zabezpečení.“ I když není pravda, že ROH nedělalo vůbec nic dobrého, nemůže se stát základem při

Komuniké z jednání předsedy ÚRO a zástupců předsednictva
ÚRO s delegací Sdružení stávkových
výborů a se zástupci Občanského fóra
=====

V pátek 8. prosince 1989 v 8,30 se uskutečnilo jednání předsedy ÚRO a zástupců předsednictva ÚRO s delegací Sdružení stávkových výborů a se zástupci Občanského fóra v budově ÚRO.

Obě strany jednaly o současnou situaci v odborovém hnutí a posuzovali možná východiska. Obě strany se shodly, že chtějí zachovat jednotu odborů, kterou je nutno demokraticky vytvářet od základních organizací směrem k vyšším odborovým orgánům. Podle názoru obou stran měly by být odbory nezávislé na politických stranách, státu, hospodářských orgánech všech stupňů. Domnívají se, že jakékoliv politické strany by neměly vyvíjet činnost v podnicích, závodech a jiných institucích.

Názory obou stran se rozcházejí v otázce oprávnění ÚRO vystupovat jménem základních odborových organizací. Stanoviskem Sdružení stávkových výborů je, že ÚRO nemá důvěru členů.

Obě strany vyslovily ochotu dále jednat. Příští jednání se uskuteční v pondělí 11. prosince 1989.

Praha dne 8.12.1989

Za spisovatel:

*L. Hájek
L. Hájek
J. Hájek
J. Hájek*

vytváření nových odborů. Nezklamalo totiž jen v listopadu, ale vlastně nikdy nesplnilo řádně svou úlohu. „Připustilo, aby se výrobní úkoly řešily na úkor intenzity práce, za cenu neúměrných přesčasů, často za cenu porušování základní bezpečnosti a zdravotních norem. Tím umožnilo byrokratické administrativě, aby výrobní problémy řešila bez nutné modernizace strojového parku a pracovního prostředí.“ V každém případě čekají odbory úplně jiné úkoly.

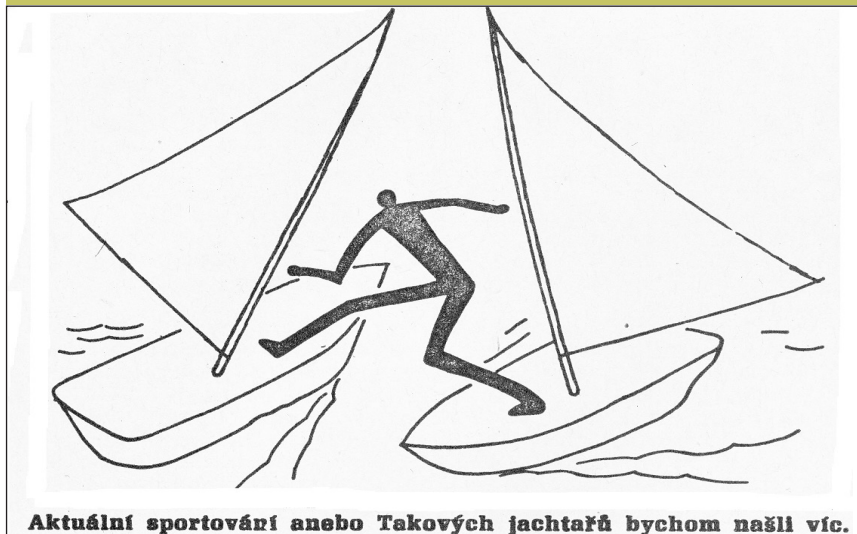
Protože současná podoba československého hospodářství dozná v krátké době změny, bude podle autorů prohlášení nezbytné co nejdříve vypracovat vlastní stanoviska k radikální hospodářské reformě včetně návrhů na včasné vytváření nových pracovních příležitostí a rekvalifikačních programů. Zároveň se pro toto přechodné období musí připravovat vlastní projekt sociálních opatření a vůbec sociální politiky, aby břemeno změn nedolehlo nejtvrději na sociálně nejslabší. Konečně je třeba se postarat, aby správy podniků neřešily své bezprostřední výrobní obtíže na úkor bezpečnosti práce, jakož i zdravého pracovního a životního prostředí.

Československé odbory se považovaly za součást „širokého demokratického proudu, který je výsledkem spontánního projevu všech občanů Československa. Tento spontánní projev v současnosti reprezentuje společné hnutí občanů – Občanské fórum“. OF ujišťovalo, že si uvědomuje potřeby odborů a souhlasí se stanoviskem SSV. Vyzvalo proto občany, aby SSV podpořili. OF slíbilo, že spolu se stávkovými vý-

bory zajistí, aby výběr delegátů na sjezdy odborových svazů byl demokratický a co nejlepší.

Tyto zásady tak navazovaly na poradu SSV a závodních výborů velkých podniků, která se konala 9. prosince na Kladně. Její účastníci dále navrhovali, aby se všechny závodní výbory zaregistrovaly u SSV, které má politický mandát svolat sjezd. Tento sjezd, jak se předpokládalo, by se mohl konat již v lednu 1990. Vrcholný orgán, který by z něho vzešel, by fungoval jen dočasně, a sice do doby, než se přetvoří odborové svazy a než se dohodnou, zda vytvoří nový koordinační orgán a kolik pravomocí mu předají.

Karikatura otištěná v závodním časopise Říjnový cíl

Aktuální sportovci anebo Takových jachtařů bychom našli víc.

Nové odbory nemohly být zcela přirozeně vytvořeny mimo současně odborové hnutí. Základní stavební materiál, tedy členská základna i základní organizace, zůstával samozřejmě týž. Šlo však o to, aby se do vedení základních organizací dostali buď lidé, kteří se již osvědčili jako schopní a charakterní funkcionáři, nebo lidé úplně noví, kteří by splňovali náročné požadavky. Demokratický výběr zůstával samozřejmě záležitostí samotných členů, nad správným průběhem měly podle dalších pokynů bdít stávkové výbory a příslušná OF. Základní organizace se měly sdružovat podle profesních zájmů do odborových svazů, které se měly stát hlavními představiteli odborového hnutí. Se všeodborovými orgány se vůbec nepočítalo. Demokratické volby, které by obměnily vedení základních organizací i odborových svazů, a změna struktury měly být zárukou jednak toho, že staré síly ztratí moc, a také toho, že odborové hnutí bude připraveno na nové úkoly.

Odborové svazy

V mnoha bodech, jak vidět, se stanoviska SSV a Akčního výboru nelišila. Mnoho odborářů proto naléhalo, aby se obě organizační seskupení sblížila a spolupracovala. To ale nebylo ze známého důvodu možné. Do sporu se ovšem vložila nová síla – nově formovaná vedení odborových svazů nebo jejich přípravné výbory, podporované v tomto ohledu Odbo-

rářským fórem. Odborové svazy si vytvořily Komisi pro přípravu sjezdu, která získávala stále více na významu. S tím, že tato komise ponese hlavní zodpovědnost za svolání sjezdu, se smířil Akční výbor i SSV. Sjezd byl naplánován na počátek března, tedy poměrně pozdě. Důvodem byla skutečnost, aby do té doby mohly proběhnout všechny ustavující sjezdy nových odborových svazů.

Příprava ustavujících sjezdů odborových svazů byla totiž velice komplikovaná. Podobně jako v roce 1968 se ukázalo, že při ponechání starých vazeb nestačí jen provést nové volby – existující svazy se začaly okamžitě dělit, a to jak podle profesních hledisek, tak podle národnostního složení, tedy na české a slovenské. Takové rozdrobení bylo po létech nedobrovolné koncentrace přirozené, odpovídalo snahám po co největší akceschopnosti, ale na druhé straně do určité míry vyplývalo i z osobních kvalit jednotlivých funkcionářů a vztahů mezi nimi a odborové hnutí velmi atomizovalo.

Velkou vzpruhu pro udržení odborové jednoty proto nepochybně znamenal sjezd kováků, jehož delegáti všechny snahy po rozdělení odmítli. Předsedou tohoto největšího svazu byl zvolen vedoucí představitel SSV – Igor Pleskot, což pochopitelně opět podpořilo reformní tendence. Vytvoření svazu KOVO jako federálního, jednotného, byť profesně i národnostně členěného subjektu bylo o to důležitější, že na počátku roku 1990 zesílilo úsilí o rozdělení československého odborového hnutí na českou (českomoravskou) a slovenskou

část. Dne 3. ledna se sešli zástupci pražského SSV a slovenského Fóra koordinačních výborů pracujících (FKVP), které působilo v rámci VPN. Tam bylo dohodnuto, že se 6. ledna 1990 sejde v Brně celostátní porada zástupců stávkových výborů a nově zvolených závodních výborů. Na této poradě vystoupili představitelé SSV i KFVP s požadavkem, aby Akční výbor ROH a Akční výbor odborov na Slovensku uznaly nadřazenost nových odborových struktur, omezily se na správní činnost a uvolnily prostředky na přípravu sjezdu. Důležitější než tyto stále opakované výzvy bylo rozhodnutí, že z obou středisek nového odborového hnutí vznikne jednotný orgán – Koordinační odborové centrum (KOC), složené paritně po 6 členech SSV a KFVP a 20 zástupců základních organizací rozhodujících podniků, zúčastněných na této konferenci.

Slovenské odbory a další odborové subjekty

Vývoj odborového hnutí se přesto v obou národních republikách začal do určité míry rozcházet. Jestliže pražský Akční výbor ROH stále trval na své samostatnosti a až 25. ledna přistoupil na dohodu o konání všeobecného odborového sjezdu, slovenský Akční výbor uznal již 9. ledna svou podřízenost KFVP. Dne 22. ledna 1990 vznikla na Slovensku dokonce samostatná odborová centrála Nezávislé slovenské odbory. Zástupci této centrály navrhovali, aby odboráři

v České i Slovenské republice uspořádali nejprve vlastní sjezdy a teprve po nich – asi až v dubnu – by se mohl sejít celostátní sjezd. To byla pro české odboráře dost nepřijatelná představa, zánik ROH by se tak ještě odložil. Nezávislé slovenské odbory přesto svolaly svůj sjezd na 1. března. Jeho význam byl oslaben tím, že se ho neúčastnili kováci, resp. přišli jen jako pozorovatelé. Podobně se zachovala i řada jiných svazů a konečně mnoho právoplatných účastníků z něj předčasně odjelo na všeodborový a všesvazový sjezd do Prahy. Přesto se jasně ukázalo, že rozdílné pohledy na státoprávní uspořádání se promítnou i do odborového hnutí.

Vedle (dá se říci) hlavního proudu československého odborového hnutí se začaly vytvářet i zárodky zcela nových samostatných odborů. Dne 5. (oficiálně 27.) února vznikla z části dosavadního odborového svazu zaměstnanců umění a kultury Konfederace umění a kultury, zastřešující zprvu 12 odborových svazů. Veřejně prohlásila, že se obává vytvoření mocné ústředny, kopírující bývalou ÚRO. Jako odborová organizace, hájící zájmy české divadelní kultury, byla 11. února z iniciativy Tomáše Töpfera ustavena Herecká asociace. Jednota odborů byla, jak již bylo řečeno mnohokrát, ceněna mimořádně vysoko, ale na tendence k osamostatňování pohlíželi všichni představitelé nového odborového hnutí jako na realitu. Podporovali zásadu, že monopol jedné odborové organizace musí skončit; někteří z nich se domnívali, jak řekl představitel SSV Libor Malý reportéru Gazety Wyborczej,

že konkurence mezi jednotlivými odborovými organizacemi bude celému odborovému hnutí na prospěch.

Co dělat?

O perspektivách odborů rozhodovali především samotní členové. V tomto směru byla situace asi dost nejednoznačná. Na jedné straně došlo v souvislosti s vlnou výměn hospodářského vedení v mnoha podnicích ke stávkám – nebo se tam hrozba touto tradiční odborářskou zbraní objevila. Ovšem lidé, uchvácení možnostmi jaké slibovalo počínající soukromé podnikání či splnění jiných osobních přání v oblasti trávení volného času (studium jazyků, kulturní aktivity nezatížené cenzurními opatřeními, cestování), nejevili o odbory, tím spíše o práci v nich, velký zájem. Příznačně působil inzerát, jímž jedna odborová organizace hledala svého předsedu. Podle výzkumu veřejného mínění, provedeného v lednu 1990, si jen polovina dotázaných myslela, že členství v odborech bude skutečně potřebovat, 70 % soudilo, že záleží na okolnostech. Za několik měsíců, na přelomu dubna a května, poklesl počet těch, kteří považovali členství v odborech za užitečné, na jednu třetinu. Důvěra v závodní výbory, ani v lednu příliš vysoká, také trochu poklesla – jen 6 % respondentů důvěřovalo všem členům závodního výboru, většině 30 %. Příznačné bylo, že desetina dotázaných přiznala, že členy závodního výboru vůbec nezná. A to již

došlo k opravdu demokratickým volbám celého závodního výboru! Z výzkumu na přelomu dubna a května vyplynulo, že dění v odborech sleduje podrobně jen 10 % obyvatelstva, 33 % se o něj vůbec nestaralo a 57 % ho bralo na vědomí jen zběžně. To bylo způsobeno ovšem i tím, že o odborech mlčely jak elektronické sdělovací prostředky, tak převážná většina všech novin a časopisů; o odborářských tématech referovaly jen Práce a Odborář (později Sondy odborových svazů) a přirozeně i svazové a podnikové časopisy.

Výzkumy veřejného mínění ukázaly, že od odborů očekávají lidé zejména vyjednávání o pracovních podmínkách; o zákonodárných aktivitách se neuvažovalo, což souviselo s převládajícími představami, že odbory budou rovnocenným partnerem vlády a že vztahy mezi odborovou ústřednou a vládou budou na dobré úrovni. Představitelé republiky také ostatně vždy zdůrazňovali, že jim na dobrém fungování odborů záleží.

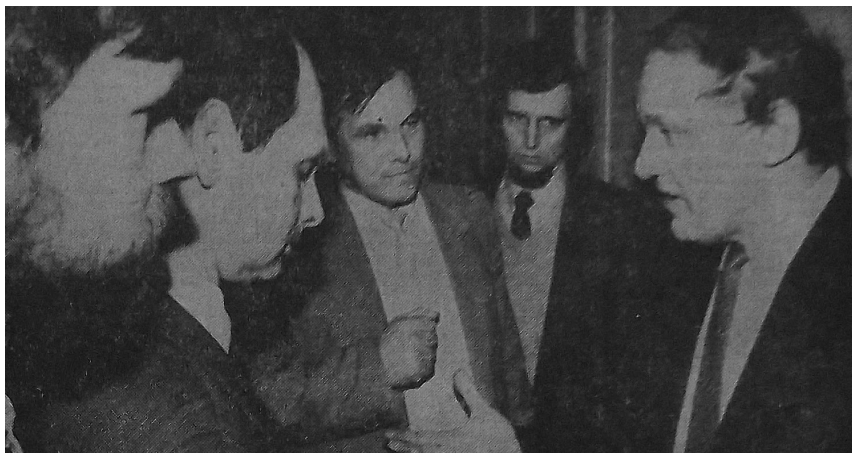
Prezident Václav Havel 3. ledna na dole Staříč:
„Slyšel jsem, že tady na Ostravsku máte strach z toho, že se budou zavírat doly a vy nebudete mít práci. Tak tomu není a přesněji vám to vysvětlí pan docent Komárek. Ta vaše práce je velice potřebná, protože tady rubete kvalitní uhlí a energie potřebujeme strašně moc... Samozřejmě všelijaké ekonomické změny budou. Budou

probíhat postupně, bez sociálních otřesů, bez inflace! Strach tedy mít nemusíte! Pokud máte špatné pracovní podmínky, pokud jste nějakým způsobem ponižováni svými nadřízenými, nastal čas, kdy záleží na vás, abyste se tomu vzepřeli.“

Na setkání stávkových výborů a závodních výborů, které je podporovaly, v Brně 6. ledna přišli i hlavní architekti pozdější transformace, federální ministři Václav Klaus a Vladimír Dlouhý, doprovázeni ministrem práce a sociálních věcí Petrem Millerem. Václav Klaus, který si již za pražského jara uvědomoval význam odborů pro modernizaci výroby,

Václav Havel a horníci na dole Staříč

Premiér Marián Čalfa v diskusi s odborovými předáky

oceňoval nyní zejména jejich kontrolní funkci: „Potřebujeme odborovou organizaci jako partnera, který představuje vyvažující sílu. (...) Začali jsme s celou řadou radikálních opatření a právě k tomu potřebujeme vaši kontrolu.“ Takové působení vyžadovalo zejména nadprůměrnou dávku opatrnosti a zodpovědnosti, svá stanoviska by odbory měly vážit na lékárnických vážkách, aby nerozpoutaly inflaci. V pozdějším rozhovoru Klaus prohlásil, že s odbory počítá jako s významnou politickou silou. Pokud se ovšem zabývají svými vnitřními problémy a nemají čas stavět vládě své požadavky, tak mu to přirozeně nevádí. I Petr Miller si přál, aby odbory

podporovaly a usnadňovaly reformy, mimo jiné dokonce řekl: „Máme přece dnes vládu národního porozumění, tak proč by měly nové odbory s ní vstupovat do vážných sporů.“ Nejjednodušší představu o fungování odborů měl Vladimír Dlouhý, který v nich viděl jakousi personální agenturu. Podle něj měly zajišťovat to, co všude jinde: „Civilizovaný přechod z jedné kvalifikace do druhé, civilizovaný průběh strukturálních změn.“

V obdobném duchu se na setkání premiéra Mariána Čalfa a tří členů vlády (Komárek, Klaus, Miller) s odborovými předáky vyjádřil sám předseda vlády. „Je třeba se připravit na přechod k tržní ekonomice,“ tvrdil, „bojovat proti inflaci, modernizovat hospodářství. Když všechno vyjde, nebudou sociální jistoty ohroženy. Tváří v tvář modernizaci ekonomiky by se i odbory měly starat o pracující tak, že by iniciativně pomáhaly rozvíjet systém rekvalifikací, vytvářet zvláštní fondy sociální podpory a v neposlední řadě i hledat volná místa v nových ekonomických strukturách.“

Představitelé vlády si zjevně nepřáli, aby nové odbory byly spojeny se státem stejným způsobem jako dříve ROH. Na druhé straně ale očekávali, že odbory budou vlastně jen podporovat a usnadňovat chystanou transformaci. Myšlenku, že by mohly s probíhajícími společenskými přeměnami sympatizovat, ale přesto na ně pohlížet z osobitého stanoviska, sledovat vlastní politiku, si patrně nepřipouštěli – potíže očekávali jen od „starých struktur“. Na tyto skutečnosti

upozornil za odboráře Igor Pleskot. „Odbory budou partnerem,“ prohlásil, „ale i oponentem vlády. Bylo by proto dobře, kdyby byla zpracována pravidla vzájemného styku odborů a vládních orgánů.“ Navrhl, aby vláda zřídila za tímto účelem sociální radu (po vzoru hospodářské), v níž by jednala s odbory a dalšími organizacemi.

Všeodborový – všesvazový sjezd

Vyřešení všech otázek měl přinést sjezd, svolaný na 2.-3. března 1990 do Prahy. Sjezd byl koncipován jako všeodborový a všesvazový. Označení všeodborový odpovídalo zvyklostem ROH; na tomto sjezdu měla být tato organizace zrušena. Na všesvazovém sjezdu, který se měl konat druhý den, měly naopak vzniknout nové odbory. Dva a půl tisíce delegátů z celého Československa, které dopoledne 2. března 1990 uvítal první moderátor Komise pro přípravu sjezdu Richard Falbr, se muselo vypořádat s mnoha problémy. Sám o sobě složitý úkol zrušit ROH a zachránit zároveň jeho majetek komplikovaly neshody mezi zástupci AV ROH (kteří se prvního dne sjezdu zúčastnili) a SSV, mezi některými českými a některými slovenskými delegáty a nakonec i mezi jednotlivými svazy.

S ukončením činnosti ROH všichni delegáti (kromě zástupců AV) souhlasili; rozpaky vzbuzoval způsob, jak se mělo naložit s majetkem ROH. Ta část majetku, který patřil

formálně ROH, ale fakticky byl v držení základních organizací či svazů (říkalo se, že měly právo k hospodaření), šla jednoduše převést i do formálního vlastnictví dosavadních držitelů. Jinak to bylo s majetkem, který patřil bezprostředně ROH, byl „všeodborový“. Podle původních představ ho měla převzít federální konfederace, kterou měly na tomto sjezdu odborové svazy založit. Ta by potom provedla příslušné vyrovnání.

Toto řešení ale narazilo na odpor; zástupci svazů, sdružených do Konfederace umění a kultury, prohlásili, že do této ústředny nevstoupí. Měli obavu, že by mohli být zkráceni ve svých právech, resp. v tomto řešení viděli nátlak, aby se jejich organizace začlenila do konfederace. Mimo navrhovanou konfederaci mohla stát také velká část slovenských odborářů, sdružených v NSO. Přitom se na sjezdu opakovalo často přesvědčení, že pokud se otázka majetku spolehlivě nevyřeší, nebudou někteří delegáti ochotni ROH zrušit a to bude nadále existovat. (Jistě by nebylo nic divného, kdyby s takovou myšlenkou nekalkuloval i Heneš.) Jeden delegát dokonce tvrdil, že mu tato situace připomíná scénu, kdy se dědici prou nad úmrtním ložem dědečka, který nemůže umřít, dokud se nedohodnou. Další obtíž představoval fakt, že jako s dědicem se počítalo s organizací, která ještě nevznikla. Proto také v průběhu sjezdu došla návrhová komise k názoru, že by bylo nejvhodnější přerušit již probíhající všeodborový sjezd, zahájit sjezd všesvazový a na něm založit

Diskuse na všeodborovém a všesvazovém sjezdu. O slovo se hlásí Jan Uhlíř, pozdější předseda OS KOVO.

z vůle všech svazů orgán, který by se stal nástupcem ROH v majetkových záležitostech. Návrh, který jménem komise přednesl Petr Šimerka, vzbudil velký údiv, ale nakonec s ním všichni delegáti souhlasili, a tak když byla vyřešena otázka komu dědictví předat, trvalo „dobití dědečka“ jen krátce. (Majetek ROH převzala instituce později nazvaná Majetková, správní a delimitační unie – MSDUOS.) Ani otázka

dělení majetku nečinila nakonec nepřekonatelné obtíže. Pro některé svazy bylo výhodnější dělení podle počtu členů, pro jiné podle dosavadních příspěvků (které odrážely výši platů). Spor mezi nimi vyřešil Jiří Koteň, předseda stavbařů, kteří dříve platili mimořádně vysoké příspěvky. V zájmu udržení jednoty prohlásil, že ustupuje a přijímá dělení podle počtu členů. Další svazy, zainteresované na dělení podle příspěvků, stavbaře následovaly.

Další den měl být věnován vytváření organizační struktury nových odborů. Ukázalo se ovšem, že mnoho otázek, které by jinak přicházely v úvahu, zůstává v kompetenci svazů. Jednání se tak vlastně musela zúžit na podobu budoucí společné centrály. Avšak o tom, jaký by měla mít charakter a kompetence, se mínění jednotlivých delegátů rozcházel. Původní představy připravené v Praze narušili slovenští zástupci, jimž (nedá se ovšem říci zda všem) záleželo na tom, aby útvar který vznikne na Slovensku, nebyl jen „komo-rou“, tj. orgánem vytvořeným konfederací, nýbrž naopak samostatnou ústřednou, která se teprve potom možná spojí s českou. Takový postup považovali za správnější z hlediska vytváření odborů zdola nahoru, zatímco v přednostním budování celostátních struktur někteří viděli oslabování republikové suverenity. Východisko z těchto sporů proto musela najít improvizovaná porada předsedů odborových svazů. Její závěry potom sjezdu přednesl Igor Pleskot. Ujistil všechny, že konfederace se bude starat jen o federální problémy a ne-

bude zasahovat do působnosti republikových orgánů. Vyslovil přesvědčení, že na sjezdu by měly zaznít všechny názory a nikdo by z rokování neměl být předem vylučován proto, že nemá na konfederaci názory shodné s vypracovanými teze-
mi. Ostatně na druhé straně všechno co bude řečeno, bude mít charakter doporučení. Nakonec se kovákům, kteří netrvali na zastoupení podle počtu členů, ještě podařilo zažehnat rozpor mezi „velkými“ a „malými“ svazy.

Základní představu o fungování nového orgánu, zajišťujícího spolupráci odborových svazů, vysvětloval Bořivoj Šubrt. Neměla by to být silná centrála, neměla by svazům nic ukládat. „Tato konfederace je v podstatě organizačním rámcem, platformou, pro vytvoření skutečné neformální akční jednoty odborů, a proto aby se mohla materializovat odborářská solidarita... Konfederaci je třeba chápat tak, že jsou to svazy. Není to nic nad svazy, je to cosi, co si svazy vytvářejí pro svoji potřebu, aby mohly znásobit své síly.“ Takové pojetí vycházelo vstříc těm, kteří se obávali oživení staré centralizace. Objevily se však i hlasy poukazující na význam solidarity a jednotného postupu. „Jestli jste četli návrhy zákonů ke státním nebo jiným podnikům, tak se tam o odborových organizacích vůbec nehovoří,“ upozorňoval delegát Rozmanitý, „naopak se tam dává ve smyslu, a to zcela správném, volného trhu, bych řekl, prostor pro tvrdý boj. Ten boj bude nelítostný. Přežije ho jen ten, kdo bude lepší, dokonalejší, stmelenější...“

Nakonec sjezd tento orgán s názvem Československá konfederace odborových svazů (ČSKOS) schválil. Podle zakládající listiny měla ČSKOS usilovat o vytvoření akční jednoty odborového hnutí na principu odborové sounáležitosti, solidarity a společných zájmů odborových svazů a o obhajobu oprávněných zájmů a práv pracujících, sdružených v odborových svazech; dále se měla starat o zastupování československého odborového hnutí v mezinárodních nadodvětvových organizacích. Konkrétní úkoly spočívaly v koordinaci svazů (v rozsahu delegovaných pravomocí), v jejich zastupování

Hlasování na všeodborovém a všesvazovém sjezdu

vůči státním a politickým orgánům v případě, že půjde o záležitosti přesahující působnost jednoho svazu. (Odborové svazy se mohly navíc sdružovat a vystupovat společně bez konfederace.) Dále se počítalo se zastupováním na mezinárodní scéně a provozováním společných činností a služeb ve prospěch odborových svazů a jejich členů.

Statut ČSKOS byl oproti původnímu návrhu zjednodušen, zkrácen zejména o pasáže týkající se republikových orgánů, navíc měl jen dočasnou platnost. Statut stanovil, že odborové svazy a sdružení na úrovni svazů vytvářejí Generální radu, která se skládá ze dvou republikových komor. Generální rada zřizuje celostátní účelová zařízení, přijímá stanoviska k zákonům, uplatňuje zákonodárnou iniciativu, schvaluje členství v mezinárodních odborových organizacích, rozhoduje o vyhlášení generální stávky. V čele Generální rady je prezidium, složené z prezidenta, viceprezidentů a výkonného tajemníka. Prezidentem ČSKOS se stal Igor Pleskot, jednoznačně nejvýraznější postava tohoto období.

Všeodborový – všesvazový sjezd měl nepochybně komplikovaný průběh; těm, kteří si zvykli na hladké projednávání všech problémů na zasedáních ROH, muselo nutně shromáždění lidí nekompromisně a často i rozhořčeně hájících své názory připadat jako chaotické a nezvládnuté. S rozdílností stanovisek a impulzivností těch, kteří je zastávali, s tím, že konsensus se v podmínkách demokracie rodí těžce, ale má na druhé straně jinou hodnotu než nařízená jedno-

myslnost, se už ale muselo stále počítat. Sjezd nicméně splnil své poslání. Nové odbory se prosadily, získaly legitimitu, zdědily téměř celou členskou základnu i rozsáhlý majetek. Co víc si mohli jejich předáci přát?

Organizační otázky

Vedení odborového hnutí muselo nicméně řešit mnoho zásadních a navzájem propojených otázek. První okruh problémů představovala forma organizace, zejména vztah čes-

Odstraňování
písmen ROH
z budovy
odborů
na Žižkově

kých a slovenských odborových organizací. NSO se na jedné straně chovaly jako samostatná ústředna, na druhé straně ale její funkcionáři neskryvali, že stojí o dohodu. Sjezd slovenských odborových svazů, zahájený a přerušovaný 1. března, pokračoval ve svém jednání 9.-10. dubna 1990 i za účasti zástupců federálních svazů. Konfederace odborových svazů Slovenské republiky, která na něm byla ustavena, se prohlásila za součást Čs. konfederace (od 21. června v souvislosti se změnou názvu státu České a Slovenské konfederace).

Čeští představitelé tento postup přijali a o necelý týden dříve (5. dubna) schválili zřízení Českomoravské komory ČSKOS. Předsedou ČMK se stal V. Petrus, v předsednictvu dále zasedli Ivan Cuna, Robert Zedník, Marcel Möstl, Kateřina Borešová, Alena Vondrová, Miloš Klíma, Pavel Vrbka a Jaroslava Zusková.

Struktura ČSKOS tedy dokonale respektovala zásady federálního uspořádání. (Otázkou ovšem zůstává, jak to ovlivnilo její akceschopnost.) K udržení republikové rovnováhy nepochybně přispěla i výměna na postu prezidenta ČSKOS, kde Igora Pleskota nahradil 25. září 1990 Roman Kováč, který působil v této funkci zhruba půl druhého roku, neboť v dubnu 1992 nastoupil Richard

Alena Vondrová

Falbr. Národnostní střety, které tak poznamenaly vývoj československé politické scény, se díky odpovědně zvolené struktuře odborů prakticky nedotkly, což je třeba vyzdvihnout. Na druhé straně také odbory do hledání východisek ze státoprávní krize výrazně nezasáhly.

Nové poměry vyžadovaly řešit otázku aparátu. V první řadě bylo možno využít čestných a schopných pracovníků bývalých všeodborových orgánů; jejich praktické organizační schopnosti bylo třeba doplnit patřičně kvalifikovanými odborníky, kteří by dokázali formulovat stanoviska odborů k sociálním a hospodářským problémům a hájit je ve sporech se zástupci početných a dobře placených vládních týmů. Podoba aparátu prošla několika etapami formování, v podstatě na ČSKOS vždy působilo oddělení sociálně ekonomické – analytické, (legislativně) právní, mezinárodní. Výrazný nedostatek spočíval v absenci kvalifikované propagační činnosti. Z úsporných důvodů byl aparát stejně redukován na minimum, např. na konci května 1990 v něm pracovalo 35 lidí. ČMKOS na tom byla ještě hůře, až do svého osamostatnění byla odkázána na pomoc analytiků ČSKOS. Nedostatečný počet odborníků se stával častým terčem kritiky, takže se ozývaly

Roman Kováč

hlasy požadující např. převzetí celého Prognostického ústavu, který v té době Akademie věd rušila, nebo přijetí několika schopných právníků – „i za poslanecké platy“.

Podniky a odbory

Všechny tyto otázky výstavby a organizace odborového hnutí vzbuzovaly přirozeně velkou pozornost zainteresovaných činitelů, ale soustředění na správní a právní záležitosti zatlačovalo do pozadí vlastní odborářskou politiku, zaměření na sociální problémy, mzdy, zaměstnanost, BOZP apod. Odbory byly příliš zahleděné samy do sebe. Vedoucí představitelé ovšem také nepocítovali patřičný tlak členské základny, která se o tyto otázky příliš nezajímala. Podle výzkumů veřejného mínění nevědělo mnoho respondentů, ani do jakého svazu patří...

Na druhé straně již zhruba od února 1990 začaly odborové organizace na závodech vyvíjet poměrně značný tlak na hospodářská vedení a snažily se přimět k odstoupení ty jejich členy, kteří pozbyli důvěry zaměstnanců. Šlo samozřejmě o kontroverzní iniciativy. Na jedné straně bylo možno odstavit osoby nepopulární třeba pro jejich důraz na dodržování pracovní kázně apod., na druhé straně to byla zřejmě jediná

Ladislav Velenský se opět vrátil k odborové práci

cesta jak se pokusit dovést revoluci do posledního stadia, jak omezit moc „starých struktur“ i v ekonomické sféře. S tím ovšem vláda „národního porozumění“, fungující na principu spolupráce starých a nových sil, nemohla souhlasit, neboť se obávala ohrožení stability výrobní sféry. Pracovníci ministerstev jistě sympatizovali více s řediteli továren než s jejich zaměstnanci. Ve jménu udržení pořádku a zákonnosti byly v květnu tyto iniciativy na nátlak vlády zastaveny. To ovšem posílilo postavení „vedení“, resp. „managementu“ jak se začalo říkat. Ti, kteří si zvykli vystupovat aktivně a kriticky, si museli začít dávat pozor. Začalo se ukazovat, že působení v odborech může být riskantní, že je k němu potřeba nejen ochota strávit nějakou dobu na schůzích a školeních, ale také schopnost prosazovat se v diskuzích a zejména odvaha a odhodlání pracovat pro jiné na úkor vlastního pohodlí. Za těchto okolností nemohl být o funkci v odborech velký zájem. Počet členů se dramaticky nesnižoval, ale často šlo o automatické členství ze zvyku, nikoli z přesvědčení. Malý impulz pak stačil k tomu, aby v budoucnosti takoví členové řady odborářů opustili.

Na počátku 90. let muselo mnoho podniků omezovat svou výrobu, hledat náhradní programy apod., přičemž nejjednodušší způsob jak omezit náklady bylo propustit zaměstnance a přiškrtnout mzdové výdaje. Často ale ani to nebylo nic platné a podnik ztratil schopnost dostát svým závazkům. Ti odboráři, kteří se dostali do existenčních potíží, přirozeně

čekali, že jim jejich závodní výbory pomohou. Jejich možnosti byly ovšem omezené – o scházejících zkušenostech ani nemluvě. To samozřejmě neposílilo postavení a pověst odborů, proti nimž se stavělo i veřejné mínění. Českou společnost fascinovaly možnosti, které přinášelo podnikání. Rozhodnutí stát se podnikatelem představovalo pro mnohé důkaz osobních kvalit. K odsuzování odborů jako organizace patřící do starých časů se přidalo i podezření, že hájí lenochy a osoby neschopné si obhájit místo na pracovním trhu. Odborářské požadavky na odpovídající mzdu a slušné pracovní podmínky pak vypadaly jako nezodpovědné fantazírování těch, kteří nedovedou vzít za práci, a tak si něco opravdu vydělat, nebo dokonce jako ohrožení výkonnosti podniku. V tomto smyslu psal téměř veškerý český tisk.

Podobně se vyjadřovali i vládní představitelé, kteří, bylo-li to třeba, tvrdili, že jsme všichni na stejné lodi, dovolávali se smyslu pro zodpovědnost a zároveň obviňovali odboráře z roztáčení inflační spirály. Václav Klaus, který vystupoval doma i v zahraničí jako hlavní tvůrce a symbol vládní politiky, v lednu 1991 řekl: „Odbory svými mzdovými požadavky, ale spíše lokálními než celostátními, musejí nepřetržitě ohrožovat zisky podniků a podnikatelů zezdola, musejí požadovat mzdový pohyb. Tím sehrávají pozitivní roli, protože podnik musí hledat metody jak na mzdy vydělat, jak lépe prosperovat. A to je v pořádku. Je to jeden z nutných tlaků. Konkurence bude tlačit na podniky seshora, mzdové

požadavky zdola.“ V březnu prohlásil: „Nejdůležitější dnes je, abychom se ubránili inflační spirále. A při jejím roztáčení mají odbory jistě nezanedbatelnou úlohu. Spirála může velice jednoduše vzniknout, když dopustíme valorizaci mezd, případně zvyšování minimální mzdy...“ Tak se ve veřejnosti vytvářel krajně nepříznivý obraz odborů a zejména jejich „bossů“ – jak se začalo psát.

Ti, kteří útočili na odbory jako na brzdu reformy, se zřejmě domnívali, že uznat jejich účel v moderní společnosti by znamenalo přiznat se k levicovým postojům, což v době, již dominovala pravicová rétorika, bylo neúnosné. Na druhé straně je však pravda, že odbory představovaly jedinou reálnou a věrohodnou oponenturu vládních scénářů. Levicové strany prakticky neexistovaly, ekologické aktivity rovněž, a tak odbory zůstávaly jedinou společenskou silou, která se mohla na vládní návrhy podívat jinýma očima, která mohla zdůrazňovat jiná kritéria. Tak se vlastně každý jiný nesouhlasný názor začal vlastně chápat jinak, než byl míněn – jako výraz odporu vůči reformním změnám. To však bylo opravdu velké nedorozumění.

Lidé stojící v čele odborů si úspěch transformace upřímně přáli. Ačkoli tisk tvrdil pravý opak, neustále na veřejnosti i na uzavřených zasedáních opakovali, že podporují reformu i vládu, která ji provádí. Žádali rovněž, aby reforma proběhla rychle a důkladně – pouze někdy pochybovali, zda vláda sděluje celou pravdu, zda si někdy nenasazuje záměrně

růžové brýle, a odmítali, aby tíhu transformace nesli výlučně námezdně pracující. Chtěli, aby reforma měla „sociální rozměr“, tzn. aby brala v úvahu sociální únosnost. To bylo ostatně v zájmu reformátorů, kteří často sami přiznávali, že její nezbytnou podmínkou je široký konsensus. Pokud se v projevech odborářských předáků objevila kritika, byla to kritika, směle lze říci, konstruktivní, umírněná a dobře míněná. Když 15. května 1990 na zasedání Generální rady

Aktiv odborářů s Václavem Klausem

ČSKOS referoval I. Pleskot o vládních záměrech, pozastavil se např. nad tím, že se architekti transformace nezabývají sociálním chováním různých skupin obyvatelstva, že podceňují byrokraticko-administrativní chování státního a hospodářského aparátu a místo toho se spoléhají na jakýsi tržní automatismus. Rovněž stanovisko ČSKOS k vládní analýze vývoje ekonomiky z prosince 1991 kritizovalo tento materiál, že se nezmiňuje o nepříjemných skutečnostech, např. že zapomíná na podporu středního stavu, že zamlčuje neúspěchy při vytváření konkurenčního prostředí.

Hlavní ekonomický požadavek odborů představovalo odstranění regulace mezd. Jednak jde o nesystémový, netržní prvek, tvrdili odboroví vyjednavací, jednak o prvek neúčinný – nízké mzdy nutí pracovníky vyhledávat další zdroje příjmů buď ve vedlejším pracovním poměru, či přímo ve stínové ekonomice, přičemž této činnosti se věnují často ve své hlavní pracovní době. Za takových okolností nemůže produktivita práce růst. Součástí mzdových požadavků byla i snaha stanovit minimální mzdu.

K privatizaci jako základnímu prvku, který změnil strukturu československého hospodářství, se odbory stavěly zásadně kladně. O její nezbytnosti skutečně nemohlo být pochyb. Určité rozpaky pouze vzbuzoval způsob, jakým měla být provedena. Zaměstnanci služeb a obchodu si původně slibovali, že budou při tzv. malé privatizaci zvýhodněni; za takový krok se přimlouvala česká vláda a pochopení pro

něj vyjádřil i prezident Havel. Federální vláda však jakékoli zvýhodňování odmítla, a odborové svazy služeb a obchodu se proto rozhodly k protestům, které však skončily bezúspěšně. Při tzv. velké privatizaci se nejprve objevily určité náznaky, že odboráři se budou stavět proti kupování českých podniků zahraničním kapitálem, obavy se však brzo rozplynuly a představitelé odborů doznávali, že zahraniční vlastníci se často chovají lépe než rodáci. I myšlenku kuponové privatizace odboráři v zásadě přivítali, neodhodlali se ovšem na ní nějak zvlášť podílet, ač např. Pavel Vrbka navrhoval zřídit odborářskou makléřskou agenturu, která by na základě spolupráce se základními organizacemi poskytovala informace. Na význam nezkreslených informací ze základních organizací upozornil i Jan Uhlíř ze svazu KOVO, který se dokonce přimlouval za zřízení vlastních kuponových fondů. To byly možná nereálné vize, cenné bylo jistě jeho upozornění na možnosti podvodů a přání, aby je odbory podle možnosti odkrývaly.

Programové cíle a požadavky

Vyjádřit vše co odbory chtějí, nebylo jednoduché. Nešlo jen o skutečnost, že program odborů se koncipuje jako jakási odpověď na hospodářskou realitu, na politiku vlády, přístup zaměstnavatelů atd., jak to v anketě, kterou na toto téma vypsaly Sondy, tvrdil L. Silný, i když samozřejmě ani tuto

okolnost nelze pustit ze zřetele. Důležitější bylo, že vlastní program si připravoval každý odborový svaz. V důsledku ekonomických změn i svazových specifik se tyto programy od sebe mohly lišit dost výrazně – expandující peněžnictví mělo jiné problémy než chřadnoucí textilní výroba, největší svaz KOVO musel volit jiné formy práce než malý PROJEKT. Přitom program konfederace mohl vzniknout jen jako jakýsi společný jmenovatel všech svazových programů.

K publikování tohoto programu došlo až v září 1990, shodou okolností a snad i trochu symbolicky právě v den, kdy se prezidentem ČSKOS stal Roman Kováč. „Podporujeme politické, ekonomické a sociální přeměny zahájené po revolučních změnách v listopadu loňského roku,“ stojí na počátku dokumentu nazvaného Hlavní programové požadavky ČSKOS. „Tato podpora však není bezvýhradná. Jde nám o nastolení sociálně tržní společnosti.“ (Pojem sociálně tržní společnosti vysvětlil R. Kováč jako takový systém, který se sice neřídí sociálními hledisky, ale který je natolik výkonný, aby mohl zajistit dostatečné přebytky na sociální projekty.) Základní úkoly odborového hnutí spočívaly podle těchto programových tezí v prosazení práva každého člověka na svobodně zvolenou práci a spravedlivou odměnu, práva na bezpečnost, hygienu při práci, zdravé životní prostředí a právo na vzdělání. Odbory slibovaly, že se zasadí o ochranu mladistvých, žen a invalidních občanů.

Své požadavky rozdělili odboráři do šesti základních skupin. V oblasti institucionální požadovali vytvoření tripartitních rad do 15. října 1990, uzavření Generální dohody, ústavní zakotvení práva na odborové sdružování, kolektivní vyjednávání a práva na stávku. Činnost základních odborových organizací měla být finančně zabezpečena z nákladů zaměstnavatele. V oblasti pracovněprávní usilovali o zákon o kolektivním vyjednávání, novelu zákoníku práce, do níž by se promítly připomínky ČSKOS, a vůbec moderní (nový) zákoník práce. V oblasti BOZP si přáli zachovat všechny rozhodující pravomoce odborů. V oblasti sociální a zdravotní očekávali nový zákon o sociálním zabezpečení, automatickou valorizaci důchodů a dalších dávek podle cen a životních nákladů. Zákon o nemocenském pojištění měl zahajovat reformu zdravotnictví. V oblasti zaměstnanosti si slibovali minimalizaci nezaměstnanosti. Tohoto stavu se mělo dosáhnout speciálními regionálními programy, zaměřenými na jednotlivé regiony či specifické skupiny, podporou malého a středního podnikání, rekvalifikací. Pracovní doba se měla zkrátit na 40 hodin týdně, naopak dovolená o 1 týden prodloužit. Odbory chtěly také vykonávat kontrolu nad úřady práce. V oblasti mzdové měly úřady předložit metodiku výpočtu spotřebního koše, počítalo se také s automatickým valorizováním nominálních mezd podle životních nákladů. Při tvorbě základních opatření ve mzdové politice měly být odbory patřičně zastoupeny. Nakonec odboráři nezapomína-

li ani na kulturu, životní prostředí a vzdělanost, které měly udržovat a kultivovat dotace a daňové úlevy.

Tento program byl aktualizován na zasedání Generální rady 7. listopadu 1991. Jeho kostru vytvářelo osm hlavních principů. Činnost odborů se měla vyznačovat solidaritou (i v mezinárodním měřítku) a měla podporovat demokracii (v politické, sociální i hospodářské oblasti). Sem patřil i požadavek tripartitního a kolektivního vyjednávání. Třetím principem bylo právo – tím byla míněna základní práva lidská a občanská, sociálně ekonomická i odborová. Zajištění práce (zaměstnanosti) a mzdy (v dílčích podobách mzdy minimální, tarifní a příplatků) představovalo další dva principy. Dále se měly odbory orientovat na pracovní a životní podmínky, kam patřily otázky BOZP, rizikových pracovišť, ochrany žen a dětí či ekologie, a sociální postavení, tj. životní úroveň, sociální záchranou síť, zdravotní a důchodové zabezpečení. Činnost ČSKOS se měla nakonec řídit i principem odbornosti. Sem spadalo zvyšování kvalifikace odborových funkcionářů a pracovníků aparátu.

Odbory si samozřejmě ponechávaly právo na užití své nejúčinnější zbraně – stávky, považovaly ji však skutečně za krajní prostředek. Hlavní nástroj svého působení viděli odboráři v kolektivním vyjednávání, které v podmínkách tržní ekonomiky nabývalo na důležitosti. Uzavření kolektivní smlouvy v rámci podniku nepředstavovalo velký problém, šlo v podstatě jen o míru ústupků ze strany vedení či zaměst-

nanců (případně o míru reálnosti takové smlouvy). Komplikovanější bylo uzavírání vyšších kolektivních smluv, protože reprezentativní organizace zaměstnavatelů prakticky neexistovaly a odbory, které měly na takových smlouvách větší zájem než druhá strana, se musely dokonce starat o jejich založení.

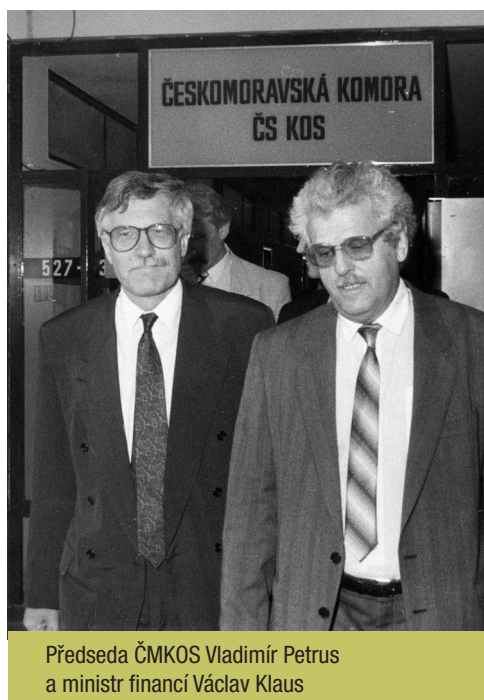
Za nejvyšší formu kolektivního vyjednávání lze považovat zřízení Rady hospodářské a sociální dohody, resp. Rady sociální dohody (tedy tzv. tripartity) mezi zaměstnavateli, vládou a odbory, uzavřené na úrovni federální i republikové poprvé v říjnu 1990. Zatímco Rada sociální dohody, fungující v České republice, byla postavena na dobrém základě, federální Radu hospodářské a sociální dohody provázely neustále komplikace. Příslušní ministři se nedostavovali na jednání a dávali se zastupovat níže postavenými činiteli, kteří nebyli vybaveni dostatečnými kompetencemi, takže tato setkání nemohla mít závazný charakter a sloužila jako sondování stanovisek a informací. To protiřečilo původním ideálům. Odboroví zástupci proti této praxi protestovali a jen díky jejich trpělivosti a důslednosti se tento systém udržel a byl navíc korunován uzavřením Generální dohody.

Vláda a odbory

Odbory a vláda se dostávaly do kontaktu a sporů také při přímém schvalování zákonů, a to ještě dříve než začala platit

tripartitní ujednání. První závažnější konflikt vyvolal zákon o sdružování občanů na počátku dubna 1990. Podle původního znění měla být odborová organizace schválena registrací na ministerstvu vnitra, což odporovalo mezinárodním dohodám, které stanovily, že státní orgán může odborové organizace nanejvýš evidovat, ale nikoli schvalovat. Generální rada ČMKOS protestovala, vyhlásila stávkovou pohotovost a pohrozila generální stávkou, kterou připravovala na 18. dubna 1990. Energický postup měl úspěch a vláda svůj návrh stáhla. Smírně se vyřešily spory mezi odbory a vládou ohledně znění stávkového zákona, kdy obě strany nakonec dospěly k dohodě, že zvláštní zákon nebude přijímán a určité ustanovení o stávkách se objeví až v zákonu o kolektivním vyjednávání. Neshody mezi vládou a odbory v tomto období se přičítaly také hektickému tempu, s nímž byly nové potřebné zákony přijímány; soudilo se, že projednání v tripartitě zefektivní komunikaci a omezí spory.

Ve skutečnosti se ale v souvislosti s přijetím novely zákoníku práce vzájemné vztahy jen vyhrotily. Vláda totiž nedodržela své závazky z tripartity a ve svém návrhu dodatečně škrtnula pasáž vymezující právo pracujících na spolurozhodování o podniku, neboť šlo údajně o „bolševické formulace“. Odbory byly takovým postupem přirozeně velice zaskočeny, považovaly ho za krok výrazně oslabující jejich pozice (a zároveň i kontrolu managementů) i za projev nesolidnosti svého partnera.

Na tuto situaci zareagovala nejprve ČMKOS. V prohlášení „Co chceme, s kým jdeme. Slovo předsedů odborových svazů k výsledkům a budoucnosti listopadové revoluce“, které jejich jménem přednesl Vladimír Petrus, se důrazně vysvětluje, co odbory v této oblasti požadují: „Co máme na mysli? Nikoliv formální pseudoúčast zaměstnanců na řízení, to nechť je v rukou nejschopněj-

ších manažerů. Žádáme však právo na informaci o cílech, postupech podniku a jeho rozvoji, právo na kontrolu sociálních a pracovních podmínek a právo na kolektivní jednání odborů se zaměstnavateli ve všech typech a formách podniků. Dále žádáme, aby zaměstnancům bylo dáno právo stát se podnikateli v podnicích, v nichž pracují, a na podnikání se podílet i kapitálem, jenž se jim svěří. (...) Zbavme zaměstnance pocitu bezmoci, který měli za totalitního režimu...”

Generální rada se obrátila na poslance, kteří měli o novele zákoníku práce rozhodnout, svoláním „Ve jménu odborových práv!“ – „Jde zejména o zachování práva účasti zaměstnanců na rozvoji a řízení podniku,“ pravilo se v něm. „Nové, nezávislé odbory nechtějí řídit výrobu nebo nahrazovat hospodářské vedení. Svou účast chápou jako právo na nezkrácené informace o stavu a perspektivách podniku od jeho vedení a právo konzultace zásadních otázek souvisejících s ekonomikou a rozvojem podniku.“

Aby dodala svému prohlášení váhy, vyhlásila Generální rada stávkovou pohotovost a zvolila stávkový výbor. Poslanecká sněmovna, v níž po volbách výrazně vzrostly protiodborové nálady, však nevzala námitky odborářů v úvahu a na počátku prosince 1990 schválila vládní návrh beze změn. Ofenzíva odborových předáků, kteří se snažili ovlivnit poslance, vyšla naprázdno. Neúspěch způsobila do značné míry i nejasnost jejich požadavku. Odbory se dovolávaly práva na spolurozhodování, přitom ale tvrdily, že jim jde jen o důvěryhodné informace. Tato okolnost také zřejmě zmátla některé základní organizace, které se od iniciativy Generální rady distancovaly. Proto se také nakonec upustilo od ohlašovaného vyhlášení generální stávky, která by pravděpodobně, jak upozornil rozbor odborového svazu pracovníků justice a hospodářské arbitráže, skončila blamáží a kterou by politici označili za podnik „odborových bossů“. 18. prosince byla ukončena i stávková pohotovost, která se za daných okol-

ností stávala naprostou formalitou. Generální rada vydala prohlášení, že stávková pohotovost neoslabila pozice odborů, které si vybojují své pozice především rozhodným tlakem v kolektivním vyjednávání. Ve skutečnosti šlo o nepochybnou porážku, byť zmírněnou včasným ústupem. Poraženy nebyly jen odbory. Když ministři české vlády žádali na jednání v říjnu 1991 ve Lnářích, aby odbory vystupovaly proti ředitelům, kteří vedou svěřené podniky záměrně ke krachu, odpovědělo jim vedení ČMK, že odbory své kontrolní pravomoci již ztratily. Není pochyb, že tato skutečnost potom ovlivnila způsob, jakým se následně rozvíjelo české hospodářství.

Komunikace a politika

Neslavný výsledek stávkové pohotovosti signalizoval mj. také, že komunikace mezi členskou základnou a vedením vážne, že image odborů není valný a že by odbory měly vzít propagační činnost opravdu vážně. Odborový tisk nestačil kompenzovat vliv celostátních i regionálních novin, které se stavěly k odborům přinejmenším kriticky. Již dříve se uvažovalo o vytvoření odborové rozhlasové stanice Bohe-mia, ještě většímu zájmu se těšil projekt Multimediálního střediska, vybudovaného za pomoci italských odborů. Podle původních představ se středisko mělo zaměřit na přípravu audiovizuálních vzdělávacích pořadů, anket, reportáží apod.

z oblasti sociální politiky, a proto mělo na programu participovat i ministerstvo práce a sociálních věcí. Po ostudě se stávkovou pohotovostí se člen předsednictva komory Vrbka snažil projekt znovu oživit, tentokrát jako ryze odborovou záležitost, zpočátku podniknutou dokonce bez italské účasti (italská strana měla dodat prostředky později). Chvályhodný, ale na první pohled ztrátový podnik se pochopitelně neuskutečnil, avšak otázka jak účinně prezentovat odborová stanoviska trvá dosud.

Intenzivněji se začalo uvažovat o vztahu odborů k politice. Znechucení z praxe ROH vedlo totiž k formulacím, které politické působení odborů zcela vylučovaly. Teď si začalo mnoho odborových předáků i nižších funkcionářů uvědomovat, že když odbory usilují o vliv na tvorbu zákonů, má jejich činnost jasně politický rozměr. Jde jen o to, aby se nevázaly pouze na jednu politickou stranu. Blížící se volby v červnu 1992 tyto otázky významně zaktualizovaly. Objevily se proto názory, že odbory by měly navázat styky pokud možno se všemi neextremistickými politickými stranami a požádat je, aby ponechaly jejich představitelům místo na kandidátkách. Jiný scénář předpokládal vytvoření vlastní politické strany, která by reprezentovala odborářská stanoviska v parlamentu.

Otázkou politického působení se zabýval hlavně Jan Uhlíř, předseda Českomoravské výkonné rady svazu KOVO. V zásadním článku Odbory a politika přiblížil názory, kte-

ré se ozvaly na sjezdu tohoto největšího odborového svazu. Vyložil, že ať se to odborářům i veřejnost líbí nebo ne, představují odbory politickou sílu. Pokud by na tuto úlohu chtěly rezignovat, bude se do role obhájců sociálních zájmů pasovat jiný, nejspíše extremistický subjekt. Jednat se dá ovšem jen s tím, kdo skutečně naslouchá. Vládnoucí elity by se o podněty odborů měly zajímat: „Máme řadu informací o tom, jak ukvapené okleštění odborových práv v podnicích umožnilo přežívající nomenklatuře likvidaci slušných lidí a jak na druhé straně tato nomenklatura ve vzácné shodě s ‚novým‘ managementem a za podpory řady vládních úředníků využívá ‚lidských práv‘ k nepostižitelnému okrádání státních podniků a společností.“ Odbory by si mohly vynucovat respekt stávkami, ale to nechtějí – raději se pokusí o lobbování a navazování politických kontaktů. Jako první krok si Uhlíř představoval zpřístupnit řadovým odborářům dostatek informací o tom, jak kdo hlasoval v parlamentě, jak se chovají ministři podřízení. Několik odborářů by mohlo získat jako nezávislé místo na kandidátkách slušných stran a seznamovat s odborovými stanovisky přímo parlament. Vlastní stranu za současných podmínek Uhlíř nedoporučoval.

Podobně uvažoval i Stanislav Antoniv z odborového svazu Stavba, který odmítal, aby v čele odborů stáli členové politických stran, ale na druhé straně doporučoval, aby schopní členové odborů kandidovali v rámci svých stran a potom

v parlamentě vytvořili odborovou lobby. V podobném duchu se za větší angažovanost ve veřejné sféře přimlouvali další odboráři.

Rozdělení ČSKOS

Volby v roce 1992 byly interpretovány – ač to předtím nikdo neřekl – jako referendum o společném státu a jejich výsledek byl chápán jako potvrzení zásadně rozdílné orientace českého a slovenského národa. Vítězové voleb – Klausova ODS a Mečiarovo HZDS – se dohodli, že se nedohodnou o ničem kromě rozdělení státu, které naplánovali na 1. ledna 1993. Společná ústředna ČSKOS ještě nějakou dobu oficiálně fungovala, ale ve skutečnosti převzaly veškerou iniciativu nástupnické organizace – KOZ SR a ČMKOS. 20. listopadu 1993 se české a slovenské svazy na sjezdu v Jihlavě dohodly na ukončení její činnosti. Tím se také zavřela počáteční etapa ve vývoji našich porevolučních odborů.

Odborová pluralita

I když není možné pochybovat o tom, že ČMKOS představovala a představuje hlavní odborový subjekt v českých zemích, je třeba zdůraznit, že zdaleka ne jediný. Jak bylo řečeno, již před konáním všesvazového – všeodborového

sjezdu vznikla Konfederace umění a kultury, sdružující především umělce výtvarné a hudební, ale také třeba restaurátory. (V současné době již tato Konfederace umění a kultury neexistuje, některé svazy odešly do ČMKOS.) Zájmy české divadelní kultury začala v únoru 1990 hájit Herecká asociace, která musela řešit otázku divadelních angažmá a ještě složitější problémy honorářových sazebníků v oblasti filmu, televize, rozhlasu a dabingu. Herecká asociace na sebe nejvíce upozornila tím, že dala podnět k udílení několika významných uměleckých ocenění, např. dabingové Ceny Františka Filipovského a především nejvýznamnější divadelní akce – Ceny Thálie.

ČMKOS v českých zemích reprezentovala a nadále reprezentuje hlavní odborový subjekt, přesto je třeba konstatovat, že zdaleka ne jediný. Již před konáním všesvazového – všeo-
odborového sjezdu vznikla 5. (oficiálně 27.) února z části dosavadního odborového svazu zaměstnanců umění a kultury Konfederace umění a kultury, zastřešující zprvu 12 odborových svazů. Při této příležitosti veřejně prohlásila, že se obává vytvoření mocné ústředny, kopírující bývalou ÚRO. (V současné době tato KuK už neexistuje.) Jako odborová organizace, hájící zájmy české divadelní kultury, byla 11. února z iniciativy Tomáše Töpfera ustavena Herecká asociace. Odborová pluralita se začala prosazovat, předpokládalo se, jak řekl představitel SSV Libor Malý reportéru Gazety Wyborczej, že konkurence mezi jednotlivými odboro-

vými organizacemi bude celému odborovému hnutí na prospěch.

Krátce po sjezdu se zformovalo prokomunistické Odborové sdružení Čech, Moravy a Slezska, v roce 1990 se ustavil rovněž Nezávislý křesťanský odborový svaz (dnes Křesťanská odborová koalice). K těmto politicky a světonázorově jasně profilovaným organizacím také patří pokus založit v srpnu 2001 anarchistické odbory Rovnost.

Skutečně významnou odborovou organizací se však stala až Asociace svobodných odborů (ASO), kterou založily v červenci 1995 Odborový svaz pracovníků zemědělství a výživy Čech a Moravy, který vystoupil z ČMKOS, a relativně nepočetný Jednotný svaz soukromých zaměstnanců a Odborový svaz severozápadních energetiků. V průběhu dalších let se k této centrále přidaly další odborové svazy, jako například Odborový svaz ploché sklo, Odborový svaz zaměstnanců jaderné energetiky a Řídící letového provozu. V roce 1999 přistoupilo velmi početné a silné Odborové sdružení železničářů, které rovněž ukončilo své členství v ČMKOS. Z dalších členů ASO je nezbytné uvést rovněž velice vlivný Lékařský odborový klub (dnes Lékařský odborový klub – Svaz českých lékařů). Tak se ASO stala druhou největší odborovou centrálou v České republice a od konce roku 2000 se také začala účastnit tripartitních jednání.

Mezi zcela nezávislé odborové svazy patří např. Odborový svaz zaměstnanců sklářského, keramického, bižuterního

průmyslu a porcelánu, Unie železničních zaměstnanců, Federace řidičů autobusů, Federace strojvedoucích, Federace vlakových čet – je zřejmé, že nejvíce těchto svazů působí v oblasti dopravy.

Předseda ASO Bohumír Dufek

Mezinárodní zapojení ČMKOS

V prosinci 1990 se ČMKOS stala členem Mezinárodní konfederace svobodných odborů (MKSO; International Confederation of Free Trade Unions, ICFTU), zpočátku prostřednictvím ČSKOS. V prosinci 1995 byla Českomoravská konfederace odborových svazů přijata za člena Evropské odborové konfederace (EOK; European Trade Union Confederation, ETUC), jejímž pozorovatelem byla prostřednictvím ČSKOS od prosince 1991. V květnu 2003 hostila Praha a ČMKOS X. kongres Evropské odborové konfederace.

Oživení v polovině 90. let

V době kdy díky kuponové privatizaci byl téměř každý Čech akcionářem, se odbory jako by vytratily z veřejného prostoru. Napomohlo tomu i určité zlepšení hospodářské situace, které nastalo po zastavení rychlého nárůstu cen v roce 1991. Jen učitelé a zaměstnanci dopravy se netajili se svými pochybnostmi o vývoji a dali to protestními akcemi také najevo. Odbory, zrovna tak jako celou veřejnost, ovšem mobilizovaly záměry vlády, která se rozhodla provést sociální reformu po svém. Proti prodlužování důchodového věku, zákazu odborů ve státní správě a neúnosným úpravám zákoníku práce (mj. proti řetězení pracovních poměrů na dobu určitou) uspořádala ČMKOS demonstraci 22. března 1994 a o den později odevzdala vládě petici s téměř 630 000 podpisů, 21. prosince se konala výstražná čtvrt hodinová stávka za splnění 10 požadavků, týkajících se důchodového pojištění (např. oddělení penzijního fondu od státního rozpočtu). Stávky se zúčastnilo bezmála jeden a půl milionu osob. Nesouhlas s navrženou reformou důchodů mohli občané vyjádřit i pohlednicemi, zasílanými na adresu předsedy vlády Václava Klause. Tuto sérii protestů ukončila manifestace 90 000 odborářů, protestujících 25. března 1995 na Staroměstském náměstí proti vládním návrhům sociálních zákonů.

K vyjasnění situace přispěl program ČMKOS, přijatý na I. sjezdu v roce 1994. ČMKOS prohlásila, že k principům,

které hájí, patří zejména demokracie, nezávislost a solidarita. Opět zopakovala, že odbory podporují rychlou transformaci české ekonomiky na moderní tržní hospodářství, opírající se převážně o soukromé vlastnictví, že podporují její integraci do evropské ekonomiky a plnou otevřenost vůči zahraničním investorům. Mají zájem na oživení ekonomiky, která by udržela vysokou zaměstnanost a růst reálných příjmů, přejí si tedy, aby hospodářská politika státu měla prorůstový charakter. Protože bohatství každého státu spočívá zejména ve schopnostech a znalostech jeho obyvatelstva, požadovaly podporovat rozvoj vzdělanosti na všech úrovních – především se zavázaly sledovat stav učňovského školství a rekvalifikačních programů. Kladly přirozeně důraz na sociální dimenzi hospodářského vývoje a únosnost jeho důsledků, na důstojné a produktivní pracovní vztahy, zba-vené vší diskriminace. Vývoj mezd, platů a sociálních dávek měl podle nich odpovídat vývoji spotřebitelských cen tak, aby životní úroveň stále stoupala. Prosazovaly rovněž zabezpečení náležité sociální a zdravotní péče, zvláště pro osoby zdravotně a sociálně postižené, zasazovaly se o pomoc mladým rodinám v oblasti bydlení. Konečně odbory prohlásily, že budou prosazovat své cíle jen demokratickými a zákonnými prostředky, především jednáním, pro případ potřeby se ovšem nezřekly ani užití stávk. Ve svém působení spoléhají na podporu veřejnosti, na niž budou působit prostřednictvím vlastních i veřejných sdělovacích prostředků.

Předseda ČMKOS Richard Falbr (uprostřed) a místopředsedové Milan Štěch (vlevo) a Jaroslav Zavadil (vpravo). Štěch i Zavadil se později také stali předsedy konfederace.

Tento program byl na dalších sjezdech přirozeně upravován a aktualizován, v zásadě se však již příliš neměnil. K jeho prosazování bylo zvoleno také nové, energičtější, cílevědomější vedení ČMKOS, které nezastíralo difference mezi vládním a odborářským pohledem. Předsedou se stal Richard Falbr, místopředsedy Milan Štěch, odpovědný za oblast kolektivního vyjednávání, Zdeněk Málek (mezinárodní vzta-

II. sjezd ČMKOS v roce 1998

hy) a Chrudoš Bělohrad (vnitroodborové záležitosti včetně rozpočtu ČMKOS) – po jeho odchodu do penze převzal tuto oblast Jaroslav Zavadil.

Na sjezdu byla definitivně upravena struktura orgánů ČMKOS a vymezena jejich kompetence. Členem ČMKOS se mohl stát jen nezávislý odborový svaz, jehož činnost odpovídala hlavním zásadám ČMKOS, jako je např. demokratičnost či solidarita. Nejvyšším orgánem ČMKOS byl sjezd, který se měl scházet jednou za čtyři roky (v případě potřeby se mohl sejít jako mimořádný). V době mezi sjezdy činnost ČMKOS řídily sněmy, složené z představitelů vedení ČMKOS, členů Rady ČMKOS, zastupující členy konfederace, a delegovaných zástupců odborových svazů. Počet zástupců odborových svazů se stanovil podle klíče, daného stavem členské základny každého svazu v příslušném roce. Sněmu, zamýšlenému jako jakýsi odborový parlament, byla přirčena významná práva, např. svolání sjezdu, vyhlášení generální stávky, přijímání nových členů ČMKOS nebo rozhodování o zrušení členství. Dalším významným, vlastně výkonným orgánem ČMKOS byla Rada předsedů. Každodenní činnost ČMKOS řídilo Vedení, složené z předsedy a místopředsedů.

Volbou nového Vedení získala činnost ČMKOS a její prezentace na veřejnosti mnohem výraznější dynamiku. Problematika sociálního vývoje pronikala opět do veřejné debaty, názory odborů se začaly objevovat v tisku, rozhlasu i televizi a veřejnost je stále více brala vážně. Pomohly tomu jistě me-

diální schopnosti zejména R. Falbra stejně jako okolnost, že on a M. Štěch byli na kandidátce sociální demokracie zvoleni senátory, a tak získali další možnost ovlivňovat veřejné dění. V této době se stabilizoval rovněž kádr odborných pracovníků ČMKOS, kteří dokázali, že jejich prognózy v oblasti makroekonomického či sociálně ekonomického vývoje jsou nestrannější a přesnější než scénáře vlády či jednotlivých politických stran. Vysokou prestiž obhájili i právníci, za-

Demonstrace ČMKOS v roce 1997

ujímající stanoviska k jednotlivým zákonům či reformním návrhům. Pro fungování ČMKOS, všech odborových svazů i základních odborových organizací se ukázalo rovněž nezbytné zvládnutí výpočetní techniky včetně internetu a přirozeně i běžné organizační činnosti, v neposlední řadě pak rozsáhlé agendy vzdělávání či bezpečnosti práce.

Hlavní důvod proč odbory zase získávaly na popularitě (to se projevilo mj. i ve výsledcích průzkumu veřejného mínění), představovala skutečnost, že se opět zhoršila hospodářská situace, na což se vláda Václava Klause snažila zareagovat tzv. balíčky, tedy poměrně rozsáhlými rozpočtovými škrty. V atmosféře obav ze ztráty zaměstnání či snížení životní úrovně dospělo mnoho lidí k názoru, že dosavadní nekritický postoj k polistopadovému vývoji ztratil oprávnění, a domnívali se, že v odborech najdou zastání. Svou sílu odbory ukázaly ostatně již na počátku roku řetězovou stávkou učitelů a zejména téměř týdenní stávkou železničářů, vůči níž byl státní aparát v podstatě bezmocný. Protestní demonstrace proti vládní restriktivní politice, svolaná na 8. listopad 1997 na Staroměstské náměstí, se zúčastnilo kolem sta tisíc osob – šlo tedy o nepochybně největší polistopadovou akci tohoto typu. I když se ji vláda snažila zlehčit, není sporu o tom, že výrazně zapůsobila na veřejné mínění a zřejmě nemálo přispěla k úspěchu sociálně demokratické opozice ve volbách následujícího roku.

Majetek – Achillova pata

Téměř současně s těmito úspěchy přišla však katastrofa, která bezmála celou ČMKOS rozložila. Majetek, který odbory zdědily, se sice zmenšil rozdělením na všesvazovém – všeodborovém sjezdu i dělením v souvislosti s rozpadem Československa, stále však byl ohromný. Jeho výše se odhadovala na 2,5 miliardy korun. Takový majetek mohl být používán na financování některých odborových činností, spíše se však stal zdrojem svárů. Skládal se totiž z velké části z nemovitostí (jen asi 80 % představovaly různé hotely, chaty a penziony), nešlo ho tedy snadno rozdělit, nepřinášel zisk, naopak vyžadoval stálé investice. Starala se o něj Majetková, správní a delimitační unie (MSDUOS).

Nemovitosti však bylo třeba spravovat, některé prodat, jiné zase opravovat apod. Proto v roce 1994 vznikla společnost G. E. N., a. s., (Generální evidence nemovitostí), do níž odborové svazy vložily nejlepší nemovitosti, které se dosud nacházely v péči MSDUOS. Společnost G. E. N. měla s tímto majetkem hospodařit tak, aby docíloval zisku. Měla přitom formu akciové společnosti, vlastníky akcií byly odborové svazy. Část akcií se však dostala mimo odbory a nakonec společnost CIMEX na podzim 1997 převzala většinu akcií, sice většinu nepatrnou, ale dostačující k tomu, aby G. E. N. ovládla.

Výsledkem nebyla jen ztráta finančních prostředků, ale i důvěry – v důsledku těchto událostí vystoupil z ČMKOS

Odborový svaz zaměstnanců sklářského, keramického, bižuterního průmyslu a porcelánu. Přitom jak snadno lze přijít o značný majetek, dokázal již unáhlený, nepromyšlený prodej deníku Práce v listopadu 1995. Majetkové nesrovnalosti se podařilo alespoň zčásti zahladit v červnu 2002, kdy minoritní akcionáři (tedy celkem sedm odborových svazů) mohli prodat své akcie. Ostatně ani zbylý majetek MSDUOS nebyl nezanedbatelný – patří k němu budova Domu odborových svazů i třeba v poslední době nákladně zrekonstruovaný hotel Imperiál na Poříčí.

Odboráři si velmi dobře uvědomovali, že závažné problémy trhu práce, nezaměstnanosti, životního prostředí, dopravy, školství, zločinnosti apod. mají často regionální podobu. Přes jistou nechuť k vytváření regionálních středisek, v níž se ozývaly resentimenty vůči bývalým „všeodborovým“ orgánům, bylo již delegátům prvního sjezdu ČMKOS jasné, že se bez regionálních komor (jak se tehdy těmto orgánům říkalo) neobejdou. Ty měly řešit místní problémy a vystupovat jako reprezentativní odborový orgán vůči státním orgánům a sociálním partnerům. Sněmy ČMKOS v květnu a září 1995 schválily jejich statut a celkovou koncepci regionální politiky. Regionální ko-

mory odborových svazů (RKOS) pak pracovaly, jak konstatoval druhý sjezd ČMKOS, s rozdílnými výsledky, lišily se od sebe už tím, kolik odborových svazů se na jejich činnosti podílelo (někde jen 3, někde 22).

V souvislosti s připravovanou reformou územního uspořádání České republiky a zavedení krajského zřízení padlo rozhodnutí přizpůsobit strukturu regionálních odborových orgánů rozdělením na kraje. V průběhu roku 1999 se podařilo vybudovat na úrovni všech krajů Regionální rady odborových svazů (RROS), které byly připraveny jednat se všemi partnery, účastnit se krajské tripartity apod.

Práci RROS doplnil systém Regionálního právního poradenství (RPP), který měl svůj počátek již v roce 1990 v podobě Poradních středisek odborových svazů (POSOSů). V prosinci 1994 schválil sněm ČMKOS zásady činnosti RPP. Regionální právní poradenství nezískalo (na rozdíl od RROS) právní subjektivitu; RPP podléhalo přímo ČMKOS, která také určovala jejich počet. K 1. dubnu 2008 byl tento systém nahrazen Regionálními poradenskými centry pro zaměstnance, v jejichž rámci působili právníci a regionální manažeři pro sociální dialog. Tento systém fungoval

na základě financování z ESF. V současné době plní tuto funkci Právní poradenství pro členy ČMKOS.

ČMKOS a vlády sociální demokracie

První vláda sociální demokracie, vzniklá na základě voleb v létě 1998, byla menšinová. V důsledku opoziční smlouvy s ODS měla jen omezené možnosti, přesto však není pochyb, že se snažila brát sociální politiku skutečně velmi vážně. Vedle premiéra Miloše Zemana zaručoval tento posun ministr práce a sociálních věcí Vladimír Špidla, který měl upřímný zájem na širokém sociálním dialogu. Rada hospodářské a sociální dohody, jíž předsedal, rozšířila oblast jednání a zvýšila svou frekvenci. Odbory prosadily některá opatření – patřičné zvýšení minimální mzdy a nemocenských dávek, podstatný nárůst platů ve veřejném sektoru, plošné rozšiřování kolektivních smluv vyššího stupně.

Podařilo se vyřešit i relativně nový problém – nesvědomitě firmy zneužívaly hospodářských obtíží k tomu, že nevyplácely mzdy nebo je vyplácely jen nepravdělně či částečně, řešily tedy své problémy na úkor zaměstnanců. Předpokládaly, že ti na to nebudou ve strachu před definitivní ztrátou zaměstnání upozorňovat a vůbec je nenapadne, aby s tím něco dělali. ČMKOS navrhla řešení v podobě novely zákona o konkursu a vyrovnání, podle níž museli zaměstnanci dostat

své mzdy při likvidaci podniku na prvním místě. Další zákon o ochraně zaměstnanců při platební neschopnosti zaměstnavatele stanovil, že dlužné mzdy mohly s určitým omezením vyplácet i úřady práce.

Třetí sjezd ČMKOS v dubnu 2002 provedl obměnu ve vedení; R. Falbra vystřídal Milan Štěch, novým místopředsedou byl zvolen Pavel Skácelík (na IV. sjezdu 2006 doplnila základní trio Štěch – Málek – Zavadil Marcela Kubínková, po jejím odchodu z ČMKOS na konci roku 2008 ji zastupoval Vít Samek). Zdálo se, že s novou vládou, vzešlou z červnových parlamentních voleb a složenou z ČSSD, KDU-ČSL a Unie svobody, bude moci ČMKOS dobře spolupracovat tím spíše, že v jejím čele stanul Vladimír Špidla a post ministra práce a sociálních věcí obsadil Zdeněk Škromach, působící dříve v odborech.

Mezi vládou a odbory však vznikly poměrně brzy rozpory; když vláda, v níž narůstal vliv koaličních partnerů, vystoupila v roce 2003 s reformou veřejných financí, dostalo se jí od odborů dost rázného odmítnutí. ČMKOS uznávala, že je třeba řešit rostoucí zadlužování státu, ale odmítala „platit dluhy špatné politiky vlády“, odmítala, aby snížení deficitu se dělo na úkor sociálních standardů a bez snahy výrazně posílit příjmovou stránku rozpočtu. Upozorňovala na pokles daňové kvóty, na zatížení rozpočtu dluhy z transformace, na daňové a pojistné úniky. Protestní demonstrace v červnu 2003 pomohla prosadit do reformy některé prvky, jako např.

Demonstrace hasičů a policistů v roce 2008

zavedení minimální daně pro podnikatele, další rovněž slíbené, jako registrační pokladny či zrušení obchodů duty free, se nakonec neuskutečnily. V každém případě se vztahy mezi sociální demokracií a odbory zhoršily; sociální demokracie pak na svou politiku doplatila v dalších volbách.

Parlamentní volby v červnu 2006 skončily v podstatě patem; přesto se však předsedovi OSD Mirku Topolánkovi podařilo (za pomoci dvou poslanců původně zvolených za sociální demokracii) zformovat vládu, složenou z ODS,

Demonstrace ČMKOS před Úřadem vlády v roce 2008

KDU-ČSL a Strany zelených. I Topolánek prosazoval reformu veřejných financí, škrty na straně výdajů doplnil ještě masivními úlevami na daních, které přišly vhod jen nejbohatším. Důsledkem takového rozpočtu mohlo být trvalé ohrožení veřejných služeb. To se týkalo zejména zdravotnictví, které reformoval ministr Tomáš Julínek, známý svými poplatky za návštěvu u lékaře, vyzvednutý recept apod. Jeho snahy však mohly vyústit v ještě nebezpečnější zprivatizování nemocnic a zdravotnických pojišťoven. I proti reformě

jako takové („škrťformě“) se konaly demonstrace, a dokonce rozsáhlá výstražná stávka, která však měla úspěch především v tom, že zpochybnila a víceméně zastavila Julínkovu reformu zdravotnictví, proti níž se vyjádřila např. i Univerzita Karlova.

Vnitřní rozpory v ODS i Straně zelených vyvrcholily v březnu 2009 a vláda nepřežila hlasování o důvěře. Z dohody hlavních politických stran pak vzešla úřednická vláda Jana Fischera, která s odbory opět navázala korektní vztahy. Předseda vlády se dokonce účastnil sněmu ČMKOS a prohlásil, že pro vládu jsou odbory nejdůležitějším sociálním partnerem.

V roce 2009 vznikly nové politické strany. Miroslav Kalousek, působící již dlouho v KDU-ČSL, založil novou konzervativní politickou stranu TOP 09 (T – tradice, O – odpovědnost, P – prosperita). Na rozdíl od ODS se nová strana profilovala výrazně proevropsky; tuto orientaci podtrhla i skutečnost, že jejím předsedou se stal Karel Schwarzenberg, předtím exponent zelených. Na rozdíl od poměrně nepopulárního Kalouska (za Topolánka i později ministra financí) patřil Schwarzenberg k nejoblíbenějším politikům. Spíše v levé části politického spektra vznikla Strana práv občanů – Zemanovci (SPOZ). Její jádro tvořili členové ČSSD nespokojení s kurzem a vedením této strany a naopak velice oddaní Miloši Zemanovi, který se s vedením sociální demokracie rozešel. Konečně třetím politickým subjektem

byla strana Věci veřejné (VV). VV se deklarovaly jako „strana přímé demokracie“, která přijímá zásadní rozhodnutí po internetovém hlasování svých členů. Později se ukázalo, že strana měla sloužit i jako pláštík určitým podnikatelským aktivitám.

Mohutná demonstrace ČMKOS
23. června 2007 pod heslem
Zastavte škrtformu

Uvedené strany výrazně zasáhly do voleb v květnu 2010. V nich sice zvítězila ČSSD (která již předtím získala jasnou převahu v Senátu), ale vládu sestavily druhá ODS, TOP 09 a VV. Kabinet vedený dlouholetým představitelem ODS Petrem Nečasem se nazval vládou rozpočtové odpovědnosti, vládou práva a boje proti korupci. Vláda chtěla reformovat veřejné finance a zastavit růst státního dluhu především restrikcemi na výdajové straně rozpočtu. Velký důraz kladla na boj proti korupci. Dále chtěla prosadit zásadní důchodovou reformu, která měla reagovat na změny demografického složení společnosti („stárnutí společnosti“) a umožňovat dobrovolné spoření v nových penzijních fondech – nastavené podmínky však nepřesvědčily veřejnost, že reforma bude výhodná skutečně pro všechny, kdo se do těchto fondů přihlásí. Podle mnoha propočtů měla prospět jen vyšším příjmovým skupinám. Vláda zdůrazňovala, že tyto cíle sleduje z principiálních důvodů, zároveň často upozorňovala na skutečnost, že Evropu zasáhla krize, a proto nemá při prosazování nepopulárních kroků na vybranou.

Vláda měla mimořádně silné postavení v poslanecké sněmovně, takže se nemusela ohlížet ani na opozici, ani na veřejnost. O to obtížnější bylo postavení ČMKOS, která na V. sjezdu v dubnu 2010 znovu formulovala své prioritní úkoly. Za nejdůležitější považovala obhajovat stávající zákoník práce a nedopustit další rozšiřování podřadných forem zaměstnávání, zabránit privatizaci zdravotnictví a napravit

nespravedlivě vysokou daňovou zátěž (ve srovnání s osobami samostatně výdělečně činnými). Těchto úkolů se mělo ujmout nové vedení – předsedou ČMKOS delegáti zvolili Jaroslava Zavadila a jeho zástupci se stali Radka Sokolová a Václav Pícl, představitelé již další, mnohem mladší generace.

Když nový předseda hodnotil programové prohlášení vlády a koaliční smlouvu, přiznal, že jde o nejsilnější útok na pozice zaměstnanců za posledních 20 let. „Pokračuje likvidace veřejných rozpočtů,“ dodal, „vláda chce omezit výdaje na sociální služby a připravit jejich privatizaci. Dalším cílem je vytvořit levnou pracovní sílu.“ Rozvrat veřejných služeb připravoval prostor pro uplatnění soukromého kapitálu – například podle pozdějšího plánu ministra Jaromíra Drábka neměly úřady práce zprostředkovávat zaměstnání. Tuto činnost měly přenechat soukromým agenturám, které za to měly inkasovat nemalé částky. Již v druhé půli roku 2010 došlo proto k protestům, z nichž nejvýznamnější byla stávka deseti odborových svazů rozpočtové sféry. Stávky se zúčastnilo 148 000 ze 650 000 státních zaměstnanců a více než 190 000 jim vyjádřilo svou podporu.

Odpověď na otázku jak dál pokračovat v boji proti vládě, která má tak silný mandát, nebyla snadná. ČMKOS se proto rozhodla svolat shromáždění asi tisíce odborových předáků (předsedů základních odborových organizací), kteří se sešli 19. února 2011 v Praze. Shromáždění se vyslovalo proti dů-

chodové reformě a nevyloučilo, že bude-li to nutné, použijí odbory i svou největší zbraň. K tomu je ale nezbytná výrazná podpora veřejnosti. Proto ČMKOS zahájila kampaň Otevřete oči, která měla vysvětlit, o co ve vládních reformách skutečně jde. Byla to první kampaň tohoto druhu a dá se říci, že velmi úspěšná. Připravila ji redakce časopisu Soudy Revue.

Neméně důležité bylo, že ČMKOS nešla do konfrontace s vládou sama. Předně dobře spolupracovala s ASO, která sdílela její obavy. Dále se ukázalo, že stejné zájmy s odbory mají i organizace zdravotně postižených, pro něž reformy Nečasovy vlády, konkrétně ministra práce a sociálních věcí Drábka, znamenaly opravdu existenční ohrožení. O jejich zoufalém postavení svědčila i manifestace tisíců tělesně postižených 22. března 2011 před ministerstvem práce a sociálních věcí. Proti Nečasově vládě a po bok odborů se konečně postavily i alternativní skupiny, z nichž nejdůležitější byl ProAlt, ustavený v polovině roku 2010. Spolupráce odborů a občanských iniciativ, složených převážně z mladých lidí, se velice osvědčila.

Přesto hlavní silou protestů zůstávaly odbory, které se rozhodující měrou podílely na uspořádání velké manifestace Václavák proti zákeřným reformám, na níž se 21. května 2011 sešlo kolem 40 000 osob. Na 16. června 2011 zorganizovaly odborové svazy v dopravě celostátní stávkou, která zasáhla železnici i městskou dopravu včetně pražského metra. Odbory však jen neprotestovaly, neodmítaly jen vládní

představy, ale samy přicházely s návrhy řešení. Makroekonomické oddělení, považované stále častěji za nejlepší tým ekonomických expertů v zemi, připravilo základní scénář opatření, která podle mínění odborů pomohou zemi vyvést z marasmu.

Tyto náměty pak odbory ještě dále zpřesňovaly, rozpracovávaly a doplňovaly. Nejobsáhlejší a nejpromyšlenější znění obsahovala Vize ČMKOS 2012. O tom, že jejich představy odpovídají situaci české společnosti, pak podala přesvědčivý důkaz demonstrace Stop vládě, která 21. června 2012 naplnila celé Václavské náměstí. Účast se odhadovala na 100 000 občanů.

Vláda na protesty nedala. Oslabily ji však rozpory ve straně Věci veřejné, způsobené osobními animozitami, intrikami i podivnými finančními půjčkami. K pádu vlády pak výrazně přispěla až volba nového prezidenta, který měl nahradit Václava Klause. Předtím byl schválen zákon, že prezidenta nebude volit parlament, nýbrž přímo všichni občané, což dodávalo této funkci, která se v českých zemích těšila vždy velké úctě, ještě více vážnosti. V lednu 2013 byl (ve druhém kole) zvolen Miloš Zeman, který zvítězil po urputně vedeném boji nad Karlem Schwarzenbergem. To posílilo postavení levicové opozice. Když v červnu 2013 došlo k dalšímu skan-

Leták k manifestaci 21. května 2011

Proti zákeřným reformám

Opět stojíme na Václavském náměstí, kde se náš národ mnohokrát shromáždil v kritických chvílích české historie.

Vláda svým nezodpovědným vládnutím ztratila odbornou a morální důvěru uskutečňovat reformy ve prospěch občanů České republiky.

Korupce v naší zemi dostoupila takového stupně, že začíná ohrožovat základy právního státu a demokracie.

Vláda není schopna zabránit rozkrádání peněz z veřejných rozpočtů.

Reformy zdravotnictví, daňového, důchodového a sociálního systému jsou nedomyšlené, odbyté, ideologicky podbarvené a bez jakýchkoli analýz dopadů na občany. Mají posloužit k uvržení zdravotnictví, penzí a sociální péče do služeb zisku.

Nesmyslné škrtání výdajů nepomáhá státnímu rozpočtu, protože vláda zlikvidovala příjmovou stranu státního rozpočtu prostřednictvím hazardního snižování daní.

A PROTO:

Odmítáme důchodovou loupež – reformu, která je prospěšná jen pro soukromé penzijní fondy.

Odmítáme, aby placení tzv. nadstandardu znamenalo, že většina občanů bude odkázána na chudinskou zdravotní péči.

Odmítáme, aby vláda pohrdala veřejným míněním a sociálním dialogem.

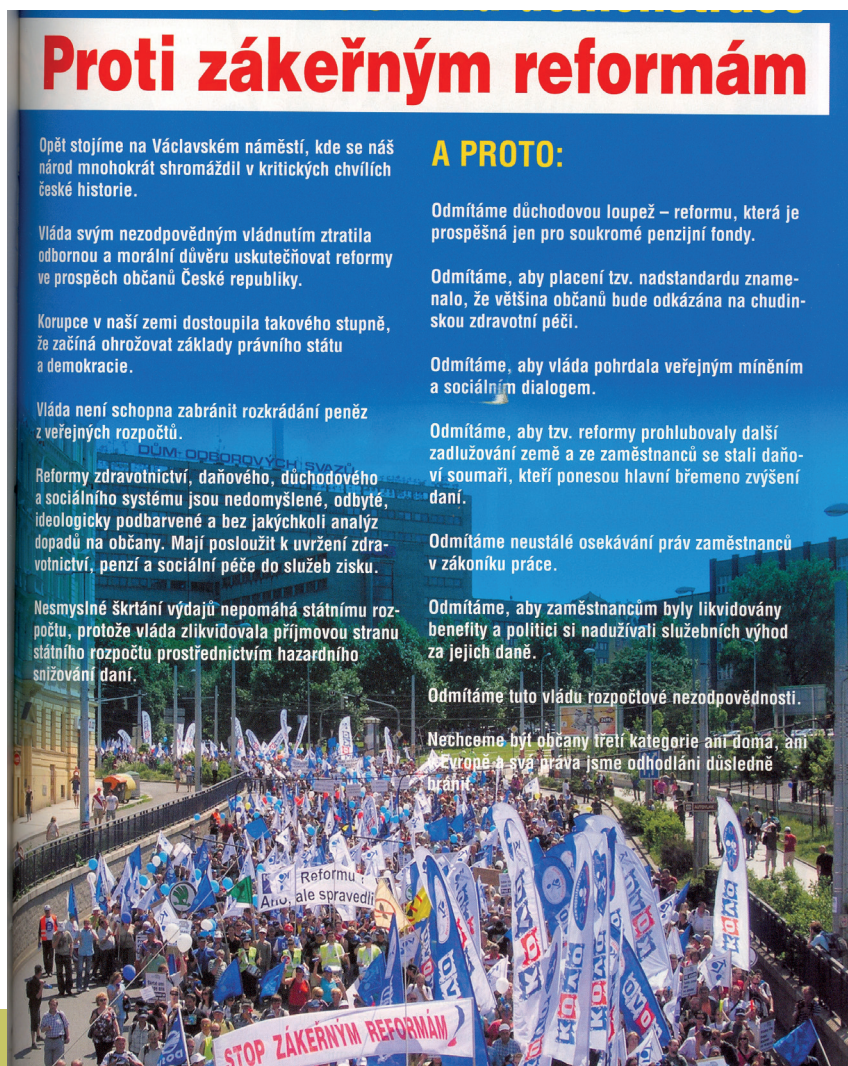
Odmítáme, aby tzv. reformy prohlubovaly další zadlužování země a že zaměstnanců se stali daňoví soumaři, kteří ponесou hlavní břemeno zvýšení daní.

Odmítáme neustálé osekávání práv zaměstnanců v zákoníku práce.

Odmítáme, aby zaměstnancům byly likvidovány benefity a politici si nadužívali služebních výhod za jejich daně.

Odmítáme tuto vládu rozpočtově nezodpovědnosti.

Nechceme být občany třetí kategorie ani doma, ani v Evropě a svá práva jsme odhodláni důsledně bránit.

dálu, do něhož byl osobně zapojen i premiér Nečas, vláda skutečně padla. Zeman pak 10. července 2013 jmenoval novou úřednickou vládu Jiřího Rusnoka, která začala korigovat některá rozhodnutí předchozího kabinetu. Rusnokova vláda nedostala důvěru poslanecké sněmovny, ale zůstala u moci až do nových voleb v říjnu 2013.

V nich opět zvítězila ČSSD, ale zdaleka ne tak výrazně, jak se očekávalo. Z klasických stran se pak do Sněmovny probíjaly ještě KSČM, TOP 09, ODS (která utrpěla velké ztráty) a znovu KDU-ČSL. Zbytek – celou čtvrtinu hlasů – získala dvě nová politická seskupení. Úsvit nové demokracie, vedený česko-japonským podnikatelem Tomio Okamurou, vyžadoval uzákonění všeobecného referenda, odvolatelnosti všech politiků a zpřísnění imigrační politiky EU. Ještě silnější se ukázalo ANO, hnutí navazující na občanské sdružení Akce nespokojených občanů, které v roce 2011 založil jeden z nejúspěšnějších českých podnikatelů Andrej Babiš. Do voleb v roce 2013 vstoupilo jako ANO, bude líp a druhé místo v nich, těsně za sociální demokracií, získalo díky slibům, že bude bojovat s korupcí, prosazovat fungující stát a jasná pravidla platící pro všechny apod.

Po dlouhém vyjednávání se předsedovi ČSSD Bohuslavu Sobotkovi podařilo sestavit vládu z představitelů sociální demokracie, KDU-ČSL a hnutí ANO. Tato vláda dostala důvěru poslanecké sněmovny 18. února 2014. Její fungování narušovaly spory vyplývající z odlišných ideových východisek

Co navrhují odbory

- Odložit důchodovou reformu na pozdější dobu a zajistit tak důchodcům alespoň stagnaci jejich životní úrovně.
- Do dvou let stabilizovat deficit státního rozpočtu na 110–120 mld. Kč a nepokračovat ve snižování schodku. K tomu nás nikdo nenutí, přičemž schodek 115 mld. Kč se pohybuje kolem 3 % HDP a je pro zadlužení přijatelný.
- Podpořit hospodářský růst, aby se zvýšila vnitřní poptávka.
- Zlepšit výběr daní – ročně uniká 10 až 15 mld., protože malé obchodní firmy a řemesla dostatečně neevidují tržby, zároveň by se zvýšilo i inkaso daně z příjmů. Proto co nejdříve zavést registrační pokladny, zejména u vietnamských a čínských obchodníků.
- Zrušit pro plátce DPH možnost nakupovat si osobní vozy bez DPH – ročně tak uniká až 6 mld. Kč.
- Zvýšit sazbu daně z příjmů právnických osob o 1 % a podstatně redukovat všechny výjimky – jde asi o 15 mld. Kč.
- Zvážit zavedení majetkových daní obdobně jako v okolních zemích – přínos kolem 15. mld. Kč.
- Zvýšit daňové inkaso – do státní pokladny by přišlo nejméně 50 mld. Kč.

Demonstrace Stop vládě 21. června 2012

i politických zkušeností, přesto se odhodlání napravit chyby minulosti ukázalo jako pouto silnější. V každém případě se dá říci, že žádná vláda před ní neměla tak upřímný zájem o sociální dialog a spolupráci se sociálními partnery. V tomto směru ji podpořil i prezident, který se např. jako první hlava státu účastnil tripartitního jednání.

Přes pochopitelné rozdíly, projevující se např. v postoji ke zvyšování minimální mzdy, se odborům podařilo najít shodné body i se zaměstnavateli. Oba sociální partneři mají zájem na podpoře podnikání, rozvoji infrastruktury, růstu technického vzdělávání apod.

Po VI. sjezdu ČMKOS

Již v roce 2013 se předseda ČMKOS Jaroslav Zavadil, zapojený jako poradce pro sociální otázky do týmu prezidenta Miloše Zemana, stal poslancem a v listopadu téhož roku opustil svou funkci v ČMKOS. Vedení konfederace pak převzal Václav Pícl.

VI. sjezd ČMKOS, který se sešel 25.-26. dubna 2014 v Praze, zvolil předsedou Josefa Středulu, který do té doby působil jako předseda Odborového svazu KOVO. Do vedení ČMKOS delegáti vyslali také Radku Sokolovou a Víta Samka. Personální změny se brzy odrazily ve fungování celé instituce. Ačkoli se přirozeně neměnila odpovědnost volených funkcionářů, na rozhodování o činnosti ČMKOS se začali

podílet i vedoucí jednotlivých oddělení. Tím se docílilo nepochybně lepší informovanosti i akceschopnosti.

K prezentaci ČMKOS přispěly různé akce, např. oslava 25. výročí generální stávky v listopadu 2014, připomenutí obětí smrtelných úrazů v práci v dubnu 2015, výjezdy do regionů pod heslem Odbory na vaší straně či konečně úspěchy při vyjednávání o výši minimální mzdy. Není divu, že o činnost odborů roste ve veřejnosti zájem, který se projevuje i v dotazech jak vstoupit do odborů a založit odborovou organizaci. Noví členové by mohli zvrátit dosavadní trend poklesu

Mítink Konec levné práce v ČR

členské základny, nepochybně jeden z hlavních problémů všech odborových organizací. Výrazně se zvyšuje zájem všech médií – nemine týden, aby někdo z vedení ČMKOS a představitelů svazů nevystoupil v televizi nebo rozhlasu nebo neposkytl interview.

Poslední akcí, která na sebe upoutala mimořádnou pozornost veřejnosti, byl dne 16. září 2015 manifestační mí-

tink Konec levné práce v ČR. Měl upozornit na skutečnost, že velmi slušný hospodářský růst v poslední době přinesl firmám velké zisky, ale na úrovni mezd se nijak zvlášť neprojevil. Levná práce přitom ovlivňuje i celkovou úroveň ekonomiky. Velká odezva, jakou tento mítink vzbudil, dává naději, že kolektivní vyjednávání pro rok 2016 skončí pro odboráře úspěšněji než kdykoli dříve.

To by mělo být povzbuzení i pro ČMKOS, která přes všechny potíže, jimiž prošla, dokázala udržet jednotu a akceschopnost. Především ČMKOS reprezentuje české odbory vůči státním orgánům, zaměstnavatelům a v neposlední řadě také vůči zahraničí. A to nejhlavnější – plní své poslání být záštitou lidí práce.

ČMKOS

Odborové svazy hájí vaše zájmy

Českomoravská konfederace odborových svazů – www.cmkos.cz

ADRESA: nám. W. Churchilla 2,
113 59 Praha 3 – Žižkov
Ústředna: 234 461 111

**Českomoravský OS civilních
zaměstnanců armády**
Telefon: 234 463 251
Web: cmosa.cmkos.cz

**Českomoravský OS
pohostinství, hotelů
a cestovního ruchu**
Telefon: 234 462 546
Web: www.phcr.cz

**Českomoravský
OS pracovníků školství**
Telefon: 234 462 378
Web: www.skolskeodbory.cz

**Nezávislý OS pracovníků
potravinářského průmyslu
a příbuzných oborů Čech
a Moravy**
Telefon: 222 716 415
Web: nosppp.cmkos.cz

OS dopravy
Telefon: 222 718 928
Web: www.osdopravy.cz

OS ECHO
Telefon: 234 462 751
Web: www.os-echo.cz

OS hasičů
Telefon: 234 462 303
Web: www.osh.cz

OS KOVO
Telefon: 234 462 642
Web: www.oskovo.cz

**OS pracovníků
dřevozpracujících odvětví, lesního
a vodního hospodářství v ČR**
Telefon: 234 462 703
Web: www.osdlv.cz

OS STAVBA ČR
Telefon: 234 462 192
Web: stavba.cmkos.cz

**OS pracovníků hornictví,
geologie a naftového průmyslu**
Telefon: 222 233 799
Web: www.osphgn.cz

**OS pracovníků peněžnictví
a pojišťovnictví**
Telefon: 234 462 859
Web: www.osppap.cz

**OS pracovníků textilního,
oděvního a kožedělného
průmyslu Čech a Moravy**
Telefon: 234 462 613
Web: www.ostok.cz

OS pracovníků vědy a výzkumu
Telefon: 234 462 257
Web: www.ospvv.cz

**OS zaměstnanců poštovních,
telekomunikačních
a novinových služeb**
Telefon: 222 540 322
Web: oszptns.cmkos.cz

**OS pracovníků výrobních
a účelových organizací kultury**
Telefon: 603 490 845

OS UNIOS
Telefon: 234 463 173
Web: www.osunios.cz

Vysokoškolský OS
Telefon: 234 462 298
Web: vos.cmkos.cz

ADRESA: Senovážné náměstí 23
110 00 Praha 1
Ústředna: 224 141 111

Herecká asociace
Telefon: 224 142 672
Web: www.hereckaasociace.cz

OS pracovníků knihoven
Telefon: 224 142 507
E-mail: ospk@cmkos.cz

**OS pracovníků kulturních zařízení
a ochrany přírody**
Telefon: 224 142 674
E-mail: ospkz@seznam.cz

**OS pracovníků kultury
a ochrany přírody**
Telefon: 224 142 661
Web: www.ospkop.cz

OS pracovníků obchodu
Telefon: 224 142 728
Web: www.ospo.cz

OS státních orgánů a organizací
Telefon: 224 142 270
Web: statorg.cmkos.cz

**Unie - profesní a odborový svaz
orchestrálních hudebníků ČR**
Telefon: 224 142 673
Web: www.unieorch.cz

**UNIE odborový svaz
profesionálních zpěváků ČR**
Telefon: 224 142 288
Web: www.upzcr.cz

ADRESA: ul. J. Kašpara, objekt APC
160 08 Praha 6, letiště Ruzyně

OS zaměstnanců letectví
Telefon: 220 112 287
E-mail: oszl@csa.cz

ADRESA: Koněvova 54
130 00 Praha 3 – Žižkov
Ústředna: 267 204 300

**Odborový svaz zdravotnictví
a sociální péče ČR**
Telefon: 222 714 380
Web: osz.cmkos.cz

ADRESA: Boženy Němcové 5359
430 01 Chomutov

**Severočeské sdružení odborových
organizací důlního průmyslu**
Telefon: 474 604 292

Odborové svazy účastníci se VI. sjezdu ČMKOS

Přílohy

Ukázky pramenů odborových dějin:

1. Rezoluce strojírenského dělnictva shromážděného v karlínském divadle Varieté 20. dubna 1890
 2. Návrhy pekařského dělnictva zaměstnavatelům na úpravu pracovních a mzdových poměrů 7. května 1919
 3. Úryvky ze zprávy o zajištění usnesení strany a vlády o měnové reformě a zrušení lístků
 4. Článek v časopisu Odborář 1968, č. 6: Odbory jako opozice
 5. Usnesení mimořádného všeodborového sjezdu o ukončení existence Revolučního odborového hnutí a o právním nástupnictví 2. března 1990
 6. Usnesení všesvazového sjezdu 2. a 3. března 1990
 7. Zakládací listina Československé konfederace odborových svazů
 8. Prohlášení VI. sjezdu ČMKOS 26. dubna 2014
-

Ponechali jsme dobový pravopis.

Resoluce

Dělnictvo ze strojnických továren, shromážděné dne 20. dubna 1890 v divadle „Varieté“ v Karlíně po důkladném pojednání o svém postavení a po zralém uvážení usnází se následovně:

1. Co se týče 1. května, prohlašuje tento den za svátek všedělnický a nebude v ten den pracovati.
 2. Uznává, že nynější doba pracovní jest příliš dlouhá, poněvadž za tuto dobu s malým počtem dělníků vyrobí se úplná spotřeba strojů, kdežto velká část dělnictva tohoto oboru jest stále bez zaměstnání, které se potom za malý plat do práce nabízí a tím způsobem se mzda stále zmenšuje; dále jsou příklady, že z nepracujících dělníků stávají se bez jich viny t. zv. tuláci, kteří jsou celé společnosti lidské více ku škodě než k užitku a tudíž prohlašuje se za nutné zavedení osmihodinné doby pracovní.
 3. V uvážení, že práce od kusu t. j. tak zvaný akord jest dělnictvu více ku škodě než k prospěchu, a poněvadž za nynějších poměrů pracující dělnictvo akordní práci samo ničeho nezíská a mnoho jiných tím O zaměstnání připravuje, prohlašuje se pro úplné zrušení akordní práce.
 4. Maje rozhodně na zřeteli úplné zlepšení svého postavení, vyslovuje se pro následující požadavky, které se předloží pp. majitelům továren, resp. jich řiditelům závodu, a od nichž se neupustí:
 - a) Ve veškerých strojních továrnách budiž zavedena osmihodinná doba pracovní, která budiž rozdělena tak, aby dělník měl poledního času 2 .hodiny k odpočinku. .
 - b) Mzda budiž vyměřená dle dovednosti toho kterého dělníka, avšak nejmenší mzda všech řemesel do odboru strojního náležejících budiž: pro řádně vyučeného řemeslníka denně 2 zl. 50 kr., pro dělníky řemeslu odboru strojnického nevyučené, však při strojích hoblovacích, vrtacích a p. zaměstnané denně 2 zl., pro dělníky pomocné t.j. tak zv. nádenníky, kteří nepracují při stroji, denně 1 zl. 80 kr.
- c) Dělníci řemeslu nevyučení, však při strojích déle jak 6 roků pracující budiž vřadění do kategorie mzdy řemeslníků.
 - d) Každý dělník nechť pracuje pouze na jednom stroji.
 - e) Práce akordní budiž úplně zrušena.
 - f) Pracováno přes čas budiž jen tenkrát, když jest ve všech továrnách velký nával práce a nedostatek pracovních sil vůbec, a to nejvýše 2 hod. denně po dobu 2 měsíců; v tomto případě budiž dělníku vyplaceno za každou celou hodinu přes čas jako za 2 hodiny obyčejné doby pracovní, t. j. dvojnásobná mzda.
 - g) Počet učenníků nepřesahuj 10% veškerého dělnictva té které továrny.
 - h) Tovární známky budiž zrušeny, poněvadž jest možná jiná slušnější kontrola, zda dělník jest přítomen v továrně čili nic; číslované známky sahají jaksí v zařízení trestnické.
 - i) Dospělým dělníkům budiž dovoleno při práci kouřiti, vyjma místnosti, kde skutečně hrozí nebezpečí ohně.
 - j) Přijímání dělníků nechť se děje prostřednictvím některého stávajícího, práci zaopatřujícího dělnického spolku, aneb budiž v každé továrně vykázána místnost ku přijímání dělníků; neslušný způsob přijímání dělníků na ulici budiž zrušen.
 - k) Každé propuštění z práce těch, kteří považováni jsou aneb budou za původce tohoto kroku, muselo by ze strany dělnictva považováno býti za násilí vůči veškerému dělnictvu, které by potom bylo nuceno dle toho jednati.
5. Určitá odpověď pp. továrníků resp. jich řiditelů stran těchto požadavků budiž dána dne 30. dubna důvěrníkům dělnictva.

Návrhy pekařského dělnictva zaměstnavatelům na úpravu pracovních a mzdových poměrů 7. května 1919

V Praze 7. V. 1919
Velectěný pán
pan J. Jahelka
majitel pekařského závodu

Z usnesení dělnictva pekařského, zaměstnaného v pekárnách pp. J. Jahelky, J. Lincmaiera, V. Levnera a fy. Výrobní družstvo kladenské dělnické pekárny v Kročehlavech, splnomocnění Místní komisí Odborového sdružení československého v Kladně, dovoluujeme si předložit jich jménem níževedené návrhy na úpravu pracovních a mzdových poměrů:

Pracovní doba:

Maximální pracovní doba je osm hodin denně s dvěma přestávkami po čtvrt hodině.
Pracovních dnů je v týdnu šest. V neděli a v noci se nepracuje.
Práce přes čas je nepřípustná. Za kvasení se platí K. 8.

Týdenní mzda:

Nejmenší týdenní mzda obnáší pro sazeče a mládky 210 K., pro ostatní dělnictvo K. 192.
Mzda vyplácí se v pátek.

Dovolená:

Dělníci v pekárně aspoň rok zaměstnaní obdrží týdenní dovolenou as plnými počítky mzdovými.

Organisace:

Odborová organisace a dílenští důvěrníci se uznávají. Přijímání a propouštění dělnictva děje se v dohodě s důvěrníky dílny. Do zaměstnání přijímání budou pouze oni dělníci, kteří prokáží, že jsou odborově organisovaní. Spory vzešlé z poměru pracovního a mzdového vyřizují důvěrníci dílny v dohodě s organisací a zaměstnavateli na smlouvě účastněnými.

Náhrada mzdy:

Náhrada mzdy v případě nemožnosti práce ve smyslu ustanovení § 1154 obč. zák. bude dělnictvu poskytována.

Svátky národní:

1. květen, 28. říjen, hod boží vánoční, velikonoční a svatodušní jsou dny klidu práce, dělnictvo nepracuje, ale mzdu obdrží jako by pracovalo.

Ustanovení všeobecná:

Ustanovení o náhradě mzdy a lhůtě výpovědní pojata budou do pracovního řádu, který v dohodě se zástupci organisace dělnictva bude vypracován. Dělníci výpomocní pracující za dělníky onemocnělé neb dlící na dovolené obdrží mzdu dle mzdových ustanovení této smlouvy.

Dělníci přijmutí na výpomoc z jiných důvodů placeni budou o 100% více. Vození uhlí, popele, zanášení mouky, sekání dříví atd. nespadá v povinné práce pekařského dělnictva.

Z příčin tohoto mzdového hnutí nebude nikdo před 3 měsíci z práce propuštěn. Případně ujednaná smlouva vstupuje v platnost dnem 12. května 1919.

Důvody, které ku podání těchto požadavků vedly, jsou všeobecně známy a žádáme, aby nám byl oznámen den, hodina a místo, kam by se zástupce náš spolu s důvěrníky dělnictva ku projednání smlouvy dostavili.

Vaše ctěné rozhodnutí vyprošujeme si na adresu naši do 11. května 1919 a píšeme se s projevem hluboké úcty.

Frant. Hejna
tajemník

Josef Ctibor
starosta

Úryvky ze zprávy o zajištění usnesení strany a vlády o měnové reformě a zrušení lístků

**(Pro představenstvo ÚV Svazu zaměstnanců závodů
všeobecného strojírenství, 12. června 1953)**

V závodě METAZ, n. p., Kukleny nenechali vůbec zaměstnanci referentku Stolínovou hovořit, pískáním a přehlušováním její řeči znemožnili další referát. Příčina bylo v tom, že několik bývalých živnostníků a obchodníků svým demagogickým vystupováním strhlo na svou stranu zejména mladé zaměstnance závodu. Rozhlašovali, že jsou poškozeni ti, kteří šetřili na nábytek, že chtějí mít zabezpečeno, aby se na každého dostalo, že žádají, aby platy byly zvýšeny, aby neměli hlad a bídu a dokonce předseda závodní rady žádal, aby někdo za měsíc na závod přišel a ověřil si, kdo měl pravdu, zda tito tluchubové a nebo strana a vláda.

V Pardubickém kraji i když nedošlo k zastavení práce a porušení pracovní disciplíny, projevil se závažný nedostatek v práci předsedy závodní rady závodu Karosa, n. p., Vysoké Mýto s. Myšky, který tím, že měl doma 8. 400 Kčs, se cítil poškozen usnesením strany a vlády a odmítl zaměstnance osobně přesvědčovat o správnosti vládního usnesení. Členové závodní rady, když viděli v předsedovi takového člověka, který se nepostavil do čela a neprovedl žádné opatření k zajištění, nepůsobili také k správnému zajištění usnesení. Nebýt stranické organizace i v tomto závodě třídní nepřítel by mohl vystoupit se svými demagogickými řečmi. Soudruh Myška ještě podporoval svým jednáním zaměstnance, kteří nesouhlasili s měnovou reformou, což se projevilo zejména v soustružně, kde se splnil plán na pouhých 10% za směnu, i když práce zastavena nebyla. Vliv na nesplnění plánu v soustružně měl dílovedoucí tohoto oddělení a jeden soustružník, bývalý soukromý podnikatel, kteří zaujali k vládnímu usnesení zamítavé, skoro nepřátelské stanovisko.

V kraji České Budějovice proběhlo zajišťování usnesení v pondělí 1. června v klidu, bez vážnějších poruch. Jedině v závodě Česká Zbrojovka, n. p., Strakonice ranní směna přestala pracovat a to na základě výzvy závodního rozhlasu, který hlásil, aby se komunisté zúčastnili aktivu o měnové reformě. Tato výzva závodního rozhlasu dala podnět k zastavení práce, což organisovaly nepřátelské živly a přímí agenti západních imperialistů. Tvořily se skupiny, ve kterých se diskutovalo o opatření strany a vlády bez funkcionářů, tyto diskuse nebyly nikým usměrňovány a v mnoha případech udávali tón diskuse ti lidé, kteří měli doma vysoké částky staré měny. Aktivita komunistů trvaly 1,5 hodiny a po celou dobu bylo pole vyklizeno a reakční elementy (!) a lidé nepřátelsky smýšlející mohli provádět svůj rej. Tady je nutno se zmínit o tom, že pracovník našeho Svazu soudruh Řezanka a nám k dispozici daný pracovník ÚRO s. Fiala neuposlechli a nepostupovali podle dané jim instrukce a linie a dostavili se na závod až po 10 hodině, kdy již závod nepracoval a byl stržen do stávky. Po skončení aktivu a vrácení se funkcionářů do dílen byla z části práce zahájena a nedošlo již k dalšímu porušení pracovní disciplíny. Odpolední a noční směna nepodala svůj normální výkon a byly tvořeny též hloučky, které však funkcionáři dovedli již přesvědčit a pracující se ke strojům vraceli. 2. června byl v závodě možno říci naprostý klid. Došlo však k zatčení 4 zaměstnanců a to: Kuly, Kuncla, Koreně a Bernase. Zatčení těchto zaměstnanců nemělo žádnou souvislost s usnesením strany a vlády, neboť šlo o zatčení agentů americké špiónážní služby. Avšak přísluhovači a přímí pomocníci těchto agentů využili toho k tomu, že 3. VI., kdy byla prakticky snížena bdělost a ostražitost funkcionářů a hospodářských pracovníků, začali šířit názory, jako že jde o projev dělnické solidarity, že se musí pracující postavit za to, aby zatčení byli propuštěni a že toho lze dosáhnout jediné demonstrací před soudem v městě. Začali přebíhat z jedné dílny do druhé a vykřikovali, že je stávka, že se jde manifestovat na náměstí za propuštění zatčených dělníků a že je povinností z hlediska dělnické solidarity, aby všichni demonstrovat šli. Ještě v závodě v nástrojárně, kde se shromáždili hovořil k nim ředitel závodu, funkcionáři ÚV KSČ v čele s poslancem Bubníkem,

ale shromáždění stejně odešli. Třídní nepřítel vykonal totiž svými demagogickými řečmi během 2. VI. a v noci z 2. na 3. daleko víc práce než naši funkcionáři. A tak došlo k tomu, že rozběsněných asi 2000 zaměstnanců Zbrojovky vydalo se do ulic, do jiných závodů, kde násilím si vynutili účast na demonstraci. Po zjištění stavu, který nám byl nahlášen asi v 10 hodin, byl vyslán do závodu okamžitě soudruh Nosek a Michálek, spolu s ing. Knytlem z MVS, aby tuto protistátní akci likvidovali. Soudruzi po příjezdu do Strakonic okamžitě organisovali zaměstnance několika závodů v množství asi 3000 a v hloučcích je budou přesvědčovat, aby se vrátili do práce. Tento způsob se ukázal účinný a správný a mnoho zaměstnanců postupně začalo se vracet do závodu. Ve 13,00 hodin bylo na náměstí cca asi 800 lidí. V té době připochodovalo na náměstí vojsko

pohraniční stráž se zpěvem a na ulicích stojící občané a naši soudruzi svým skandováním, ať žije naše lidově demokratická armáda, pojd'te s námi do práce, znovu získali asi 500 lidí k návratu do závodu, takže okolo 14 hodiny zůstalo prakticky na náměstí 200-300 demonstrujících, kteří byli vojskem za pochodu z náměstí vytlačeni. V čele demonstrujících se postavil bývalý předseda národního výboru Vondrys, který se stal mluvčím a při zatčení mluvčím a při zatčení a výsledku prohlásil a vlastnoručně podepsal: „Já jsem vůl, že jsem nebyl zticha a že jsem se tak brzy odhalil, neboť jsem mohl ještě dlouho škodit Zbrojovce, celému kraji a tím i lidově demokratickému zřízení.“ Dále bylo zjištěno, že Vondrys udržoval od roku 1945 neustálé spojení písemné a styk s důstojníky americké armády, kterým také odesílal různý špionážní materiál.

Odbory jako opozice

Článek v časopisu *Odborář* 1968, č. 6

Vladimír Slavík, předseda okresního výboru Odborového svazu pracovníků státních orgánů a místního hospodářství, Prostějov

Slovo opozice jsme se v naší demokracii báli 20 roků vůbec vyslovit. Ale politika potřebuje opozici. Dnes se hodně hovoří o snížené úloze ROH v naší společnosti. Kdo to zavinil? Odboráři, nebo vývoj situace za 20 let? Nové řízení? Odpověď jistě přijde z odpovědných míst. Dnes však mohu ale říci, že strana má na tom podíl.

ROH bylo funkcionáři strany mnohokrát napadáno, a to i celostátně na sjezdech ROH, konferencích, aktivech, že dělá ochránářskou politiku, strana prohlašovala, že za činnost odborů odpovídá ona (hovořilo se o převodové páce), schvalovala nové návrhy kandidátek orgánů ROH, na špičkové funkce dosazovala své funkcionáře, žádala 50% většinu komunistů v orgánech ROH bez ohledu na to, jestli odborářské práci rozumějí nebo ne. Rovněž požadavky na ROH při zabezpečování plnění plánu, rentability, produktivity práce, kázně apod. způsobily, že odbory za 20 roků ztratily svůj charakter.

V roce 1948 se reakce snažila snížit úlohu jednotných odborů v politickém životě naší země a tehdy se jí to nepodařilo. Za 20 roků socialistického budování jsme to naopak ale téměř splnili. Odbory, které sehrály jednu z hlavních rolí při socializaci průmyslu a vítězství dělnické třídy vůbec, stojí po 20 letech v roli neschopných a znovu napadených. To je tragédie. Je to tvrdé ponaučení, ale vede nás k tomu vrátit se k zásadám práce ROH před 20 lety.

Domnívám se, že za této situace musejí odbory provádět ochránářskou politiku, musejí se uchýlovat i do opozice tam, kde to bude zapotřebí, protože musejí hovořit za pracující, proti utiskování, nízkým mzdám, zvyšování cen a snižování životní úrovně lidu. To bude nutná socialistická opozice, prospěšná dělnické třídě, ne proti straně, ale proti těm, kteří spravují výrobní prostředky, které jsou společenským vlastnictvím, a nedokáží vytvořit tolik prostředků, aby vrátili pracujícím, co jim patří. Do opozice proti těm „eko-

nomům“, kteří současný stav zavinili nebo by v něm chtěli pokračovat.

Každá dnešní diskuse nemůže jenom kategoricky žádat, ale přispět také k novému řešení, k obnově vlivu odborů v naší společnosti. Proto využívám vaši výzvy z Odboráře číslo 5. Nejsem milovníkem velkého psaní a doporučuji tedy zvážit tyto náměty, i když formulace je diskusní a nepropracovaná:

1. Jednotné ROH je samostatná organizace pracujících, která:

- a) podporuje politiku všech politických stran, jestliže tato politika vede k budování socialismu v naší vlasti;
- b) chrání pracující proti vykořisťování, utlačování, nízkým mzdám, zvyšování cen a snižování životní úrovně vůbec;
- c) odbory nejsou spolutvůrcem zákonů, nýbrž při jejich tvorbě je posuzují a vyjadřují se k nim (jinak nemůžeme bojovat sami proti sobě);
- d) odbory stojí v opozici proti vládě, ministrům, oborům, ředitelstvím apod., proti těm, kterým byly svěřeny výrobní prostředky, společenský majetek pracujícího lidu, a to v každém případě, který je v nesouladu se zvyšováním životní úrovně vůbec;
- e) odborům nepřísluší zajišťovat tvorbu hrubého důchodu, růst rentability nebo produktivity práce atd.;
- f) vedoucí pracovníci ROH – členové předsednictva OOR, KOR, ÚRO a svazových orgánů nesmějí být členy na roveň jim postavených orgánů jiných politických stran, lidosprávy počínaje členy rady Městná, ONV, KNV a poslanci Národního shromáždění;
- g) pokud jde o další členy ROH, členy jiných politických stran – v odbo-rech mají pracovat, ale nemohou z toho titulu žádat paritní zastoupení v příslušném orgánu ROH.

2. Ujasnit vlastnictví výrobních prostředků.

- a) Doporučuji užívat pojem vlastnictví státu, protože toto vlastnictví je dnes formální věcí hospodářských orgánů a ne pracujících. Na dvou židlích sedět nemůžeme a nikdo se pak nebude skrývat za dělnickou třídu.
- b) Dále doporučuji vydávat svá vlastní hesla při formování pracujících k úsilí za uskutečnění socialismu v naší vlasti.

Je to jistě jen směs námětů, která vyplývá ze současných vzrušených dnů. Posouzení ponechávám čtenářům.

Usnesení mimořádného všeodborového sjezdu o ukončení existence Revolučního odborového hnutí a o právním nástupnictví

Mimořádný všeodborový sjezd konaný 2. března 1990 v Praze na základě požadavků odborářů a jejich nově vytvářených odborových svazů, které vznikly od ledna 1990 na platformě dosavadní členské základny Revolučního odborového hnutí, po zhodnocení direktivně administrativního způsobu organizace a řízení odborové činnosti a v souladu s probíhajícími společensko-ekonomickými změnami přijal následující usnesení:

Sjezd

1. doplňuje Stanovy Revolučního odborového hnutí schválené VIII. všeodborovým sjezdem v roce 1972 a upravené IX. a X. všeodborovým sjezdem v letech 1977 a 1982 a celostátní všeodborovou konferencí v roce 1988 v čl. 16 takto: „f) na návrh delegátů rozhoduje o ukončení existence Revolučního odborového hnutí; v tomto případě rozhodne, jakým způsobem se naloží s majetkem Revolučního odborového hnutí, a určí právního nástupce Revolučního odborového hnutí“;
2. ukončuje činnost všech všeodborových orgánů dnem 2. března 1990;
3. konstatuje, že všechny pravomoci, které československý právní řád přiznává Revolučnímu odborovému hnutí a jeho orgánům, budou nadále vykonávat nástupnické odborové organizace a jejich příslušné orgány; požaduje, aby Federální shromáždění urychleně přijalo zákon o odstranění překážek odborového pluralismu;
4. převádí majetek Revolučního odborového hnutí, ke kterému mají právo hospodaření
 - a) závodní výbory Revolučního odborového hnutí, do vlastních základních, popř. místních odborových organizací,
 - b) podnikové výbory Revolučního odborového hnutí, do vlastnictví těchto podnikových výborů odborů;
5. převádí majetek Revolučního odborového hnutí, ke kterému měly právo hospodaření odborové svazy, jejich hospodářská a účelová zařízení do vlastnictví nástupnických odborových svazů vzniklých na platformě dosavadního Revolučního odborového hnutí;
6. převádí majetek Revolučního odborového hnutí, neuvedený pod body 4 a 5 na Majetkovou, správní a delimitační unii odborových svazů; to se týká i majetku, se kterým hospodář účelová a hospodářská zařízení, jejichž zřizovatelem byly všeodborové orgány;
7. prohlašuje základní, popř. místní odborové organizace vzniklé na platformě Revolučního odborového hnutí, podnikové odborové orgány, republikové orgány i federální orgány nově vzniklých a vznikajících odborových svazů za právního nástupce dosavadních základních organizací Revolučního odborového hnutí, podnikových výborů Revolučního odborového hnutí, republikových a federálních svazů a jejich orgánů. Tam, kde na půdě jedné organizace, jednoho orgánu nebo svazu vzniklo ke dni 2. března 1990 více nástupnických organizací, přechází majetek Revolučního odborového hnutí uvedený v čl. 4 a 5 do jejich podílového spoluvlastnictví, kde podíl je určen počtem členů ke dni 31.12. 1989, pokud se zúčastnění nedohodnou jinak;
8. ustavuje předávací komisi ve složení: Karel Heneš, Petr Kraus, Jan Škrobánek a Antonín Lipták, která předá veškerý svěřený majetek včetně práva závazků Majetkové, správní a delimitační unii odborových svazů, a to nejpozději do jednoho měsíce po ustavující schůzi Majetkové, správní a delimitační unie odborových svazů;
9. převádí práva a povinnosti z pracovněprávních vztahů pracovníků všeodborových orgánů na Majetkovou, správní a delimitační unii odborových svazů; přitom v případě vzniku Československé konfederace odborových svazů přejdou z Majetkové, správní a delimitační unie odborových svazů tato práva a povinnosti:
 - vůči pracovníkům dosavadní Ústřední rady odborů na celostátní orgán Československé konfederace odborových svazů a
 - vůči pracovníkům dosavadní České odborové rady, Slovenské odborové

vé rady a krajských odborových rad v příslušné republice na příslušný republikový orgán Československé konfederace odborových svazů;

10. stanoví zásadu, že majetek Revolučního odborového hnutí převzatý Majetkovou, správní a delimitační unií odborových svazů bude dělen podle počtu členů jednotlivých odborových svazů, které měly k 31. 12. 1989;
11. vyslovuje politování a omluvu všem členům Revolučního odborového hnutí, odborovým funkcionářům i pracovníkům, kteří byli v období před 17. listopadem 1989 postiženi za své politické názory;
12. vyslovuje poděkování všem základním organizacím, členům i funkcionářům Revolučního odborového hnutí, kteří i v obtížných podmínkách

totalitního režimu přispěli k obhajobě prav a oprávněných zájmů kolektivů i jednotlivců;

13. ukončuje existenci Revolučního odborového hnutí a stanoví Majetkovou, správní a delimitační unii odborových svazů jako právního nástupce Revolučního odborového hnutí;
14. bere na vědomí materiál o současné situaci v Revolučním odborovém hnutí předložený písemně sjezdu předsedou Akčního výboru Revolučního odborového hnutí panem Karlem Henešem a vyslovuje s ním zásadní nesouhlas; bere na vědomí zprávu revizní komise Ústřední rady odborů přednesenou jejím předsedou panem Antonínem Liptákem a vyjadřuje k ní své výhrady pro její neúplnost.

Usnesení všesvazového sjezdu

Všesvazový sjezd odborů se sešel na žádost nově ustavených odborových svazů a převážné části členské základny odborových organizací.

Všesvazový sjezd:

I. dne 2. 3. 1990:

1. Ustavil Majetkovou, správní a delimitační unii odborových svazů (dále jen unie).
2. Schválil statut unie, který je nedílnou součástí tohoto usnesení.

II. dne 2. 3. 1990:

1. Schvaluje

- a/ zakládací listinu Československé konfederace odborových svazů (dále jen konfederace) jako dobrovolného sdružení odborových svazů; text zakládací listiny je nedílnou součástí tohoto usnesení,
- b/ dočasný statut konfederace, jehož text je nedílnou součástí tohoto usnesení.

2. Doporučuje zřídit na bázi ekonomické soběstačnosti a na republikovém principu (pokud se odborové svazy nedohodnou jinak) tyto účelové hospodářské organizace:

- a/ pro hospodářsko-technické služby
- b/ pro finanční a účetní služby
- c/ pro informační služby
- d/ pro vydávání novin, časopisů a neperiodických publikací
- e/ pro výchovu a vzdělávání odborových funkcionářů
- f/ pro rekreační péči a dětský táborový servis
- g/ pro sociální a pracovněprávní poradenství
- h/ pro výstavbu a investiční činnost
- i/ pro rozhlasové vysílání

3. Konstatuje, že

- a/ konfederace vznikla podpisem zakládací listiny těmito svazy (seznam viz níže) dne 3. 3. 1990 v 15.00 hodin; kopie podpisové listiny je přílohou usnesení,
- b/ práva a povinnosti závodních výborů ROH vyplývající ze zákona č. 37/59 Sb., o závodních výborech, v platném znění, přecházejí na orgány základních a místních odborových organizací,
- c/ úkoly vyššího odborového orgánu podle § 41 a § 59 zákoníku práce plní nadále republikové orgány odborových svazů, resp. federální orgány odborových svazů, pokud republikové orgány nebyly ustaveny.

4. Vyzývá všechny federální i republikové odborové svazy a jejich asociace ke vstupu do konfederace.

5. Ukládá

- a/ všem delegátům všesvazového sjezdu informovat o průběhu a závěrech všeodborového i všesvazového sjezdu členskou základnu,
- b/ tiskovému mluvčímu sjezdu p. Velenskému zpracovat oficiální zprávu pro tisk.

6. Požaduje, aby oficiální zpráva o sjezdu pro tisk a přijaté dokumenty byly zveřejněny v denících Práce a Práca.

7. Žádá

- a/ základní odborové organizace, aby i nadále vykonávaly úkoly v oblasti nemocenského pojištění,
- b/ všechny odborové svazy, aby do 10. 3. 1990 určily své zástupce v unii a nahlásily je na svaz „KOVO“.

8. Pověřuje p. Igora Pleskota, předsedu odborového svazu „KOVO“, svoláním ustavujících schůzí unie a konfederace.

9. Nesouhlasí se zrušením zákona č. 37/59 Sb., o závodních výborech, doporučuje přepracování tohoto zákona tak, aby odpovídal novým odborovým strukturám a současné politické situaci.
10. Doporučuje všem odborovým orgánům, aby v maximální možné míře podporovaly místní kulturu a odborová kulturní zařízení.
11. Doporučuje všem odborovým konfederacím, aby navzájem spolupracovaly.

Praha dne 3. 3. 1990

Zakládací listinu podepsaly:

Federální OS pracovníků chemického průmyslu, Federální OS pracovníků sklářského, keramického, bižuterního průmyslu a porcelánu, Český OS pracovníků polygrafie, Českomoravský nezávislý OS pracovníků potravinářského průmyslu a příbuzných odvětví, OS pracovníků zemědělství a výživy Čech a Moravy, Nezávislý OS pracovníků zemědělství, Federální OS pracovníků spojů, Federální OS pracovníků státních orgánů a organizací, OS pracovníků justice a hospodářské arbitráže ČSSR, OS pracovníků zdravotnictví, sociálních a technicko-zdravotnických služeb Čech a Moravy, OS pracovníků dopravy, silničního hospodářství a autoopravárenství Čech a Moravy, Slovenský OS dopravy, silničního hospo-

dářství a automobilového opravárenství, Nezávislý svaz silniční dopravy Čech a Moravy, Nezávislý OS pracovníků veřejné silniční dopravy na Slovensku, Federální odborové sdružení železničářů, Svaz pracovníků civilního letectví, OS pracovníků vodní dopravy, Nezávislý OS pracovníků autoškol na Slovensku, Československý OS námořníků, Českomoravský OS pracovníků dřevoprůmyslu, lesního a vodního hospodářství, OS pracovníků ve stavebnictví, výrobě stavebních hmot, inženýrsko-investorských, projektových a výzkumných organizací, Federální OS horníků, geologů a naftařů, Československý OS pracovníků plynárenství, Federální OS Projekt, Federální OS energetiků, Českomoravský OS textil, oděv, kůže, Slovenský OS pracovníků textilního, oděvního a kožedělného průmyslu, Československý OS pracovníků v kovoprůmyslu, OS pracovníků vědy a výzkumu, OS pracovníků obchodu, Slovenský OS pracovníků zdravotnictví a sociální péče, Českomoravský svaz pracovníků služeb, Federální OS pracovníků ČSLA, Nezávislý OS příslušníků SNB v ČSR, OS příslušníků SNB v SSR, OS požárníků z povolání, Českomoravský OS pohostinství, hotelů a cestovního ruchu, Českomoravský svaz společenských organizací a jejich hospodářských a účelových zařízení, Slovenský OS pracovníků vydavatelství, nakladatelství a knižního obchodu, Slovenský OS svobodných povolání v zábavním umění, Slovenský OS pracovníků kultury a společenských organizací.

Zakládací listina ČESKOSLOVENSKÉ KONFEDERACE ODBOROVÝCH SVAZŮ

1. Nezávislé odborové svazy a sdružení (dále jen svazy) se dobrovolně rozhodly ustavit Československou konfederaci odborových svazů (dále jen konfederace).
2. Cílem sdružení svazů v konfederaci je:
 - vytváření akční jednoty odborového hnutí na principu odborářské sounáležitosti a solidarity a společných zájmů odborových svazů;
 - obhajoba oprávněných zájmů a práv pracujících, sdružených v odborových svazech,
 - zastupování v mezinárodních nadodvětvových organizacích.
3. Za tím účelem konfederace plní tyto základní úkoly:
 - a) koordinuje činnost členských svazů v rozsahu delegovaných pravomocí,
 - b) zastupuje členské svazy vůči státním a politickým orgánům v případech, kdy bude jednáno o otázkách přesahujících působnost jednoho svazu. To nevylučuje, aby členské svazy v takové záležitosti jednaly ve vzájemné dohodě společně bez účasti orgánů konfederace. Dojde-li k takové dohodě, nemohou orgány konfederace do věci zasahovat,
 - c) zastupuje členské svazy v mezinárodním měřítku na půdě mezinárodních organizací, nepůjde-li o organizace odvětvového charakteru,
 - d) provozuje společné činnosti a služby ve prospěch odborových svazů a jejich členů, na nichž se členské svazy dohodly.
4. Členské odborové svazy respektují ve své činnosti jako celku tyto základní principy:
 - a) právo na zakládání samostatných nezávislých svobodu odborového sdružování,
 - b) nezávislost na politických stranách, hnutích, státních orgánech a na zaměstnavatelských organizacích,
 - c) vnitropodnikovou názorovou Svobodu a vnitřní demokratický řád,
 - d) zásadu odvětvového či odborového sdružování v odborových svazech při respektování profesních zájmů.
5. Členské odborové svazy budou rozvíjet co nejširší vzájemnou spolupráci na půdě konfederace i mimo ni. Nebudou zasahovat do vnitřních záležitostí jiných svazů, a to ani prostřednictvím orgánů konfederace.
6. Uplatňování profesních a jiných zájmů odborů může být mimo jiné zabezpečeno vytvářením mezisvazových asociací.
7. Mezisvazové asociace zahrnují příslušné sekce (zájmové skupiny a podobně) působící na půdě jednotlivých odborových svazů. Zřízení asociace registruje příslušný orgán konfederace, určený jejím statutem.
8. Členské odborové svazy vzájemně uznávají odborové členství občanů. V případech, kdy stanovy odborového svazu či usnesení jeho orgánu budou pro určitý účel předepisovat délku členství, doporučuje se svazům uznávat předchozí členství v jiných svazech konfederace, jakož i v bývalém Revolučním odborovém hnutí.
9. Strukturu orgánů konfederace, jejich pravomoci, způsob ustavování a mechanismus usnášení stanoví statut orgánů konfederace.
10. Konfederace je otevřena všem odborovým svazům, které uznávají zásady zakotvené v této zakládací listině a statutu jejích orgánů. Členství vzniká podpisem zakládací listiny.
11. Každý odborový svaz má právo na základě usnesení svého příslušného orgánu z konfederace vystoupit, a to písemným sdělením příslušnému orgánu konfederace. Od okamžiku doručení písemného sdělení členství zaniká. Orgán konfederace, příslušný podle statutu, stanoví podmínky finančního a majetkového vyrovnání.
12. Porušení zásad zakotvených v zakládací listině a statutu konfederace může vést ke zrušení členství svazu v konfederaci.
13. Sídlem konfederace je Praha.
14. Konfederace vzniká podpisem zakládací listiny zástupci nejméně tří svazu. Konfederace zaniká v okamžiku, kdy počet členských svazů je menší než tři.

Prohlášení VI. sjezdu ČMKOS

Odborové svazy sdružené v ČMKOS v uplynulém období úspěšně ovlivňovaly růst mezd a platů i přes vážné důsledky hospodářské krize. Statistika hovoří jasně. V podnicích, kde působí odbory, mají zaměstnanci v průměru měsíčně téměř o tři tisíce korun vyšší příjem. Platí tam známá manažerská poučka, že motivovaný zaměstnanec a sociální smír jsou největším bohatstvím takové firmy. ČMKOS ctí sociální smír a sociální dialog a je připravena ho nadále rozvíjet. Současně prohlašuje, že v případě nutnosti, kdy selžou veškeré možnosti vyjednávání k prosazení či obhajobě oprávněných požadavků, je připravena využít všechny formy nátlaku, včetně demonstrací a stávek.

Hlavní cíle ČMKOS do roku 2018 = zaměstnanost a slušné pracovní podmínky

Sociální dialog

Za základ sociálního dialogu a smíru ve firmách ČMKOS pokládá kolektivní vyjednávání, proto jej považuje za důležitou součást firemní kultury v ČR a je připravena ho trvale rozvíjet.

ČMKOS požaduje aktivnější roli státu při podpoře sociálního dialogu na všech úrovních.

ČMKOS bude i nadále každoročně doporučovat cíle pro vyjednávání růstu mezd na základě makroekonomických analýz a odhadů inflace, bude usilovat, aby se kupní síla českých zaměstnanců zvyšovala a postupně přibližovala evropskému průměru.

ČMKOS trvá na tom, aby se uzavírání vyšších kolektivních smluv týkalo i zaměstnanců veřejné správy a služeb.

Za hlavní cíl vyjednávání v tripartitě považuje ČMKOS podporu opat-

ření, která povedou k obnovení ekonomického růstu v ČR založeného především na využití kvalifikované práce. Obnovení ekonomického růstu ČMKOS považuje za nejvýznamnější prostředek pro snižování současné vysoké nezaměstnanosti a chudoby.

ČMKOS požaduje aktivnější roli státu při podpoře tvorby pracovních míst, rekvalifikací a při přípravě kvalifikovaných pracovních sil v souladu s požadavky trhu práce.

Důstojné postavení a dodržování práv zaměstnanců.

ČMKOS a její odborové svazy budou i nadále aktivně vystupovat proti porušování zaměstnaneckých práv, budou bránit uplatňování neplnohodnotných forem práce, které nerespektují bezpečnost a ochranu zdraví, vedou k neopodstatněnému prodlužování pracovní doby a zkracování doby odpočinku.

ČMKOS bude nekompromisně bojovat proti nelegálnímu zaměstnávání, vyplácení černých mezd a všem formám prekérní práce.

ČMKOS podpoří všechna opatření, která potlačí daňové úniky a která nastolí základní daňovou spravedlnost mezi zaměstnanci a samostatně výdělečně činnými.

ČMKOS bude usilovat, aby zaměstnanci v obavě ze ztráty zaměstnání nebyli nuceni přistupovat na nevýhodné pracovní úvazky.

ČMKOS bude vyžadovat, aby byla nastolena důrazná kontrola dodržování pracovních podmínek včetně agenturního zaměstnávání, navrhne zlepšení právní úpravy flexibilních forem práce.

ČMKOS podpoří přijetí takového zákona o státní službě, který přispěje k odpolitizování a profesionalizaci státní správy a bude garantovat adekvátní úroveň platů zaměstnanců v této sféře.

Spravedlivé odměňování a ochrana zaměstnanců

ČMKOS bude prosazovat spravedlivé zvyšování mezd a platů.

ČMKOS bude požadovat obnovení valorizace minimální mzdy tak, aby se postupně přibližovala relacím dosahovaným ve vyspělých zemích EU a plnila motivační roli pracovat a nikoli pobírat sociální podporu či dávky. Úroveň minimální mzdy musí chránit zaměstnance i před tzv. „pracující chudobou“, kdy lidé nejsou schopni ze svého příjmu hradit základní životní potřeby.

ČMKOS bude prosazovat znovuzavedení náhrady mzdy v době prvních tří dnů pracovní neschopnosti.

ČMKOS bude navrhopvat zavedení doplňkového zaměstnaneckého penzijního spoření a zavedení předčasných důchodů pro zaměstnance v rizikových povoláních jako náhradu za dříve zrušené pracovní kategorie.

Veřejné služby

ČMKOS bude hájit zachování školství, zdravotnictví a sociální péče jako

veřejné služby dostupné občanům bez ohledu na jejich finanční možnosti, bude bránit likvidaci těchto veřejných služeb a oslabování role státu při jejich zajišťování.

ČMKOS bude vyžadovat, aby stát garantoval veřejné služby ve všech regionech ČR ve stejné kvalitě a dostupnosti a aby se celkový podíl veřejných výdajů na veřejnou správu a služby postupně přibližoval vyspělé části EU.

ČMKOS podpoří „duální vzdělávání“, které reaguje na konkrétní potřeby trhu práce, bude požadovat zachování optimální sítě škol a školských zařízení včetně „učňovských škol“.

ČMKOS považuje za důležité zlepšování dopravní obslužnosti, která ovlivňuje mobilitu pracovní síly a přispívá ke snižování nezaměstnanosti.

ČMKOS považuje za nezbytnou součást povinností státu zachování kulturního a přírodního dědictví, jeho ochranu a dostupnost občanům.

ČMKOS bude prosazovat, aby byla zavedena daň z finančních transakcí, která by zamezila spekulativním transakcím. Tato daň bude využita k rozvoji veřejných služeb.

Původ vyobrazení

Ze Všeodborového archivu, sbírky fotografií pocházejí obrázky na stranách: 9, 11, 19, 26, 27, 30, 33, 35, 37, 47, 54, 59, 60, 63, 64, 65, 73, 90, 93, 94, 95, 114, 119, 121, 125, 133, 137, 140, 144, 150, 153, 179, 190, 192, 193, 194, 195, 196, 198, 202, 203, 207, 208, 212, 213, 214.

Ze Všeodborového archivu, sbírky starých odborových spolků, svazů a centrál pocházejí obrázky na stranách: 37, 38, 39, 43, 74, 75, 76-85, 89, 96, 100.

Ze Všeodborového archivu, sbírky Polygrafické spolky pocházejí obrázky na stranách: 14, 15, 16.

Ze Všeodborového archivu, fondu NOÚZ pocházejí obrázky na stranách: 116, 117-18, 120.

Ze Všeodborového archivu, sbírky plakátů pocházejí obrázky na stranách: 127, 128, 129, 131, 136, 138, 139, 143, 146, 149, 153.

Ze Všeodborového archivu, fondu Ústřední rady odborů pocházejí obrázky na stranách: 151, 152, 168.

Ze Všeodborového archivu, sbírky propagačního materiálu pocházejí obrázky na stranách: 127, 135, 136.

Ze Všeodborového archivu, sbírky Agenda stávkových výborů pocházejí obrázky na stranách: 180, 185.

Z publikace Eduard Houdek, Třicet let Jednoty českých soukromých úředníků 1892-1932, Praha 1932 pocházejí obrázky na stranách: 86, 87.

Z publikace Josef Steiner – Emanuel Škatula, Deset roků odborového hnutí československého, Praha 1907 pocházejí obrázky na stranách: 41, 42.

Z publikace Masaryk ve fotografii, Praha 1932 pochází obrázek na straně 53.

Z publikace Sjezd závodních rad a skupin ROH 22. II. 1948, Praha 1948 pocházejí obrázky na stranách: 134, 135.

Z publikace The history of the T.U.C. 1868-1968. A pictorial survey of a social revolution, London 1968 pochází obrázek na straně 7.

Z publikace Weg, Leistung, Schicksal: Geschichte der sudetendeutschen Arbeiterbewegung in Wort und Bild, Stuttgart 1972 pocházejí obrázky na stranách: 64, 99.

Z ČTK pochází obrázek na straně 178.

Z časopisu Hamburger Illustrierte Zeitung 1896 pochází obrázek na straně 10.

Z časopisu Klub 1960 pocházejí obrázky na straně 144.

Z časopisu Kovodělník 1942 pocházejí obrázky na straně 112.

Z časopisu Rudé květy 1905 pocházejí obrázky na straně 44.

Z časopisu Sondy pocházejí obrázky na stranách: 215, 217, 218, 221, 222.

Z novin Právo lidu 1918 pochází obrázek na straně 56.

Ze závodního časopisu Ostravsko-karvinský horník 1990 pochází obrázek na straně 174.

Ze závodního časopisu Plamen míru 1989-1990 pochází obrázek na straně 182.

Ze závodního časopisu Tosáček 1990 pochází obrázek na straně 175.

Obsah

Předmluva	3
Kapitola 1	
Od počátku odborů do první světové války (1870 – 1914)	5
Kapitola 2	
ČSR (1918 – 1938)	51
Kapitola 3	
Druhá republika a protektorát Čechy a Morava (1938 – 1945)	103
Kapitola 4	
ROH a ÚRO (1945 – 1989)	123
Kapitola 5	
Nové demokratické odbory (1989 – 2015)	171
Přílohy	223

Pracovat a nebát se!

Kapitoly z dějin odborů v českých zemích

Jiří Pokorný

Vydala ČMKOS v nakladatelství Soudy, s.r.o., v roce 2015.

